Lydia Koidula

Luuletused

LYDIA KOIDULA

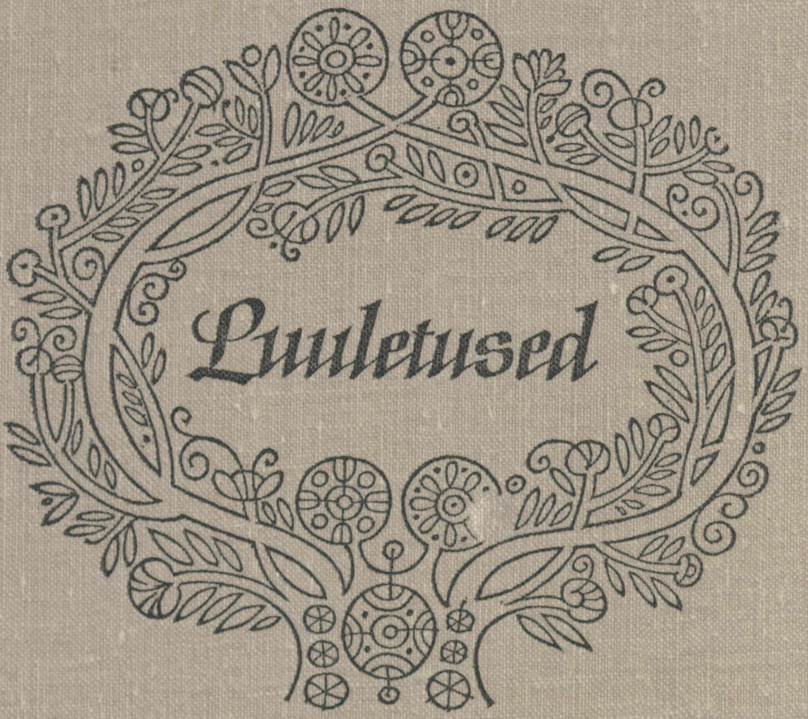

A-29811

Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Fr. R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum

Lydia Koidula

Luuletused

Tekstikriitiline väljaanne

Koostanud E. Aaver

KIRJASTUS „EESTI RAAMAT" TALLINN 1969

K61
E

Toimetuskolleegium:

E. Ertis, J. Peegel, H. Siimisker,
A. Undla-Põldmäe, A. Vinkel

Kujundanud:

S. Liiberg

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

Eessõna

I

Lydia Koidula (1843—1886) loomingu pärisosa, tema laulud, pole rahvani jõudnud siledat teed mööda. Koidula luulepärandi avaldamisele tegid ennekõike takistusi tema pärijad, kes hoidsid aastakümnete vältel visalt kinni käsikirjade omandiõigusest. Alles 1958. aastal jõudsid kaua otsitud ning vahepeal juba kadunuks peetud käsikirjalehed erakätest Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi käsikirjadehoidlasse, tuues kaasa kohustuse Koidula tekstid lõplikult vabastada kõrvaliste isikute tekstimuutmistest, et lasta kõlada Emajõe ööbiku ehtsal häälel.

Kui Koidula 1886. a. suvel Kroonlinnas suri, jäi ta värsipärand üsnagi hajali. Ei jõudnud luuletaja oma laule ühiste kaante vahele reastada: töö- ja elevusrohketel Tartu-päevadel oli «Emajõe ööbiku» 2. osagi ainult kavatsuseks jäänud, Kroonlinnas aga halvasid kirjaniku teo- ja loominguvõimet perekonnamured ja haigus. Nii päris Eesti avalikkus oma armastatud laulikult ainult 2 väikest anonüümset luuleraamatut («Vainulilled» 1866, «Emajõe ööbik» 1867 [1]). Kui kogudes ilmunud 79 luuletusele lisame ajakirjanduses avaldatud, siis saame kokku ikkagi ainult umbes poolteistsada luuletust. Koidula luulelooming oli ometi ulatuslikum: laualaekasse oli jäänud muretundidel võõraste silmade eest varjule pandud laule ja hulk lõpetamata luuletusi.

Koidulast järelejäänud käsikirjalehed päris kirjaniku abikaasa, sõjaväearst Eduard Michelson. Näib, et pärast luuletaja surma oli Koidula teoste väljaandmise mõte Eduard Michelsonile üsnagi südamelähedane ja küllap oli siiras ta soov «lahkunu mälestust teda väärival viisil austada»[2]. Ometi polnud see saksastunud lätlane võimeline mõistma ja armastama oma elukaaslase luuleloomingut. Ning pärijate isepäisus ja kitsarinnalisus määrasid Koidula luule edaspidise saatuse.

---

[1] «Emajõe ööbiku» eksemplare leidub teatavasti kahesuguse ilmumisaastaga (1866 ja 1867), tegelik ilmumisaeg on 1867.

[2] Ed. Michelson Eugen Jannsenile [VIII 1887]. KM KO F 59, M 11 : 5, l. 2/3.

Vastavalt Koidula surmaeelsele soovile saatis Eduard Michelson mapi tema käsikirjalehtedega Eestisse, Paistu kirikumõisa, et pastorist luuletaja Jaan Bergmann Koidula teosed trükiks ette valmistaks. Selle saadetise kõige väärtuslikumaks osaks olid avaldamata luuletuste käsikirjad. Bergmann asuski kõigepealt koostama luuletuste köidet. «Õndsa lauliku» luulepärand tuli eesti rahvale esitada kõige paremas valguses. Tahtes avaldada võimalikult palju luuletusi, võttis Bergmann koostatavasse kogusse ka autori poolt nõrgalt väljatöötatud ja mustandisse jäänud tekste, pealkirjastas pealkirjadeta jäänud luuletusi, viimistles tekste, mõnikord lisas omapoolseid värssegi. Koidula luule keelele lähenes ta omaenda mõõdupuuga, keelt redigeerides muutis värsside sisu, vaesustas sõnavara ja nivelleeris stiili. Tekstimoonutusi võrsus ideoloogiliseltki pinnalt: nii pidas Bergmann vajalikuks pehmendada mõningaid Koidula ristiusu-kirikut riivavaid värsse (näit. «Surnud laul»).

Vaatamata sellele, et Bergmann tegi oma tööd ilma materiaalse huvita ja hoolimata ta püüdluste subjektiivsest positiivsusest ei saa me Bergmanni tegevust Koidula luule trükiks ettevalmistamisel ometi hinnata teisiti kui autori loomingulise tahte rikkumist, kui kõrvalise isiku t e a d l i k k u vahelesegamist autori tekstisse.[1] Eriti on meil põhjust kahetseda seda, et Bergmann kasutas koostatava luuletuskogu osistena ka originaalkäsikirju, rikkudes neid mitmel viisil. Ta kandis Koidula tekstidele rohkesti parandusi, vajaduse korral aga eraldas samale lehele kirjutatud luuletusi isegi autograafi[2] katkilõikamise teel.

Trükimusta Bergmanni poolt koostatud «Koidula laulud» esialgu ei näinud — käsikiri jäi kirjastamisraskuste tõttu seisma.[3]

Käesoleva sajandi algul kavatses Eduard Michelson Koidula luuletusi omal kulul kirjastada. Seoses sellega nõudis ta, et Bergmann seismajäänud «Koidula laulude» käsikirja Kroonlinna saadaks. Ettenägelikult hoiatas Bergmanni Koidula vend Eugen Jannsen: «Ära usu Dr. M., tema sarnast teist ilmas ei ole; kui käsikiri tema käes, siis on ta Eesti rahvale igavesti kadunud; aga Sina tead, ⟨mis⟩ mu õe viimne soov oli, ja sellepärast tead Sa ka, mis Su kohus teha on!»[4]

---

[1] J. Bergmanni töö kohta lähemalt vt. E. A a v e r. Kuidas Jaan Bergmann Koidula luuletusi muutis. Keel ja Kirjandus 1962, nr. 9, lk. 520—530.

[2] Autograafi mõiste piirdub siin ja edaspidi käsikirjaga, mille teksti autor ja kirjapanija ühtivad.

[3] Selle kohta lähemalt vt. E. A a v e r. Koidula teoste kogu väljaandmise katsed. Looming 1961, nr. 8, lk. 1263—1268.

[4] J. B e r g m a n n M. J. Eisenile 25. X 1902. KM KO F 25, M 2 : 1, l. 33/57 (E. Jannseni kiri Bergmannile pole säilinud).

Bergmann võttis hoiatust kuulda: ta tegi luuletuskogu käsikirjast Kroonlinna saatmiseks ärakirja [1] ning jättis algse, autograafe sisaldava käsikirja [2] enda kätte.

Luuletuskogu käsikirja läbivaatamisel on Eduard Michelsonil ilmselt tekkinud kahtlusi Koidula isamaalaulude ideoloogilise suuna suhtes. Ta on «Koidula laulude» sisukorras maha tõmmanud 5 luuletust, teiste hulgas ka «So priiust olid matnud».[3] Ka J. Bergmanni andmeil olevat Michelson nimetanud kuut Koidula luuletust «hässitavateks», mida ta ei või «oma proua laulude seas sallida».[4]

Eduard Michelson võrdles ka Bergmanni ärakirju Koidula eluajal trükist ilmunud tekstidega ja leidis suurel määral lahkumineku. Samuti hakkas ta huvi tundma käsikirjadest võetud tekstide vastu ja palus, et Bergmann Koidula originaalkäsikirjad Kroonlinna saadaks.[5] Esialgu saatis Bergmann tagasi selle osa autograafe, mis ta luuletuskogu koostamisel kõrvale oli jätnud või ümber kirjutanud. Michelsoni see saadetis ei rahuldanud. Uue nõudmise peale saatis Bergmann Michelsonile veel 62 luuletuse originaalid [6], mis ta oli sunnitud «Koidula laulude» käsikirja kaante vahelt välja võtma ja ärakirjadega asendama. Siiski jäi käsikirja koosseisu üle kümne autograafi, mis leiduvad seal tänapäevani.

Koidula autograafide saatmine Kroonlinna lõikas edaspidiseks läbi luuletuste ehtsa teksti taastamise võimalused, sest rohkem kui sajast luuletusest jäid nüüd Eestisse ainult Bergmanni poolt muudetud ärakirjad.

1907. aastal Eduard Michelson suri, ilma et ta oleks oma naise teoste väljaandmisel mitmesugustest kavatsustest kaugemale jõudnud.

Koidula luuletuste väljaandmine jäi nüüd ta tütarde Anna ja Hedvig Michelsoni õiguseks. Juba 1908. aasta algul alustas Eesti Kirjanduse Selts nendega läbirääkimisi, koges aga niisama kitsarinnalist suhtumist asjasse nagu varemgi: tütred kordasid isa mõtet, et ema luuletuste hulgas olevat rahvustevahelist vaenu õhutavaid laule. Nemadki tahtsid Koidula luuletusi ise välja anda, kavatsesid aga enne selgeks õppida eesti keele.

---

[1] Leidub praegu Kirjandusmuuseumis. KO F 59, M 8 : 1.
[2] Leidub praegu Kirjandusmuuseumis. KO F 18, M 9 : 1.
[3] KM KO F 59, M 8 : 1, l. 4, 5, 10.
[4] J. Bergmann M. J. Eisenile 25. X 1902. KM KO F 25, M 2 : 1, l. 33/57.
[5] Ed. Michelson J. Bergmannile 8. VIII 1902. KM KO F 59, M 11 : 1, l. 2/3.
[6] J. Bergmann Ed. Michelsonile 14. IV 1903. KM KO F 59, M 11 : 17, l. 3/9.

Alles 1925. a. õnnestus Eesti Kirjanduse Seltsil Bergmanni poolt koostatud ja talletatud käsikirja alusel välja anda Koidula «Kogutud luuletused».[1]

Käsikirja valmistasid trükiks ette Gustav Suits ja Jaan Kärner. J. Kärneri punase tindiga tehtud parandused näitavad, et tema osa «Kogutud luuletuste» saamisloos piirdub eelkõige tekstide kohandamisega vahepeal kehtestatud õigekeelsusnormidele. G. Suits kirjutas luuletuskogule eessõna ja vaatas uuesti läbi tekstid; lubades oma nime trükkida raamatu tiitellehele järelredigeerijana, võttis ta enda kanda vastutuse selle teose tekstikriitilise taseme eest.

Et Eesti Kirjanduse Seltsi taotlus omandada Koidula tütrelt Hedvig Michelsonilt koos luuletuste kirjastamisõigusega ka nende originaalkäsikirju oli jäänud rahuldamata, siis puudus käsikirja läbivaatajatel suure osa luuletuste puhul võimalus autori algse teksti eraldamiseks Bergmanni lisandustest. Taastamata jäeti aga ka luuletaja eluajal ilmunud luuletuste autentne tekst, ehkki selleks allikmaterjalid olid olemas. Kriitika reageeris selle madala tekstikriitilise tasemega teose ilmumisele küllaltki ägedalt. Esimesena võttis Koidula loomingulise tahte puutumatuse kaitseks sõna filosoofiateaduskonna üliõpilane Rein Nurkse.[2] Kahjuks vähendas selle asjaliku arvustuse mõju «Kogutud luuletuste» järelredigeerija Gustav Suitsu demagoogiline vastus, mille «Loomingu» toimetus avaldas vahetult Nurkse artikli järel.[3] Ka järgmisena väljaantud valikkogus[4] toetus Eesti Kirjanduse Selts Bergmanni poolt muudetud tekstidele. Seepeale avaldas keeleteadlane Kaarel Leetberg Koidula luuletuste moonutamise kohta koguni eri raamatu «Koidula kurb saatus» (1935).

Kuid nendele pahameeleavaldustele vaatamata jäi «Kogutud luuletused» selleks allikkoguks, kust niihästi Koidula luule valimike koostajad kui ka õpikutes ja antoloogiates publitseerijad järgnevatelgi aastakümnetel tekste valisid. Nii rändasid Bergmanni tekstimoonutused ja redaktsioonilised liialdused raamatust

---

[1] L. Koidula. Kogutud luuletused. Kogunud ja korraldanud Jaan Bergmann. Järelredigeerinud Gustav Suits. Trt., 1925.

[2] R. Nurkse. «Parandatud» Koidula. Looming 1926, lk. 662—678.

[3] G. Suits. «Asjatundja» R. Nurkse. Looming 1926, lk. 678—681. R. Nurkse ja G. Suitsu poleemika kohta vt. lähemalt E. Aaver. Koidula posthuumsed luuletuskogud (1925—1957). Paar sammukest eesti kirjanduse ja rahvaluule uurimise teed. 3. Trt., 1964, lk. 220—223.

[4] L. Koidula. Valitud laulud. [Koostanud D. Palgi.] Trt., 1934.

raamatusse ja said koolide kaudu üldtuntuiks. Ka Koidula luuletuste valikul jäädi «Kogutud luuletuste» piiridesse.

Mõnevõrra arvestas varasematele kogudele osaks saanud kriitikat 1943. a. ilmunud valimik [1], kuid ka selles raamatus polnud ära kasutatud kõiki võimalusi, mida olemasolevad tekstiallikad õige teksti kindlaksmääramiseks pakkusid.

Alles Nõukogude Eestis hakkas Koidula luule väljaandmine Bergmanni mõjudest järk-järgult vabanema. Varasemale kriitikale toetudes hülgas esimese nõukogudeaegse luuletuskogu [2] koostaja A. Undla-Põldmäe Bergmann-Suitsu traditsioonilised tekstid ja võttis kirjaniku eluajal avaldatud luuletuste alustekstideks nende esitrükid. Kahjuks aga pole see 1948. a. ilmunud valimik puutumata jäänud ajajärgu publitseerimispraktikas esinenud klassikute kärpimise tendentsist. Järgmist, 1957. a. ilmunud, täielikkusele lähenevat Koidula luuletuskogu [3] iseloomustab koostaja A. Vinkeli teadlik lähtumine nõukogude tekstoloogia printsiipidest. Kuid ka selles, seni viimaseks jäänud väljaandes polnud võimalik kindlaks määrata kõikide luuletuste autoritahtele vastavaid tekste: umbes saja luuletuse puhul tuli originaalkäsikirjade puudumise tõttu jääda Bergmanni ebausaldatavate ümberkirjutuste alusele.

Ehkki nõukogude ajal Koidula luule väljaandmise teoreetiline tase tõusis, jäid praktilised saavutused autentsete tekstiallikate puudumise tõttu ometi nõrgaks. Koidula autograafide saatus aga oli sõja-aastatega hoopis tumedaks muutunud: nüüd puudusid isegi andmed käsikirjade valdaja käekäigu kohta.

Esimene katse nendesse asjadesse selgust tuua tehti 1949. aastal. Kirjandusmuuseumi ülesandel otsis ajaloo-keeleteaduskonna üliõpilane Kaja Kleis üles Hedvig Michelsoni viimase elukoha Leningradis ja selgitas, et Koidula vanem tütar oli blokeeritud Leningradis 1941. a. oktoobris surnud.[4] Käsikirjade kohta esitatud järelepärimistele vastasid Hedvig Michelsoni korterinaabrid üsnagi üksmeelselt, et need on oletatavasti sõjatingimustes hävinud.

Kümmekond aastat hiljem kerkis küsimus uuesti päevakorda. Kui 1957. a. sügisel tuli TA Fr. R. Kreutzwaldi nimelises Kirjandusmuuseumis kokku esimene Koidula uurijate nõupidamine, arutati muude küsimuste hulgas ka luuletaja käsikirjalise pärandi probleeme. Käsikirjade osakonna kauaaegse töötaja Helmi Kleisi

---

[1] L. Koidula. Valitud luuletused. Luuletused valinud B. Kangro. Korrektuuri lugenud R. Nurkse. Tln., 1943.

[2] L. Koidula. Valik luulet. Tln., 1948.

[3] L. Koidula. Luuletused. Tln., 1957 (Teosed 1.).

[4] Hedvig Michelsoni surmatunnistus Leningradi aadressbüroolt. KM KO F 59, M 3 : 29.

Koidula kaua otsitud käsikirjad jõudsid Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi 10. aprillil 1958. (Vasakult: A. Nagelmaa, V. Kangur, L. Laidvee, E. Kõrge.)

õhutusel võeti vastu otsus külastada veel kord Koidula tütre korterinaabreid Leningradis ja püüda saada konkreetsemaid andmeid luuletaja käsikirjade saatuse kohta. Nimetatud eesmärgil käisidki 1958. a. veebruaris Leningradis Kirjandusmuuseumi direktor Eduard Ertis ja kirjandusteadlane Bernard Sööt, kes avastasid Koidula perekonna raamatukogu, mis lubati Kirjandusmuuseumile. Sama aasta märtsis käisid Kirjandusmuuseumi töötajad Leida Laidvee ja Vera Kangur Koidula raamatuid ära toomas. Korduvates vestlustes H. Michelsoni korterinaabritega selgus, et Koidula tütrest oli peale raamatute ikkagi maha jäänud ka käsikirju.

Kõikide üllatuseks hakkasid niidid juhtima Eestisse. Selgus, et Koidula tütre eestlastest korterinaabritel Aakidel on sugulasi kodumaal, nimelt Viljandis. Muuseumitöötajate hilisem sõit Viljandisse harutaski keerdsõlme lõplikult lahti ja tõi kauaotsitud käsikirjalehed päevavalgele. Enne surma oli Hedvig Michelson andnud nii Koidula kui ka oma isa ja enda järelejäänud paberid eesti tütarlapse Alida Aagi kätte. Tänu viimase kohusetundele säilis see varandus ka rasketes blokaaditingimustes. 1952. a. oli

A. Aak toonud käsikirjad Eestisse, oma Viljandis elava poolõe Ellen Kõrge kätte. 10. aprillil 1958. a. andis viimane käsikirjad üle Kirjandusmuuseumile.

Nii jõudsid Koidula luuletuste autograafid erakätest Kirjandusmuuseumi käsikirjadehoidlasse. Ehkki pikkadel rännuteedel on nii mõnigi käsikirjaleht kaotsi läinud, on nüüd enamiku luuletuste osas ometi võimalik Koidula tekst vabastada Jaan Bergmanni omavolilistest tekstimuutmistest. Päevavalgele on tulnud senitundmatuid luuletusi, rääkimata rohketest mustanditest, mis annavad võimaluse luuletaja loomingulise «köögi» tundmaõppimiseks. Kui siiani olid ainult pooled Koidula luuletustest ajaliselt järjestatud, siis nüüd on ülesleitud autograafide alusel võimalik kindlaks määrata valdava enamiku luuletuste sünniajad.

Koos originaalkäsikirjadega jõudis Kirjandusmuuseumi ka üle 800 lehe mitmesugust Koidula luuletuste väljaandmise taotlustega seoses olevat materjali. Neist kõige väärtuslikumad on kooliõpetaja J. Ronimoisi ärakirjad luuletuste autograafidest, mis Eduard Michelson laskis sajandi algul Kroonlinnas teha, et tagada võimalikult kindlalt luuletuste algse teksti säilimist. Nimelt on J. Ronimoisi ärakirjade hulgas luuletusi, mille originaalkäsikirjad puuduvad.

II

Koidula kaua otsitud luulekäsikirjade ülesleidmine asetas meie tekstoloogide ette vastutusrikka ülesande: vabastada luuletaja looming Jaan Bergmanni tekstimuutmistest ja viia lugejani ehtne Koidula. Nii sai uue, teadusliku luuletuskogu väljaandmine möödapääsmatuks vajaduseks.

Väljaande tüübi (teaduslik väljaanne) määras juba eespool nimetatud ülesanne. Autori tahtele vastava teksti kindlaksmääramine poleks olnud võimalik ilma kõikide käsikirjaliste ja trükiallikate teadusliku läbitöötamiseta.

Kahjuks peame tunnistama, et Koidula luuletuste autentsete tekstide kindlaksmääramine pole täies ulatuses veel praegugi võimalik — usaldusväärsemate tekstiallikate puudumise tõttu peab 15 luuletust jääma endiselt Paistu pastori ebausaldatavate ümberkirjutuste alusele. Õigete tekstide kindlaksmääramist on takistanud ka paljude autograafide rikutus. Mõnedel juhtudel pole Bergmanni poolt originaalkäsikirjadele kantud «paranduste» tõttu autori algne tekst enam loetav. Raskusi on teinud ka Bergmanni «paranduste» ja autoriparanduste eristamine. Katsed siin kaas-

aegse tehnika (luminestsents, infrapunased kiired, valgusfiltrid) abi kasutada pole seni andnud tulemusi.

Käesolevasse väljaandesse on võetud kõik Koidula teadaolevad eestikeelsed lõpetatud luuletused (311 teksti). Täielikkusele ei pretendeerita lõpetamata luuletuste osas. Siin on esitatud 23 teksti, nende hulgas ka 5 lõpetamata luuletust, mis on üldtuntuks saanud Bergmanni poolt pealkirjastatud ja lõpetatud kujul. Lisaks leidub *dubia* osas 3 luuleteksti, mille autorsuse suhtes on kahtlusi. Nii on kokku avaldatud 337 luuletust, nende hulgas 32 esitrükki; luuletusi, mis pole ilmunud üheski varasemas Koidula kogus, on 50. Kui luuletusest on säilinud rohkem kui üks autentne tekstiallikas (autograaf, autoriseeritud trükitekst) ja kui nende vahel on erinevusi, siis on teised tekstid avaldatud variantide osas.

Luuletuskogu koosneb kahest põhilisest osast — kronoloogiliselt järjestatud tekstidest ja variante ning kommentaare sisaldavast osast.

T e k s t i d e o s a algab autori eluajal ilmunud kogudega. Neile järgnevad Tartu-perioodi luuletused aastate kaupa. Ka ühe aasta piires on püütud luuletusi ajalisse järjekorda seada, kusjuures ainult aastaarvuga dateeritavad luuletused on paigutatud detailsemalt dateeritud luuletuste järele. Kroonlinna-perioodi luule on järjestatud samadel põhimõtetel. Kronologiseeritud luuletustele järgneb 8 luuletust, mille loomise aeg on seni kindlaks määramata. Need on Bergmanni ärakirjade alusel avaldatud tekstid, mille autograafid puuduvad.[1]

Tekstide aluseks on peamiselt Koidula eluajal ilmunud trükitekstid ja autograafid; ainult usaldusväärsemate allikate puudumisel on kasutatud võõraid (J. Bergmanni, J. Ronimoisi, H. Rosenthali jt.) ärakirju.[2]

Alustekste pole reprodutseeritud täht-tähelt. Trüki- ja kirjavead on parandatud, tekstidesse on sisse viidud konjektuure (s. o. oletusele põhinevaid tekstiparandusi, mis on tehtud kontekstist lähtudes, täiendavaid tekstiallikaid kasutamata). Kõikide paranduste puhul on teksti algupärane kuju antud joone all.

Raskeks ülesandeks osutus tekstide keelelise külje redigeerimine.

Ajal, mil Koidula kirjandusse astus, ilmus enamik eestikeelsetest trükistest alles vanas kirjaviisis, grammatika oli ebastabiilne, murdejooned püsisid ja germanismid iseloomustasid veel kõikide autorite lauset. Eriti suuri vabadusi lubasid endale ajajärgu

[1] Luuletuste dateerimise aluste kohta vt. lk. 512.

[2] Alustekstide valimise põhimõtetest ja usaldusväärsusest vt. lk. 511.

luuletajad: riimide ja rütmi vajadustele vastu tulles rakendati luules grammatikareegleid veelgi suvalisemalt kui proosas, saksa kirjandusest eeskuju võttes lühendati sõnu üsnagi meelevaldselt.

60-ndate aastate keskel, kui võitlus uue kirjaviisi eest liitus rahvusliku liikumise feodalismivastase üldtendentsiga, läks Koidulagi ootuspäraselt uuele kirjaviisile üle. «Vainulilled» (1866) ilmus veel vanas ortograafias, «Emajõe ööbiku» kahes kirjaviisis tekstid aga viitavad juba uuele ortograafiale ülemineku raskustele. Kõige varasem uues kirjaviisis autograaf kannab autori daatumit «Sügisel 1866». Ehkki ka J. V. Jannsen juba 1866. aastal uue kirjaviisi paremust tunnistas, läks ta «Eesti Postimehes» lõplikult uuele kirjaviisile üle alles 1872. aasta suvel. Koidula pidi noil aastail kasutama kaht kirjaviisi paralleelselt — ajalehetöös vana, kirjades ja «eraloomingus» aga uut. Kuid ka uuele kirjaviisile üleminek ei tähendanud veel kirjaniku ortograafia stabiliseerumist, sest esialgu jääb ta luuletuste kirjapilti arvukalt vana ortograafia rudimente (näit. *kül, se, ial*), samuti on kõikuv sõnade kokku- ja lahkukirjutamine, suure ja väikese algustähe kasutamine, sõnaalgulise *h* esinemine jne.

Ebastabiilse ortograafia kõrval iseloomustab Koidula luulekeelt eriti selle läänemurdeline üldkoloriit. 20 esimest eluaastat veetis Koidula teatavasti Vändras ja Pärnus, s. o. läänemurde joonte kõige tüüpilisematel esinemisaladel, luuletaja isa J. V. Jannsen oli kirjamehena läänemurdelise keele kõige tuntumaid esindajaid. On ootuspärane, et need asjaolud jätsid tugevaid jälgi Koidula keelepruuki. Nimetagem näiteks murdefoneetika alalt e-liste vormide domineerimist (*naene, laene, rõemus, kerst, iialge, iluste* jne.), murdemorfoloogia alalt tugevaastmelisi inessiive (näit. *muldas, nurkas*) ja Vändra murrakust pärinevaid a-lõpulisi mitmuse partitiive (näit. *kiva, tähta, kässa*). Kuigi luuletaja võttis hilisematel aegadel mõjustusi vastu ka teistelt murdealadelt, püsisid paljud läänemurde jooned ta keeletarvituses elu lõpuni.

Ka saksa keel, mida kõneldi nii Jannsenite kodus kui ka Pärnu tütarlastekoolis, mõjustas luuletaja keelepruuki, samuti tungis germanisme Koidula keelde kirjakeele traditsiooni kaudu. Koidula luuletustes on rohkesti objekti-, rektsiooni- ja eitusvigu.

Koidula emakeelevaistu nõrkus on ilmselt soodustanud *licentia poetica* üsnagi vaba kasutamist. Riimi nõudel on sündinud taolised moonutatud sõnakujud, nagu *sõne* (pro *sõnu*), *südamet* (pro *südant*) jne. Sama veidralt mõjuvad ka paljud lühendatud vormid, nagu *nei'* (pro *neiu*), *mei'* (pro *meie*) või *ke'a* (pro *keda*). Mõnikord ähmastavad amputeeritud sõnakujud värsi sisu (näiteks võib lühendatud sõnakuju *võt'* tähendada *võttis, võtab, võtaks, võtnud* jne.).

Võnkeid luuletaja keelepruugis põhjustasid ka ajajärgu keeles toimunud muudatused. Nii näiteks loobus Koidula, kui 1872. a. juunis võeti Eesti Kirjameeste Seltsis J. Hurda ettepanekul vastu otsus kasutada vorme *sääl, hääl, pääl,* kohe vormidest *seal, heal, peal* ja hakkas oma luuletustes järjekindlalt tarvitama ää-lisi vorme. Isiklikumat laadi põhjustega tuleb vist seostada terve rea soomepärasuste (*voima, moistma, oppima, moni* jne.) tungimist kirjaniku keelepruuki 60-ndate ja 70-ndate aastate vahetusel (vt. näit. «Saaremaa onupoeg». Trt., 1870). Koidula keele-alane fennomaania näib olevat seotud ta Soome-suhete intensiivistumisega nimetatud ajal. Hiljem see tendents Koidula keelepruugis taandus (vrd. «Saaremaa onupoeg». 2. tr. Trt., 1881). Muidugi pole kaugeltki mitte kõik võnked Koidula keeles ühendatavad kindlate aastatega (näit. *pohi* ~ *põhi, teine* ~ *tõine, sõna* ~ *sana* jne.), paljud paralleelvormid vaheldusid kogu luuletaja loominguaja vältel.

Seega tuleb tunnistada, et vaatamata Koidula luulekeele pildirikkusele ja isikupärale on siin rohkesti tänapäeva lugejat häirivaid ortograafilisi iseärasusi, värsside sisu ähmastavaid vorme, autorit «naeruvääristavaid» germanisme ja väga palju ebajärjekindlust. Seepärast ei pidanud väljaande toimetuskolleegium õigeks tekstide keelelise külje redigeerimisest täiesti loobuda.

Vastavalt tänapäeva õigekirjutusreeglitele on redigeeritud kõik need Koidula luuletuste keeles esinevad iseärasused, mis on puhtgraafilised ja pole seotud elava keelega (ei kajastunud häälduses). Niisiis on vana kirjaviis kui puhtgraafiline süsteem asendatud uuega, on parandatud suurt ja väikest algustähte, sõnaalgulist *h*-d ning kokku- ja lahkukirjutamist. Kokku- ja lahkukirjutamise redigeerimisel on autori sisuliste taotluste kõrval püütud silmas pidada ka rütmilisi. Tänapäevastatud on järgsilpide *o*, samuti *õ* asemel esinev ö-täht. Erinevused taoliste luuletaja keelepruugis esinevate paralleelvormide nagu *maea* ja *maja* (ka *aea, saea, poea* jne.) vahel on loetud ortograafilisteks: pole tõenäoline, et Koidula püüdis nende vormide kahesuguse kirjapildiga eristada ka erinevat foneetilist kvaliteeti.

Peale puhtortograafiliste paranduste on tehtud üksikuid niisuguseid, mis riivavad tekstide kõlalist külge. Üldiselt on jäetud parandamata need kõrvalekaldumised tänapäeva õigekeelsuse reeglitest, millel on rahvapärane alus. Säilitatud on Koidula rikas dialektisme ja arhaisme sisaldav sõnavara, murdefoneetika ja suures osas ka murdemorfoloogia.

Redigeeritud on üksikuid germanisme ja mõningaid autori nõrgast emakeele grammatika tundmisest lähtunud kõrvalekaldumisi. On selge, et niipea kui läheme sõna graafilise kuju muutmisest

kaugemale ja puudutame redigeerides sõna foneetilist külge, satuvad otsekohe ohtu luule žanri struktuurilised iseärasused (riimid, rütm, kõlavärv). Seepärast polegi olnud võimalik tekstide akustikas peegelduvat redigeerimist läbi viia üldkehtivate printsiipide alusel: iga parandust on kaalutud *ad hoc*, arvestades riimi, rütmi ja autori teisi kõlalisi taotlusi.

Mis puutub Koidula luules küllaltki drastiliselt esinevatesse luulevabaduse põhimõttest lähtunud kõrvalepõigetesse, siis on need riimi ja rütmi huvidele allutatud vormid ja nende redigeerimine ei tulnud seetõttu kõnesse.

Koidula keelepruugis esinevatest kõikuvustest on ühtlustatud ainult puhtortograafilised, häälduses peegelduvad paralleelvormid on aga säilitatud (näit. *seal ~ sääl, sõna ~ sana*).

Puutumata on jäetud ka kirjaniku interpunktsiooni eripära — rohked hüüumärgid, mõttekriipsud, mõttepunktid, samuti hüüu- ja küsimärgid lause keskel. Sisulise selguse huvides on mõningaid kirjavahemärke lisatud (näit. on kõrvallause ja üte eraldatud komadega) või eemaldatud. Jutumärkide ja mõttepunktide tarvitamisel on lähtutud tänapäeva pruugist.

Et apostrofeerimine on Koidula luules väga ebajärjekindel, siis on siingi tehtud mõningaid korrektiive, ennekõike küll ühtlustamise piirides.

Kõik keelelisel redigeerimisel tehtud parandused on registreeritud joone all rubriigis «Alustekstis». Seal on ära toodud ka interpunktsiooni ja apostrofeerimise alal tehtud muudatused.

Kui luuletuse alustekst on olnud vanas kirjaviisis, siis on see märgitud üldiselt, kõiki vanakirjaviisilisi sõnu üksikult joone all esitamata. Küll on vanakirjaviisilised sõnad joone all ära toodud vanalt ortograafialt uuele ülemineku perioodi segakirjaviisiliste tekstide puhul, samuti on joone all registreeritud vana kirjaviisi rudimendid uuekirjaviisilistes tekstides. Kui luuletuse alustekstis õ-tähte pole üldse kasutatud, siis on see jällegi märgitud üldiselt (*õ asemel ö*) üksikult on joone all antud ainult need sõnad, kus tänapäevase õ asemel ei esinenud ö, vaid mõni teine täht (näit. *nenda*). Tekstide puhul, kus õ on küll juba kasutusele võetud, kuid tänapäevase õ positsioonis esineb kohati veel ö, on need ö-lised vormid joone all antud. Neil üksikjuhtumeil aga, mil ö on leidnud kasutamist ilmselt üksnes t r ü k i t e h n i l i s t e l põhjustel, on ö-lised vormid joone all esitamata.

Algupäraste vormide järel on ära märgitud oletatavad trüki- ja kirjavead (trv., kv.) ja koostaja konjektuurid (konj.).

Kui ühest luuletusest on mitu usaldusväärset allikat (autograafi,

autoriseeritud trükiteksti), siis on alusteksti keelelisel redigeerimisel mõnikord eeskuju võetud ka teistest tekstiallikatest. Vastavale allikale on joone all osutatud (näit. vrd. A[1]) sel juhul, kui võiks tekkida kahtlus, et redigeerimisel on üldiselt omaksvõetud põhimõtetest üle astutud. Tavaliste ortograafiliste paranduste puhul (näit. *kül* > *küll*) pole redigeeritud vormide ühtimist teistes tekstiallikates leiduvate vormidega märgitud.

Keeleliste paranduste esitamisel joone all on kahesugune funktsioon: esiteks võimaldab algupäraste vormide äratoomine koostaja redigeerimistööd kontrollida, teiseks püütakse sel viisil rahuldada ka puhtlingvistilisi huve. Kasutades joonealust ja tundes vana kirjaviisi põhireegleid, peaks võimalik olema teksti algset kirjapilti täht-tähelt reprodutseerida.

Alustekstis tehtud parandused on joone all ära toodud ka neil üksikutel juhtudel, kui alustekstina on tulnud kasutada võõrast ärakirja. Niisiis ei tarvitse kõik joone all esitatud algupärased vormid peegeldada Koidula keelepruuki. Seepärast tuleb Koidula keeletarvituse jälgijal alusteksti päritolu alati kommentaaride osast kontrollida.

Rubriigis «Seletused» on esitatud keelelisi kommentaare. Kui Koidula poolt kasutatud sõna või vorm on murdeline, siis on see märgitud (murd.), kui sõna tähenduse seletamisel on kasutatud Wiedemanni sõnaraamatu abi, on seegi märgitud (Wied.).

Kommentaaride ja variantide osas on esikohal tekstoloogilised kommentaarid. Siin on ajalises järjekorras loetletud kõik antud luuletuse autograafid. Teisi tekstiallikaid (võõrad ärakirjad, trükitekstid) on esitatud ainult siis, kui neid on autentse teksti kindlaksmääramisel kasutatud. Et näidata, millal antud luuletus lugejani jõudis, on trükis ilmunud luuletuste puhul alati ära toodud luuletuse esitrüki ilmumisandmed.

Tekstoloogilistest kommentaaridest peab selguma, missugust tekstiallikat on kasutatud alustekstina ja missugused kriteeriumid on olnud aluseks luuletuse dateerimisel.

Kirjandusajaloolised kommentaarid sisaldavad peamiselt allikakriitilisi viiteid. Üksikuid reaalkommentaare on antud vajaduse korral.

Variantide osa pakub võimalusi Koidula loomingulise töö uurimiseks.

Paljud luuletused on käesolevas väljaandes avaldatud «uute» (s. o. autori) pealkirjadega. Et lugeja leiaks luuletuse kätte ka -ana» (s. o. Bergmanni) pealkirja järgi, selleks on luuletuste ealkirjade registris ära toodud ka «Kogutud luuletuste» pealkirju. Bergmanni traditsionaalseid pealkirju on kasutatud sel juhul, kui

autori pealkiri üldse puudub (ei esine ühelgi autograafil, usaldusväärsel ärakirjal ega trükitekstil). Luuletused, millel puudub nii autori kui ka Bergmanni pealkiri, on käesolevas väljaandes pealkirjastatud esimese rea järgi, kusjuures on lisatud kolm punkti. Lõpetamata luuletuste puhul pole Bergmanni pealkirju kasutatud.

Väljaande ettevalmistamisel on paljudeski küsimustes tuge leitud Koidula varasematest luuletuskogudest. Eriti on abiks olnud A. Vinkeli koostatud «Luuletused» (1957): siit on eeskuju võetud niihästi õige teksti kindlaksmääramise küsimustes kui ka sõnaseletuste ja kommentaaride osas. Palju kergendas koostaja tööd H. Laidvee käsikirjaline Koidula bibliograafia. Allikakriitilistes märkustes on tuginetud G. Suitsu, B. Söödi, V. Maruki, K. Mihkla ja eriti A. Undla-Põldmäe poolt trükis avaldatud andmetele.

Luuletuskogu koostaja tänab kõiki, kes on ühel või teisel viisil abiks olnud selle raamatu trükiks ettevalmistamisel.

Koostaja

LÜHENDID

allk. — allkiri
EKirj. — «Eesti Kirjandus»
EPost. — «Eesti Postimees»
EPost. Jt. — «Eesti Postimehe jututuba»
EPost. Kal. — «Eesti Postimehe Kalender»
EPost. Õk. ««Eesti Postimehe» õhtukõned»
esitr. — esitrükk
EÖ — [L. Koidula.] Emmajõe Öpik. 1. Trt., H. Laakmann, 1867
F — fond
ilm. — ilmunud
j. — jagu
KL — Lydia Koidula. Kogutud luuletused. Kogunud ja korraldanud Jaan Bergmann. Järelredigeerinud Gustav Suits. Trt., Eesti Kirjanduse Selts, 1925
KM — TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum
KO — käsikirjade osakond
Koidula kirjad omakseile — Koidula kirjad omakseile. 1873—1886. Tõlkinud ja toimetanud Edith Rosenthal-Lipp. Trt., Eesti Kirjanduse Selts, 1926 [! 1930]
konj. — konjektuur
kv. — kirjaviga
l. — leht
lad. k. — ladina keeles
lk. — lehekülg
Luuletused — Lydia Koidula. Luuletused. Tln., Eesti Riiklik Kirjastus, 1957. (Teosed 1.)
M — mapp
mtl. — mitteloetav
murd. — murdekeelend
pealk. — pealkiri
soome k. — soome keeles
Tln. — Tallinn
Trt. — Tartu
tr. — trükk
trv. — trükiviga
van. — vananenud keelend
Wied. — F. J. Wiedemann. Ehstnisch-Deutsches Wörterbuch. St. Petersburg, Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, 1869
VL — [L. Koidula.] Vaino-Lilled. 1. Eesti-rahva heaks meleks. Kurresare, Ch. Assafrey, 1866

Tekstiallikate sümbolid

A — autograaf
B — J. Bergmanni ärakiri
R — J. Ronimoisi ärakiri
Tr — trükitekst

Tekstid

Vainulilled

EESSÕNA

Kas sa, sõber, iial nägid
Kaljupealset tammepuud,
Kuis ta igatsedes püüdis
Taeva pilvil' anda suud?
Kotkad tema ladva otsas
Elavad, teekõndija
Mööda minnes kinni peab
Teda imeks panema!

Vagusi ta jalul kasvab
Veike vainulilleke —
Keegi temast kõnet tõsta:
Veike ta ja halvake.
Siiski kui, teekäija, kõrget
Tamme võtsid tereta',
Vainuõit ehk mööda minnes
Kord ka võtad noppida.

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
Ees-sönna
2 Kaljopealset
6 teeköndia
7 Mödaminnes
kinnipeab
8 immekspannema
10 vainolilleke
12 alvake
13 teekäia
15 Vaino-öit
mödaminnes

Seletused

11 Keegi — ei keegi

Taeva Isa mõnel' võtnud
Vaimurikkust jagada,
Teist ta pisku läbi käskis
Ligimesi rõõmusta'.
Kui ta annet mööda aga
Teiste kasuks elame
Igaüks, — siis rahus viimaks
Silmad kinni paneme.

Alustekstis

18 Vaimorikkust
21 annet

KAUGELT KOJU TULLES

Eestimaa, Eestimaa —
Kes mind võtnud üles kasvata'!
Eesti leib, mull' üksi magus maitsed —
Eesti piir, mind üksi kindlast' kaitsed —
Tänu Isale! et tereta'
Võin sind jälle, kallis isamaa!

Eestimaa, Eestimaa —
Ei ma kauem võinud kannata'!
Oh kui külmalt võeras päike paistab!
Võeras keel — kuis ta nii kangelt kostab!
Igal pool s i n d nägin, kuulsin ma,
Minu õitsev, lehkav isamaa!

Eestimaa, Eestimaa —
Ei so healt võind iial unusta'!
Võeraid laulikuid ma kuulsin palju —
Vanemuise laste kandli laulu
Keegi tunnud — seal siis hüüdsin ma:
«Koju jälle tahan rändada!»

Eestimaa, Eestimaa —
Sided nad mull' tegid siidiga:
«Laula!» meelitas mind võeras neiu,
Ja ma laulsin: «E e s t i pruut ja peiu,
N e i d ma üksi tahan ülenda'!
Minu armu varjab isamaa!»

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis
õ asemel ö
koeo
2 ülleskasvata'
5 Tänno
12 Minno
14 vöin'd
15 paljo
16 Vannemuine laulo
18 Koeo
21 neio
22 peio
24 Minno armo

S e l e t u s e d

12 lehkav — (hästi) lõhnav (Wied.)
17 Keegi — ei keegi
20 Sided — sidemed

Eestimaa, Eestimaa —
Jälle nüüd so piiri nägin ma!
Ja kui nuttes suud so mullal' annan,
Kõrgesse kätt taeva poole tõstan:
«Sinust iial enam lahku ma,
Isamaa, mo püha Eestimaa!»

Seletused

[29] lahku — ei lahku

LAULU ÕNNISTUS

Põllu vahel läksin ma
Lõo laulul kõndima:
Halli peaga põllumees
Seemet viskas vao sees.

«Toogu õnne,» hüüdsin ma,
«Mis jo nõdra käega
Vanadus on viskanud,
Hallid juuksed külvanud!»

Tõe näol kostis ta:
«Lauluõnn ei avita!
Rukkililled hüüab ta
Maa seest, põldu rikkuma!»

«Sõber, ei mo kannel ka
Lilli enam õitseta,
Kui so rukist ehitab,
Lapselaps sull' pärjaks toob.»

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
Laulo
1 Põllo
2 Löo'
3 Hallipeaga põllomees
5 Togo önne»,
10 Laulo ön
12 pöldo

Seletused

9 Tõe näol — tõsise näoga
14 Lilli enam õitseta — rohkem lilli ei pane õitsema
15 ehitab — ehib (Wied.)
(Vrd. originaal:
«Freund, mein schlichtes Liederspiel
Weckt der Blumen nicht zu viel,
Nur so viel die Ähren schmückt
Und dein kleiner Enkel pflückt.»)

LÕOKENE

Tere, lõokene, kevadise
Taeva esimene laulik! Sa
Kahevõrra õpetust mull' annad,
Kuida laulma pean — kuis elama!
Ei sa laiseldes ei luba iial
Venitada liikmeid asemel —
Ei ka taha, et meid, tööd ja tegu
Talitades, koormab nukker meel;
Sinu heale sekka saagu
Põllalt rõõmsast' kõlama:
«Minu süda, ärka üles,
Loojat lauldes tänama!»

Kui jo varakult so laulud noore
Suve tulemisest vestivad:
Unund siis on talve tuisud, tormid,
Rutem südamed meil tuksuvad.
Imeks pannes laulu varitsevad
Metsapuud, siis lehte ajavad,
Nuppudesse lilled löövad, noored
Linnud vanu lauli katsuvad.
Sinu heale peale tõusvad
Maa ja taevas hõiskama:
«Isa loomus, ärka üles
Loojat lauldes tänama!»

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
1 Terre löokenne
7 meid tööd
teggo
9 Sinno
sago
11 Minno
ülless'
17 Immekspannes
17 laulo
18 aeavad
21 Sinno
22 öiskama
23 ülless'

Seletused

10 Põllalt (murd.) — põllult
14 vestivad — vestavad (Wied.)
20 laulĭ — laule
23 loomus — loodus

Lõoke, sind märgiks, kujuks võtta
Võiks vist iga inimese meel —
Kuida kiites taevani sa tõused,
Ehk küll madaluses elad teal!
Pesake sul vaikselt, alandlikult
Nagu minul mullapinna peal,
Aga Looja poole ikka jälle
Hõiskades sind kannab lauluheal.
Inime', ka sina hüüa,
Ehk küll maa peal roomad sa:
«Meel ja mõte, ärka üles,
Loojat lauldes tänama!»

Et nii vaga, armas, väsimata
Oled, veike linnukene, sa,
Sest sull' taeva Isa kingituseks
Andis hele lauluheale ka.
Ööpikust sind ülemaks veel tõstis:
Tema laulab kaunist' kurvadel', —
Aga rõõmuks, usinuseks, tänuks,
Seks meil kõlab lõo elav heal!
Õpeta siis, linnukene,
Hõiskama mind sinuga:
«Ärka üles, minu süda,
Loojat lauldes tänama!»

Alustekstis

29–30 allandlikkult, Nago
30 minnul, mulla pinna
32 Öiskades lauloheal
35 ülless'
38 linnokenne
40 elle lauloheale
42 kaunist
44 löo'
45 linnokenne
46 Öiskama sinnoga
47 ülless' minno

Seletused

25 kujuks — eeskujuks
28 teal — siin (Wied.)
40 hele — heleda
42 kurvadel' (murd.) — kurbadele

NEIU MÕTTED

Nei' mõttes jõe kaldalt
Visk' õisi laendesse:
«Ei kaua enam viibi
Sa tulles, armuke!
Siis pärjakest mull' punud
Nii kena lilledest,
Siis kella heal mind kutsub
So kõrva hellamest'.

Siis jääge Jumalaga,
Kõik lapse lootused,
Mo isamaja, tutvad,
Ja teie, lillek'sed!
Kõik vana heal siis kustub —
Kas m e e l e s t kustub ka,
Kui võera mehel' annud
End täielt omaks ma?» —

Küll piiga mõttes küsis,
Ei õied vastanud.
Neil peakesed kõik'sid —
Kas j a h nad ütelnud,
Kas e i? Kes seletada
Teab lillekõnet teal!
Kuid pisar silmis vastust
And' kena küsijal'.

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis
õ asemel ö
Neio
4 armoke
8 ellamest
9–10 Jummalaga Keik
11 issamaea
13 Keik
24 küssial

S e l e t u s e d

1 Nei' — neiu
2 Visk' — viskas
4 armuke — armastatu (Wied.)
6 kena — kenadest
8 hellamest' — hellemalt
15 võera — võõrale
16 täielt — täiesti
22 teal — siin (Wied.)
24 And' kena küsijal' — andis kenale küsijale

ARMU KAENLUS

Koidu tõusel veikses kambris valvas
Rõõmus ema; sinisilmaga
Lapsuke ta süles hellast' puhkas:
Ema rüppes armas hingada!
Eha valgel tasa laulis ta:
«Armu kaenlus uinu magama!»

Keset lõunal puude vilus istus
Peiu käsikäes piigaga —
Linnulaulud, jõe kohin kostsid:
Armu rüppes magus hingada!
Pääva paistel tasa laulis ta:
«Armu kaenlus uinu magama!»

Vaiksel õhtul kellad kurvalt hüüdsid,
Surnuajalt laulu kuulsin ma;
Viimast sängi rändajal' seal kaev'di:
Mulla rüppes rahul hingada!
Tähe valgel tasa laulsin ma:
«Armu kaenlus uinu magama!»

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
Armo
1 Koido
3 Lapsoke
ellast
6 Armo
8 Peio
kässi käes
9 Linno laulud
10 Armo
14 Surnoaealt
14 laulo
15 rändajal

Seletused

kaenlus — kaenlas
1 tõusel — tõusul (Wied.)
4 hingada — hingata
7 Keset lõunal — keskpäeval
11 Pääva (murd.) — päikese
14 Surnuajalt (murd.) — surnuaialt
15 kaev'di — kaevati

KEVADE AND

Noor pehme õhk mull' kõrvu kostis:
«Oh tule, laps! Kuis seista sündis
Sul nukral meelel luku all!
Noor kevade jo jälle tulnud,
Hulk õisi sulle kaasa toonud —
Taal' läki vastu ehinal!»

Ja kuhu nüüd end pean peitma!
Noor kevade mull' õievihma
Täis kätil pähä kallanud!
Et veel nii palju õnne nääksin,
Nii palju õisi näha saaksin —
Kes oleks seda uskunud!

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
1 körvo
2 tulle laps
6 vasto
7 kuhho
8 öie vihma
10 paljo
11 paljo

Seletused

6 Taal' [= taale] (murd.) — talle ehinal — õhinal (Wied.)
9 Täis kätil — täis kätega

HOMMIKU

Hommikune taevavärav
Punades end lahti teeb.
Näed sa, kuis pruudiehtes
Jälle kuldses aurus keeb
Päike! — kuu ja tähed matvad
Tema eest end rutuga —
Kes küll julgeks nuhtlemata
Isa silma vaadata!

Noore pääva ergud silmad
Tuuleõhk on äratand;
Lillenupud lahti löövad —
Kuis neid päike ehitand!
Silmavett, mis ööse vilu
Nende sülle valada
Võttis, — hiilgvaiks pärliehteks
Ümber muudab, värvib ta!

Vaata kuida, kastetilku
Raputades tiiva pealt,
Linnukesed ülespoole
Lennul kandvad lauluhealt!
Kõrged tammeoksad tõusvad
Kahisedes taevane —
Nende jalul rõõmu maitstes
Roomab veike maoke.

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
Hommiko
13 villo
16 Ümbermuudab
17 kastetilgad
20 Lendul
20 laulohealt
23 römo

Seletused

Hommiku — hommik (Wied.)
12 ehitand — ehtinud (Wied.)
13 ööse vilu — öö vilu

Kõik maailm, mis neiuehtes
Sinu ees end ilmutab,
Inime', kas tead, kellel'
Issand teda ehitab?
Tead sa, mis läikiv päike,
Taimed, õied rääkivad?
Linnukoorid, maokene,
Tamm ja kaste hüüavad?

«Igavese Isa armu
Käsi võttis seadida
Meid maailma, et sa meitest
Rõõmu pidid nägema!
Inimese laps! Sa tema
Suurem, kallim armutöö —
Kuis sa sõnata võid minna
Tema töödest edasi?!»

Issand, keda kastetilgad,
Kuu ja päike kiidavad:
Vaata oma silma ette
Põlvili mind langevad!
Oma lapse suust oh võta
Nõdra kiitust vastu ka —
Halleluuja! Minu Issand
Jumal Õnnistegija!

Alustekstis

25 Keik neioehtes
26 Sinno
31 Linnokorid
33 armo
36 Rõmo
38 armotö
39 minna
46 vasto
47 Minno
48 Õnnisteggia

Seletused

28 ehitab — ehib (Wied.)
35 meitest (murd.) — meist
44 langevad — langevat
46 Nõdra — nõtra (Wied.)

VENNA JA ÕE ARMASTUS

Üht õekest ja venda — ei ma leia
Neist kahest armsamat siin ilma peal,
Ei hõbeda, ei kulla ahel hoia
Nii kindlaste kui vend ja õde teal.

End tihti pruut ja peiu lahutavad,
Jo tuul neil armu pöörab teisiti:
Küll elu rõõmu-risti ühes kandvad
Üks vend ja õde elu otsani,

Nii kindlaste, kui kuu ning ilmakera
End teise najal hoidvad igavest', —
Nii kindlaste, kui ööse-ööselt läigib
Täht tähe kõrvas kõrges rahulist'!

Jehoova inglid hõiskamisel näitvad
End teineteisele, kui nägevad
Siin ilma peal küll enda ümber armus
Üht õekest ja venda hakkavad.

Alustekstis

vana kirjaviis õ asemel ö

4 kindlaste, kui
5 peio
6 armo
7 ello-römo-risti
8 ello
10 naeal
iggavest
11 öse öselt
12 rahhulist
13 öiskamissel
14 teine teisele

Seletused

4 teal — siin (Wied.)
9 ilmakera — maakera
11 ööse-ööselt — öö-öölt
12 kõrvas — kõrval (Wied.)
15 enda ümber — teineteise ümber
16 hakkavad — hakkavat

KELLA HELIN RINDUS

Mo rindus kellake hüüab,
Kui kangest' hüüab seal!
See kellake on mo süda,
Ta helin armu heal.

Mo kaunis, mo õitsev neiu,
See kella helistab —
Oh vaata ette, ta muidu
Veel valust lõhkendab!

Alustekstis

vana kirjaviis õ asemel ö
2 kangest
4 armo
5 neio
7 muido

Seletused

8 lõhkendab — lõhkeb

UKSE KÕRVAS

Ukse kõrvas kasvis muldas
Veike männavõsuke,
Ema jalgil rõõmsalt mängis
Lilledega lapsuke.

«Ema, kui ma suureks saanud,
Armas ema, küll siis nääd,
Kuida muret so eest kannan,
Kui sa vanaks, halliks jääd!

Hoian sind siis, nagu oleks
Sina sinililleke
Meie aedas,» — mõnda aega
Rääkis laps veel edasi. —

Lausumata ema mõttes
Lapse sõna kuulatab:
Mis siis nõnda silmaveeni
Emasüdant liigutab?

Aastad tulevad ja lähvad,
Võsuke puuks pikendab —
Nuttes nüüd ta vilus peiu
Najal neiu toetab:

Kelle eest ta ükskord hellast'
Muret tahtis pidada —
Lillede all surnuaedas
Ammu haudas hingab ta! —

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
4 lapsoke
9 nago
11 aedas»
14 kulutab (konj.)
15 nenda
16 Emmasüdda
19 peio
20 Naeal
20 neio
21 ellast
23 surnoaedas
24 Ammo

Seletused

kõrvas — kõrval (Wied.)
1 kasvis (murd.) — kasvas
13 Lausumata — sõnagi lausumata
18 pikendab — pikeneb

NOOREMEHE IGATSEMINE

Isa, ei usu sa,
Kuis olen rahuta,
Kui seisan kalda naal,
Nään pilvi taeva all!

Jõe laen, pilved, nad
Tõttavad mööda maad
Kiireste edasi
Tundmata piirile.

Kiirest', kui tunneks seal
Kaugel, oh kaugel teal
Kenamad kohta nad,
Kus rahul hingavad!

Pilvist ja laenedest,
Isa, oh kangelt sest
Sügavas südames
Himu mul idanes!

Veri mul noor ja kuum,
Kodu mul kitsas ruum, —
Ei leia hinge piin
Otsa ei rahu siin!

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
4 pilved
13–14 laenedest Issa
16 Himmo
18 Koddo
20 rahho

Seletused

5 laen — laine
11 Kenamad (murd.) — kenamat
14 kangelt — kangesti, tugevasti

Mööda maad edasi
Kui laene, pilveke —
Isa, oh ema ka,
Pean teist lahkuma!

Ärge mind sõidelge!
Armsad mull' olete,
Siiski — ei jõua sa,
Hing, enam kannata'!

Edasi, edasi
Ajab mind pääv ja öö
Igatsus südames,
Kuum veri soonde sees!

Mured teil? — Kus ma ka
Üksi saan kõndima:
Omaks mul kõik maailm,
Kuuvalge, päikse silm.

Kõigil jo sinab ka
Hiilgava tähte'ga
Taevavõlv! — Kaitsedes
Seisab kõik Isa käes!

Ja kui ma iialge
Peaks jõudma tagase, —
Öölge siis leinata:
Rahu vist leidis ta!

Alustekstis

30 Aeab
35 keik
37 Keigil
40 keik
44 Rahho

Seletused

32 soonde (murd.) — soonte
38 Hiilgava — hiilgavate
42 Peaks — ei peaks

MATUSE KELL

Kella helin orust tõuseb —
Keda kellad hüüavad?
Laulu healed kõrvu kostvad —
Keda lauljad saadavad?

Rahva hulk, mis lauldes tõttab,
Kiriku vist pöörab ta,
Kus jo altar punariides
Noorikut saab ootama?

Linnud laulvad, päike hiilgab —
Kas k a seda tunnete,
Keda laulul pulmaehtes
Tee pealt mööda viiakse?

S u r n u a j a ukse tiivad
Raskelt lahti langevad,
H a u a poole rahvas pöörab,
S u r n u k e l l a d hüüavad!

Värisedes hauda langeb
Lillepärg, mis rõõmsalt sa
Altari ees täna palves
Pähä pidid panema. —

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis
õ asemel ö
[3] Laulo
körvo
[6] Kirriko
[13] S u r n o a e a
[16] S u r n o k e l l a d

S e l e t u s e d

[13] Surnuaja (murd.) — surnuaia

Nüüd sind surmaingel võtnud
Armu kaenlu hellaste!
Nüüd sull' mulla pohja tehtud
Kitsas kamber unele!

Kella helin orust tõuseb,
Keda kellad hüüavad?
Surnuajalt healed kostvad —
N o o r i k u t nad matavad!

Alustekstis

[22] Armo
ellaste
[27] Surnoaealt

Seletused

[22] kaenlu — kaenlasse
[23] pohja — põhja

ÕPETUS

Eesti rahvas, ü h t e sa
Taga nõua lõpmata!
Kõigest hingest seda püüa!
Ei sa jõua temata
Mingis tõenõudjas asjus
Iial läbi tungida.

Õ p e t u s! See kallis hüüd
Olgu järgest sinu püüd!
Raha, rikkust, vara anna
Ära täie kätega,
Kui sa s e d a kallist osa
Nende eest võid vaheta'!

Oh mo rahvas, vaene veel
On ses asjus sinu meel!
Mehi küll sull' Jumal andis,
Kes sull' mure, vaevaga
Õppust pak'vad, teed sull' näitvad —
Kuis see eest neid tänad sa?

Kaebtust kuuluks' igalt poolt
Nende suust! Oh kanna hoolt!
Õpetuse allikale
Tõtta! Ära teeni sa,
Et so vaenlased sind võiksid
Sõrme varal näidata!

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis
õ asemel ö
1 Eestirahvas
2 Tagganõua
3 Keigest
6 läbbitungida
8 Olgo
sinno
14 sinno

S e l e t u s e d

5 Mingis tõenõudjas — mingites tõde nõudvates
8 järgest — järjest
14 ses — neis
17 pak'vad — pakuvad
19 Kaebtust — kaebust (Wied.)
22 teeni — pälvi

Eesti rahvas, lahti tee
Silmad! Vaata tagase!
Orjapaelus oled ohkand
Kaua — rasked olid nad —
Rumaluse orjapaelad,
Need on palju raskemad!

Sest, mo rahvas, nõua sa
Õppust taga lõpmata!
Kõigest hingest seda püüa!
Ei sa läbi tungida
Jõua kuskil, kui sa seda
Püüad õpetuseta!

Alustekstis

25 Eestirahvas
30 paljo
33 Keigest
34 läbbitungida
35 kusgil

SÜDAME NÕDRUS

See mind nii tihti valutab,
Mul raskelt hingest läbi käind,
Et häda, rist mo südant veel
Ei iial pole teiseks teind!

Ei pohjani ma iial veel
Jõund oma südant seleta'!
Ta otsib head — miks siiski ma
Pean ikka kurja tegema?

Ja tõuseks ingli mõttil ma
Ka koidul sängist ülesse —
Ei ü h t e pattu täitmata
Ma jätnud pääva loodene.

Kui Isa süda ise mull'
Ei oleks tugiks hädaga:
Sa, vaene süda, heidaksid
Pea ära o m a võimuga.

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis õ asemel ö
2 käin'd
3 südda
4 tein'd
6 Jõun'd südda
11 patto
16 võimoga

S e l e t u s e d

nõdrus — nõtrus (Wied.)
1 mind valutab — teeb mulle valu
5 pohjani — põhjani
9 mõttil — mõtteil, mõtetega
11 Ei ü h t e — mitte ühtegi
12 pääva (murd.) — päikese
15–16 heidaksid Pea ära o m a võimuga — omal jõul alistuksid varsti kurjale (Wied.)

LINATAIM

Palav sui, küll oled omal' pärjaks
Kudund mõnda õrna õiekest;
Siiski minu meelest kõige armsam
Linataim on teistest taimedest.

Taevasini kombel tema õied
Haljendavat põldu katavad;
Eesti naesed, noorikud ja neiud,
Linataim, sest rõõmu nägevad.

Õhtutuul, kui sinu ümber mängib,
Õisi mere kombel laenetab,
Päikese soe, taeva kaste,
Kõik sind kosutab ja kasvatab.

Aga linataimekene, lennul
Mängupäävad mööda tõttavad;
Elu t õ d e pead tundma saama —
R a s k e d päävad kindlust annavad.

Oma õppind mullahoonet jätad
Pea maha; noorikute käed
Puhastades valu sulle saatvad,
Valju päivi, taimeke, nüüd näed.

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis
õ asemel ö
3 minno
keige
6 põldo
8 römo
9 Õhtotuul
sinno
10 merrekombel
12 Keik
13 lendul
14 Mängopävad
15 Ello
19 vallo
20 Valjo

S e l e t u s e d

1 sui (murd.) — suvi
10 laenetab — paneb lainetama
11 soe — soojus (Wied.)
17 õppind — omaseks saanud (Wied.)
20 Valju — valjusid

Aga valu, mis meil' elu saadab,
Meie kinnituseks teenib ta;
Öösese kuuvalge kombel tuled
Ahtla vahelt selgelt välja sa.

Ja kui piigad kedrajate hulkas
Voki ees so ilu kiidavad,
Oma suuga sinu lõnga kastvad:
Häda siis ja valu unustad.

Öösete, kui torm ja tondid õues
Üksikut teekäijat vaevavad,
Kergemaks ta süda ruttu langeb,
Nääb sind akna takka hiilgavad,

Kuida piiruvalgel naiste virgud
Sõrmed lõime kuduvad sind teal,
Jutt ja lahke kõne aega viitvad,
Noorte hulgast tõuseb lauluheal.

Eesti rahva tarvituseks, kasuks,
Linataim, sa õitsed, valmis saad;
Sinu töös ja talituses leidvad
Leiba paljud talud, külad, maad. —

Neiu, kui ta altari ees seisab,
Sinu katet selgas kannab ta, —
Ja kui puusärk surnuaeda pöörab,
On ta kaetud linariidega.

Alustekstis

21 vallo
ello
26 illo
27 sinno
28 vallo
30 teekäiat
vaevad (konj.)
33 pirovalgel
36 lauloheal
37 Eestirahva
39 Sinno
40 paljo
tallo
40 külla
41 Neio
42 Sinno
43 surnoaeda

Seletused

24 Ahtla — linaharja
25 kedrajate — ketrajate (Wied.)
32 takka (murd.) — tagant
hiilgavad — hiilgavat
33 piiruvalgel — peeruvalgel (Wied.)
virgud — virgad (Wied.)
34 teal — siin (Wied.)

Noorelt võtad pehmelt, hellast' vastu
Inimest, ja kui ta eluteel
Viimist sammu lõpetab, siis sina
Üksi teda hauda saadad veel. —

Palav sui, küll on ta omal' pärjaks
Kudund mõnda kena õiekest —
Linataim, sa siiski minu meelest
Oled armsam kõigist taimedest.

Alustekstis

45 ellast' vasto
46 elloteel
47 sammo
51 minno
52 keigist

Seletused

47 Viimist — viimset

ARMASTUS

Ja kui sul arm ei iialge
Veel õitsend südames,
Siis räägid nagu päikesest
Üks vaene pime mees!

Kui armastus sind pühitsend,
Siis alles aru saad,
Mis laulud, kaste, nurm ja lill
Sull' t ä i e s t' ütlevad!

Tihti üks ainus pehme öö
Lööb õitsel' armu õit:
Sest oota, oota vaikselt! Sull'
Ka tõuseb õnne koit.

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
3 rägid, nago
6 arro
10 armo

Seletused

2 õitsend — pole õitsenud

TÜTARLAPSE KAEBTUS

Küll eile peig mo ümber hakkas,
Kui ennegi suud andis ta —
Mul siiski argselt süda peksab,
Nutt püüab silma veereda.
Miks ta nii tihti maha vaatas?
Miks tuimaks jäid ta'l silm ja keel?
Kuid ühte ikka jälle küsis:
«Kas armastad mind, Tiiu, veel?»

Kuis ma ta'l virgult vastu jooksin,
Kuis teretasin armuga,
Kui ehal eile maja poole
Nii pikkamiste tuli ta!
Ei pärind ta, kui muidu enne,
Mis head ehk paha pääv mull' ann'd,
Ta kortsus kulmul aga kaebas —
Kui väga tee tend väsitand!

Ta'l kena lauluviisi laulsin,
Mis enne ta nii armastas:
Kuis muidu arm ta'l silmist leekis,
Kui tänades mind kuulatas!
Ei mitte ühte armusõna
Mull' eile tänuks leidnud ta:
«Kas enne selgem mitte polnud
So heal?» — Jah, s e d a küsis ta!

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis
õ asemel ö
5 mahhavatas
8 Tio
9 vasto
10 armoga
11 maea
13 muido
14–15 an'd Ta
17 laulovisi
19 muido
21 armosönna

S e l e t u s e d

kaebtus — kaebus (Wied.)
6 ta'l [= taal] (murd.) — tal
9 virgult — virgalt (Wied.)
16 tend (murd.) — teda

Mul akna ääres veikses pottis
Hulk nuppus lilli seisavad:
Neid unes nägin ära närts'vad,
Kõik õied maha langevad —
Ma tean küll, üks unenägu
On paljas vari, vaht ja pett —
Ja siiski — ikka jälle tuleb
Mull' meele vaene lillepott.

Ja varakult peig koju tõttas:
Tee olla kaugel, pime öö!
Nüüd ainuüksi nuttes kaeban
Ja mure koormab südame.
Oh oleks õhtu käe! Oh veere
Veel rutem, rutem, päikene!
Jah, kas ta tuleb siis? — Oh Jumal —
Ta viimast kord ehk tulige!

Alustekstis

26 lilled
27 ärranärts'vad
28 Keik mahhalangevad
29 unnenäggo
33 koeo
35 ainoüksi
37 õhto
38 ruttem päikenne

Seletused

27 närts'vad — närtsivat
28 langevad — langevat
36 käe (murd.) — käes

NEED KOSTVAD

Harvaste heal inimese rindus
Annab vastust teise õ n n e l e,
Harvemalt veel kostab meie süda
Teise h ä d a l' vastu hellaste.

Süda, kui sind mure, valu koormab,
Rõõm ja õnn sind tuks'ma ajavad:
Metsas, mägedes siis seda räägi —
Need sull' üksi vastu hüüavad!

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
1 Arvaste
3 Arvemalt
4 vasto
ellaste
5 vallo
6 aeavad
8 vasto

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

MAENITSUS

Süda, ei sa kaugelt pea
Tõsist õnne otsima;
Vagusi kuid looda, usu,
Armasta ja kannata!

Võiksid sa maailma otsa
Tuule tiivul lennata —
Süda, sinu soovimised
Ikka tuleks ühes ka.

Ei maailmal rahu anda
Pole, petlik on ta õnn:
Mis ta eile õnneks kiitis,
Tuulemäng see hoome on!

Sest, mo süda, ära kaugelt
Tõsist õnne otsi sa:
Vagusi kuid looda, usu,
Armasta ja kannata!

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
7 sinno
9 rahho

Seletused

Maenitsus — manitsus (Wied.)
12 hoome (murd.) — homme

LAENED

Ojakene, voolad
Mööda rutuga,
Sinu kärmed laened,
Ei nad kannata.
Viibimata, kiirest'
Tõtvad edasi,
Tagasi ei pööra
Nendest üksigi.

Vaata, kalda äärel
Lilled õitsevad,
Lehed kahisevad,
Linnud laulavad,
Aga laene jooksu
Pea midagi —
Vahutades tõtvad
Nemad edasi.

Kas sa jõudsid nähä,
Kuhu jõevees
Igaüks neist jäänud?
Suure hulga sees
Kaub lugemata
Üksik laeneke, —
Ei ta iial pööra
Enam tagasi.

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
3 Sinno
4 n'ad
18 Kuhho

Seletused

8 üksigi — ükski
14 Pea — ei pea

Inimese elu
Näitvad laened mull':
Kiirest' lähvad tunnid,
Päävad mööda sul;
Tagasi neist kõigist
Tule üksigi —
Kuis neid pruuk'sid, nõnda
Hingad viimati. —

Alustekstis

25 ello
28 sull'
29 keigist
31 nenda

Seletused

30 Tule — ei tule

KUI JUMAL KÕIK NII SÄEKS —

Kui Jumal kõik nii säeks,
Kui himustaksid sa,
Ei valu iial saadaks,
Ei koormat annaks ta —
Mis sinust, inimene,
Siis surmatunnil saaks?
Maailma armastades
Sa täiel hukka lä'äks!

Nüüd aegamööda maha
Muud sided langevad,
Sind haua läbi taeva
Nään rõõmsalt astuvad.
So silmad kindlast' vaatvad
Ja lootes ülesse. —
Neid sõnu palju kuuldi —
L i i g palju iialge! —

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
keik
1 keik
3 vallo
5–6 innimenne Siis
9 aega möda
15 sönno
paljo
16 paljo

Seletused

säeks (murd.) — seaks
8 täiel — täiesti
10 sided — sidemed
12 astuvad — astuvat

SAEVESKE

Vesi voolab, vesi jookseb
Külaojas otsata,
Saeveske enne seisis,
Täna veel seal seisab ta.

Omal ajal jõge varjas
Kõrge kuusk nii armsaste,
Mina ja mo armukene
Seda paika tundsime.

Kuuske on nad maha raiund,
Saagind, surnukirstuks teind,
Kirstu sisse on mo õnne,
Minu armukest nad pann'd.

Vesi voolab, vesi jookseb
Külaojas otsata,
Saeveske enne seisis,
Täna veel seal seisab ta.

Mõnele ta juba saatnud
Rahukoda viimsel teel,
Mõnel' viimast sängi saagind —
Mina ikka ootan veel!

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
5 aeal
7 armokenne
9 na'd
mahharaiund
10 surnokirstuks
11 Kirsto
12 Minno
armokest
na'd
18 Rahhokodda

Seletused

7 armukene — armastatu (Wied.)

VAIGISTUS

Kui lapsukesel kätki sees
Ei tule uni peal',
Siis ema hellast' kiigutab,
Ta vaigistaja heal
Pea valunutul' otsa teeb;
Ta laulab armuga:
«Jä' vagusi, mo lapsuke,
Ja uinu magama!»

Mo süda, tihti soovisid
Sa lapse kombel ka,
Mis elu iial ilma peal
Ei või sull' jagada.
Siis ema kombel meelitab
Sind mõistus tõega:
«Jä' vagusi, mo lapsuke,
Ja uinu magama!»

Kõik okkas tee peal kõnnime
Mei' üles taevasse,
Kus Isa käed lahti on
Ta väsind lastele.
Kord surmaingelt saadab ta
Meil' hellast' ütlema:
«Jä' vagusi, mo lapsuke,
Ja uinu magama!»

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö

1 lapsokessel
3 ellast
5 vallonuttul'
6 armoga
7 lapsoke
10 lapsekombel
11 ello
15 lapsoke
17 Keik
18 üless'
22 ellast
23 lapsoke

Seletused

7 Jä' [= jäe] (murd.) — jää
18 Mei' — meie

METS

Kas sa metsa oled näinud
Kevadise ehtega,
Kui tend päikse soojad terad
Unest võtnud ärata'?

Kui nad viimast lumetilka
Puist ja maa pealt ära jõid,
Soojad tuuled linnulauli
Tagasi meil' jälle tõid?

Kuis kõik tärkab, kohab, tõuseb,
Püüab välja ajada!
Ei sa iial jõua seda
Imet ära rääkida!

Nupud nagu silmakesed
Lille otsas kinni veel,
Ootvad vait, et elama neid
Kutsub taeva Isa heal.

Soojal öösel saadab tema
Oma inglid ülevelt,
Nuppude peal' sõrme pandvad
Kergelt nad ja vaguselt.

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
5 n'ad
6 ärrajöid
7 linnolauli
9 keik
10 väljaaeada
12 ärraräkida
13 Nuppud, nago
20 na'd

Seletused

3 tend (murd.) — teda
3 terad — kiired (Wied.)
7 linnulauli — linnulaule

Kuis siis noorel koidul õitseb
Kõik, mis eile uinistas!
Kuis nii ruttu öö kõik muutnud? —
Taeva Isa avitas.

Mets, oh mets, sa tema lehkav
Armuand, kui kauniste
Haljendavas ehtes hiilgad,
Päikse õitsev pruudike!

Linnuhealed, jõe kohin,
Elu, ilu igal pool!
Maa, Jehoova jalge alus
Oled, taevas tema tool,

Kust ta otsima meid tuleb
Piksepilve tiiva peal —
Kahiseja mets end väänab
Suvetormi võimu all!

Saja-aastsed kännud lang'vad
Taeva tulest lõhkedes!
Maa ja meri värisevad,
Issand, sinu heale ees!

Aga isa-arm end varjab
Viha näol — vaata sa
Ähvardajast pilvest käsib
Vihmahoogu langeda.

Alustekstis

22 Keik
23 keik
26 Armoand
29 Linno healed
30 Ello
illo
34 Pikse pilve
36 võimo
37 Saea aastsed
40 sinno
41 issaarm
43 kässid (konj.)
44 Vihmahogo

Seletused

22 uinistas — uinus
25 lehkav — (hästi) lõhnav (Wied.)
42 Viha näol — vihase näo taha

Taeva-uksed lahti lähvad;
Mets, mis suvepalavust
Kannatand, nüüd rõõmuaurul
Võtab vastu kosutust.

Ei Jehoova nüüd ei tule
Tormis, piksetule väel:
Armsas õhkus ees meil kõnnib,
Vikerkaar ta paral käel! —

Õitseajad üle lähvad,
Sügise, külm edeneb —
Punakoldse kuue sisse
Haljas mets end ehitab.

Kenam kate, mets, sul polnud
Haljas kuubki — ometi
Südames sa tõemõtteid
Äratad meil nõndagi.

Lehed lend'vad — tuule mängel
Mulla p e a l e langevad —
Mulla a l l a, kui mo päävad
Käe, mind rahvas matavad.

Haledaks tõest' igaühel
Süda lääb, kel mõtetes,
Mets, so sügisene langev
Ilu silma ulatas.

A l u s t e k s t i s

47 rõmoaurul
48 vasto
53 Õitse aeal (konj.)
59 töemötted
60 nendagi
65 töest
68 Illo

S e l e t u s e d

52 paral — paremal
54 Sügise — sügis (Wied.)
55 Punakoldse — punakollase (Wied.)
56 ehitab — ehib (Wied.)
64 Käe (murd.) — käes
68 ulatas — ulatus

Ei sa kauaks enam jõua
Kuinud kuube pidada;
Pea talve tuleb, valge
Kattega sind varjama.

Surnud, vagusi siis hingad
Lume all, ja siiski ka
Nõnda taeva Isa armu
Mõistad mulle kuuluta'!

Kui sa oma aega võtsid
Kannatada vagusi,
Ilusamas ehtes tema
Siis sind kutsus elusse.

Nii ka m i n u pead katab
Vanadus kord lumega,
Nii ka m i n d kord hauaunest
Jumal võtab ärata'!

Mets, sa Isa oma käega
Loodud haljas tempel! Sa
Oma ilu lõpetad, kui
Mina hakkan hiilgama!

Alustekstis

75 Nenda
armo
81 m i n n o
peat
83 haua unnest
87 illo

Seletused

70 kuinud (murd.) — kuivanud
71 talve — talv (Wied.)

LOOTUS

See veike sõnakene l o o t u s
On laululinnu sarnane,
Mis südant äratada püüab
Taa jälle iga kevade.
Kuis puude oksalt esmalt tasa
Ta arga kuuljat meelitab!
Siis lähemale tuleb, viimaks
So südamesse pesitab!

Sa kuuled hellad healed tõusvad —
Mis ammu soovind, lootnud sa,
Mis ammu mõttes maha matsid,
On uuest' tõusnud elama!
Kuis soovimised rindus püüdvad
Nüüd noori tiivu katsuda!
Kuis taevas sinab, lilled õits'vad —
Miks peaksid kurv olema?!

Ja aastad muutvad. Päikse pala,
Aeg, laulud, õied kaduvad —
Ja tühja pesa maha jättes
Ka linnukesed lendavad
Kõige maailma! — Vaikselt, tasa
Nüüd ootvad silmapisarad,
Kas linnuke, rõõm, õnnepäävad
Veel ükskord ümber pööravad?

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
2 laulolinno
3 südda
9 ellad
10 ammo
11 ammo
mahhamatsid
19 mahhajättes
21 Keige
24 ümberpöravad

Seletused

4 Taa — taas (Wied.)
9 tõusvad — tõusvat
16 kurv (murd.) — kurb
17 muutvad — muutuvad
pala (murd.) — palavus
21 Kõige (murd.) — kogu

Mil tuleb jälle südamesse ·
Taa mulne lootus tagasi?
Küll värisedes süda ootab —
Ei anna vastust üksigi!
Siis lume alla talve matab,
Mis üle jättis sügise:
Kõik vait ja surnud! — Vaene süda!
Sind jälle katab pime öö!

Alustekstis

29–30 mattab Mis
31 Keik

Seletused

26 mulne — mullune
28 üksigi — ükski
29 talve — talv (Wied.)
30 sügise — sügis (Wied.)

KODU

Meil ajaäärne tanavas,
Kui armas oli see!
Kus kasteheinas põlvine
Mei' lapsed jooksime.

Kus ehani ma mängisin
Küll lille, rohuga,
Kust vanataat käe kõrvas mind
Tõi tuppa magama.

Küll üle aja tahtsin siis
Ta kombel vaadata:
«Laps, oota,» kostis ta, «see aeg
On kiir küll tulema!»

Aeg tuli. Maa ja mere peal
Silm mõnda seletas —
Ei pool nii armas polnud seal
Kui külatanavas!

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
Koddo
1 aea äärne
6 rohhoga
9 aea
11 oota»,
15–16 seal, Kui

Seletused

1 ajaäärne (murd.) — aiaäärne
tanavas — tänav
4 Mei' — meie
7 kõrvas — kõrval (Wied.)
12 kiir — kiire

NEID AUSTA

Mo rahvas, kas sa oled
Ka korda küsind end:
Miks nimekamaid mehi
Meil' Issand äratand?
So sugust mõndi tunnen,
Kes head sull' soovivad —
Miks lahket vastuvõtmist
Nii vähe leiavad?

Kuis võime aru anda,
Kuis ennast vabanda',
Et püüame nii väha
Neil' koormat kergita'?
Et vastu meist nii palju
Veel neile panevad,
Kes meie heaks ja kasuks
Siin ilmas elavad?

Mo rahvas, et so keskel'
Suur Jumal mehi pann'd,
Kes ilu, au ja ehtet
So eesti nimel' ann'd —
Ep ole siis jo unund
Sa teiste hulkas veel!
Siis kostab jo ja kõlab
Maailmas veel so keel!

Alustekstis

vana kirjaviis õ asemel ö
auusta
7 vastovõtmist
9 arro
11–12 vähha, Neil'
13 vasto
paljo
19 illo
20 Eestinimmel'

Seletused

2 korda — kordagi
end — enda käest
5 mõndi — mõndasid
19 ehtet — ehet (Wied.)

Sest aga tõtta, rahvas!
Neid auga tereta,
Kes vaeva so eest näävad!
Oh püüa kergita'
Neil' iga kombel koormat,
Mis so eest kannavad,
Ja kelle all nad vaenu
Ning viha nägevad!

See aeg ka jõuab kätte,
Mil kurval meelel tõest'
Sa nende haualt murrad
Üht kuinud õiekest!
Siis sooviksid heal meelel
Neil' kätt sa suruda —
Ei hauapõhja enam
So heal ei ulata! —

Alustekstis

27 se (konj.)
29–30 koormat Mis
31 vaeno
34 tõest

Seletused

29 iga — igal
36 kuinud (murd.) — kuivanud

LÕO JA ROHI

Pilve keskelt lõo
Hõiskab lauluhealt,
Nähes noore rohu
Tõusvad mulla pealt:

Ei ta siis ka muuda
Kurvaks healekest,
Kui noort rohtu nägi
Tärk'vad h a u a seest.

Tasa ikka hüüab
Haljas heinake,
Kasvagu, kus kasvab:
«Tere, kevade!»

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis
õ asemel ö

2 Oiskab (trv.) lauloheal
3 rohho
7 Kuid (konj.)
7 rohto
11 Kasvago

S e l e t u s e d

4 Tõusvad — tõusvat
8 Tärk'vad — tärkavat

PUURILIND

Kord kuldses puuris elas
Veik' laululinnuke,
Ta'l haljad oksad katsid
Kuldkoda armsaste.

Ta vangis üles kasvand,
Ei teadnud priiusest,
Vaid rõõmsaks jäi, et valjult
Võis tõsta healekest.

Kord puuri ette seisma
Jäi linnu peremees,
Tark linna neitsikene;
Ta targalt kõneles:

«Kui õnnetu, oh oled,
Mo loomakene, sa!
See paigal laulu himu
Võib sind veel sureta'. —

Mis ise sa ei mõista,
Seks pean sind sundima,
Sul muidu valjust laulust
Võiks süda lõhkeda.»

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
Puri-lind
2 laulo-linnuke
5–6 ülleskasvand Ei
10 linno
11 linna
13 önneto
15 laulo
himmo
19 muido

Seletused

2 Veik' — väike
3 Ta'l [= taal] (murd.) — tal
15 See — sel

Ja kinni kattis puuri
Ta paksult, tihedalt —
Nüüd tahtmist mööda sündis:
Ei kuuldud lauluhealt!

Vait pandi seisma, keda
Suur Jumal laulul' lõi!
Et vangis oli, seda
N ü ü d a l l e s aru sai! —

Ja tarka neitsit nägin
Ma pärast puuri ees:
S u r n d oli veike laulik
Ta kuldse koja sees!

«Mis häda võis ta'l olla?
Küll hoolt jo kandsin ma!»
Oh inime! Mil e n d a l
Süüd iial leidsid sa?!

Nüüd, jah nüüd oli lauljal
Jo süda lõhki läind!
Kas siis k a oleks surnud,
Kui oleks laulda võind? —

A l u s t e k s t i s

24 lauloheait
25 Vaid (konj.)
28 arro
32 koea
38 läin'd
40 võin'd

S e l e t u s e d

32 Ta — oma

HOIA VARJUL!

Mis sa iial armust oled
Tunda saand siin ilma peal;
Sügavas sa rindus seda
Vait ja varjul hoia teal.

Inime' ei iial jõua
Aru saada teise head:
Ole rahul, et sa seda
I s e tunned, i s e tead.

Vaata, kuida mäe põhjas
Kõrge kalju kinni peab,
Mis ta hõbedast, mis kullast
Kivirindus varjatab!

Vaata pärlid — nagu mõtted
Karpides nad magavad;
Haljaks seest neid ehitavad —
Mil nad välja püüavad?

Ja so oma süda — piiri
Valus, rõõmus tunne ta —
Vaata, kuida varjul veikses
Rinnapohjas hingab ta!

Sest, mis iial armust oled
Tunda saand siin ilma peal:
Sügavas sa rindus seda
Vait ja varjul hoia teal!

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis
õ asemel ö
6 Arro
10 kaljo
kinnipeab
13 nago
16 väljapüavad

S e l e t u s e d

4 teal — siin (Wied.)
12 varjatab — varjab
15 ehitavad — ehivad (Wied.)
18 tunne — ei tunne
20 Rinnapohjas — rinnapõhjas

SIIS TÄNA

Oh kui üks paik maailmas
Sul on, kus hirmuta
Sa oma väsind pead
Võid julgest' toeta';
Kui tead, et s i n u rõõm ka
T e i s t meelt võib rõõmusta';
Kui tead, et s i n u valu
T e i s t südant koormab ka:

Oh kuida oled õnnis
Sa mitme tuhandest!
Kõik tühjad ehted viska
Siis kiirest' südamest
Ja tee sell' õnnel' ruumi,
Mis kõigist ülem on,
Mis ajaliku õnne
Ja austuse kroon.

Sest oleks sinu oma
Maailma varandus,
Kõik ajalikud ehted
Ja aud so pärandus:
Kui keegi sinu õnnest
Ei võta osa ka —
Sa oled sandist vaesem
Siis kõige varaga!

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis
õ asemel ö
2 hirmota
3 peat
4 julgest
toeta
5 s i n n o
7 s i n n o
vallo
8 südda
10 mitme
11 Keik
13–14 rumi Mis
14 keigist
15 aealikko
16 auustusse
17 sinno
19 Keik
aealikkud
20 auud
21 sinno
24 keige

S e l e t u s e d

10 mitme — mitmest

Kui mõni, kelle nime
Ja rikkust kaetseb
So hing — ta varjul nuttes
Üht s ü d a n t igatseb!
Oh kui niisugust süda
Sa leidsid, täna sa
Siis silmaveel — tõest' õnsaks
Sa oled nimeta'!

Alustekstis

28 südda
31 töest

Seletused

26 kaetseb — kadestab (Wied.)
29 süda — südant
31 õnsaks — õndsaks (Wied.)
32 Sa oled nimeta' — sind tuleb nimetada

SÜGISEMÕTTED

Juba kase ladvalt lehed lang'vad,
Kõle tuul käib üle kesamaa —
Aasta kellal rõõmuheal on lõppend:
Viimseid tunde hakkab lööma ta.

Kena päike, kas sa väsind oled?
Pikkamiste pead tõstad sa;
Kurvalt oma laste peale vaatad —
Sügise neid riisub armuta.

Kõrged pilved nagu hirmust aetud
Üle maa ja mere lendavad;
Kurehealed haledaste hüüdvad,
Koju poole nemad tõttavad.

Koju poole! K o d u — magus sõna!
Süda, kannata! Ei sinagi
Kaua enam oota! Koju poole
Kutsub Isa sind ka viimati!

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis
õ asemel ö
Süggise-mötted
3 römoheal
4 Viimsed
tunnid
6 peat
8 armota
9 nago
11 Kurre healed
12 Koeo
13 Koeo
K o d d o
15 Koeo

S e l e t u s e d

8 Sügise — sügis (Wied.)

PEOTÄIS MULDA

Peotäis ma mulda
Viimaks katteks saan,
Kui ma, elust väsind,
Hauapõhja lä'än.
Ei seal mured vaeva —
Rahul hingan ma,
Kuni mind Jehoova
Võtab kutsuda.

Peotäis mind mulda
Pea ühendab
Nendel', kennast ilm mind,
Elu lahutab.
Vürstikroon ja sandi
Vaene kepike, —
Mulla all nad rahus
Hingvad ühtlase.

Peotäis mull' mulda,
Eesti sõbrad, ka
Viimseks andeks hauda
Võtke viskada!
Armsam mull' kui ehted
Mullatükike
Kirstu peal, ja põhjas
Laastusängike.

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
Peo täis
1 Peo täis
9 Peo täis
12 Ellọ
17 Peo täis
17–18 mulda Eestisöbrad ka
20 Võtge
21 mull', kui ehted,
23 Kirsto
24 Laasto sängike

Seletused

11 Nendel' [= nendele] — nendega
kennast — kellest
16 ühtlase — üheskoos (Wied.)

Peotäit ma mulda
Kõrgeks pidada
Tahan, — eluaega
Teda austa'!
Muld mind toidab, katab,
Kannab ilma peal,
Viimaks üksi kaitseb
Mullast ihu veel.

Peotäis mind mulda
Üksi üle jääb,
Kui kõik jõud ja noorus
Mullaks jälle saab.
Mullast olen võetud,
Mullaks lähän ma,
Mullast võtab Isa
Kord mind ärata'!

Alustekstis

25 Peo täit
27 elloaega
28 auusta'
32 ihho
33 Peo täis
35 keik

Seletused

27 eluaega — eluaeg, eluajal

Emajõe ööbik

TERETAMINE

Argselt astub sinu ette,
Eesti rahvas, isamaa,
Laulik; usaldab so kätte
Lauluannet pakkuda.

Mis on videvikul hüüdnud
Õhtu eesti linnuke:
Eesti kõrv on kuulnud, pannud
Eesti käsi ülesse.

Palub: lahkelt vastu võta
Nõdra keele sõnakest!
Truuist hingest tuleb tema,
Eesti meelest, südamest!

Ööpik, mine, leia sõbru,
Emajõe linnuke!
Ja mis südamest tulnd, mingu,
Jälle mingu südame!

Alustekstis

2 Eestirahvas isama
4 Lauloannet pakuda
6 Õhto
13 Õpik
15 tuln'd
15–16 mingu Jälle

Seletused

6 Õhtu — õhtul
11 Truuist — truust (Wied.)
13 sõbru — sõpru (Wied.)

EMAJÕE KALDAL

Oh Emajõgi, — ma jälle
So laenid teretan!
Oh Emajõgi, — ma jälle
So lehk'vat kallast nään!

Sa jälle südant rõõmul',
Suud laulul' ärritad,
Sa püha Eesti jõgi!
Kuis mõtteid laenetad!

Oh Emajõgi, kus õitseb
Veel Vanemuise keel,
Kus tema laul ja kannel
Meil' järel hüüdvad veel;

Kus Kalevide sõnad
Ja tegud mäletab
Noor põlv ja vana suurust
Neis meele tuletab;

Kus kõrged sambad tõusvad
Ta haualt ülesse
Ja vaimuvalgust välk'vad
Mo Eesti piirdesse, —

Alustekstis

vana kirjaviis
10 Vannemuinse
12 järrelhüüdvad
19 vaimo valgust

Seletused

2 laenid — laineid
4 lehk'vat — (hästi) lõhnavat (Wied.)
6 ärritad — ergutad (Wied.)
8 laenetad — paned lainetama, paned liikuma
13–14 sõnad Ja tegud — sõnu ja tegusid

Oh Emajõgi, küll nägid
Sa aastasadades
Mo Eestimaad pea õnnes
Ja kibedas silmavees,

Ja orjakütkeid kandvad
Ja rõõmus hõiskavad —
Ja mis aeg toob, ka seda
So laened veel matavad.

Neid ise aga vaikselt
Sa voolad, liigutad,
Nääd rahvapõlved tõusvad
Ja jälle kaduvad.

Kes aga so kõnet mõistab,
Sell' mõnda kuulutad
Sest, mis sa aja lennul
Näind, kuuled, teada saad.

Oh Emajõgi, ikka
Sind süda ka teretab,
Niipea silm so püha
Ja kuulsat kallast nääb!

Ja sinu laened laulvad
Mull' uneviit kord ka —
Lauliku haua lilled
Neilt kaugel ei õitsenda!

Alustekstis

22 aasta-saddades
31 rahva põlved
35 aea lendul
36 Näin'd
41 sinno
43 Lauliko

Seletused

25 kandvad — kandvat
26 hõiskavad — hõiskavat
30 voolad — paned voolama
31 tõusvad — tõusvat
32 kaduvad — kaduvat
39 Niipea — niipea kui
42 uneviit — uneviisi
44 Neilt — neist
õitsenda — õitse

NEIU KANGA JUURES

Laened läik'sid läbi ööd,
Kuu käis vaikselt taeva teed.
Neiu noor küll kalda ees
Kangast hoides kõneles:

«Valgeks, riie, valgeks saa!
Muuda valgeks rutuga!
Valgeks viimaks keelmata
Peab kõik asi minema.

Oled valge, oled hea, —
Seni keegi sinust pea;
Tuul ja vesi, vaata, nad
Muutma kõik sind tõttavad!

Päik'se tuli, hele ta,
Südant ei või vaigista';
Vaikne kuu ööd kuulutab,
Südamele rahu toob.

Valgeks, riie, valgeks saa!
Muuda valgeks rutuga!
Valgeks viimaks keelmata
Peab kõik asi minema.

Alustekstis

3 kül
12 tõtavad

Seletused

6 Muuda — muutu
10 pea — ei pea lugu

Olin uskja õieke,
Näust neiu punane:
Punapalg — ei kõlba ta:
Õnnetust toob hoidmata!

Peig siis tuli, peig siis läks,
Järele jäin, ainukseks, —
Punapalg ja sõstrasilm?
Nutt neid muutis ja maailm!

Nüüd sind hoian, linake,
Hoian öösel truuiste;
Surnuriiet anna sa
Tänuks mulle pea ka!

Valgeks, riie, valgeks saa!
Muuda valgeks rutuga!
Valgeks viimaks keelmata
Peab kõik asi minema!» —

Laened läik'sid läbi ööd,
Kuu käis vaikselt taeva teed:
Neiu noore pisaras
Surnuriiet niisutas. —

Alustekstis

21 Ollin õieke
23 Puna palg kõlba
24 Õnnetust
25 tulli
27 Puna palg sõstrasilm
28 Nut mailm
30 truiste

Seletused

30 truuiste — truult
39 pisaras — pisar

LOODA!

Kevadine õhk on jälle ärkand!
Mis nii kaua talve vaipas hingand,
Igal pool nüüd hõiskab, lehvitab.
Noored lootused ja noored laulud!
Vaene süda — unusta kõik koormad,
Looda aga! Kõik nüüd paraneb!

Hellast' päik'se terad teretavad
Lille nuppusid — need õitsel' löövad;
Laulu lõo üles äratab.
Mägede peal', oru pohja tung'vad
Laul ja päike — unusta kõik koormad,
Süda! Looda! Kõik nüüd paraneb!

Taeva anded: päike, õhud, healed,
Kõik sind kosutada, süda, püüdvad,
Tervist anda sull' kõik igatseb.
Lase sisse uue elu terad,
Unusta kõik vanad vermed, koormad!
Looda! looda! Kõik nüüd paraneb!

Alustekstis

1 õhk
2–3 hingand Igal
7 Ellast'
8 nupusid
9 lõo
ülesäratab
13 anned; päike
õhud

Seletused

3 lehvitab — lehvib, hõljub
7 terad — kiired (Wied.)
10 pohja — põhja

PÜHAPÄÄVA KELLAD

Ei ma jõua iial meelest
Seda tundi unusta',
Mil sind, neiu, minu õnne,
Esimist kord' nägin ma.
Kõrgest tornist puhtalt hüüdsid
Kellad püha kojale,
Nagu rahu kuulutada
Tahaks kõige ilmale.

Pühapääva päike hiilgas
Kõik'vais rohukõrredes,
Vaga kirikule käija
Hulka lahkelt teretas.
Nende keskel käis üks neiu,
Käisid sina, armuke,
Vaga näust paistsid mulle
Sinisilmad südame.

Ei ma tea, mis on rääkind
Õpetaja kantsli peal —
Pidin ikka jälle vaatma
Sinu armast nägu seal.
Pääva, ööse nüüd mul kau
Sinu kuju silma eest:
Pühapääva kellad viinud
Kõik mo rahu südamest!

Alustekstis

1 jõua
ial
6 koeale
10 rohukõrredes
11 käia
16 Sini silmad

Seletused

6 püha — pühale
8 kõige (murd.) — kogu
11–12 Vaga kirikule käija Hulka — vagade kirikusse minejate hulka
14 armuke — armastatu (Wied.)
15 Vaga — vagast
21 Pääva, ööse — päeval, öösel
kau — ei kao

SO OMA SÜDA

Miks tahad sa maailma
Au, kiitust otsida?
Kui põhk nad pöörvad kõrva
Tõest' iga tuulega.
So oma süda muuda
End' pühaks kojaks sa:
Sealt arusaamist nõua,
Mis kuskilt leia sa.

Kui õigust tegid, ärgu
Maailma tänu õnn
Sull' olgu; parem tänu
So tegu ise on.
So kõrva ikka leidku
So venna häda heal,
So süda lahti olgu
Ta valul' igal a'al!

Ja kui ei keegi aru
So hingenutust saa, —
Ei pea neid sa põlg'ma,
Seepärast vihkama;
Üht paika leiad ikka:
So oma südamet —
Sa, kuhu teistelt kõrva
Võid peita silmavett.

Alustekstis

Südant
2 Auu
3 põhk
4 Töest
5 südant
6 koeaks
8 kusgilt
10 õn
11 olgo
13 ika
19 põlg'ma
24 silmavet

Seletused

3 kõrva — kõrvale (Wied.)
6 End' — endale
8 leia — ei leia
22 südamet — südant

Kui mõistad õiget viisi
Ta sõna kuulata',
Ta rikast vara pruuki':
Tõest', õnsam oled sa
Kui rahva hale meele
Ja rõõmukisa all!
So südames — seal oled
Sa õigel isamaal!

Alustekstis

27 pruki
28 Tõest
30 al

Seletused

28 õnsam — õndsam (Wied.)
29 hale — haleda

OH RÄÄGI!

«Oh räägi, lind puuoksal: kas
Peig tuleb tagasi?»
Ma lendan üle metsa, maa,
Küll suve virk on kaduma —
Arm muudab peagi.

«Mull' vasta, jõgi: peiuke,
Kas tuleb koju ta?»
Laen laenet ajab meresse,
Pääv ajab pääva — harvage
Võib armu uskuda.

«Sa, rohukõrs maapinna peal,
Kas ümber pöörab ta?»
Mind tuulevägi laenetab,
Pea üles, ala vintsutab —
Aeg teeb nii armuga.

Ja nutt mul oli veerema
Jo valmis silmasse —
Seal tungis kõbin rõõmuga
Mo kurva kõrvu: «Tere sa!
Nüüd tere, armuke!»

Alustekstis

4 Kül
7 koeu
8 aeab
9 aeab
arvage
11 Sa rohukõrs
14 üless'
15 ni
16 nut
18 köbin

Seletused

4 suve (murd.) — suvi
5 muudab — muutub
13 laenetab — paneb lainetama
14 ala — alla
18 kõbin — vaikne rääkimine (Wied.)
20 armuke — armastatu (Wied.)

SIND SURMANI!

Sind surmani küll tahan
Ma kalliks pidada,
Mo õitsev Eesti rada,
Mo lehkav isamaa!
Mo Eesti vainud, jõed
Ja minu emakeel,
Teid kõrgeks kiita tahan
Ma surmatunnil veel!

Kuis, maa, nii hellast' kannad
So lapsi käte peal,
Neil' annad leiba, katet
Ja viimast aset veel!
Tõest', armsam on mull' hinga'
So põues, Maarjamaa,
Kui võeral piiril õnnes
Ja aus elada!

Kuis on so pojad vagad,
Nii vaprad, tugevad!
So tütred, nagu lilled
Nad õits'vad nägusad!
Ja sinu tuul ja päike
Sind õitsel hoiavad,
Ja kõrge kotka tiivad,
Kuis hellast' katavad!

Alustekstis

1 kül
1–3 tahan, Ma
3 Eeestirada
5 jõed
9 ellast'
11 Neil
13 Tõest
13 mull', hinga'
16 auus
17 poead
24 ellast'

Seletused

4 lehkav — (hästi) lõhnav (Wied.)
10 So — oma
13 hinga' — hingata

Ja tihti siiski leian
So silmis pisarad? —
Mo Eestimaa, oh looda:
Ka ajad muudavad!
Meil' tulevased tunnid
Veel toovad kinnitust!
Käi kindlalt! Pea kõrgess'!
Aeg annab arutust!

Alustekstis

28 aead
30 kinitust (trv.)

Seletused

28 muudavad — muutuvad
31 kõrgess' — kõrgesse

SELTSIMEES

Kätkis juba sull', sõber, truu seltsimeheks ma pantud,
Sinuga käin eluteed, tahtmata hoidja sul, vaht.
Mullakarva mul kuub ja nägu mul kortsus on; ikka
Vihkasin naeru ma, nutt silmis on armsam mul and.
Teeb koit silmad, kus uni veel võitleb sees, vara sul lahti:
Juba so peatsil, vaat, ähvardes võetud mul paik.
Paned sa ehal veel käed — küll väsind nad — risti ja loed
Issameie; so ees seisan ma, vaikne ja pikk.
Puhkades unes mind nääd, kust üles sind ajab mo kuju,
Kes ma so peremees, sa sulane olgu ehk vürst.
Lõikavad on minu paelad, mis kanda sul; kangemalt tihti
Sõlmin so ümber ma neid, mida sa vanemaks lääd.
Talvet puistan so noore juuksede peale; ma ajan
Puna palgilt ja joon läiget so silmade seest.
Puudus hüütaks' mo isa, eit — häda; mind aitavad hästi,
Et, kus astume, rõõm närtsib seal, kortsu lööb kulm.
Nõnda saadan ma sind, oh inime, mulda, kust tulid. —
Kuida mo nime? Sa tea: M u r e, nii hüüad sa mind.

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis

1 söbber
2 Sinnoga elloteed
3 näggo
4 naero
5 võitleb
6 võetud
8 Issa meie
9 ülless' aeab
10 olgo
11 minno
13 Sölmin
13 aean
15 eit hädda
17 Nenda

S e l e t u s e d

1 truu — truuks
13 Talvet — talve (Wied.)
noore — noorte
juuksede — juuste
18 nime (murd.) — nimi

MA OLEN MO ARMUKEST NÄINUD

Ma olen mo armukest näinud,
Mo kena armu ma, —
Oh loomus, kuis hüüad ja laulad,
Kuis hiilgad ja õitsed sa!

Miks, taevas, nii selgelt sa sinad?
Kust, päike, sa ilu tõid?
Mo Tiiu silmist kumbki
Vist oma läiget jõid!

Miks kõrre peal nii lahkelt,
Õis, püüad naerata'?
Oh, ammu nii õitsev pole
Kui tema nägu sa!

Ja heal tal palju armsam
Kui, lõo, sul pilvedes,
Kui tasakest' mull' ütleb:
«Ma pean sind südames.»

Mind teretab kõik rahvas,
Nii lahkelt nikutab,
Kui tahaksid kõik öölda:
«Sinu õnn meid rõõmustab.»

Alustekstis

vana kirjaviis
armokest
1 armokest
2 armo
4 õitsed
6 illo
töid
7 Tio
kumbgi
8 jõid
9 kõrre
9–10 lahkelt Õis
10 naerataa'
11 ammo
õitsev
11–12 polle, Kui
12 näggo, sa
13 paljo
13–14 armsam, Kui
14 Kui lõo
17 keik
19 keik
20 Sinno
ön
römustab

Seletused

armukest — armastatut (Wied.)
3 loomus — loodus
11 ammu — ammugi, kaugeltki (Wied.)

Mo süda hõiskab ja laulab
Kui lind seal oksa peal
Ja seda teeb mo põues
Kõik armu ja õnne heal!

Alustekstis

21 öiskab
23 pöues
24 Keik
armo
önne

VEEL HIILGVAD KÕRGES —

Veel hiilgvad kõrges taeva külges
Kuldtähed vaikselt, tihedalt, —
Ei armukest ma enam leia,
Kes m i n u l' läikis heledalt.

Veel kostab ööpik võsandikust
Mull' kõrvu hale lauluhealt; —
Ei t e m a healt ma enam kuule
Mull' vastu kostvad vainu pealt!

Küll üle maa, küll üle mere
Mind kandis jalg ja laevuke,
Küll palju nägin — unustasin:
Ei sind, mo ainus, iialge!

Miks uskusin so selget silma?
Ta valetab, ta petab ka!
Miks muutja südame peal' lootsin?
Ei truu'ust iial varjand ta!

Nüüd pööra, jalg, sa tulnud teele:
Maailm sul olgu kodupaik.
Silm, kuivaks saa! Jä' Jumalaga
Mo orukene armas, vaik'!

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis
õ asemel ö
3 armokest
4 m i n n u l
6 Mul
körvo
lauluhealt
8 vastokostvad
vaino
10 laevoke
11 paljo
16 truust
18 olgo
18 koddopaik
20 orrokenne

S e l e t u s e d

3 armukest — armastatut (Wied.)
5 kostab — paneb kostma
6 hale — haledat
8 kostvad — kostvat
15 muutja — muutuva
16 truu'ust — truudust (Wied.)
17 tulnud — tuldud
19 Jä' [= jäe] (murd.) — jää
20 vaik' — vaikne

JÄTA JÄRELE!

Kui üks haige rahu saab,
Unevaip tend varjatab:
Kõik siis tasa jääb, et ta
Üles ei peaks ärkama.

Sõna vait, vait käsi jääb,
Vaikselt jalg ja varvul lääb:
Haige hingab, unega
Võtab valu unusta'.

Oh sind palun, palun ma:
Tee nüüd nõnda minuga!
Väsind süda uinistab
Rindus mul, veel väriseb!

Ärata tend õ n n e l e,
Muidu — astu tagase!
Ära haava lahti tee —
Jäta, jäta järele! —

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis
õ asemel ö

1 rahho
2 Unne vaip
3 Keik
8 vallo
10 nenda
minnoga
14 Muido

S e l e t u s e d

2 tend (murd.) — teda
varjatab — varjab
11 uinistab — unistab

MIS KAEBAD SA?

Mis kaebad sa, et pole aega
Meil õisi pärjaks palmitada?
Löönd kandlikeeled kurvale?
Kui oled mees, — rõõm maha jäägu
Neil aegil! Meel meil tõde püüdku!
Silm, ülesse!

Vaat, kavalus ja kuri tegu
So ümber püüdvad sitkeid paelu,
Mo eesti rada, sõlmida!
So pojad, seda kindlem hoidkem
Veel kokku! Üht meelt põhjaks pandkem!
End' uskugem!

Ei pole aeg nüüd hellast' seada
Meil käsi rüppe, uinistada!
Aeg ränk on, ränka tarvitab!
Truu südamed ja õiged keeled,
Truu kaljukindlad mehemeeled,
Neid tarvis lääb!

Last ema selja takka hüüa,
Tall' aegsast' tähendada püüa,
Mis see on: tema isamaa!
So isamaa! Kas tema healed,
Ta valuhealed, vend, sa kuuled?
Taal' kindlaks jää!

Alustekstis

vana kirjaviis

2 Meil, õisi
4 mahhajägo
5 püüdko
10 poead
11 kokko
Üht meelt pandkem'. (trv.)
13 nüüd, ellast
14 käed
17 kaljokindlad
20 Tal
20 aegsast
23 vallohealed

Seletused

5 aegil — aegadel
10 kindlem — kindlamini
12 End' — endid
14 uinistada — unistada
16 Truu — truud
17 Truu — truud
19 takka (murd.) — tagant
24 Taal' [= taale] (murd.) — talle

Taal' kindlaks jää ka surmahädas!
Ei ole kerge see, ses aegas
Ta lapsiks ennast tunnista'.
Kas sõrme varal teised näitku
So peale, tuld nad sülitagu —
Taal' kindlaks jää!

Ei rikkust, au ta leibas taga
Sa püüdku! Priius iial jaga
Sull' kullakette! Õppind sa
Prii põhja peale aset heitma
Ja õiguse all leiba sööma —
Siis rõõmusta!

Alustekstis

28 sõrmevarral näitgo
29 süllitago
32 püüdko
33 kullakettid

Seletused

26 aegas — ajas
31 ta leibas — teda teenides
32 jaga — ei jaga
33 Õppind — harjunud (Wied.)

JA ÕUES ON KEVADE

Ma seisan kasepuu varjul —
Üks üksik leheke
Ta ladvalt närtsides langeb —
Ja õues on kevade.

Miks, süda, nii valjult tuksud?
Vait, vait, ära värise!
Nad leinalaulu sull' laulvad —
Ja õues on kevade.

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
[7] leinalaulo

KÕIK MUUTNUD

Kas üsna meelest ära läinud,
See tund sul üsna unund, mil
Mo kõrvas kodu puna palgil
Sa seisid kõrge kase all?

Seal hüüdis ööpik, lilled kõik'sid
Nii hellaste, kui kuulaksid
Nad sinu sõnu, tähed kõrgelt
Kui meie õnnest osa said!

Nüüd? Teiseks, teiseks kõik on muutnud!
Sest sinu s ü d a teiseks läks!
Ei laula lind, lill ammu närtsind,
Ja tähede hulk alla läks.

«Mikspärast?» pärid sa — oh küsi
Sa oma südant, armuke,
Ja kuula! kuula! küll ta kostab:
«Eks kata mind ka pime öö?!» —

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis
õ asemel ö
Keik
1 ärralāinud
3 koddo
6 ellaste
7 sinno
9 keik
10 sinno
11 ammo
14 So (trv.? vrd. A)
armoke
15 kul (trv.)

S e l e t u s e d

muutnud — muutunud
3 kõrvas — kõrval (Wied.)
kodu — kodus
12 tähede — tähtede
14 südant — südamelt
armuke — armastatu (Wied.)

LENDA!

Lenda, lõo, lenda, linnu,
Üle metsa pääva, ööd!
Sõna armukesel' kanna,
Kes nii kaugel kõnnib teed:

Ütle, kuis nii kangelt koormab
Mure südant, hinge mul;
Räägi, et ma rahu leia
Ööd ei pääva kusagil.

Lenda, lõo, lenda, linnu,
Üle järve, üle maa!
Ütle, et kui kaua viibib,
Surmale saan langema.

Haua künkal rohukõrsi
Taev' vihm siis niisutab —
Haua kõrvalt sinu laulul
Peig mind muidu teretab!

Alustekstis

vana kirjaviis

1 Lenda lõo lenda linno
1–2 linno Ülle
3 armokessel' kanna
7 rahho
9 Lenda lõo lenda linno
9–10 linno Ülle
13 rohhokõrsi
14 Taev
15 sinno
16 muido

Seletused

1 linnu — linnuke
2 pääva, ööd — päeval, öösel
3 armukesel' — armastatule (Wied.)
5 kangelt — kangesti, tugevasti
7 leia — ei leia
14 Taev' — taeva
15 sinu laulul — sinu lauldes
16 muidu — asjatult (Wied.)

ÕHTUL

Õues armsast' linnud laulsid,
Magama nüüd jäänud nad,
Tiiva alla pead matsid,
Pesas hellast' uinuvad.
Luhalt hüüab üksi veel
Rohutirtsu hele heal —
Lapsuke, nüüd heida sa
Rahulist' ka hingama!

Õues armsast' lilleõied
Nikutavad kõrre peal,
Magavad, kuu paistel hing'vad,
Magust und nad näävad teal.
Õunapuu ka uinistab,
Õits'vaid oksi liigutab —
Lapsuke, nüüd heida sa
Rahulist' ka hingama!

Uni tuleb udujälgil,
Läbi akna vaatab ta,
Kas ehk lapsuksed veel kuskil
Ülevel peaks olema.
Kus neid leiab ärkselt, seal
Tasa heidab kulmu peal' —
Lapsuke, sest heida sa
Rahulist' ka hingama!

Alustekstis

vana kirjaviis
Õhtul
armsast
ellast
Rohhotirtso
Lapsoke
Rahhulist
armsast
lilleöied
körre
Lapsoke
Rahhulist
uddojälgil
lapsoksed
kusgil
kulmo
Lapsoke
Rahhulist

Seletused

Rahulist' — rahulikult
teal — siin (Wied.)
uinistab — unistab, uinub
udujälgil — udu jälil, jälgedel
ärkselt — ärkvel
sest — seepärast

HEAD ÖÖD

Nüüd head ööd, mo armuke, ja maga rahuga!
Kel koda taevas, inglid sind kõik võtku kaitseda,
Ja saatku und so kulmu peal'
Nii hellaste, nii tasa teal.

Nüüd head ööd, mo armuke, ja nähku unes sa,
Kuis, ehk küll kaugel, hoiad mind so armupaeldega,
Kuis süda sinus üksine
Ta lööb ja tuksub pääv ja öö!

Küll ööpik hüüab võsades, kuu paistab vaguse,
Ta hele läige ulatab so vaikse kambrisse,
Sull' toob mo poolest head ööd —
Ma kõnnin üksi kauget teed!

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö

1 armoke
rahhoga
2 keik
võtgo
3 saatgo
kulmo
4 ellaste
5 armoke
5 nägo
6 armopaeldega

Seletused

1 armuke — armastatu (Wied.)
2 teal — siin (Wied.)
6 so — oma
7 üksine — üksinda
10 ulatab — ulatub
vaikse — vaiksesse
11 poolest — poolt

ÜHT EESTI LAULU

Mo isamaalt kaugel, kus sündinud,
Kus armupisart ma valanud:
Siin lilled kannavad õilmeid ka —
Üht e e s t i l a u l u neil' laulan ma!

Mo isamaalt kaugel: seal kuumavad
Ka koidupilved, — kuis säravad!
Pääv lõunel läigib siin, õhtal ka —
Üht e e s t i l a u l u taal' laulan ma!

Mo isamaalt kaugel: siin lendavad
Ka linnud, pilved! Oh õnsad nad!
Teil pea kas näha ehk kodu ka?
Üht e e s t i l a u l u neil' laulan ma!

Laul, kuhu sa tõttad? — Kas teada mul?
Hing, hing, kus sa viibid? — Oh tean küll.
Mo Eestimaa, Eestimaa! Pääv ei öö
Laul, nutt ja mõte sealt tagane!

Alustekstis

vana kirjaviis õ asemel ö
eestilaulo
2 armopissart
4 e e s t i l a u l o
6 koidopilved
8 e e s t i l a u l o
11 koddo
12 e e s t i l a u l o
13 Laul kuhho

Seletused

5 kuumavad — kumavad, helgivad (Wied.)
8 taal' [= taale] (murd.) — talle
10 õnsad — õndsad (Wied.)
15 Pääv ei öö — päeval ega öösel
16 tagane — ei tagane

UUS RAHU

Taa jälle kevadine ilu koob
Ja mured peitvad end' kui tuisk ja põhk;
Taa jälle pisarast ja päävast loob
Maailma uueks taeva armuõhk.
Ja ladva, mis end taeva poole tõstnud,
Taa seisab lootus' riides nurme peal,
Ja linnuk'sel, mis kaua vaikne seisnud,
Tal jälle hüüab hele tänuheal!

Kas olgu ränk ka talve külm ja vaevad,
Noor suveõhk kõik mured unustab;
Mo süda on kui nurme rohupõõsad:
Noor päike noored õied õitsetab.
Ja tungib ka mo hõiskamise sekka
Veel sügav ohkamine salaja —
Eks siis ka läbi kevadise õha
Kord kahuema laulu kuule sa?

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
rahho
1 illo
4 armoöhk
5 end'
8 tännoheal
9 olgo
10 keik
11 rohhopõsad
13 öiskamisse
16 kahhoemma laulo

Seletused

1 Taa — taas (Wied.)
5 ladva — latv
7 mis — kes
12 õitsetab — paneb õitsema (Wied.)
15 õha — õhu
16 kahu — nõrk külm, kahutus (Wied.)

NÄED KÕRGED PILVED —

Näed kõrged pilved lendvad
Tuule tiivul üle maa —
Nendega ma sooviks sõita
Sinu juure lendada!

Tunned tuule kerget õhku
Oma ümber mängivad —
Minu hinge igatsused
Kaugelt siis sind hüüavad!

Päeval sinu poole pala
Soovimine ulatab,
Ööse mõte, meel ja süda
Unes sinu kuju nääb.

Aga samm jo mullapinnal
Juurdub, paika leiab ta:
Ei sind jõua pilve rutul,
Tuule tiivul tereta'.

Nõder s õ n a, ta siis olgu
Tunnistuseks, neiu, sul,
Et mo ülem mõte, vara
Oled õhtul, hommikul!

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö

4 Sinno
5 öhko
7 Minno
9 sinno
12 sinno
kujo
13 mulla pinnal
17 olgo
18 neio sul

Seletused

1 lendvad — lendavat
4 lendada — lennata
6 mängivad — mängivat
9 pala (murd.) — palav
10 ulatab — ulatub
11 Ööse — öösel (Wied.)

MO ISAMAA ON MINU ARM!

Mo isamaa on minu arm,
Kel südant annud ma,
Sull' laulan ma, mo ülem õnn,
Mo õitsev Eestimaa!
So valu südames mul keeb,
So õnn ja rõõm mind rõõmsaks teeb,
Mo isamaa!

Mo isamaa on minu arm,
Ei teda jäta ma,
Ja peaks sada surma ma
Seepärast surema!
Kas laimab võera kadedus,
Sa siiski elad südames,
Mo isamaa!

Mo isamaa on minu arm,
Ja tahan puhkada,
So rüppe heidan unele,
Mo püha Eestimaa!
So linnud und mull' laulavad,
Mo põrmust lilled õitsetad,
Mo isamaa!

Alustekstis

vana kirjaviis
minno
1 minno
5 vallo
6 ön
8 minno
15 minno

Seletused

16 puhkada — puhata
20 õitsetad — paned õitsema
(Wied.)

NAD ON MO ARMUKEST PANNUD —

Nad on mo armukest pannud
Küll musta kirstusse,
Nad ise on palveid teinud
Ja laulnud laulusi.

Ja nime seadsid, ja risti,
Kus tarku sõnu peal,
Nad haua ääre, ja kaeb'sid,
Ja vaatsid kurjalt mo peal'.

Ja mina? Mo arm, ei tulnud
Mul sõna, laulu suust, —
Ei rohke silmapisar
Neil' näitnud kurvastust;

Mo rindus aga ristid
Sull' igavest' seisavad!
Sull' surnulaulu nut'vad
Mo südame pisarad!

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
armokest
1 armokest
5–6 risti Kus
10 laulo
14 iggavest
15 surnolaulo

Seletused

armukest — armastatu
(Wied.)

ÕHTURAHU

Pääv looja läind, öö edeneb,
Nüüd vaikseks nõmm ning maantee jääb
Ja õhturahu saadab taa
Kõik päävakära magama.

Mets vaikseks jääb ja oruke,
Kõik linnud ammu vaguse,
Vaat, lilleke ning allikas
On unenägu nägemas.

Taa langeb kaste ülevelt
Ja tolmu võtab kõrre pealt,
Ja ehatähe kullasilm
Sind teretab, vaikne maailm!

Sind teretab, kui tahaks ta
Sull', leinav süda, ütelda:
«Jää vait ka, ära nuta sa,
Jää vait ja uinu magama!»

Alustekstis

vana kirjaviis
õ asemel ö
Öhtorahho
1 läin'd
3 öhtorahho
4 Keik
5 orroke
6 Keik
ammo
8 unnenäggo
10 tolmo

Seletused

1 Pääv (murd.) — päike
3 taa — taas (Wied.)

MO ISAMAA, NAD OLID MATNUD

Mo isamaa, nad olid matnud
Sind raske, musta kattega, —
Muud haavatud maapinnast tõusnud
Kui verelilled õitsema.
Ja ahelas sa ennast väänsid,
Ja orjaikkes ohkasid, —
Ja vaikseks, vaiksemaks siis läksid —
Siis unesurma hingasid!

Kuussada aastad lend'sid mööda,
Ei elutähti annud sa —
Kuid imelikult kõndis, tasa
Üks muistne jutt veel üle maa:
Kuis enne p r i i so rahvas olnud,
Kord Kalevide vapper kond,
Ja kuida o m a põhja pinnal
Kord eesti rahvas pesitand.

Ja kus so pisar maha langes,
Sealt laulud tõusid ülesse,
Ja taeva linnud rääksid, pilved,
So valust teineteisele;
Ja tuuled kõned vastu võtsid,
Neid kandsid põhja piirile,
Kõrg' kivihooness' sisse tung'sid
Nad ühe i s a südame.

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis

3–4 tõusnud, Kui verrelilled, õitsema
10 ellotähti
16 Eestirahvas
17 mahhalanged (konj.)
20 teine teisele
21 vasto
23 kivvihones'

S e l e t u s e d

3 tõusnud — ei tõusnud
9 aastad (murd.) — aastat
14 kond — sugukond
23 Kõrg' — kõrgesse

Üks sõna läbi ilma kõlas,
Et õnnes hõisk'vad miljonid:
«Ma tahan, et p r i i minu rahvas —»
Ja orjaikked langesid!!
Prii oma pinnalt jälle leiad
Nüüd eesti rahva pesakest
Ja, õitsev Eestimaa, sa hüüad:
«A u A l e k s a n d r i l' i g a v e s t'!»

A l u s t e k s t i s

25–26 kõllas Et
27 minno
30 Eestirahva
31 Ja õitsev
32 i g g a v e s t

KADUND

Küla vainul veike oja voolab,
Tihe pärnapuu ta kaldal seisab:
Seal ma tihti seisin sinuga.
Kõneldes küll näitas ladv end väänvad,
Kõnet näitsid laened kohisevad —
Õnnelaulu kuulsin kõigis ma.

Täna jälle kuulen nende healed —
Õnn on läinud, pisarad on jäänud!
Pärn veel haljas; lilled, õitsete;
Ojalaened voolavad veel ruttu —
Minu valust räägivad nad juttu
Ja so valest, kadund armuke.

Alustekstis

vana kirjaviis

3 sinnoga
4 Könneldes end'
5 Konnet (trv.)
6 Önnelaulo
8 Ön
10 rutto
11 Minno
11 jutto
12 armoke

Seletused

4 näitas — näis (Wied.)
ladv — latv (Wied.)
väänvad — väänavat
5 kohisevad — kohisevat
12 armuke — armastatu (Wied.)

RAHUTU

Mis keed, mo süda, mis tuksud
Nii kangelt rindus mul?
Kas targemad kord ei taha
Siis mõtted tulla sul?

«Meid kahju targaks teeb,» ütleb
Jo targa rahva keel:
Mo süda — mis kahju sa nägid! —
Ja oled seesama veel.

Alustekstis

vana kirjaviis
Rahhuto
[4] mõtted
[5] kahjo
[5] teeb»,
[7] kahjo

Seletused

[2] kangelt — kangesti, tugevasti

KUI PÄÄVA KÄRA AEGA —

Kui pääva kära aega
Ei ann'd sull' palvele,
Siis astu pime's õue
Ja vaata ülesse:

Vaat, vagusi nad hiilg'vad
Ja vaatvad ülevelt,
Sind teretavad tähed
Kui Isa silmad sealt.

Nii päävad, kuud, nii aastad
Neid nägid ülevel,
Nii päävad, kuud ja aastad
Neid näävad hiilgvad veel.

Kuis annab see sull' jõudu,
Kui ühes silmaga
Sa tähtis taeva poole
Võid südant ülenda'!

See käsi, kes neid seadis,
Et korda mööda nad
Kõrg' taeva lautusel
Seal lendvad, piiravad:

Alustekstis

vana kirjaviis
3 asto
7 terratavad (trv.?)
13 jõudo
18 korra

Seletused

3 pime's — pimeduses
12 hiilgvad — hiilgavat
20 piiravad — tiirlevad (Wied.)

See vägev käsi hoiab
Ka mind siin mulla peal; —
Tal kuulda ingli kannel —
Ja pesas linnu heal.

Ma tean: ta — kas pääval
Mind kära kurvastab —
Kord vaikset õhturahu
Mull' kodu valmistab.

Ja rindus südant tasa
Heal püüab vaigista':
«Hing, kannata ja oota —
Sa pöörad koju ka!»

Alustekstis

24 linno
27 õhtorahho
28 koddo
32 koeo

Seletused

28 kodu — kodus

EI MA JÕUA

Käsid lindu sa: «Oh tule
Müüri vahel' elama!»
Kostab ta: «Ei iial jõua,
Inimene, seda ma!
Lausa tuule väel tiiva
Pean tõstma, hõiskama
Rõõmulaulu taeva poole!
Priiuseta sureks ma!»

Käsid lille sa: «Oh jäta
Päike maha, hellake!»
Kostab ta: «Ei iial jõua
Seda mina, inime'!
Sügavasse põue pean
Tema terad tõmbama!
Ehitab mind, suureks saadab —
Päävata pean surema!»

Käsid südant sa: «Oh muuda
Külmaks end kui talvejää!»
Kostab ta: «Ei elades ma
Seda jõua! Iialge!
Armastus mo ülem vara,
Jõudu, rõõmu annab ta
Elades, mind valus tröostib —
Sureks armastuseta!»

Alustekstis

vana kirjaviis
jõua
1 lindo
3 jõua
7 Rõmolaulo
10 Päikest
ellake
17 südda
18 end, kui
22 Jõudo
rõmo

Seletused

14 terad — kiired (Wied.)
15 Ehitab — ehib (Wied.)
16 Päävata (murd.) — päikeseta

EMASÜDA

Üks paigake siin ilmas on,
Kus varjul truu'us, arm ja õnn;
Kõik, mis nii harv siin ilma peal,
On peljupaika leidnud seal.

Kas emasüdant tunned sa?
Nii õrn, nii kindel! Muutmata
Ta sinu rõõmust rõõmu nääb,
So õnnetusest osa saab!

Kui inimeste liikuvad
Au, kiitust, sõbrust tunda saad,
Kui kõik sind põlg'vad, vihkavad,
Kui usk ja arm sust langevad —

Siis emasüda ilmsiks lääb!
Siis veel ü k s paik sull' üle jääb,
Kus nutta julged igal a'al:
Truu, kindla emarinna naal!

Mõnd' kallist südant kautsin,
Mis järel' nuttes leinasin,
Aeg andis teist mull' tagasi:
Ei e m a s ü d a n t — iialgi!

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis

2 truus
ön
3 Kõik mis
arv
4 peljopaika
5 emmasüdda
7 sinno
rõmo
14–15 üllejääb Kus
17 Mönd'
südda

S e l e t u s e d

2 truu'us — truudus (Wied.)
6 Muutmata — muutumata
9 liikuvad (murd.) — liikuvat
10 sõbrust — sõprust (Wied.)
16 naal — najal
18 Mis — mille

OH ARMASTA!

Oh armasta, nii kaua kui sa jõuad!
Oh armasta, nii kaua kui sa saad!
Küll pea, pea tuleb tund, mil nuttes
Sa surnuhaua ääre seisma jääd!

Oh pea hoolt, et soojaks jääb so süda,
Et armastust ta hoiab, kannab teal,
Nii kaua kui tal armastuses vastu
Võib tuksu' mõni teine süda veel!

Ja kes ehk meelt sull' alaliseks annud —
Oh mis sa võid, tal meeleheaks tee!
Tal iga tundi rõõmsaks püüa pöörda,
Oh ära kurvasta tend iialge!

Ja hoia, hoia oma keelt! Kui ruttu
On lahti kurja sõna sidemed —
Oh Jumal, süda küll sul kurja mõtlend,
Kuid — teine kaebades käib oma teed!

Oh armasta, nii kaua kui sa jõuad!
Oh armasta, kui kaua iial saad!
Kui pea, pea tuleb tund, mil nuttes
Sa surnuhaua ääre seisma jääd!

Alustekstis

vana kirjaviis

1 armasta ni
2 armasta ni
4 surnohaua
7 vasto
8 tuksu
10 võid
17 armasta ni
18 armasta kui
20 surnohaua

Seletused

12 tend (murd.) — teda
15 mõtlend — ei mõtelnud

Siis põlvili ta risti ääre maha
Sa langed, märjad silmad katad sa —
Ei teist nad iial enam näha jõua —
Küll surnuaja niiske rohuga.

«Oh vaata ülevelt mo pisart, keda
So haua ees nääd nutvad!» kaebad sa;
«Oh anna andeks, et sind kurvastasin,
Ei kurja jo, oh Jumal, mõtlend ma!»

Ei näe, kuule ta so sõna enam,
Ei iial tereta sind armuga,
Ei iial suu, mis armu sulle näitas,
Sull' ütle enam: «Andeks andsin ma!»

Küll tegi seda ta, tõest' ammu juba!
Oh aga mõni palav pisaras
So pärast, sinu sõna pärast langes —
Ja nüüd — ta magab rahul Issandas!

Oh armasta, nii kaua kui sa jõuad!
Oh armasta, kui kaua iial saad!
Küll pea, pea tuleb tund, mil nuttes
Sa surnuhaua ääre seisma jääd!

Alustekstis

21 põlvili
22–23 sa, Ei
24 surnoaea rohhoga
30 armoga
31 armo
33 tõest ammo
35 sinno
37 armasta ni
38 armasta kui
40 surnohaua

Seletused

24 surnuaja (murd.) — surnuaia
25 keda — mida
26 nutvad — nutvat
34 pisaras — pisar

ISAMAA, USK, RAHVAS!

So isamaa, so usk, so rahvas —
Kas tunned kuskil kallimat?
Kas tead sõna, mis veel tungi'
Võib südamesse kangemalt?
So isamaa, so usk, so rahvas!
See sinu ülem varandus
Ei ööd sul, pääva meelest mingu,
Ei õnnes ega õnnetus'!

So isamaa, so usk, so rahvas!
Kui iial aeg on, tuleta'
Neid sõnu meele — nüüd ta tulnud!
Nüüd astu ette hoidmata!
Nüüd ära väsi ülespoole
Sa ülenda' kätt, südant, meelt!
Nüüd ära jäta trooni ette
Sa kanda kanget palve keelt!

Mo isamaa, mo usk, mo rahvas,
Mo püha, kallis emakeel!
Et otsani mo omaks jääksit',
Et hallid juuksed nääks teid veel!
Oh armu Jumal, keda inglid
Ja lilled väljal hüüavad:
Las' prii, las' truu, las' vaga nähä
Mind surres veel mo isamaad!

Alustekstis

vana kirjaviis
2 kusgil
3 tungi
6 sinno
7 mingo
21 armo

Seletused

4 kangemalt — tugevamalt, mõjuvamalt
7 Ei ööd ... pääva — ei öösel ega päeval
8 õnnetus' — õnnetuses
12 hoidmata — end tagasi hoidmata
14 ülenda' — ülendamast
19 jääksit' — jääksite

PALU ANDEKS

Kui oled mõnda hinge kurvastanud
Ja tornist langeb vaga kellaheal
So kõrvu — mõtle, mõtle selle peal':
Eks nad ehk surma temal' kuulutanud?

Ta järel mine sa ja paluda
Sa ärgu väsigu, et andeks annab!
Kui lep'mata sind jalg kord mööda kannab
Ta haua eest — see piin on otsata!

Alustekstis

vana kirjaviis

3 kõrvo
peal
6 ärgo
vässigo

KASEPUU

Kasepuu, sa üksi seisad,
Seisad, lage lehtedest,
Kasepuu, sa nagu unes
Kastet saadad okste seest.

Vihma kombel maha langeb
Ta kui nutupisarad —
Kasepuu, kas sa ehk meele
Noorus' päivi tuletad? —

Tuletasid tundi meele,
Mil sa nuppu ajasid,
Mil sa lootuses ja hirmus
Kevadet veel ootasid;

Noore tuule tiiv siis sinu
Ilu välja meelitas,
Õiega ta õhku täites
Tänu andsid naerates.

Nagu neiu noorus' ehtes
Seisid mõttes, ilus sa . . .
Ja so lehte vahel võtsid
Taeva lauljad pesita';

Alustekstis

vana kirjaviis

3 nago
5 mahhalangeb
6 Ta, kui
10 aeasid
13 sinno
14 Illo
15 õhko
16 Tänno
17 Nago
neio

Õnnega so oksi täitsid,
Suureks said, — siis lendasid
Oma teed — siis tormid tulid:
Paljaks, puu, sind riisusid!

Torm ja tuul ja vihmahoogud
Noorelt võtvad kinnita':
Vanaduses vaeva toovad,
Raske, oh, neid kannata'!

Ja sull' meele tulid päävad,
Kus veel päike hiilgas teal, —
Kus so halja okste varjult
Kostis karjalaste heal — —

Kasepuu, siis nagu unes
Kastet maha kõiksid sa:
Et sa silmavett vist nutsid,
Arvasin ma salaja.

Alustekstis

21 Õnnega
33 nago
34 mahhakõiksid
35–36 nutsid Arvasin

Seletused

25 vihmahoogud — vihmahood
30 teal — siin (Wied.)
31 halja — haljaste
34 kõiksid — kõigutasid

KUI ÕIS, MIS ÕITSEB HEINAMAAL —

Kui õis, mis õitseb heinamaal,
On minu armuke,
Mo armuke on nagu laul,
Mis täidab südame!

Nii kena oled, neiu, sa, —
Kui suur mo armastus!
Sind, kuni voolab vesi veel,
Ma hoian südames!

Sind, kuni kalju pohjatab
Ja päike hiilgab teal,
Ja kõrge taevas sinatab,
Sind hüüab minu heal!

Ja kaoks kalju, vesi, pääv
Ja taeva sini ka —
Sind, minu õnn, sind igavest'
Ma võtaks armasta'!

Jää Jumalaga! Kuivata
So silmad, armuke!
Kas sada penikoormat ma —
Kord pööran tagase!

Alustekstis

vana kirjaviis
öis mis
1 õis mis
1–2 heinamaal On
2 minno
armoke
3 armoke
nago
3–4 laul Mis
5 neio sa
9 kaljo
12 minno
13 kaljo
15 minno
iggavest
18 armoke

Seletused

2 armuke — armastatu (Wied.)
9 pohjatab — seisab oma põhjal
10 teal — siin (Wied.)
13 pääv (murd.) — päike
18 So — oma

ISE TAHTSID

Ta vaatas minu otsa, silm palus: ütle jaa!
Mo süda kangelt tuksus, ei lausund sõna ma.
Siis karedaste vaatsin ta otsa, kindlaste:
Ta läks — ei pöörnud ümber — jäin üksi tagasee!

Miks päik'se läige kadund nii ühekorraga?
Kus lilled, lehed jäänud kõik oma iluga?
Oh tasa — ma ei näe neid salanutu eest,
Mis puna palgilt ajas ja rahu südamest!

Nüüd unes tihti tunnen üht nime tungivad
Mull' suhu — pisart pitkalt mul silmist lange-
vad, —
Näin küünalt kord, mis tuli s e e s t võttis
õõnista' —
Vait, süda — ise tahtsid! Nüüd vaikselt
kannata! —

Alustekstis

vana kirjaviis
1 minno
6 illoga
7 salla nuttu
8 aeas
rahho
10 suhho
11 öönista'

Seletused

2 kangelt — kangesti, tugevasti
7 eest — tõttu
9 tungivad — tungivat
10 pitkalt (murd.) — pikalt
langevad — langevat
11 Näin — nägin

HALASTA JA KANNATA

Kui näed kuskil rõhutud
Üht südant, valust koormatud:
Kas süüdlane, kas süüta ta:
Oh halasta ja kannata!

Vaat, mäe otsas kasvavad
Nii noored, rõõmsad kasepuud:
Küll tihedad nad, nägusad
Ja — ladvad siiski kõverad.

Ei tea, m i l, ei, k u i d a, sa,
Kuid seda mõistad arvata,
Et tuulehoog neid vintsutas
Ja nende ladvad lagestas.

Nii elu meiega just teeb.
Ta lõhub noored südamed,
Neid võera tee peal' käänab ta,
Mil? Kuida? Seda näe sa!

Kuid musta rada seletad,
Sa vaikset haava üksi nääd:
Ei, kelle sõrm tend haavatas,
Kui palju süda kannatas!

Rõõm ühte nägu ikka teal —
Valu käib ise teede peal.
Kas süüdlane, kas süüta ta:
Hing, halasta ja kannata!

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis

1 kusgil
2 südda (vrd. esitr.)
9 tea m i l, ei k u i d a sa
13 ello
19 sörm
20 paljo
21 näggo
22 Vallo
24 Hing' (trv.?)

S e l e t u s e d

16 näe — ei näe
19 tend (murd.) — teda haavatas — haavas
21 teal — siin (Wied.)
22 ise — eri (Wied.)

KINDEL PÕHI

Kaks kaunist venda tunnen
Siin ilmas viibivad,
Kes, kui kõik muu ka kõigub,
Kui kaljud seisavad.
Ei inimesi iial
Nad ära unusta,
Kui nendest sina ise
Ei hakka lahkuma.

Neid t õ s i d u s ja t r u u' u s
Hüütakse; kallimast'
Sind katavad kui ehted,
Mis kullast, hõbedast.
Kus peres, külas, linnas
Nad aset võtavad,
Ei värise seal rahvas,
Kui müürid seisavad.

Oh tõsidus ja truu'us,
Teid appi hüüan ma
Mo eesti rahva tugiks
Ja nurgakiviks ka!
Oh, et nad teie alla
End' vara varjaksid!
Siis vaenlasel' liig kanged
Ja targad oleksid!

Alustekstis

vana kirjaviis
pohhi
6 ärraunnusta
9 t r u u s
11–12 kattavad, kui ehted Mis
13 linnas
14 võttavad
17 truus
19 Eestirahva
23 vaenlasel

Seletused

2 viibivad — viibivat
9 t õ s i d u s — tõearmastus (Wied.)
t r u u' u s — truudus (Wied.)
10 kallimast' — kallimalt
19 tugiks — toeks
22 End' — endid

Mo rahvas, võta, võta
Neid kahte sõna sa
Kõik töös ja talituses
Teejuhiks lõpmata!
Kui tõsiduse põhjal
Sa koda asutad,
Mis truusega katad —
Siis kindlalt ehitad!

Seletused

[27] Kõik — kõiges

PITKALT KIIGUB PAADIKENE —

Pitkalt kiigub paadikene
Mööda jõge edase —
Mõttes paadi äärel istun,
Vaatan maha laendesse.

Pealt küll hiilgvad, pääva paiste
Armsaste neid kullatab,
Kuldne vesi hellal viisil
Allapool' mind meelitab.

Aga küll ma teda tunnen!
Pealt nii kena, vaga ta:
All ta pohi surma, vaeva,
Koledust saab varjama.

Jõgi, nagu armukene,
Nagu Tiiu oled sa:
See ka mõistab naeratada,
Hellast', armsast' meelita'.

Ära usu, ära usu
Vaga silmanägu sa —
Valusalt oh pärast tunned,
Kuis ta mõistnud valeta'!

Alustekstis

vana kirjaviis
7 ellal
13 nago
armokene
14 Nago
Tio
16 Ellast'
armsast
18 silmanäggo

Seletused

Pitkalt (murd.) — pikalt
5 pääva (murd.) — päikese
11 pohi — põhi
13 armukene — armastatu (Wied.)

TEE LAHTI!

Tee lahti, arm, nüüd oma süda,
Vaat, tulnud jälle kevade,
Ja tema terad, õied, laulud
Meid teretavad uueste.

Tee lahti, arm, ka oma süda,
Külm, lumi kaob pääva eest:
Las' armupäikest sulatada
Ka külmad hangud südamest!

Tee lahti, arm, ka oma süda,
Noor tuul kõik hüüab õitsele:
Las' tõusta rinna põhjast õilmed
Ka, armuõilmed ülesse.

Tee lahti, arm, ka oma süda,
Vaat, kuida loomus tõttada
Kõik püüab, enne talve külma
Täit suverõõmu maitsema!

Oh kas siis südant üksi tahad
Vait jätta, tuimaks, armuke?
Oh soenda tend, elul' süüta,
Tee lahti, lahti südame!

Alustekstis

vana kirjaviis
1 süddant
5 süddant
7 armo päikest
9 süddant
12 armoõilmed
13 süddant
14 Vaat kuida
16 suvverõmo
18 armoke

Seletused

3 terad — kiired (Wied.)
6 pääva (murd.) — päikese
8 hangud — hanged
14 loomus — loodus
18 armuke — armastatu (Wied.)
19 tend (murd.) — teda
20 südame — süda

SO PRIIUST OLID MATNUD —

So priiust olid matnud
Nad, püha isamaa,
So kuube enda vahel
Nad võtsid jagada;
Ja äädikast sull' andsid
Nad suhu, seadisid
So haua ääre hoidjad —
Siis rahus hingasid.

Ja kaugelt seisid kartes
So lapsed valuga —
Ei sõnaga nad julgend
So haual' astuda.
Sest pitser oli pantud
Ta peale vägevast'
Ja õues õitses ööse —
Ei nähtud tähekest.

Vaat — elukoide tõuseb —
So haua äärele
Üks ingel astub äkilt:
«Nüüd tõuse ülesse!»
Ja surmakivi veereb,
Koit särab, naeratab —
Noor priius valges riides,
Maailm, sind teretab!

Alustekstis

vana kirjaviis
6 suhho
10 valloga
14 väggevast
17 ellokoide

Seletused

5 äädikast — äädikat
13 pantud — pandud
15 ööse — öö
17 elukoide — elu koit

Ja pasunad ja kandlid
Taal' vastu hõiskavad,
Ja rõõmuperlid silmas
Tend vastu võtavad!
Ja «Hosianna!» kõlab
So läbi, isamaa —
«Sind, armu Jumal, kiitkem!
Sa võtsid halasta'!»

Alustekstis

26 vasto
27 rõmoperlid
28 vastovõttavad
31 Sind armo
kiitgem

Seletused

26 Taal' [= taale] (murd.) — talle
27 rõõmuperlid — rõõmupärlid (Wied.)
28 Tend (murd.) — teda

KEVADE TULIK

So riik on lõpnud, ränge talve!
Oh tere, tere, kevade!
Puuoksake taa paisub mahlast
Ja laulud täitvad südame!
Nüüd rohelises riides kõnnib
Noor lootus õits'ja vainu peal
Ja jälle heliseb mo kõrvu
Ta imelik, ta magus heal!

Oh hing, sest heida, mis sind koormab,
Nüüd kindlal meelel hauda sa!
Kui linnuk'seks veel pead end muutma,
Kes taevast mõedab tiivaga!
See, kes võis kibuvitsa põõsalt
Neid punaõisi meelita',
See s i n d ka raske valu koormalt
Saab noore jõule aitama!

Ja olgu tee sull' ka veel pime
Ja olgu raske sinu süüd,
Oh usu: suurem on ta heldus,
Veel suurem tema armuhüüd!
Oh lase, lase südamesse
Suurt suistepüha koitu sa
Ja looda! Tuleleegist pead
Ja Vaimust uuelt sündima!

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis
2 terre kevvade
6 vaino
7 kõrvo
9 heida mis
9–10 koormab Nüüd
11–12 muutma Kes
13 Se kes
võis
kibbovitsa
põsalt
15 vallo
17 olgo
18 olgo
sinno
19–20 heldus Veel
20 armohüüd
22 Suistepühha
koito

S e l e t u s e d

tulik — tulek (Wied.)
1 ränge — ränk
talve — talv (Wied.)
3 taa — taas (Wied.)
16 noore — noorele
18 süüd — süü (Wied.)
22 suistepüha (murd.) — suvistepüha
24 uuelt — uuena

KÜLL TAHAKS NAD!

Küll tahaks nad sind heita
End' jalgil', isamaa,
Ja sinu kaela otsa
Siis naerdes astuda.
Küll lustiga so haavu
Nad lahti lõhuksid,
Küll kis'des vanu vermeid
Nad rõõmust hõiskaksid.

Veel vaimusided kanged
On, mõegad teravad
So vaenlastel — raudmeeled,
Ja keeled libedad.
Sind aga hoiab kangelt
Truu käsi! Põlema
So keskel süütas küünalt —
Vaat — et ei kustu ta!

Alustekstis

vana kirjaviis
3 sinno
9 vaimosidded

Seletused

2 End' jalgil' — endi jalgadele
7 kis'des — kiskudes
9 vaimusided — vaimusidemed
13 kangelt — kangesti, tugevasti

MAAILMALE ÄRA ÜTLE!

Silm, üles taeva poole tõuse,
Kui koormab vaev sind, ahastus,
Sealt tähe paistelt jõudu nõua,
Kui siin sind kiusab kadedus.
Ja leiad pisaraid veel, nuta,
Oh varjul nuta, salaja! —
M a a i l m a nähes aga iial,
Hing, ära valu ilmuta!

Kui rumalus sind, õelus laimab,
Oh püüa võtta salaja
Uut jõudu, kinnitust ja lootust
Tööd uues uskus algada!
Sul hingab rindus kohtumõistja,
Kui õigust tegid — eksisid:
M a a i l m a ees oh ära iial,
Hing, näita, kuida võitlesid!

Ja õnnistas suur Jumal armus
So käte tegu, — leidsid sa
Teist südant, kes truu armastuses
Kõik tahab kanda sinuga:
Kui rõõmupuna palgis kuumab,
Õnn südant ajab tuksuma:
Oh kadedat m a a i l m a ära
Siis hüüa seda kaetsema!

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis

1 ülless'
3 jõudo
7–8 ial Hing
8 vallo
11 jõudo
13 kohtomõistja
16 näita kuida
18 teggo
19 südda
20 sinnoga
21 rõmopunna
22 Õn
aeab
24 hüa, sedda

S e l e t u s e d

12 uskus (murd.) — usus
algada — alata
19 truu — truus
21 palgis — palgeil
24 kaetsema — kadestama

(Wied.)

Käi sirgel sammul õiget rada!
Ei kuningaid — kas kähiseb
Maailm ka — tohi sina karta!
Kuid k u r i veri väriseb!
So Looja ette ööse varjul
Sa omad põlved nikuta
Ja palu: «S i n u sõna sündku!»
M a a i l m a — ära rooma sa!

Ja tuleb ülevelt sull', süda,
Kord kõige raskem karistus,
Siis täielt muu kõik maha jäägu —
Kust tuleb haav, s e a l t parandus!
Ja tahaks lõhkeda ka süda:
Jää vait, jää vait ja kannata!
Kui sina tead ja Isa taevas —
M a a i l m a — ära hüüa sa!

Alustekstis

[31] S i n n o
sündko
[35] mahhajägo

Seletused

[28] Kuid — vaid (Wied.)
[29] So — oma
ööse — öö
[35] täielt — täiesti

MÕTTED TOOM-MÄEL

Vaikselt sinu haual seisan,
Kalevipoeg, alla vaatan
Kaugel' taeva piirine —
Mõtted tõusvad nagu pilved
Südames, kui tuulest aetud
Lend'vad mööda kiireste.

Aastatuhanded on läinud,
Tulnud; tuul ja päike teinud
Tööd so pinnal, Eestimaa:
Mõnda küll nad maha matnud,
Küll, oh küll meil' siiski jätnud
Muistset meele tuleta'!

Vanemuine, laulujumal,
Sinu laululehkav kannel
Helises siin põhja peal!
Siin, kus, Kalev, sinu lapsed,
Kanged eesti kännu võsad,
Käisid, kostis tema heal.

Lind ja puu ja metsaloomad —
Neil kõik olid lauluhealed,
Sõnad suus neil elamas.
Õnnest rääkisid ja rahust,
Kevade ja talve rõõmust,
Priius'elust isamaas.

Alustekstis

vana kirjaviis

1 sinno
4 nago
7 Aasta tuhhanded
10 mahhamatnud
13 laulo-jummal
14 Sinno laulolehkav
16 Siin kus sinno
17 Eestikännu
17–18 vössad Käisid
20 laulohealed

Seletused

14 laululehkav — laulust (hästi) lõhnav (Wied.)
17 võsad — võsud, võrsed (Wied.)
24 isamaas — isamaal

Kuula — pohja tuuled hüüdvad,
Õhtu vilud vilistavad,
Hommiku külm kähises!
Mõeka nään ja leegid tõusvad,
Kivimüürid ülendavad,
Lang'vad aastad' aegades.

Sõda pikkas vereriides
Sõidab tuleratta vankris
Sinu pinnal, Eestimaa!
Tema sammul haigus astub,
Orjapõli kütkeid tõstab
Ristilöödud kujuga.

Kalev, sinu haua pinnal
Tõusvad müürid ristiusul', —
Laulujumal, looja lääd!
Sinu lapsed lõõga kandvad,
Vaenlaste ees kummardavad,
Verd ja häbi nutavad!

Õigus, kus so kodu jäänud?
Silmaveega selga pöörnud
Olid sa mo isamaal'.
Piits ja veri valitsesid!
Orjaleiba nuttes murdsid
Eesti rahvas Eestimaal.

Alustekstis

26 Õhto
27 Hommiko
33 Sinno
37 sinno
39 Laulojummal
40 Sinno
43 koddo
44 Eestirahvas

Seletused

25 pohja — põhja
29 ülendavad — ülenevad, tõusevad ülespoole
30 aastad' — aastate

Armu Issand, kelle nime
Inimeste tegud püüdnud
Teota', ta halastas!
Ühte inglit saatis tema
Ülevelt, see armus kässa
Sinu üle lautas.

Aeg, ta tasasemaks teinud
Valu, vermeid parandanud,
Priiust toonud tagase, —
Vaimu ümbert vaip on langend,
Seadus' tuli leeki löönud, —
Eks nüüd laula rõõmule? —

Puud ja õilmed katvad põhja,
Kus kord tuli Eesti küla,
Maad ja peret hävitas;
Vili õitseb surnupõllal;
Veretilgaist niiske mullal
Hiilgab punamaasikas;

Lind ja lehed, Emajõgi!
Hea, kuri, arm ja vägi:
Sest kõik keel teil kõneleb;
Veel teil laulu suus ja sõne, —
Aga tasa, tasa kõne
Hüüab, — ööset armastab!

Alustekstis

49 Armo nimmet
54 Sinno
56 Vallo
58 Vaimo langend' (trv.)
64 surno põllal

Seletused

53 kässa (murd.) — käsi
64 surnupõllal (murd.) — surnupõllul
65 Veretilgaist — veretilkadest niiske — niiskel
70 sõne — sõnu
72 ööset — ööd

Eestimaa, mis veel sull' antud
Ülevelt, sull' peale pantud:
Kes kõik teaks ütelda!?
— Kõrged pilved ruttu käivad,
Varemedes linnud hüüdvad —
Vait ja mõttes seisan ma ...

1866

KUI TA TEAKS!

Kui ta teaks, oh kui ta tunneks,
Kuis võin hellast' armasta';
Kui, mis südames siin liigub,
Suu ka oskaks ütelda:
Ehk siis lahkelt minu otsa
Langeks silm, mind kinnitaks,
Ehk ta abi siis mull' annaks —
Kui ta tunneks, kui ta teaks!

Kui ta teaks, oh kui ta tunneks,
Mis maailmas maksavad
Kindel meel ja vaikne süda,
Mõtted, armus vägevad:
Ehk ta oleks vasta võtnud
Minu südant! Ennemaks
Armuga mo armu tasund, —
Kui ta tunneks, kui ta teaks!

Alustekstis

2 ellast
armast'da

Seletused

14 Ennemaks — enne

Oleks teadnud, oleks tunnud
Ise ma, mis sündis sest,
Kui ta silma igatsesin:
Vistist', oh! ma poleks tõest'
Nagu päikest teda nõudnud!
Eemal hoidnud, et ta sund
Iial mind ei sõlmitanud —
Oleks teadnud ma ja tunn'd!

Alustekstis

20 Vistist
24 tun'd

JÄÄ JUMALAGA!

Jää Jumalaga siis, mo elu!
Jää Jumalaga, kõik mo õnn!
Kui sügavas sind meeles kandsin,
See n ü ü d mul alles teada on.

Sa lootuse all lähäd välja,
Au toob sind jälle viimati —
Mis pärid sa, kui sügav valu
Neid koormab, kes jäid tagasi?

Üht ainust palvet, elu, täida:
Oh ärgu iial tundku ta,
Kui valus on see, ainust õnne
Nii lootuseta kauta'!

Alustekstis

vana kirjaviis

1 ello
2 keik
7 vallo
9 ello
10 ärgo
tundko

Seletused

8 jäid tagasi — jäid maha

SA PISUT ÕNNE NÕUAD KA!

Oh süda, ära salga sa:
Sa pisut õnne nõuad ka!
Õis närtsib vilu varju all
Ja süda külmab üksi sul.

Oh vaata ette aegsaste!
Küll vaatab lahkuv päikene
Ka õhtu läigil õie peal' —
Ta silmapisart leiab seal!

Alustekstis

vana kirjaviis
3 villo
varjo
7 õhto

Seletused

7 läigil — läikel, särades (Wied.)

ÕNN SULLE!

Ma tean küll, mo lootus ammu läinud,
Ma tean küll, ei õnne leia ma,
Ja naeratades tahan vastu tulla
Sull', et ei silmapisart näe sa: —
Eks naeratades lilleõis ei kanna
Ka hämarikul kastet lehe peal?
Ja — lõunel kõrs ka roheline olnud
Tal, — punaõidest kõlas linnuheal!?

Ja et ma o m a õnne matsin hauda
Oh! kuuma silmapisaratega —!
Oh rohkelt, rohkelt, mis te mulle keelnud,
Õnn, elu, — võtke t e m a l' jagada!
Oh olgu õnnekaarik ikka täide
Sul! Elupäike särav alati — —
Siis tahan tänades käed risti panna,
Ja nutvat südant keelda: vagusi!

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis

1 ammo
3 vasto
6 ämmarikul
7 kõrs
8 punna õidest
linnoheal
12 ello
võtge
13 olgo
14 Ellopäike
16 südda

S e l e t u s e d

10 kuuma — kuumade
13 õnnekaarik — õnnekarikas (Wied.)
täide (murd.) — täis

MÕNEST MUISTSELT SÜNDIND LOUST...

— Mõnest muistselt sündind loust
Laulud tihti salmivad —
Loomus õues,
Süda põues,
Nooreks ikka jäävad nad.

Alustekstis

vana kirjaviis

Seletused

loust — loost (Wied.)
3 Loomus — loodus

MINU ÕELE ANNETUSEKS

25. heinakuu päävaks 1866

Kui ma tihti elukäigel tundsin
Valunutust silma niisutud,
Leinasõnu õnnel' ette kaeb'sin,
Kes ei andeid mulle jaganud:
S i n d siis naeratades mull' ta näitas,
Õ d e, — ja mo silm end kuivatas;
Oh kuis õnn mind sinu armsaist silmist,
Sinu kujust, õde, teretas!

Kakskümmend ja üks kord päike toonud
Heinakuud meil', tänast pääva ka:
Oh et kaua veel ta oma läiget
Selle pääval' võtaks valada!
Kui sul kuud ja aastad armsast' õitsend,
Oh et armsamalt veel õitseks nad, —
Harva aga neis kui kastetilgad
Hiilgaks kerged silmapisarad!

Andku sulle see, kes elu jätkab,
Kaua minu kõrvas viibida,
Siledaks so vanemate kulmu
Naerata', neil elu valgusta'!
Seda tahan ülevelt ma hüüda —
Ja kui lahkumise päike ka
Kord sull' läigib, maha sa meid jätad: —
Sündku see siis — pruudipärjaga.

A l u s t e k s t i s

vana kirjaviis
Minno
1 ellokäigel
2 Vallonuttust
3 ettekaeb'sin
7 sinno
8 Sinno
9 päike'
13 õitsen'd
14 n'ad
15 Arva
15–16 neis, kui kastetilgad, Hiilgaks
17 Andko
ello
18 minno
19 kulmo
20 ello
24 Sündko

S e l e t u s e d

1 elukäigel — elukäigul
12 Selle pääval' — sellele päevale
18 kõrvas — kõrval (Wied.)
19 so — oma
20 Naerata' — naeratada
valgusta' — valgustada

HAUD

Hauda oled üles ehitanud,
Kõrget hauda eluradadel:
Varakultki rõõmu sisse pannud,
Lapsemeelt sa elukevadel.
Päike edenes: sa noorust matsid,
Armastuse õilmed järel saatsid —
Tükk nad tükilt hauda langenud,
Elutuulest maha puistatud.

Usku inimeste peale toonud
Kaasa teele sa kui õiekest:
Enne veel, kui õied vilja kannud,
Unenägu leiad haua seest.
Lootust kõige viimseks jätsid sa
Verehigil põuest kiskuda —
Seal, kus hauda leidsid teistele,
Nuttes matsid teda vaguse.

Surma kõik so soovimised näinud
Elust, — haud nii sügav, vagane!
Mälestus aeg-ajalt võeraks käinud
Künkal veel — siis lõpeb elutee.
Kõik nüüd maha maetud; vaikne öö,
Sügav pime, lahkelt õitsete!
Valge pea, mis kaevsid hoolega
Eluaeg — seal heidad puhkama.

Alustekstis

vana kirjaviis

1 üllesehhitanud
2 elloraddadel
3 Varrakultgi rõmo sissepannud
4 ellokevvadel
6 järrelsaatsid
8 Ellotuulest mahhapuistatud
9 Usko
12 Unnenäggo
13 keige
17 keik
19 aeg aealt
20 ellotee
21 Keik mahhamaetud
24 Elloaeg

Seletused

9 inimeste peale — inimestesse
22 pime — pimedus (Wied.)
24 Eluaeg — eluajal

UNENÄGU

Ma olen unes võitlend
Nii raske näuga:
Mul kõrge lillepõõsas
Lõi aias õitsema.

Aed surnumüüris seisis,
Haud lillepeenra eest,
Ja õied langesid maha
Kõik halja oksadest.

Ma korjasin neid kokku,
Kuldkannu panin neid,
See kukkus käest, et tükid
Mu ümber maha lõid.

Seest helme-allik jooksis,
Mis helepunane ...
Mis unenägu ütleb?
Kas surnd mu armuke?

Alustekstis

8 Mull
4 Löi
10 Kuld kannu
12 löid
13 helme-hallik
14 hele punane

Seletused

2 näuga — unenäoga
6 eest — asemel
8 halja — haljastest
16 armuke — armastatu (Wied.)

EESTI LAUL

Eesti laul, et kõla sa
Üle metsa, üle maa!
Tungi iga südamesse,
Ärata meid tegudel'!
Mata maha vaimu nõdrust.
Kus on kuulda eesti keel,
Eesti laul, seal kõla sa
Üle metsa, üle maa!

Eesti laul, sa helise
Vaenla' kõrvu valjuste!
Olgu sinu kaunid healed
Hirmutajad temale!
Mõega kombel sisse tungi
Kahjunõudja südame'!
Eesti laul, sa helise
Vaenla' kõrvu valjuste!

Eesti laul, oh tröösti sa
Haiget hinge armuga!
Hellaste taal' pane peale
Oma parandavat healt!
Kus on iial elu raskus
Südant haavand valusalt –
Eesti laul, seal vaigista
Haiget hinge armuga!

Alustekstis

vana kirjaviis

5 vaimo
6 eestikeel
10 kõrvo
11 Olgo sinno
14 Kahjonõudja
16 kõrvo
18 armoga
19 Ellaste
21 ello
22 haavan'd
24 armoga

Seletused

5 nõdrust — nõtrust (Wied.)
10 Vaenla' — vaenlaste
14 südame' — südamesse
19 taal' [= taale] (murd.) — talle

Eesti laul, truu pead sa,
Truu ja hele olema!
Nagu tuul ja päike tungib
Iga silma, südame',
Nõnda truu so healed kostku
Kaugel' piirist piirine!
Eesti laul, nii kõla sa
Üle metsa, üle maa!

Alustekstis

27 Nago
29 Nenda
kostgo

Seletused

29 truu — truud, truult

VEEL!

Haljad orud, mäed, metsad —
Oh mo hiilgav Eestimaa!
Püha healed vastu kostvad,
Kui so nime kuulen ma!
Mäel puud ja tuuled kõik'vad, —
Orus hiilgab maasikas;
Metsaladvas lauluräästas
Laulab, — külas allikas.

Ja nad laulvad sinu võimust,
Eesti vend, nii vaga, truu;
Tulevasist ootus'aegist,
Läinud päivist armutu:
Ja nad laulvad teie ilust,
Eesti õed, hellaksed,
Vaga suust ja vaga viisist,
Sõstrasilmist, tasased!

Oled nende kõne kuulnud,
Sõna võtnud seleta',
Kuis siis jõuad iial, sõber,
Kindlat usku kaota':
Et so Eestimaal, so aina
Ülem' varal ilma peal,
Veel on vägev vaim ja sõna,
Elab veel tal võiduheal?

Alustekstis

3 vastokostvad
10 Eestivend
14 Eestiõed
ellak'sed
18 selet'da
20 kaot'da

Seletused

3 Püha — pühad
12 armutu — armutuist
15 Vaga — vagast
22 Ülem' — ülemal

EESTIMAA, SO HIILGAV RADA

Eestimaa, so hiilgav rada,
Kus jalg õppind kõndima,
Kus ma mustad juuksed kannud,
Valged loodan kanda ka:
Hiilgav, õitsev Eestimaa —
Kanna ilu otsata!

Eestimaa, kus lilled löövad
Veremullast õitsele,
Eestimaa, kus pilved kostvad
Vana nutust tagase:
Kannatlik truu Eestimaa —
Ühtemeelt, oh hoia sa!

Eestimaa, kus mets ja väli
Lauluandest hõiskavad,
Kus sa, Vanemuise küli,
Uusi õilmid õitsetad:
Laulurikas Eestimaa —
Oma laulu kaitse sa!

Eestimaa, kus kõne vana
Muistsest väest räägib veel,
Käsikäes kõndis sana,
Tegu; ühes töö ja meel:
Püha, kuulus Eestimaa —
Vana suurust mäleta!

Alustekstis

12 Ühte meelt
15 Vanemuinse
21 Käsi käes

Seletused

10 Vana — vanast
16 õilmid — õilmeid
20 väest — vägevusest, suurusest (Wied.)
21 sana (van.) — sõna

Eestimaa, kus madunõelu
Hirm veel püüab külvada,
Eestimaa, kus vaimupaelu
Püüab õelus siduda:
Varja ennast, Eestimaa,
Valguse ja tõega!

Eestimaa, kus priius lükand
Lahti eluväravad,
Koidupilved, kuulutades
Lõunat, taeval säravad:
Edasi, mo Eestimaa!
Astu eemal' hirmuta!

Alustekstis

33 kuulutates

LILL JA LAUL

«Kui õis, mis õitseb heinakuul,
On minu armuke,
Mu armuke on nagu laul,
Mis täidab südame!»

Nii laulis tulles koduteed
Virk noormees rutuga;
Noor päike õied kuldas, mets
Tall' kostis kõlaga.

«Kui kena, vaga, truu ja hell
On minu piigake:
Mind meeles kannab muutmata
Ta elu otsani!»

Ja lõuna palav edenes,
Vait linnukoorid jäid,
Kui peiu väsind jalad kord
Tee lõppe kätte said.

Mis salajutt, mis varjul naer
Seal kostis kase alt?
Kes võera kaenlas kõneles
Nii mahemagusalt?

Teekäija, silmad lahti tee:
Su armas piiga see!
Kes teisel' armu kõneleb,
See on su armuke!

Alustekstis

17 sala jutt

Seletused

2 armuke — armastatu (Wied.)
13 palav — palavus
16 lõppe — lõpu (Wied.)

Miks linnulaul nii vagaks jäi?
Päev põleb kuumaste.
Miks peiu pale valgeks lõi?
See valearmu töö.

Ja noormees pöörab tuldud teed,
Tal unund väsimus:
«Mu arm on kihvtilill, kus sees
Teind pesa nõelav uss!

Kui kõrtsilaul, mis igas suus,
Nii minu armuke!
Jää jumalaga! Ei ma näe
Sind enam iialgi!»

Ta läks. Vaik õhtu ehaaeg
Ööd pimet kuulutab:
Ja punapalg ja ilu, lust
Ning noorus otsa saab.

Tee kõrvas nägin õhtu aal
Üht unund õilmet ma,
Kui mõni raske jalg ta peal'
Seal astus armuta.

Mõnd neidu nägin, kes ei tunn'd,
Mis tõe armastus:
Tall' osaks viimaks ikka jäid
Halb nimi, unustus.

Seletused

38 pimet — pimedat (Wied.)
41 kõrvas — kõrval (Wied.)

1866—1867

ÜKSI SOENDAB

«Laske mind, oh ema, õed, minna!
Tuuled hüüdvad. Pisar, tagane! —
Ära nuta, armukene, sina —
Rikkad anded saadan tagase!»
«Jä', oh jäe Eestimaale!
Isamaa ka kasvatab
Au ja armu, palju õiget õnne —
Eesti päike üksi soendab.»

Ei ta kuulnud. Mere laened kandsid
Laeva kodurannast kaugele — —
Aastad ema, õed hauda pandsid,
Valged juuksed andsid neiule.
Küll tal tuleb tihti meele
Kadund aeg ja rändaja —
Kas ta peaks kaugel hallis juukses
Vaikset surmaund küll hingama?

Alustekstis

4 Rikad
13 Kül
16 kül

Seletused

3 armukene — armastatu (Wied.)
11 pandsid — panid

Õues aga hiilgab vanas ilus
Eestimaa — ta üle päikene
Vaatab, teretades kepi najal
Hallid juuksed astvad lävele:
«Tee mull' lahti, hellakene!
Keda veel kord näinud ma,
Eestimaa, kust kaugel õnne leida
Mina nõder võtsin julgeda —

Tere jälle, püha põhi! — Ära
Neelas vara tige laeneke;
Haavad lõi mull' võera maade kära,
Haige, vaene tulen tagase!
Lootus' õilmed puistas elu
Maha! Kuis ta külmetab
Hinge seal! Oh, eesti päike süda,
Eesti päike üksi soendab!»

Alustekstis

18 ülle
19 naeal
22 Te
22 ellakene
31 Eesti

Seletused

31 süda — südant

LAHKUDES

Oh, kuis mure vaevab mulle
Raskel viisil rinnakest,
Sest et lähan lahkumaie,
Üksi jätan ainukest!

Sinu armastuse nõidus
Südant minul sõlmitand,
Sinu silma vaatamine
Vägevast' mind vangistand.

Alustekstis

6–7 sõlmitand Sinu
8 Vägevast

MUL SEISAB MEELES ALATI

Mul seisab meeles alati
Mu ilus Savomaa:
Kus rahvas oskab kannata'
Ja õnnes rõõmsalt hõiskada —
Mei' armas, kallis maa!

Kuis kõrgelt hüüab kukulind,
Siin kaljud hiilgavad!
Ja kuida orud vagurad,
Ja lehed liikma agarad,
Kuis viljad tuumakad!

Veel kõlab keel siin kindlaste
Ta vana liitmisel:
Veel mäed meil juttu vestavad
Ja orud kõnet kannavad,
Suus sõnu lehtedel.

Nad hulgal healel annavad
Meil' tunnistusi sest:
Jõud Savo meestel tapelda
Ja siiski künnab, külib ta
Siin Suome pinna eest!

Alustekstis

8 kannat'da
16 anadvad (kv.)
17 Meil
18 Savomeestel
20 Suomepinna

Seletused

5 Mei' — meie
12 vana — vanal

KULDNE KUKU, KAUGELT KUKU ...

Kuldne kuku, kaugelt kuku,
Saima rannal kaebad sa.
Ei ole paati rannalla,
Mis armukesel' kanda saaks.

Igav on aeg ja päävad pikad,
Murevari iial ei meelest kau.
Oh mis aitab kõik kasu mul,
Kui ei mul armuke kuulda pole.

Lootuse rõõm ja õnnede ajad
Harvaste kergitavad muresid.
Rindus on kui järves jää,
Kesse seda viimati lämmitab?

Kotka see lendab taeva all,
Part see sõuab laenetel.
Armuke Saima rannal on,
Lähemale ei tohi tulla.

Tuul on ränge ja laened on vägevad,
Paat on randas peenike,
Paat on randas peenike,
Armukse sõrmed on pehmeksed.

Alustekstis

1–2 kuku Saima
2–3 sa Ei
6 ial
6–7 kau Oh
9 aead
10 Arvaste
10–11 murresid Rindus
11–12 jeä Kesse
12 sedda vimati
13 se
13–14 al Part
14 se
14–15 laenetel Armuke
16 Lähhemale
17–18 väggevad Paat
18–19 penike Paat
19–20 penike Armukse

Seletused

4 armukesel' — armastatu juurde
12 Kesse — kes lämmitab (soome k. *lämmittää*) — soojendab
17 ränge — ränk

Armuke elamas laenete valdas,
Pea küll laened sind petavad.
Sealt'ep ei mure minust langema,
Enne kui mulda end peidan ma.

Alustekstis

21–22 valdas Pea
22 kül
23–24 langema Enne

Seletused

23 Sealt'ep — sellepärast
langema — lange

ÜHTE SÜDANTKI VÕIN RÕÕMUSTA!

Mõtteid, mis mull' tihti tahtmist vastu
Rinna pohjast tõusid huule peal',
Pärjas argselt, sõber, sulle pakun —
Võta lahkeste neid vastu teal.

Kunsti jälgil ma küll laulu luua
Iial mõistnud — au ei otsind — ma
Rahul olen, kui mo nõder sõna
Ü h t e südantki võiks rõõmusta'. —

Alustekstis

1 vasto
2 uule
3 pakkun
4 vasto
5 kül
laulo
lua
6 Ial
auu
8 südagi

Seletused

2 pohjast — põhjast
5 jälgil — jälil, jälgedel
6 mõistnud — ei mõistnud

KÜLM ON SEAL ÕUES KÕIK MAAILM . . .

Külm on seal õues kõik maailm,
Ei kuskilt silmad elu loe —
Kõik surnud väljal, murul külm,
Kuid sinu laul, su laul on soe!

Su sooja laulu peidan end,
Kui süda ilu igatseb,
Kui valuvaeval väriseb,
Sealt parandamist leidma lend'!

Seal on ta vaga kodades
Ja tohin heita põlvile —
Seal tohin tõsta palvele
Ma käsi püha kuju ees,

Mis suureks on mind kasvatand,
Mis minu lapsemõtteid näind,
Mis vaigistamas nutjat käind,
Kui teda elu külmetand. —

Jah, sinu laul, su laul on soe!
Kui emakäsi hellaste
Ta vaigistab mind rahule
Kui tähtis õhtutaeva koe!

Mul kõneleb ta allikast,
Kust välja voolas palavus —
Et vana isa armastus
Veel kaua kaitsku lättekest!

Alustekstis

3–4 külm Kuid
5–6 end Kui
7–8 väriseb Sealt
10 polvile (kv.)
12 kässi
13 sureks
14 lapse mõtteid
15 ellaste
21 kõnneleb
21–22 allikast Kust

Seletused

8 lend' — lendab
9 vaga — vagades
20 tähtis — tähtedes
koe — kude (Wied.)

ISAMAAST IKKA!

Isamaa taa ikka jälle,
Kas sa muud ei mõista siis?
Kas sa muud ei tea laulda?
Vanaks ammu läind see viis?

Muud ei, jah, ma tea laulda:
Isamaa — uus igavest'!
Keeb see sõna minu rindus:
Hüüab puust ja õilmedest!

Sul jo pole õiget pohja —
Suur on sinu isamaa —
Kõige ilma tungib välja
Targa tundja armastus.

Alustekstis

1 «Isamaa»
ta
ika
1–2 jälle Kas
2 moista
2–3 siis Kas
4 läin'd
se
6–7 igavest Keeb
7 se
8 Hüab
10 isama
12 *värsi lõpul puudub kirjavahemärk*

Seletused

1 taa — taas (Wied.)
9 pohja — põhja
11 Kõige (murd.) — kogu

VANEMUISE RIIK

Kas laulujumalast kuulnud sa?
Ta laulu lööb kandliga —
Tal päike on paiste, tal taevas on telk,
Tal hoone on Eestimaa.
Kui Vana Isa tall' hoonet and'
Rikka Eesti piiri peal,
Siis kutsus ta ette kaks teisi veel
Ja heldeste kõneles heal:

Mo V a n e m u i n e, mo vanem poeg,
Sind saadan ma Eestimaal'.
Mo lapsi mine seal rõõmusta —
Sull' andeks jääb e e s t i l a u l!
Sull' kandku eel K o i t homikul
Minu valgust — tee on pikk —
Ja õhtu pangu tuld puhkama
Minu tütar H ä m a r i k.

Ja seni kui valitseb Eestimaal
Teie kolme ühtlane riik,
Seni iial ei vaeva taad võeras keel
Ega rõhu õelate liik!

Alustekstis

4 hone
5 tal' honet
6 Rika eesti
12 e e s t i l a u l
14 pik
16 Ä m a r i k
19 ial

Seletused

5 and' — andis
13 homikul (murd.) — hommikul
18 ühtlane — püsiv, kindel (Wied.)
19 taad — teda

JÄ' VAIT JA KANNATA

Jä' vait, jä' vait ja kannata,
Aeg mõedab sammu hoidmata.
Küll sinab taevas heledalt —
Vaat: pilv jo tõusmas taeva alt!

Jä' vait, jä' vait ja kannata,
Küll kõue mõllab väega —
Vaat, pilvist päik'se kuldne silm
Sind teretab jo, nutja ilm!

Ja hiilgab õnn so silma sees;
Ja kannad muret silmavees;
Aeg mõedab sammu hoidmata.
Jä' vait, jä' vait ja kannata.

Alustekstis

vana kirjaviis
10 kannad

Seletused

Jä' [= jäe] (murd.) — jää
6 mõllab — möllab (Wied.)
väega — väga (Wied.)

KUI VÄHE!

Kui vähe, sõber! veel
Tunned mind sa,
Kui usud: naerdes hing
Rõõmus mul ka!

Lill õitseb kõrre peal —
Uss närib sees!
Pääv naerul näeb mind, —
Öö silmavees.

Alustekstis

5 Lil
6 Us'

KÕIGE KIBEDAM

Aasta kaupa, kaunis, kannud
Ma sind sala südames;
Aasta aegadel ka nägid
Vahel vett mu silmades.

Ikka seda, teist siis leidsin
Vabanduseks vastada —
Kõige kibedam mul kanda
Sai, et — v õ t s i d k ü s i d a!

Alustekstis

4 vet
5 seda teist

KUST MA LAULU ÕPPINUD?

Kust ma laulu luikama,
Regevärssi riimima
Hakkand, küsid, armuke?
Pane, piiga, tähele!

Ammu laulud hingasid
Põues, rindus rääkisid:
Tuule hoog ja laene lend
Lauluks meelest muutis end.

Kõnet kõrgel kandsivad
Tähed, ammu andsivad
Sõlmisõna linnuksed
Kõrvu kuulda, veikesed.

Siiski suu mul sõnata
Seisis, huuled õnneta,
Enne kui s i n d õnnis silm
Näind — seal lauluks muutis ilm!

Sõnad tõusid helinaks,
Kõned rindus kõlinaks,
Tuule, vee ja linnu heal
Kõrvust tõusis huulte peal'.

Sinu silma pohjata
Sügav sini korraga
Eluks tõusnud laulus, mis
Seni magand südames.

Alustekstis

2 Regevärsi
3 küsid armuke
13 Siiski, suu
14 uuled
15 Enne, kui
19 linno
20 uulte

Seletused

1 luikama — heledasti hüüdma
3 armuke — armastatu (Wied.)
16 muutis — muutus
21 pohjata — põhjatu

EESTI MULD JA EESTI SÜDA

Süda, kuis sa ruttu tõused
Kuumalt rindus tuksuma,
Kui so nime suhu võtan,
Püha Eesti isamaa!
Head olen näind ja paha;
Mõnda jõudsin kauta',
Mõnda elus jätta maha —
Sind ei iial unusta'!

Sinu rinnul olen hingand,
Kui ma vaevalt astusin,
Sinu õhku olen joonud,
Kui ma rõõmust hõiskasin,
Minu pisarad sa näinud,
Minu mured kuulnud sa, —
Eestimaa, mo tööd, mo laulu,
Sull' neid tulin rääkima!

Oh ei jõua iial õõlda
Ma, kuis täidad südame!
Sinu põue tahan heita
Ma kord viimse unele.
Ema kombel kinni kata
Lapse tuks'vat rinda sa:
Eesti muld ja eesti süda —
Kes neid jõuaks lahuta'!

Alustekstis

vana kirjaviis

3 suhho
5 näin'd
9 Sinno
9–10 hingand Kui
11 Sinno
õhko
11–12 jonud Kui
13 Minno
14 Minno
15 laulo
19 Sinno
23 Eesti

Seletused

17 õõlda (murd.) — öelda
20 viimse — viimsele

SIIS TULEB KEVADE

Kui veel muistsed lehed matvad
Mullapinda varjule, —
Salaja all rohud tärkvad . . .
Oot, siis tuleb kevade!

Kui sind, süda, murepilved
Katmas, — varjul laiale
Lootus puistab salalehed . . .
Oot, siis tuleb kevade!

Alustekstis

vana kirjaviis

SEE KÜLL VAEVAB!

See küll südant vaevab sul,
Kui sa hoidnud hoolikul
Kalli kivi asemel
Klaasi tükki ülevel.

Ja kui viljatera sa
Arvand hoidvad hoolega
Peidus: pühkmed olivad —
Siis sul silmis pisarad.

Mure, pisar kaduvad;
Aga kui sa ehitad
Kujul' — püha silme ees —
Kõrget templit südames,

Ja siis leiad viimate,
Et ta kaduv, põrmune . . .
Lahkund usku leinab meel
Surmatunnil taga veel!

Alustekstis

kül
1 kül

Seletused

2 hoolikul — hoolikalt
3 Kalli kivi — kalliskivi
4 ülevel — alal, alles
6 hoidvad — hoidvat
11 Kujul' — kujule, mõttekujule
14 põrmune — põrmutaoline

OOTA!

Mis nutad, silm! ja kaebad,
Suu, elu külma peal'?
Mis ennast valus vaevad,
Ja seisab leinal heal?
Kas hingab õues maru
Ja lumi aasadel:
Eks talvel oma aru
Ja aru kevadel?

Ei taimekest ma näinud,
Mis õitses kasteta,
Ja igaühte käinud
Kord päike vaatama.
Ja värises ka vaene
Ja nuttis härdaste:
Vaat'! Teda soja laene
Leid', läikiv, viimate!

Ja sinul' kord ka, süda!
Suur iluhommik koit',
Mil õnnetaeva ida
Kõik mure mulda võit'.
Kas kaua kanda kestad
Küll, mis siin rõhub sind:
Küll tänuhealt kord tõstad
Kui pilvis laululind!

Alustekstis

5 Kus (vrd. F 63, M 1:2, l. 10/22)
14 nutis
ärdaste
15 soea
18 ilu hommik
19 õnne taeva
22 Kül
23 Kül

Seletused

7 aru — viis, komme (Wied.)
15 soja (murd.) — sooja
16 Leid' — leidis
18 koit' — koidab
19 ida — idu (Wied.)
20 võit' — võidab

ALLIK

Vaikne allik, kes sa voolad
Mäe põhjast ülesse,
Kosutad mo närtsind südant,
Kinnitad mind uueste.

Paljud tõtvad sinu juure
Palava ja jänuga,
Ja kui sa neid kostutanud,
Kõnd'vad nemad rõõmuga.

Vaikne allik, ole sina
Silmanähtvaks täheks mull',
Et ma mõistaks hädas minna
Õige armuallikal'.

Allik, kuida mõistad sina
Mind nii kaunist' õpeta'! —
Kuule, allik, palun mina:
Õpeta mo vendi ka! —

Alustekstis

vana kirjaviis

1 hallik
3 närtsid (trv.)
5 Paljo sinno
6 jännoga
8 römoga
9 hallik
11 minna
12 armohallikal'
13 Hallik
15 hallik

Seletused

6 Palava — palavuse
7 kostutanud — niisutanud, märjaks teinud (Wied.)
12 Õige armuallikal' — õigele armuallikale

LAULU ALLIKAS

Ma olen mo laulud toonud
Kõik sügavast südamest,
Ja kõik minu valu leiad
Ja kõik minu õnne seest.

Ja kui sa sest aru saada
Ei mõista, veik' armuke,
Siis oleks parem, et hauda
Mull' kaevate kiireste.

Alustekstis

2–3 südamest Ja

Seletused

6 veik' — väike
armuke — armastatu (Wied.)

MO SÜDA!

Mo süda, eks sa tihti pole olnud
Kui päris laps, nii õnnis — kärsitu —
Siis õnnetunnid need ei tõeste olnud,
Kes sulle näitnud, kuis sa meeletu!

Kas siis nüüd teiseks sinuga on saanud?
Õnn — usud — ta sull' tahab õitseda?
Oh vaata ette — kui sind meelitavad
Ööpiku healed: ära usu sa!

Alustekstis

2 laps nii kärsito
3–4 olnud Kes
4 meeleto
6 Õn

Seletused

4 Kes — mis

KUNINGAS KEVADE

Päikse terad puistvad kulda
Üle unest ärkand maa,
Lilled muruema mulda
Ehitavad õidega,
Taevas hiilgab sinikattes —
Kust see on kõik? Ütelge! —
Kuningas jo jälle tulnud,
Õitsev kuning' kevade!

Rohupõõsad teda võtvad
Vastu halja ehtega,
Linnukoorid kiitust tõtvad
Temal' vastu hõiskama,
Viimne rohukõrs ka hüüab,
Hiilgav kastetilgake:
«Kuningas on jälle tulnud,
Õitsev kuning' kevade!»

Trooni endal' ehitanud
Kõrge taevast saadik ta,
Oma saadikud ta saatnud
Tuule tiivul üle maa:
«Südamete külge teie
Koputage valjuste:
Kuningas on jälle tulnud,
Õitsev kuning' kevade!»

Alustekstis

vana kirjaviis

8 Öitsev
10 Vasto
12 vastohõiskama
15 Kunningas
16 Öitsev
17 endal
24 kevvade!

Seletused

1 terad — kiired (Wied).
4 Ehitavad — ehivad (Wied.)
18 Kõrge — kõrgest

Laulu meelitab ta rinda,
Suhu hüüab lauluhealt,
Teretades murupinda
Tuuleõhu tiiva pealt.
Hüüa siis, mo heal, ka, hüüa,
Hõiska, süda, helise:
«Kuningas on jälle tulnud,
Õitsev kuning' kevade!»

Alustekstis

26–27 lauluhealt Terretades
28–29 pealt, Hüa
29 siis mo heal ka
31–32 tulnud Õitsev (trv.)

TULNUD!

Nüüd õue! õue! väljad
Ja metsad lehkavad!
Kõik mäekingud haljad,
All õits'vad maasikad!
Mo süda, võidu hüüa!
Laul, taeva poole püüa
Sa linnu healega!

Sind päik'se terad võitnud
Ka mureoru seest,
So ümber õhud kõitnud
Nii kindlat sõlmekest!
Laul, üles, üles püüa,
Maailmal' teadust hüüa:
Taa tulnud kevade!

Alustekstis

vana kirjaviis
9 murre orru
12 üless'
ülless'

Seletused

2 lehkavad — lõhnavad (hästi) (Wied.)
8 terad — kiired (Wied.)
10 kõitnud — köitnud
13 teadust — teadet (Wied.)
14 Taa — taas (Wied.)

TÜTAR ILUS, HELLA NEIU

Tütar ilus, hella neiu,
Kust nii käsi punane?
«Ohakad mind veristanud,
Metsalind kõik tähel' pannud,
Kuri lind näind selgeste.»

Tütar ilus, hella neiu,
Kust nii suu sul verine?
«Maasikaid ma metsas näinud,
Marjul usinast' ma käinud,
Ära päri, eideke!»

Tütar ilus, hella neiu,
Miks nii näust valge sa?
«Surmasängi, eit, mind pane,
Valge rist mull' armsam anne.
Risti peale kirjuta:

Kätt tal surus punaks peiu,
Maasikaks suud nobeste:
Läks siis, — nägu valgeks heitis
Oo'tes — halastades peitis
Südant murupõueke!»

Alustekstis

1 ella
4 tähel
6 ella
11 ella
16 punnaks

Seletused

17 nobeste — nobedasti
18 valgeks heitis — muutus valgeks (Wied.)

MIKS SA NUTAD?

Miks sa nutad, lillekene!
Nupud sul täis pisaraid?
Kas sa rasket hingevalu,
Hellake, ka tunda said?

On sull' Eesti pind ka rääkind,
Vaikne öö sull' teada and
Ennemuistse rõõmu-põlvest?
Kadund õnnest pajatand?

Tõsta pead, õiekene!
Koit on saanud isandaks!
Oma terad hiilgvalt saadab,
Et nad nutu kuivataks!

Kui ta lõunavalgust puistab
Üle õits'va Eestimaa,
Oh, kuis tahame taal' tänu,
Õis, siis vastu õhkada!

Alustekstis

vana kirjaviis
3 hingevallo
4 Ellake
7 rõmo
12 nutto
15 tänno
16 vasto

Seletused

7 Ennemuistse — ennemuistsest
11 terad — kiired (Wied.)
15 taal' [= taale] (murd.) — talle

ÕNNE HEAL

Kes seal julgeb küsimata
Koputada uksella?
«Inime'! Nüüd süda lahti!
Õnn sind tulnud otsima!
Kuula! Jälle hõisk'vad healed!
Õitsemisest õhud täis!
Lehekuu, ta jälle üle
Muruema mulla käis!»

Võera ukse vara võtsid:
Rõõmul' paika pole siin!
Mulle päranduseks pandud
Alaline nutt ja piin!
«Päranduseks igaühel'
Pandi õnneosakest:
Võta vasta, mis sull' armus
Anti jumalikkudest!»

Meelitas nii väsimata —
Palus hinge ait'misel:
Pitkamiste pao peastsin
Lahti õnne hüüdmisel' . . .
Rutu väel ruumi võitis,
Temast täis nüüd süda, suu!
Kuhu jäite, nutusilmad? —
Õues õitseb lehekuu!

Alustekstis

7 Lehekuu ta (vrd. A[1])
10 'pole
12 nut
16 jumalikudest
18 Palus, hinge

Seletused

16 jumalikkudest — jumalike olendite poolt
18 hinge ait'misel — hinge aitamisel, kõigest hingest
19 Pitkamiste (murd.) — pikkamisi

LAULUD

Laulud pisarad on ikka,
Salapiisad südamest:
Olgu vägev valusundmus,
Olgu hella õnnetundmus
Liigutanud lättekest.

Laene langeb lahedaste,
Helinast sul hea meel:
Kas ta piisad paisund kaljus?
Kas neid kaitseb metsa haljus?
Millal seda küsib keel!

Voola, voola, lauluvesi!
Liigu, lahke laeneke!
Ja kui sinu kerged tiivad
Mõne silma lahkust viivad,
Tahan jääda rahule!

Alustekstis

4 ella

Seletused

3 valusundmus — valusund
4 hella — hell
6 lahedaste — takistamatult (Wied.)

LAULUPISARAD

Kõik pisarad, mis sinu pärast
Ma nutnud tõiste teadmata,
Ma nende laenid lauludesse
Kõik võtnud välja valada.

Seal liiguvad nad nägemata
Ja sinu nime nende sees —
Ei oska sõudu seletada
Küll võerad silmad valuvees.

Kuid sina tead, kust viisid tulnud!
Sa üksi sanust aru said:
Sa ise põuest piisatanud
Ju laulu mul ja pisaraid!

Alustekstis

8 Kül

Seletused

2 tõiste (murd.) — teiste
3 laenid — laineid
6 nime (murd.) — nimi
10 sanust (van.) — sõnadest

VÄRISE SEAL RIKKUDES

Mo süda on kui pääsuke,
Mis lennul' tõusnud kevade,
End pääva paistel sojutab
Ja rõõmulaulu ohverdab.

Mo süda on kui lilleke,
Mis päike hüüdnud õitsele;
Nüüd saadab tänu hellakest'
Ta lõhna kombel lehtedest.

Kui vaga kell mo süda on,
Kus valu hingab sees ja õnn;
Veel hüüab elutundmuses
Ta helin sinu kõrva ees —

Oh hoia teda hellaste!
Eks kis'des lõhke kellake?
Lill närtsib pääva paisteta!
Külm linnukest võib surmata!

Kõik ahastus ei ärata,
Mis hauda pandud puhkama —
Kus õnne õhkub südames:
Oh värise seal rikkudes!

Alustekstis

2 lendul'
5–6 lilleke Mis
7 ellakest'
13 ellaste
17–18 ärata Mis

Seletused

2 kevade — kevadel
3 pääva (murd.) — päikese
sojutab (murd.) — soojendab
7 hellakest' — hellalt
14 kis'des — kiskudes

KUU PAISTIS VAIKSELT ÜLEVELT...

Kuu paistis vaikselt ülevelt,
Sa nägid nutul mind
Ja jälle nägid sagedalt,
Kuis rõõmust tõusis rind.

Ja silmad vaatsid vaikselte
Ja mõtted rändasid
Ja igatsuses üksine
Mul huuled liikusid.

Ei küsi kuu, mis südames,
Kas õnn, kas valu liikumas,
Ta kõnnib vaikselt oma teed.

Alustekstis

3–4 sagedalt Kuis
4–5 rind Ja
8 uuled
8–9 liikusid Ei
9 kuu mis
9–10 südames Kas
10 õn
11 vaikseld

Seletused

7 üksine — üksinda

KÜNNILIND

Künnilind, nad kõnelesid:
Miks sull' laulu öösete
Antud? kus sind keski kuule,
Keski pane tähele?

Andsivad siis tarka vastust
Targa küsimisele, —
Ei ma oskand sana lausu'
Targa rahva kõnesse.

Mõtlesin: kas sul ehk lugu
Nagu minul, õitselind?
Kui sul valu kõige kangem
Põues, — laul siis hüüab sind?

Alustekstis

1 n'ad
7 lausu
9 sull
11 sull

Seletused

Künnilind — ööbik
3 keski kuule — keegi ei kuule
4 pane tähele — ei pane tähele
6 Targa — targale
7 sana (van.) — sõna

TÄIS LAULU

Täis laulu kõik metsad ja väljad —
Mis see kõik tähendab?
Ja sina ka, süda, nii valju?
Mis sest veel viimaks saab?

Eks kevade jälle jo tulnud,
Mei' oksadeil kiigutab!
Kõik Eestimaa hõiskab nii valju —
See laulu mull' sünnitab!

Alustekstis

vana kirjaviis
laulo
3 valjo
7 valjo
8 laulo

Seletused

6 Mei' — meie
oksadeil — okstel
kiigutab — kiigub

SÜGISE

Ei sa teadnud tänada
Suve sooja, rind!
Kui ta ilud hulgaga
Tulid tooma sind,
Päive iluköite koor
Päivi kihutas!
Süda sula, ihu noor —
Kaunim kutsumas! —

Lõigeks süda, lõigeks läind,
Külmaks õues ilm!
Kes ep ahnelt ilu näind:
Summes seisab silm!
Sügisestki õhku nüüd,
Tahket, tänada
Oskab leinalaulu hüüd
Kahevõrralta!

Aga harvalt päikene
Sooja saadab veel!
Harvalt hüüab armsaste
Lennul linnukeel!
Siiski soovi lahkuda,
Harvast ilust rind —
Hõiska! Hõiska lõpmata,
Veike laululind!

Alustekstis

Sügisi (Vrd. A[1])
16 Kahtevõrralta
17 arvalt
19 Arvalt

Seletused

Sügise — sügis (Wied.)
5 Päive — päevade
9 Lõigeks (murd.) — leigeks
12 Summes — niiske, pisarates (Wied.)
16 Kahevõrralta — kahevõrra
21 soovi — ei soovi

Sest, mis oli, kõnele!
Kiida veel, mis on —
Peida tasa varjule,
Et kord kaub õnn!
Vana silmal valu teeb
Pisart piisata:
Kui süda sojalt lööb —
Oska hoolida!!

Alustekstis

[28] õn

Seletused

[29] Vana — vanal
[30] piisata — tilgutada, valada
[31] sojalt (murd.) — soojalt

UDUMÄE KUNINGAS

Lehtis olen oru näinud, lilled viljas õitsevad,
Laulud hüüdvad, õnnekorda rõõmust rahvast
kaitsevad, —
Kust on kadund õnnehealed? lagedusel kole käik?
Miks ei öötsituled enam murult läbi udu läik?

Istus vana tule sõrval, ööse udune ja külm.
Leitud tütrekesta kaitses uduisa ainus silm.
«Külmad liig sul nende tuled? Sojutada tahan sind.
Arutumad meie ilud — tule, veike võeras lind!»

«Meie ilud arutumad —» meelitavad imedad.
Lennul pääva terad lähvad, kaduvad ööpimedad.
Kus sa viibid, linnukene? Ammu otsimas sind hirm!
Ammu juba öötsil kustus karjalaste sütevirm!

Teised õnned! Teised õied! Puhtaks muistne meelest
läind.
Vaata ette, hellakene, — jumalikke oled näind!
Nende iluni ei külma ilma ilud ulata;
Murueide tütre lauluks jõua sõnad sulada.

Alustekstis

vana kirjaviis
Uddomäe
1 orro
4 uddo
6 uddoisa
7 Soeotada
8 Arrotumad
9 arrotumad
10 Lendul
ö-pimmedad
11 linnokene
Ammo
12 Ammo
14 ellakene —
jummalikuid

Seletused

1 õitsevad — õitsevat
2 hüüdvad — hüüdvat
kaitsevad — kaitsvat
4 öötsituled — õitsituled
läik — läigi
5 sõrval — serval (Wied.)
ööse — öö
7 Sojutada (murd.) — soojendada
8 Arutumad — loendamatud (Wied.)
9 imedad — imelised olendid, imevaimud
10 pääva (murd.) — päikese
terad — kiired (Wied.)
ööpimedad — ööpimedused (Wied.)
12 öötsil (murd.) — õitsil
sütevirm — süte kuma
13 Puhtaks — täiesti (Wied.)
14 jumalikke — jumalikke olendeid
15 ulata — ulatu
16 jõua — ei jõua

Jälle koitu taeval kumab: «Läki, tütar, minik käes!»
Murueit siis koju saatma: «Võta, laps, see imeprees!
Kurja ilmal' peida õnne! Tahab süda uhkada
Valust — meie juures tohid hingenutust puhkada.»

Külatanav kogub rahvast. Silmad imel vaatama:
Tuhat kuulda küsimesi võerast neidu saatama.
Ühel uksel heale kisa: «Issand — laps? Kust tuled sa?
Seitse suid sind nurmel nutnud —» — emarind ei valeta!

Tuhat kuulda küsimesi; kõne kaob kõne sees.
Vaikselt seisab, imetelles, kena neiu nende ees:
«Seitse suid? Ei kahte ööda? Ilupidu õnnedel,
Kuida pidi aega jääma ajaratta kõnedel'?»

Ajaratas aga veereb, veereb; päivi kihutab
Kuudeks; — teravamalt ikka oda rindus ihutab:
«Teie iluni ei külma ilma ilud ulata!
Murueide tütre lauluks jõua sõnad sulada!»

Alustekstis

17 koito
18 koeo
22 neido
24 nutnud —» emmarind
26 neio
27 Illupiddo
28 aiaratta
29 Aiarattas

Seletused

17 minik — minek (Wied.)
19 Kurja — kurjale
19–20 uhkada Valust — valust uhata, valu välja hoovata (Wied.)
21 Külatanav — külatänav (Wied.)
22 küsimesi — küsimisi
24 suid (murd.) — suve
30 ihutab — ihub

«Teised õnned, õied, ilmad! Oh, ei muistne meelest läind!»
Vaene nutja neitsikene — j u m a l i k k e oled näind!
Ei nüüd iial sooja saada jõua külma elu sees.
Tihti öösel ilupaika leiab mälestuse prees.

Leiab veel, kui mõrsjaehtet kannab piigakene peas;
Leiab veel, kui Murueide kasvandik jo eide eas;
Leiab ikka, kas küll sala luusimine kannul' lõi —
Unustust ei iial leia, kes kord ilulättest jõi.

Armastusel osav silma, kavalusel kare käik.
Külatanav kogub rahvast: mis sealt läbi udu läik?
Kohtuodad hüüdvad! Vangi mees on naese ise ann'd:
«Libahunt ei armu leidku!» — külatark on kuulutand.

Külatanav kogub rahvast, silmad vihal vaatavad.
Needjad ulumised nutjat tuleriita saadavad.
«Peasta elu tunnistades!» — undama hulk kisaga.
«Kurja ilmal' peida õnne!» — väriseb suu salaja.

Leegid hüüdvad, tuled tõusvad, taeva poole lõke lööb —
Vait! Mis vägi värisema hukatajat hulka teeb?
Valge kadund — pime pilvis — udu, rasket, ringis maas —
Vihal riida otsas seisab Udumäe kuningas.

A l u s t e k s t i s

33 Oh ei (vrd. A)
34 J u m m a l i k u i d
35 ello
36 illopaika
40 illolättest
42 uddo
43 Kohtooddad
44 Libbehunt
armo
leidko
45 Küllatannv (trv.)
46 tullerida
47 ello
47 tunnistades»
hundama
48 õnne»
51 Uddo
52 Uddomäe

S e l e t u s e d

37 mõrsjaehtet — mõrsjaehet (Wied.)
42 läik — läigib
50 hukatajat — hukkavat
51 Valge — valgus (Wied.)
pime — pimedus (Wied.)

«Jõle hulk, kes kurjaks kiusad, mis ei käsi taota:
Tuima tigeduse palgaks karastust siis kaota!
Häda sulle, hiilgav oru! Langema so ilu lääb!
Tuld sa oled üles hüüdnud — nuhtluseks sull' tuli jääb!»

Pime kadund — valge vaatab — tühi seisab riit ja must.
Udumäe isa peastnud tütre haua ahelust,
Oma iluhoonel' kannud kasvandiku elama.
Kurjal tunnil tulnud tõde kohkund kõrvu kõlama.

Lehtis olen oru näinud, lilled viljas õitsevad,
Laulud hüüdvad, õnnekorda rõõmust rahvast kaitsevad, —
Kadunud on õnnelaulud! Lagedusel kole käik!
Kuskilt öötsituli enam murult läbi udu läik!

Taeva teral niiske pinda ammu kaljuks tahkunud.
Põletades päike tõuseb, kuumalt on ta lahkunud.
Põud ja pala valitsemas, kastepiiska kuskil maas.
Õelast orust kaugel kõnnib Udumäe kuningas.

Alustekstis

55 orro
illo
56 ülleshüüdnud
sul
58 Uddomäe
59 illohonel'
kasvandiko
60 kõrvo
61 orro
62 kaitsevad — (trv.)
64 Kusgilt
uddo
65 ammo
67 kaste piiska (vrd. A)
kusgil
68 Uddomäe

Seletused

53 taota — taba
58 ahelust — ahelaist
64 läik — ei läigi
65 Taeva teral — päikesekiirte mõjul
67 pala (murd.) — palavus
kuskil — ei kuskil

MAASIKAS

Lootus' karva oli annud
Muruema riidele
Ilmarine, riputanud
Ilud välja ilmasse;
Oli metsad istutanud
Nagu põõsad üle maa;
Viljapõllud sekka pannud
Kullakarva juukstega; —

Ja kui elu lehvitajad
Õhud tõusid ülesse,
Ilmarine ehitajad
Sõrmed — heites taevasse —
Sinise nad paja sülest
Lahutatud tähekse
Tera ära tera küllest
Pihutavad kiireste.

Hiilgvas vihmas nurme süless'
Kibemed, vaat, sajavad:
Tuhat lille, tuhat üles,
Lumevalged, ajavad!
Hingeõhku tasa vaob,
Jumalikku, õie peal' —
Vaata, valge ilu kaob:
Kirju heidab asemel'!

Alustekstis

vana kirjaviis
2 Murro emma
6 Nago
9 ello
13 paea
18 saeavad
19 tuhhat, ülless'
20 aeavad
21 Hingeõhko
22 Jummalikko
23 illo
24 Kirjo

Seletused

1 Lootus' karva — lootuse värvi
9 lehvitajad — lehvitavad, levitavad
11 Ilmarine ehitajad — Ilmarise ehitavad
12 heites — end heites (Wied.)
15 Tera — kiire (Wied.)
küllest — küljest (Wied.)
16 Pihutavad — pihustavad
17 süless' — sülle
20 Lumevalged (murd.) — lumivalget

Ja kui üle kirju aasa
Lahkel sammul edase
Kõnnib looja — tasa, tasa
Tungib sõna kõrvasse:
«Kade tuule-emast kantud
Puude peitu idake.
Kõigil' kirju ilu antud —
Mina nutan üksine.»

Halastades ilutooja
Nutja juure kummardab,
Armulikult elusooja
Lillesülle õhutab:
«Täheselge, kõrval' kantud
Vaga, vaikne õilmeke:
Kõigil' kirju ilu antud —
Jä' sa vaikselt varjule!

Kanna lumekarva süles
Taeva tähe kulda sa!
Kust sa tulnud, üles, üles
Selget silma läkita!
Kuni kastetilga ette
Silmis hiilgab punane
Magus vili; kuni kätte
Said sa vaga lootuse!

Alustekstis

25 kirjo
29 tuule emmast
30 peito
31 kirjo
illo
33 illotoja
35 Armolikkult
ellosoja
39 Kõigil
kirjo
illo
39–40 antud Jä'
41 Kanna
43 ülless'
ülless'

Seletused

29 Kade — kadedast
30 idake — iduke (Wied.)
32 üksine — üksinda
40 Jä' [= jäe] (murd.) — jää
45 ette — asemel

Taevast tulnud, mulda heid'tud,
Põues elu-õhuke —
Lillekirjast, rohtu peid'tud,
Võtku tähte inime!
Armsamade pead saama
Minu laste taimeks sa —
Pead paika kaunistama,
Kuhu heidad juurduma!

Sinu nähes rõõmupidu
Tunnistagu lapsekeel —
Kandku sinu vaga idu
Hauakünkal' ilu veel!
Taevast tulnud, mulda heid'tud,
Põues elu-õhuke —
Lillekiri, rohtu peid'tud —
Alandlik, jää varjule!» —

Nõnda sündis. — Leiad õied, —
Kuld ja valged — metsa all,
Ja veel veripunast leiad
Marja täna haua peal.
Armsamaks ta sõbraks praegu
Veel meil', kuida kuulutas
Ilmarine enne aegu. —
Nõnda sündis maasikas.

Alustekstis

50 ello õhhuke
52 Võtgo
54 Minno
55–56 kaunistama Kuhho
57 Sinno rõmopiddo
58 Tunnistago
59 Kandko sinno
59 iddo
60 illo
62 ello õhhuke
64 Allandlik jä
69 praego
70 meil

Seletused

52 Võtku tähte — märgaku, pangu tähele
57 Sinu — sind

ISAMAA!

Isamaa! Isamaa!
Süda, hõiska, helista!
Räägi, räägi alate
Tema ilust teistele!
Kõnele, kuis tema kaenlus
Hingata nii armas on!
Seleta, kuis valu näha
Tema eest so au ja õnn,
Kuis so ülem osa ta —
Isamaa! isamaa!

Isamaa! Isamaa!
Kuida võtad kõlada,
Kuldne sõna, väljalte
Põue pohja tagase!
Õue õhkus, taeva tähtis,
Õhtu ehas, hommikul —
Ikka tungib helisedes
Silma, kõrva kaudu sull'
Südamesse väega:
Isamaa! isamaa!

Alustekstis

3 allate
8 Temma
ön
18 kaudo
20 isama (trv.)

Seletused

5 kaenlus — kaenlas
13 väljalte — väljast
14 pohja — põhja
19 väega — vägevasti, kõvasti (Wied.)

Isamaa! Isamaa!
Hoidku Arm sind hoolega!
Andku õ i g u s t heldeste
Vaga kaitsjaks sinule!
Tema varjul õnnepärgas,
Õitsev ema! hiilgades
Igavese noorus' ehtes
Seisa ikka meie ees,
Oma lapsi tereta, —
Isamaa! isamaa!

Alustekstis

[25] önne pärgas

Seletused

[24] Vaga — vagaks

EI JÄÄNUD!

Mo haljas Eestimaa nii vägev,
Mo eesti sugu kannatlik,
Mo eesti õde vaga, agar,
Mo eesti vend nii südamik:
Oh minu püha Eesti rada,
Mis laulu täis ja mälestust!
Kus Eesti priius — haljas riides
Kõnd', silm täis taeva valgustust:

Mo hiilgav Eestimaa, s i n d tahtsid,
Sind! surmapaelu siduda?
So elutaevalt õigusleegid
Raud' röövlikätil kiskuda?
Sull' surmalaulu võtsid laulda,
Rist lukutas sind armutu —
Ja et ei healt sul enam kuulda,
Siis — lootsid — olid hingetu?

Ja päiksel läiget jäänud taevas?
Ei laul ei lõppend linnu suust?
Veel allikas meil' juttu ajas, —
Ja piin ei lehti puistand puust?
Küll laulis ikka kallis keeles
Veel loomusema edasi —
Ja tähtjamaks ta sõna veeris,
Läks tähtjamaks aeg-ajuti . . .

Alustekstis

2 Eesti
3 Eesti
4 Eesti
5–6 rada Mis
6 mällestust
11 õigus'leegid (vrd. A[1])
19 aeas
20 lehed
21 Kül
22 loomus'ema (vrd. A[1])
24 aeg aeoti

Seletused

4 südamik — julge (Wied.)
8 Kõnd' — kõndis
12 Raud' röövlikätil — raudsete röövlikäte abil
22 loomusema — loodusema
23 tähtjamaks — tähtsamaks (Wied.)

Kas tunned, vend! sa muistset juttu
Surnd eesti neiust kerstu sees,
Kell' nad niipalju valgust jätnud,
Kui tarvis ehteid riisudes?
Kuid ü h t e ära unustanud
On targa röövli kaval meel:
Et iga s ü d a ö ö s e taga
On s e d a h i i l g v a m homik veel!!

Ja siis, kui lõunateral kustund
So röövli later, Eestimaa:
Siis tema ahelad so ümbert
Sa puhtalt võtnud kiskuda!
Siis kuulen üle ilma hüüdvad
Ja taeva tõusvad tänuhealt!
Prii rahvast siis, prii põlve, õ i g u s t
Siis leiad Eesti pinna pealt!!

Alustekstis

[26] Surn'd Eesti
[27–28] jätnud Kui
[28] tarvis, ehteid
[29] äraunustanud
[31] s ü d a ö ö s e
[33–34] kustund, So
[38] tänu healt

Seletused

[26] kerstu (murd.) — kirstu
[31] s ü d a ö ö s e — südaöö
[32] homik (murd.) — hommik
[33] lõunateral — lõunapäikese kiirte mõjul
[34] later — latern (Wied.)
[35] so — oma
[36] puhtalt — täiesti
[37] hüüdvad — hüüdvat
[38] tõusvad — tõusvat

SURNUD LAUL

Sõber! kas ammust ajast kuulnud
Mulda maetud Eesti piigast, ka?
Keda röövlikäte kohus tulnud
Matma raske hauamättaga?
Risti tema jalgil istutanud
Koorilaulul kiriklikud käed —
Tema ilu luku ala pannud:
«Puhka, piiga! puhka rahuga!»

Ja ta puhkas! raske risti katsid,
Surutasid rinda vermene:
Matusete hauamähkmed matsid
E e s t i l a u l u surnupaeltesse.
Naeratades nägid vaga kulmud
Oma õnnetegu lõpetust:
Olid ommeti nad kaugelt tulnud,
Tooma tulnud temal õnnistust!

Surnud oli ta! — Ei teadnud matja,
Tahtnud teada elu idust ka,
Keda tema tahtmist vasta jäänud
Maetud neiu põues põlema!
Tasa õhkus sädemeke, tasa
Sojutas ta külmand keha seal —
Kellest ennast toitis: eks ta olnud
Iseenda nutu-, valuheal!

A l u s t e k s t i s

1 aeast
4 haua mättaga
11 hauamähkmid (kv.)
22 Soeutas
24 Ise enda

S e l e t u s e d

7 ala — alla
10 vermene — vermeni, haavani
11 Matusete — matuste
13 vaga — vagad
14 õnnetegu — õnneteo
22 Sojutas (murd.) — soojendas

HÄDA MEILE!

«Kelle käsi iial julgeb
Ema vasta eksida:
Sellel pärast sunnitakse
Künkast välja kasvama!»
Nõnda elatanud huuled
Sobind lapsel' seletust —
Lapsepõlve unustades
Varjas süda õpetust.

Mööda maade kihutasid
Aeg ja süda inimest:
Kihutasid ühtepuhku
Meele muistset sõnakest:
Püha emapind! Mu helde,
Hiilgav, õitsev Eestimaa!
Sinu lapsed — kuida püüdvad
Haavata sind hoolega!

Rumalus ja tuimus tõtvad
Piinama sind ühelt poolt,
Teiselt tigedus ja õelus
Kandvad vitsa tõstes hoolt! —
Ja sa kannatad ja kannad
Kangeid hoopa heldeste!
Vaikse näu alla heidad
Valuvermeid varjule.

Alustekstis

1 iial
5 uuled
11 ühte puhku

Seletused

6 Sobind — sosistanud
9 Mööda maade — mööda maid
22 hoopa (murd.) — hoope

Aga vana sõna leiab,
Siiski leiab tõendust:
Häda meil'! kui hauaküngas
Hiljem annab tunnistust!
Ajaleht kui ähvardajaks
Tõuseb pärast nägijail',
Mullast tõusev käsi mõistab
Kohut korra: häda meil'! —

Alustekstis

29 Aealeht, kui
30 nägiail'

ÜKSMEEL

Eesti rahvas, Eestimaa,
Kuis mu meelest kallis sa!
Eesti vainud, Eesti metsad,
Eesti vennad, eesti keel:
Igavest' mull' armsaks jääte,
Hauas armastan teid veel!

Kuis, mu rahvas, jõuan ma
Lõbusalt sind tereta'?
Kas sull' rikkust, suurust soovin,
Et sind rikkaks tegevad?
Kas sull' hõlbus elu, vara
Tuge, kindlust annavad?

Ei ma hakka, Eestimaa,
Auruhead sull' soovima!
Tööta kättetulnud rikkus
Hukatuseks saajale,
Saiast palehigis saadud
Magusam on paluke.

Alustekstis

1 Eestirahvas
4 Eesti
5 Igavest
8 tereta

Seletused

14 Auruhead — auruna hajuvat hüve

Ühte aga tahan ma
Südamest sull' soovida:
Ü h t e m e e l t! Oh eesti rahvas,
Seda nõua taga sa:
Iga rahva suurem kangus
Ühesmeeles juurdub ta.

Väike oled, Eestimaa,
Väike, minu rahvas, sa:
Aga ülemat ei tunne
Mina maa peal kedagi,
Kui et ü h e s m e e l e s, õnnes
Tõuseksid sa alati!

Oh sest nõua, Eestimaa,
Ühesmeeles elada!
Kui ühtmeelt sa toeks paned,
Ei siis julge kostmata
Vaenlased ei seest, ei väljast,
Isamaa, sind hirmuta'!

A l u s t e k s t i s

21 Ü h t e m e e l t Eestirahvas
24 Ühes meeles
29 ü h e s m e e l e s õnnes
31 nõua Eestimaa
31–32 Eestimaa Ühes meeles
33 üht meelt
35 seest ei
36 hirmuta

S e l e t u s e d

28 kedagi — midagi

SEE ON SO ISAMAA!

Kord mäekünkal seisin,
Veel olin lapsuke,
Ja vaatsin alla: orgus
Vait hingas raske öö.

Kust Eesti nutuhealed
Mull' kangelt kõrvu lõid,
Kus Eesti orjahigi
Veel Eesti põllud jõid,

Ja kiskjad kulliparved
Ööd täitsid kisaga . . .
Et valu veeres silma,
Lõi süda kuumama —

Siis isa pähä pani
Kätt mulle; tõisega
Ta näitas maha: «Vaata,
See on so isamaa!» —

See sana kasvatanud
On suureks lapsukest.
Ei iial, iial kustu
Ta eesti südamest!

Kus eesti rahvas ohkas,
End väänas valuga,
Seal helises mo hinges:
«See on so isamaa!» —

Alustekstis

20 Eesti
21 Eestirahvas

Seletused

14 tõisega (murd.) — teisega
17 sana (van.) — sõna

Ja kui sealsamas seisin
Ma paikas hiljute:
Öö põgenes, ja eemalt
Koit õitses ülesse!

Kui koidu eest öökulle
End nägin varjavat;
Kui nägin Eesti nime
Eest eestlast võitlevat. —

Kaks kätt siis taeva poole
Ma tõstsin tänuga
Ja rindus laulud laulsid:
«See on so isamaa!»

Veel korra süda sooviks,
Silm, sinna elades:
Kui talve pead mul katab
Ja minik ukse ees.

Oh anna siis mull', Taara,
Et päike sätendab
Mo kodutaeval! Õnnes
Ta rahvast rahus näeb!

Et Eesti mulda heites
Ma väsind, tänuga
Võiks suu ja süda hüüda:
«See on so isamaa!»

Alustekstis

29 öökullid
32 Eestlast
41 rahvast, rahus

Seletused

39 talve — talv (Wied.)
40 minik — minek (Wied.)

MA SINU LAPS!

Kui leian pisart silmis
Sul hiilgvalt hingavad,
Mo Eestimaa! so vermeid
Veel valust auravad —
Kaks kätt siis taeva poole
Kuum' palgil tõstan ma:
Ma sinu laps! Ma tohin
So valu nutta ka!

Ja hiilgab õnn so palgil,
Rõõm sinu kulmu peal,
Ja annab tänu taeval'
So püha emaheal —
Siis kuumab süda rindus
Mul! Hõiskab tänuga:
Ma sinu laps! Mul õigus
So rõõmust rõõmusta'!

Sa, kelle tuuled jootnud
Last, suureks kasvatand;
Kes emaarmus osa
Tall' oma elust ann'd:
Mo Eestimaa! Kõik jõudu,
Kõik viimast, luba sa
Mind jalge ette ohvriks
Sull' välja puistada!

Alustekstis

5 kät
9 õn
16 rõõmust'da
20 Tal'

Seletused

2 hingavad — hingavat
4 auravad — auravat
6 Kuum' palgil — kuumade paledega

Sind, Elu Isand! surres
Veel tahan tänada,
Et eesti nime kannan
Ja tohin uskuda:
Kus seisnud lapse hälli,
Said hoidjaiks valu, õnn
Mull': Eestimaal! Seal loota
Mul viimne hälli on! —

Alustekstis

27 Eesti
29 äli
30 õn
32 äli

SO HOOLE ALLA TEDA ANNAN!

«So hoole alla teda annan
Ma, Issand, minu isamaad!
So ette ikka jälle kannan
Kõik tema silmapisarad!
Nad teda kangelt kinni kõitnud
Jo sidemisse armuta,
Kõik tema üdi omal' võitnud —
Kas siis ei veel sest küllalt saa?

Kas valitsed veel üle taeva?
Veel vägi, Issand, sinu käes?
Ja isapinna verevaeva
Ei karista sa vihaväes?
Ilmaegu sirutama peame
So poole kätt piin'pisaral?
Sind, õige Jumal, taevas teame
Ja ülekohut ilma peal?»

Nii kaebasivad pimedusel
Mo rasked valupisarad:
Ei näinud hinge igatsusel'
Ma valgust kuskilt koituvad.
Öö hingas mustail tiivul õues,
Öö mähkis meele ohtude,
Ja ahastaja süda põues
Läks taevastega kohtusse.

Alustekstis

2 Isand (vrd. A²)
5 N'ad
10 Isand (vrd. A²)
14 kät

Seletused

5 kõitnud — köitnud
6 sidemisse — sidemeisse
20 koituvad — koitvat
22 ohtude (murd.) — ohusse

Vait — äkiline ime heitis
Vett seisma nutusilmalta —
Kes koidukuubes ööd seal võitis?
Üks saadik tõise ilmalta!
Mo ahastajat kulmu hoiab
Ta hale vaate vangi all,
Mo kohkund kõrva sana leiab
Pool-ähvardajal helinal:

«Kas ikka veel ei taha tegu
Sa tõsta leinast kõrgemaks?
Kas ikka veel ei nutunägu
Sa arva argsel' parajaks?
Kui kaua kurvastuse kännust
Nutt tühje oksi kaotab?
Ei aru saades ajalennust,
Mis hädalaenid laotab!

Mis sajatad sa taeva õigust?
Eks ses ep ilmuta ta end:
Et iga asja võimu käigust
Toob lõpeotsust aja lend!
Mis on siis sinu käte tehtud,
Kun' uhkelt abi otsib keel?
Mis tööle, kuna valu nähtud,
Siis nõuab järge vahva meel?»

Alustekstis

26 Vet
28 toise (kv.)
32 Pool ähvardajal
38 Nut
39–40 ajalennust Mis
42 se's'

Seletused

28 tõise (murd.) — teiselt, teisest
30 hale — haleda
31 sana (van.) — sõna
40 hädalaenid — hädalaineid
46 Kun' — kuna

So isapinnal, kuhu nuttu
Nii hõlbus ohvriks valada:
Ta poegist piisad vestvad juttu,
Kes tööd ei raatsi alata!
So juure läkitab ta täna
Ja pärib aru selle eest,
Et, kus nii tihti leiti sõna,
Ei leitud teguriismekest!

Kas kuuled ahelad tal hüüdvad?
T e i d tarvis seal, et lõhuvad!
Et õ i g u s'leegid lõkke püüdvad:
S i n d tarvis ka, et õhutad!
Kui tema oma lapsist teda
Ei hädapaelust peasteta:
Ei tema omaist — keda, keda
Siis sünnib appi hõigata?

Alustekstis

[57] ta'l

Seletused

[57] hüüdvad — hüüdvat
[61] lapsist — laste poolt

ISA ARM

Veel õnnetunni mälestused
Mul värisevad südames,
Mil isasilma teretused
Mu silma leidnud helduses!
Veel kuulen kõrvu armsa heale
Ma helisema edasi,
Kas õnne hiilgva kuju peale
Küll aja tiiba mateti.

Kui unenägu tunnid tulnud,
Kui unenägu läksivad —
Mis eile veel mu oma olnud,
Sest kõnelevad pisarad.
Nüüd igatsedes huuled hüüdmas
Üht ainust nime alate:
Ilm'aegu paelutada püüdmas
Mu mõtteid muisest muiale.

Mull' lõukesest lauldi, keda
Nad puuri vahel' vangistand —
Ja kel, kui tiibad tõstnud teda,
Raudristid pea purustand!
Mull' pääsukesest pajatavad,
Et külma kätte surnud ta, —
Ja, süda! sind, sind sajatavad:
«Eks oota veel ja kannata!»

Alustekstis

2–3 südames Mil
8 Kül aea
11–12 olnud Sest
13 uuled
19 kel'l
21–22 pajatavad Et

Seletused

16 muisest — muistsest muiale — mujale (Wied.)

«Eks kannata!» kui selgelt suhu,
Kui vaikselt veereb huuletest,
Kus janu põlev lõkkepuhu
Ei piina pisart südamest!
Kus igatsuse valu vermed
Ei heida haavu õhkuma,
Seal vaigistama keeled kermed:
«Eks oota veel ja kannata!»

Ükskord, veel ükskord silmil' õnne,
Et leiaks oma laulikut!
Ei räägi muud mull' päive kõne
Kui selle tunni tulikut!
Mets, muru, väljad, vainud õues
Kõik lootus'karval läigivad,
Ja sala soovimised põues
Mul lootusega mängivad.

Sa, kelle kiitust koidud kannud
Maailma rõnga piiridel',
Kes õilme ilu õuel' annud
Ja taeva tundmust südamel':
Mind vaata ülendavad palves
Kätt sinu tähekojale:
Kõik suve sooja elutalves
Oh kõida pärjaks t e m a l e!

Alustekstis

26 uuletest
33–34 õnne Et
46 Kät
tähe koeale
47 elu talves

Seletused

27 lõkkepuhu — lõkke puhumine
31 kermed (murd.) — kärmed
35 päive — päevade
36 tulikut — tulekut (Wied.)
38 lootus'karval — lootuse värvi
42 Maailma rõnga — maakera
45 ülendavad — ülendavat
48 kõida — köida

Et t e m a päävad läiget leidku,
Mis m u l l e hoidis sinu arm!
Et kõik mu õnnetunnid heidku
Ta jalgil end kui lillekarm!
Need piisad, mis ei karastajaks
Ei koidukasteks õilmele,
Kel mure silmis marastajaks —
Need jäägu nutta minule!

Sind, Isa! õnnetundmus hüüab
Küll tuhat keelis igal pool,
Ja ohvris üles taeva püüab,
Kus heldusel sul hiilgav tool:
Üht mulle anna, ü h t e! Heida
Mind valu alla alati:
Kuid ülem õnn mul Isa armus
Jää eluks ajaks muutmata.

A l u s t e k s t i s

49–50 leidku Mis
55 Kel'l
56 Need — jäägu
58 Kül
59 üless'
59–60 püüab Kus
63 õn
isa (kv.)
64 aeaks

S e l e t u s e d

52 lillekarm — lillelõhn
55 marastajaks — pigistajaks, piinajaks (Wied.)

TULE!

Pilved lennul lähvad
Taeva all,
Lilled luhal leiad
Õitseval,
Tähed taevatelgil
Hiilgamas —
Silmad minul seisvad
Pisaras.

Pisarad mul palgil
Kõnnin ma:
Ei neid pehme pilve
Kuivata!
Ei nad kao kauni
Õilme ees!
Täheterad hiilg'vad
Valuvees!

Kulmul' mulle kalland
Kastet sa,
Kelle läbi läiget
Näen ma;
Keda lilleõilmes
Tunnistan;
Keda pilvepõuest
Silma saan.

Alustekstis

1 lendul
2 al

Seletused

11 pilve — pilv (Wied.)
15 Täheterad — tähekiired (Wied.)
19 Kelle — mille

Külaline kõnnin
Alate
Kena ilu keskel
Üksine!
Tule tahkendama
Piiska pealt!
Tarvis mulle tõsta
Tänuhealt!

Pilve seltsis sõuab
Pilveke,
Lille kõrvas läigib
Lilleke,
Tähe kõrvas keerab
Tõisi veel —
Tule, arm! sind hüüab
Nutuheal! —

Alustekstis

31 mulle, tõsta

Seletused

28 Üksine — üksinda
29 tahkendama — kuivatama
37 kõrvas — kõrval (Wied.)
keerab — keerleb, tiirleb
38 Tõisi (murd.) — teisi

KUST SA SIIS ARU SAID?

Kust sa siis aru saanud,
Mis huuled iialge
Ei sulle avaldanud,
Mu hella armuke?

Neid olin lukutanud
Ma kare kõnesse,
Ja silmi vahiks pannud
Ma sundja sõnale.

Kui arm mul hinge kõitnud
Ja süda nuttis sees,
Siis nägu iial näitnud
Ju heldust sinu ees.

Ei õhkamistel' annud
Ma armu sugugi,
Ei palumistel' pannud
Ma tiibu õlale,

Ei iial valust vesta
Ma võtnud sinu ees,
Ei iial kõneks tõsta,
Mis südames mul kees.

Alustekstis

1–2 saanud Mis
2 uuled ialge
4 ella
9 mull'
11 ial
17 ial
19 ial
19–20 tõsta Mis

Seletused

4 armuke — armastatu (Wied.)
6 kare — karedasse
8 sundja — sundijale, sundivale
9 kõitnud — köitnud
11 näitnud — ei näidanud

Ja nüüd: kes sulle rääkis,
Mis olid minule,
Et silm sul nõnda leekis,
Nii tähtsalt, armuke?

Et imelikult läige
Sul huuli elavaid
Nüüd täitis? Piiga väike,
Kust sa siis aru said?

Alustekstis

[26] Sull'
uuleid

ÕNNIS

Sa naerust nägu ikka näinud,
Mul lahkeid sõnu kuulnud suus?
Et tähevalgel oskan nutta
Nii kibedaste — see sull' uus?

Et ime see sull', — õnnis oled,
Küll kolmkord õnnis, sõber, sa:
Sa pole õnnehinda tasund
Veel raske hingevaluga!

Alustekstis

2 Mull'
6 Kül
7 'pole

MIS VEEL VÄLJA TULEB SEST?

Sinu armsad silmad saatvad
Valgust õhtupime'sse:
Ja needsamad silmad toonud
Õnnetust mo südame'.

Sügavalt liig neisse vaatsin;
Imeläiget lasksid sa
Liig so rahule mo rindu,
Vaene süda, tungida.

Nüüd mul meel ja mõte võerad —
Mis veel välja tuleb sest?
Sinu armsad silmad kao
Nüüd mul enam silma eest.

Seletused

[11] kao — ei kao

MUL LAULAB PÕUES LINNUKE

Mul laulab põues linnuke
Ja hõiskab helinal,
Kui kergetiiva lõoke
Seal laia taeva all.

Lend', lenda, hõbehealeke,
Lend' läbi merd ja maad!
Mo kurva armu viimate
Sa kuskil teretad.

Siis kinnituseks, laululind,
Tall' minust pajata —
Ja et ta meeles peab mind,
Mull' tule ütlema!

Alustekstis

1 poues (vrd. A²)
3 kerge tiiva
4 al
10 Tal'
11–12 mind Mull'

Seletused

7 kurva (murd.) — kurba

KALJUKIRI

Meie armu kirjutasin
Kindla kaljukivisse;
Sa needsamad tähed panid
Rannaliiva ülesse.

Mitme aja pärast jälle
Nägin tutvat paika ma:
Sinu sanadest ei olnud
Tähekestki seleta'.

Laened olid üle vooland,
Nimed maha kustutand, —
Olid nime, olid armu
Liiva peale istutand!

Aga täna veel ma leian
Oma kirja kivi seest:
Kalju igaveste kestab —
Ja mo valu igavest'!

Alustekstis

[6] aea
[6] tutt'vat
[6] selet'da

Seletused

[1] Kindla — kindlasse
[7] sanadest (van.) — sõnadest

EI USU MA KEDAGI!

Ma ise ja murekogud
Puu varjus kõndsime;
Taa pugesid unenäud
Mull', endised, südame'.

Kust, linnud, teil' teada saanud
See sõna seal pilve käes?
Et vait, kui süda ehk kuulnud,
Ta raskem veel valu väes!

«Noor neitsike teda ju hüüdnud
Siin alati kõndides,
Ja linnud me kätte püüdnud
Kuldilusat sõnakest!»

Et pidage enda salgil
Kõik, kavalad linnuksed;
Mul tulete murevangil':
Ei usu ma kedagi!

Alustekstis

2 Puuvarjus
3 Ta
5 Kust linnud teil
16 kedagit

Seletused

3 Taa — taas (Wied.)
13 salgil — saladuses
15 murevangil' — muret vangistama (vrd. originaal: *Ihr wollt meinen Kummer mir stehlen*)

KUULUTAGE!

Kuulutage, kuldsed tähed,
Sõnumid mull' soovige:
Kus ta praegu teie paistel
Kaugel kõnnib üksine?

Kuhu kandvad tuule tiibad
Vilu pala' palgile?
Kelle kõrvu kostab kõne,
Mulle magus, muistene?

Kus on õilmel' õnneks antud
Surra tema sammu all?
Kelle rõõmurikka silmal'
Tema nägu nähtaval?

Kuhu läkitab ta lennul
Soovimisi salaja?
Keda igatsuse jälgil
Lähäb taga leinama?

Kuldsed tähed! temal' silmist
Sala vaatke südame':
Kelle kaunikese kuju
Põuepõhjast leiate?

Alustekstis

9 õilmel
11 silmal
13 lendul
16 tagaleinama

Seletused

2 Sõnumid — sõnumeid
4 üksine — üksinda
6 pala' (murd.) — palavatele
11 rõõmurikka — **rõõmurikkale**
15 jälgil — jälil

Ei, oh ärge seletage!
Jäägu teile saladus:
Vaikselt, nagu teie tõusud,
Hingab rindus usaldus.

Siniselgel lautusel
Rahurada rändate —
Kaksipidi mõtted mõetvad
M e i e rindu üksine!

Siniselgel lautusel
Valvamas teid Isa silm —
Sellesama silma teada
Meie põue kitsas ilm.

Hinga rahul, armukene!
Taevas sinul südames,
Varjuks sulle kuldsed tähed
Ja mu palved Isa ees!

S e l e t u s e d

[28] üksine — ainult
[33] armukene — armastatu
(Wied.)

LAPS, ÄRA VISKA ÕISI VETTE!

Laps, ära viska õisi vette,
Laps, ära vette vaata sa!
Sind näkineiti oma kätte
Võib kergelt, kergelt tõmmata!

Tal vaiksed, vesiselged silmad
Alt vaatvad laenist ülesse:
Laps, hoia eest! Nad on nii külmad
Kui lumi talvepääva käe.

Jää minu juure! Soe mul süda, —
Külm, külm on näkineiti rind!
Sind seda rutem jätab, mida
Sa kergemalt siin jätnud mind!

Küll mõnda silmad võrgutanud
Kui sädemed veesüdame:
Seal südant jääks nad tahkendanud —
Jää minu juure, armuke!

Ma tahan sinu ümber köita
Mo sojast armust võrku ka!
So silmi, arm, ma tahan täita
Neid armu-lõkke laenega!

Alustekstis

3 näkaneiti
10 näkaneiti
13 Kül
14 sädemed, veesüdame

Seletused

3 näkineiti — näkineitsi, näkineiu
8 käe (murd.) — käes
14 veesüdame — veesüdamesse
16 armuke — armastatu (Wied.)
18 Mo — oma
sojast (murd.) — soojast

Sul koda tahan ehitada
Ma õnneõilmist südames:
Oh las' neid kauem õilmitseda
Kui murtud õisi laenetes!

Jää minu juure! Näkineiu
Ei armasta nii hellaste!
Sind valevõrku matab, peiu!
Jää, jää mo juure, armuke!

Alustekstis

25 Näkaneiu
26 ellaste

Seletused

22 õnneõilmist — õnneõilmeist

TAMME ALL

Mis tammepuu, tammepuu! vaatad sa
Nii kahetsedes mo peal'?
Mis kohised targalt okstega,
Kui oleks kõne sul, heal?

Kas tuletad meele sina ka
Neid päivi, kus seisid siin kaks?
Oh vait! Ei süda jo muidugi
Taha minna mul kergemaks!

Alustekstis

al
1 Vaatad
4 sul heal

KUU KÄIB KÕRGEL TUTVAT TEEDA

Kuu käib kõrgel tutvat teeda,
Valvab ehalt ehane,
Põõsa varjul vana viisil
Laulab künnilinnuke.

Laulab lusti lahutusest,
Õnnest, hauda heidetud;
Vastust annab ojalaene,
Lepa varju peidetud.

Lepa varjus laenekene
Tundnud kõnet kaunimat.
Lindu omal ajal leidsin
Õnnehealel hõiskavat.

Nende lahedamat laulu
Vaikne kuu kord kuulatas,
Oma heledamat hiilet
Selge silmi sätendas.

Selged silmad vastameeli,
Vastameeli vaenule,
Kurjad kõned kergelt käivad,
Kergelt käivad südame.

Alustekstis

tutt'vat (vrd. A^2)
1 tutt'vat (vrd. A^2)
12 hoiskavat (vrd. A^2)
15 hiilget

Seletused

3 vana — vanal
4 künnilinnuke — ööbik
5 lahutusest — lahutamisest, eemalolekust (Wied.)

Kuu käib kõrgel tutvat teeda —
Kahekeste valvame,
Minu ohkamiste hulka
Kostab künnilinnuke.

Minu ohkamistest healed
Künnilinnul kajamas;
Vaikne kuu end kujutamas
Minu silmapisaras.

Alustekstis

[21] tutt'vat (Vrd. A^2)
[22–23] valvame Minu
[26] Künnilinnul nüüd kajamas (konj.)

KEVADE MEILT MÖÖDA LÄINUD

Kevade meilt mööda läinud,
Punavalgeid õisi toonud —
Miks siis härdalt nutan ma?
Korralt ta neid välja kalland
Künkal', mis ma eile ehtind
Musta surnulindiga.

Lõuke on üles hõiskand
Lauljad puis; nad taevani kann'd
Rõõmu, õnne sõnume.
Põõsas valge risti varjul
Minu valu tasa healel
Räägib leinalinnuke!

Ütlevad mull': «Kokku saavad
Ükskord hinged!» Ei mo haavad
Surmatroost või paranda'.
Taeva pilved käivad kõrgel —
Õilmed lang'vad suvetuulel:
Seda kaeban valuga.

Alustekstis

3 ärdalt
7 üleshõiskand
8 kañ'd

Seletused

11 tasa — tasasel

ÕHKUD!

Õhkud nii vägevalt,
Lille, sa —
Suve kas kaugemalt
Tulema?
Tupped veel kinni sul,
Aga ju nähä mul
Painumist ka!

Kohad nii vägevalt,
Laene koor?
Hüüab sind vangi alt
Elu noor?
Laened, veel varjatus's,
Hoome ehk
Langetav voor!

Süda, nii vägevalt
Tõttad sa —
Mis tahad salajalt
Ütelda?
Oleks küll armastus
Ärkama jälle uus? —
Kannata!

Alustekstis

1 ni
1–2 vägevalt Lille sa
8 ni
8–9 vägevalt Laene
15 Süda ni
17 salajalt
19 kül
19–20 armastus, Ärkama

Seletused

12 varjatus's [= varjatuses] — varjus
13 Hoome (murd.) — homme

Lille nääb homikul
Õitsel end,
Linnuke varakul
Laulma lend' —
Jõelaen lahti lääb —
Süda, ka sinul' jääb
Peasta end!

Seletused

24 varakul — varakult
26 Jõelaen — jõelaine

VINTSUTAB SIND VALU VÄGI

Vintsutab sind valu vägi
Tenna, tagase:
Sõua sammu lapsukese
Unesängile —
Pikalt mure okkaid peidab
Rahu eest, mis uni heidab,
Lapseuni südame!

Vait — sa oled pühal paigal —
Pane risti kääd!
Kas sa kaunimat veel kuskil
Püha kuju nääd?
Mis sind tasasemaks teinud,
Et sa, kui sa teda näinud,
Vagamalt eest ära lääd!

Siin veel hingepuhtus hingab
Näul, keda sa
Elukäigil ammu pidid
Hauda panema!
Süda veel siin püha koda,
Kuhu alles nõelav oda
Süü ei saanud tungima.

Alustekstis

10 kusgil

Seletused

2 Tenna — tänna, siia (Wied.)
16 keda — mida, mille
17 Elukäigil — elukäikudel

Lapseunel seisatada
Vaga palve on:
Paremaks sind oskab teha
Haruldane õnn:
Nagu pühas kojas põue
Tõuseb rahu — kaugel' õue
Ilma kära kadund on.

Alustekstis

25 Aruldane õn
27 kaugel

Seletused

22 Lapseunel — lapseune juures

TASA, TASA!

Kuristiku kõrval laulab linnuke —
Tasa — tasa —
Südame sõrval pistab pinnuke —
Tasa — tasa —
Linnul lennata kerge tiib:
Kuhu mind südame raskus viib?
Tasa! Tasa . . .
Mullakarva mure, mine magama!
Tasa — tasa —
Südamed ei sure ilma õnneta!
Tasa — tasa —
Paleusi oh palju veel!
Tähta eks hulgana taeva teel!
Tasa! Tasa!

Seletused

3 sõrval — serval (Wied.)
13 Tähta (murd.) — tähti

AEG

Hellal sammul astub aega,
Silitades siidikäega
Mullaliste südamid.
Uduhõlma kinni katab
Mälestusi, maha matab,
Mis sa praeguks pidasid.
Armuingli tiiva vilu
Heidab üle närtsind ilu
Hellaste.

Silmapilk on pikse tuli,
Ajal taeva tera voli
Pilveist peasta tasakest'.
Nägid valu vinget võimu
Kõitvat kange nutulõimu
Ahastuse osalest:
Nagu lõuna läikiv lindu
Rõõm ta riismest tõuseb rindu
Elusse!

Alustekstis

2 Silitates
5–6 Matab Mis
11–12 voli: Pilvist
14 nutu lõimu

Seletused

3 Mullaliste — surelike
südamid — südameid
11 tera — kiirt (Wied.)
14 Kõitvat — köitvat
nutulõimu — nutulõimega
15 osalest — osalist

Haudadel on kõrge küngas:
Roheliseks raske rüngas
Aja libistusel lääb.
Silmavesi mõru maitseb,
Mõru maitseb, kangelt kaitseb
Jahmu, kuhu seisma jääb, —
Pehmem puude aja pihul:
Võitjaks veereb murekihul'
Vaikselte.

Astu, Isa heldem ingel,
Astu, veereta, mis vingel'
Põrmust põue paenutab!
Soja silma vaatel võida
Kurtu, salasõlmi kõida
Kõik, mis valget vaenutab!
Uusi õilmid põuel' anna,
Lahkund laulu koju kanna
Tagase!

Alustekstis

25 puute
32 sala-sõlmi
33 Kõik'

Seletused

24 Jahmu — värinat (Wied.)
26 murekihul' — murekihule
29 vingel' — vingelt
30 Põrmust — põrmutaolist
31 Soja (murd.) — sooja
32 kõida — köida
34 õilmid — õilmeid

KAS SIND MINU PÄRAST PANDI...

Kas sind minu pärast pandi
Taeva külges kumama,
Hele täht, sa sätendaja? —

Ilmaaegne küsimine!
Rahul rada rajatad,
Pärimata, mis meil põues
Mõtted tõusvad, langevad!
Igatsusest hoolimata,
Eemal rõõmust, nutmisest,
Külmalt, vaikselt kõnnid kaugel
Oma rada igavest'.

Ja mul siiski sind on tarvis —
Siiski mulle paistad ka:
Iga südamel ju peavad
Oma tähed olema!
Minu mõtetes sa siiski
Hele, hiilgav valgustus,
Seni kui ta peale mulla
Tuksub õnnes, õnnetus's.

Alustekstis

3 sätendaja —
7–8 langevad Igatsusest
11 igavest

Seletused

14 Iga — igal
19 õnnetus's — õnnetuses

SIIS NUTA!

Nutaksid, et pilve alla
Läinud armastus ja õnn?
Et sull' pitka õnne peale
Õnnetus nüüd tulnud on?

Laps! oh kas sa siis ei mõista?
Õnneks on see südamel'!
Lahkund õnnepäivi leinad
Taga? Õnn see ikka veel!

Kui sind lust ei iial leidnud,
Üksi ohkad salaja,
Nägu naerul, piisad põues, —
Laps, jah, laps! siis kurvasta!

Alustekstis

2 õn

Seletused

3 pitka (murd.) — pika

ÜLEJÄÄNUD

Möödaläinud minutitest
Tahan vaiksest' tagase
Päävapaiste terad panna
Põuepohja varjule.

Nagu läikiv elu langes
Mulle rindu nende õnn,
Sojutades teda ehtis —
Õnnepäävad otsas on.

Jälle pilvis seisab taevas,
Marud õues mõllavad,
Lõune poole liigub leege —
Miks sa, süda, valutad?

Meele mulle mälestused
Igaveste kinnitud:
Nende ehapaiste südant
Iluga veel ehtinud.

Mis sa kaebad, et ei ole
Õnneõilmed okkata?
Jõuaksid sa õnne õisi,
Süda! täielt kannata'?

Pääva paistest mulle põue
Teri jäänud õhkuma:
Nende alla tahan ennast
Elu külmast varjada.

Alustekstis

1 minutidest
2 vaiksest
7 Soeutades
19–20 õisi Süda
20 kannat'da

Seletused

3 Päävapaiste (murd.) — päikesepaiste
terad — kiired (Wied.)
4 Põuepohja — põuepõhja
7 Sojutades (murd.) — soojendades
10 mõllavad — möllavad (Wied.)
11 leege — leek (Wied.)

SURNUAED

Metsa ääre hingma heitnud
Surnuaed — pääv hiilgab peal —
Künka all küll mõni leidnud
Rahupaika südamel'.

Vaikne haud, ta paika annud
Sammeldanud ristile —
Aja sõrm ta peale pannud
Oma seadust ülesse.

Väsind viisil närtsind õied
Risti katta suudavad,
Rahupaigaks nende kõied
Vana kuju muudavad.

Närtsind õilmed! Pesakene
Vaatab tühjalt teie seest:
Murtud munakoorekene
Saatnud kaugel' linnukest.

Kaugele, kus talve jõua
Suvet iial lämmata —
Kus see paik? Hing, ära nõua!
Kes sul mõistaks vastada?!

Alustekstis

3 al
kül
18 ial

Seletused

2 pääv (murd.) — päike
11 kõied — köied
17 talve — talv (Wied.) jõua — ei jõua
18 Suvet (murd.) — suve

PUHKAMA!

Mo väsind pead tahaks' heita
Ma ühe haua unustuss';
Ja oma südant varjul' peita,
Kus möödas rõõm ja kurvastus.

Sa andsid, elu, rõõmutundmist
Mull' mõruveega segatud,
Ja kallilt olen õnnesundmist
Ma silmaveega tasunud.

Kesk lõuna lõkendavad tuled,
Nad kuumavad nii armuta;
Vaik viimne säng, nii vilu oled —
Ma tahaks heita puhkama!

Alustekstis

3–4 peita Kus

Seletused

1 Mo — oma
2 unustuss' — unustusse
9 Kesk lõuna — keskpäeval
11 Vaik — vaikne (Wied.)

KUI EI KEEGI SINU VALUST ...

Kui ei keegi sinu valust
Inimene, aru saa:
Sinu süda, Isa loomus —
Tõtta seal end varjama!

Seletused

[3] loomus — loodu

KOLTUND LEHED

Kirjud lehed, punased ja koldsed,
Värvilised, pinda ehivad,
Kena näol silma meelitavad,
Tuule tiivul kergelt tantsivad.

Kergelt! Enne seisid kõvad kinni
Ühelainsal näol oksadel,
Eluga end kännu külge imend,
Liikus voolav elu nendes veel.

Nüüd on väljaspoolsed värvid katnud
Halja elu lahkumist neil sees —
Kuhu värvilised varjud astnud,
Ei seal elul ruumi pole sees.

Alustekstis

2 ehtivad
6 Ühel ainsal
7 känno

Seletused

1 koldsed — kollased (Wied.)
3 Kena — kenal
5 kõvad — kõvasti

ÕILME ILU OMA PÄRAST

Õilme ilu oma pärast
Hiilgab ilmala,
Et ei hooli õue kärast
Lahke silmala.

Palju õnne paneb varju
Õitsev süda sees,
Sisust seletama harju,
Mis sul silme ees.

1868

IGATSUS

Kas surnud siis kõik lilled?
Kas laulud surnud kõik?
Kui paljad nurme süled!
Ja healt ei kuskilt hõik'!
Mo süda seisab vaevas
Kui luhad lume all:
Ei näha päikest taevas
Rask' pilve tuhinal.

Kas unenäol kõrvast
Mul suvelaulud läind?
Kas moondamisel sõrvast
Ma õue õilmes näind?
Kas iial ilu oli
Teil, vainud, väljad, aas?
Kust talve siis võt' voli,
Et hanged ringis maas?

Alustekstis

6 al
10 Mull'
läin'd
12 näin'd

Seletused

4 hõik' — hõika
8 Rask' — raske
9 unenäol — unenäo kombel
11 moondamisel — moondamise kombel
sõrvast — servast (Wied.)
15 talve — talv (Wied.)
võt' — võtnud

Ja südamed kõik näha
Ja silmad tarretand:
Ei jõua juttu teha
Ma sest, mis suve ann'd!
Kui lõol tiivad püüdvad
Mul välja ahelast —
Ja nutab laul, nad hüüdvad
Veel: «Kuulge!» usinast'!

Oh! kus mo päik'se soe?
Mets'kohin püha, vaik?
Kus taevasini koe
Ja hõisk'vad healed kõik?
Oh pöörge, pöörge pea!
Mul süda haige sees
Ja ei ma peitu tea,
Kus poleks talvet ees!

Oh pöörge pea! heitke
Mul hirmu südamest!
Üht ainukest mull' näitke
Veik' jaanililleke st!
Siis käskige mind: «Oota
Nüüd, kuni tõisi saab —"
Ma tahan vaikselt loota,
Kas päike säratab!

Alustekstis

21 lõol, tiivad
24 usinast
32 'poleks
36 Jaanililleke st
37 mind: Oota (kv.)
38 kunni (vrd. A[1])

Seletused

20 suve (murd.) — suvi
25 soe — soojus (Wied.)
26 vaik — vaikne (Wied.)
27 koe — kude (Wied.)
36 Veik' — väikest
38 tõisi (murd.) — teisi

HAUAL

Külma lume all nad leidsid
Paika sinule;
Kivi alla ära peitsid
Sooja südame.

Oh, see süda! — Voolav läte!
Kuida sündinud,
Et ei sinu lõkke kätte
Talve sulanud?

Vait — ta jahtus muldas! Ammu
Heal tal magamas!
Talve tarretajat sammu
Küngas näitamas.

Talve sammu viimaks võidab
Künkalt kevade,
Kuhu võidupärge kõidab
Endal' päikene;

Ilutsevaid lillekõisi
Tuleb tooma tall' —
Minu valupisar õisi
Hoiab õitseval! —

Alustekstis

1 lumme
al
3 ärapeitsid
4 Soea (vrd. A[1])
7 lõke
18 tal'

Seletused

8 Talve — talv (Wied.)
15 võidupärge — võidupärgi
kõidab — köidab
17 lillekõisi — lilleköisi
20 õitseval — õitsemas

KÕRVAL

Kelle õisi varjab vilu,
Kevadine lahke lill!
Kõrval' istutatud ilu,
Kes ei nähä kellegil';

Nutule ju sunnib sala
Õitsemine varjatus':
Miks ei valupisart vala
Rõhuv rinna koormatus?

Õues õisi palju paistab,
Hulgal hiilgab lillekoor:
Kust sull' vaikses varjus kasvab
Rõõmu rinda, nõder noor? —

Lahkelt liigutavad lehed,
Taime tasa vastama:
Õues õisi palju paistab,
Õnnelikum kõigist ma!

Issandale nende ilu
Aeda istutatud on:
Vaikse varjupaiga vilu
Temal' soovitavam õnn!

Alustekstis

2 lil
3–4 ilu Kes
15 paljo
20 õn

Seletused

6 varjatus' — varjatuses, varjus
8 koormatus — koorem (Wied.)
10 Hulgal — hulgana
14 Taime — taim (Wied.)

Vaikses varjus väsind silma
Jahutada jõuan ma:
Seda õnne kõige ilma
Vara eest ei vaheta!

Õekesed hellad hiilgvad
Mitu silmil' alate,
Mitu südant sojutavad:
Mina hiilgan temale...

Ja ma läksin vaikselt mööda,
Pidin meeles mõtlema:
Õues õisi palju paistab —
Kõigist õnnelikum ta!

Alustekstis

25 ellad
27 soeutavad

Seletused

23 kõige (murd.) — kogu
26 Mitu silmil' — paljudele silmadele
27 Mitu südant — paljusid südameid
sojutavad (murd.) — soojendavad

ÕUNAPUU

Õunapuu, õunapuu!
Õitsed minu akna ees:
Sinu kõikvais oksades
Mängib hiilgav lehekuu.

Linnu heal hõiskades
Hüüab oksailt üle maa:
«Nüüd, maailm! tea sa:
Kevade on jälle käes!»

Õunapuu, õunapuu!
Päike kevadet sull' tõi —
Ilu, keda sulle lõi,
Kiidab pilvelaulja suu:

Mulle ka südame
Läige langes ootmata —
Suu nüüd, süda hoidmata
Hõisk'vad: «Tulnud kevade!»

Alustekstis

11 loi (kv., vrd. A[1])
13 kaa (vrd. A[1])

Seletused

6 oksailt — okstelt
11 keda — mida
13 südame — südamesse

LUHAPEALNE LILLEKENE

Luhapealne lillekene,
Õue esilt õilmeke!
Vaikselt vaatab silmamine:
Oled vist seesamane?

Polnud eile ilu ehtest
Nuppus nähä ühtigi:
Täna läige langeb leht'dest,
Kena kulmult tagasi!

Õiekene õrna, ilus!
Varjaku sind vägi truu
Hellalt külma elu vilus,
Armsalt aegil armutu!

Alles vainult vaga ilma
Leides lehti liigutad,
Pääva paistel' selget silma
Varrelt vasta kiigutad:

Õiekene! Tuuleema
Enne õhtut hüüab veel!
Taimekene! Lilla tema
Murrab mängul tormiteel!

Alustekstis

Luha pealne
1 Luha pealne
10 Varjagu
11 Ellalt
14 Leides, lehti
21 ial

Seletused

2 esilt — eelt
6 ühtigi — midagi (Wied.)
8 Kena — kenalt
12 aegil armutu — armututel aegadel
15 Pääva paistel' (murd.) — päikese paistele
19 Lilla (murd.) — lilli
20 mängul — mängides

Armutu ei iial küsi
Vaga valuvärinast, —
Pole nutuohkamesi
Kuulda kõue kärinast!

Puistab õilmid kamalades,
Lehti lennul laiale,
Kõnnib, varsi vintsutades,
Lagestades edase . . .

Kui siis juured julgelt hoidvad
Murupinda: varrele
Kindlat kodupaika leidvad:
Õnnis siis sa, õilmeke! —

Alustekstis

23 P'ole
26 lendul
27 vintsutates
28 Lagestates

Seletused

25 kamalades — kamalutes
28 Lagestades — lagedaks tehes

KAKS SELGET SILMA

Kaks selget silma mulle vaat'nud
Kui taeva tähed südame;
Kaks selget silma põue saatnud
Mull' täheläiget äkiste.

Nad saladuses sõlmitanud
Mo südamele sidemid;
Kaks selget silma valmistanud
Mull' nõidus'kombel nidemid.

Kust oleks teadnud taganeda,
Ma vaene, vaga palgilta?
Nii ninni nägu põgeneda?
Nii selget silma süüdelda?

Kuis lapse viisil langes vaade
Mo varjamata südame —
Ja nagu taeva tera saade
Mul löönud südant lõkkele.

Et ühtepuhku mõttes suigun,
Et mõistus kõik mul metsa läind,
Et nagu unes alal' tuigun:
Kaks selget silma seda teind!

Kes vastab veel kõik seda tusku,
Mis sest vast tõuseb hiljemaks? —
Kes võis kaht selget silma usku'
Nii kahjusaatjaks, kavalaks!?

Alustekstis

8 nidemidi (trv.)
9–10 taganeda Ma vaene vaga
13 lapseviisil vaate
15 saate
16 Mull'
17 ühte puhku
18 läin'd
20 tein'd
21–22 tusku Mis
23 kaks

Seletused

6 sidemid — sidemeid
8 nidemid — sidemeid
10 vaga palgilta — vagadelt palgetelt, vaga palge juurest
11 ninni nägu põgeneda — lilletaolise näo eest põgeneda
12 süüdelda — süüdistada, kahtlustada
15 tera — kiir (Wied.)
19 alal' — alaliselt
21 vastab — vastutab kõik seda tusku — kõige selle tusa eest

ÕIS JA VILI

Oh ära kaeba, et sul õnn
Kui puna palgilt närtsind on,
Et puudus silmis, suus!
Eks kevadesel koidikul
Ei näitnud suveilu sul
Ka kõige kaunim puus?

Ja suvesoe siis edenes,
Ja lilleläige pudenes —
Sul kuulsin kaebtust suust:
Kõik ohvriks õhtuvilule!
Kas kuskil ilmas ilule
Ei leita varjutust?

Vaat: suve oma sammu ast' —
Ja imel õilmest kaduvast
Silm kaunist vilja nääb!
Kuis vaga lehe varju all
Ta sala sirgund suuremal'?
Sul lootus kindlaks lääb.

Nüüd tohid rahul oodata,
Kun' sügise saab tulema,
Ei hirmu talve eest!
See vaikselt kasvand varandus,
Mis talve tuisul ikka uus,
Sind päästab häda käest!

Alustekstis

1 ara (kv.)
1–2 õn, Kui puna palgilt, närtsind
11–12 ilule, Ei
14 oilmest (kv.)
16 al
20 Kunn'
22 Se
23–24 uus Sind

Seletused

5 näitnud — näinud, tundunud
7 suvesoe — suvesoojus (Wied.)
9 kaebtust — kaebust (Wied.)
12 varjutust — varju, kaitset
13 suve (murd.) — suvi ast' — astus
14 imel — ime läbi
17 suuremal' — suuremale, suuremaks
20 Kun' — kuni

Mis õuel hiilgab tuule käes,
Mis aege kaotavas väes,
See kadus ajaga.
Kuid kibeduste korjatus,
Kuid vaikne põue varjatus
Ei läinud kaduma.

Alustekstis

25 hilgab (kv.)
27 aeaga
29 põuevarjatus

Seletused

26 aege — aegade
28 kibeduste korjatus — kibedustega korjatu
29 põue varjatus — põues varjatu

ENNEAEGU

Teie õitsel, lilled, lubas
Arm mull' tulla tagase:
Õitse käe, ja — ära jäänud,
Ära jäänud armuke!

Tema auks, mo õnneks võtke,
Lilled! võtke halasta':
Tõttage end tuppedesse
Tagase veel varjama!

Alustekstis

Enne aegu
3 ärajäänud
4 Ärajäänud
5 auuks
õnneks, võtke
6 halast'da
7 Tõttage, end

Seletused

3 käe (murd.) — käes
4 armuke — armastatu (Wied.)

TÕTTA!

Kui sull' juhtub eluteel
Silma vasta nuttu veel:
Tõtta! Ära viivita!
Tõtta, teda kuivata!
Mõnda olen juba näinud,
Kes veel hallis juuksedes
Kandis õnne südames,
Et taal' nuttes troosti käinud.

Ja kui valupisart sa
Kuivaks ei saa pühkida:
Nuta ühes! Vagaks see
Vaigistuseks teisele.
Pisaraid ka elu näinud,
Kellest, et neid tähele
Keski pannud, viimate
Kivikõvaks süda läinud.

Õnnel sõbru küllalte —
Õnnetus käib üksine!
Temal' tilkund pisarad
Vaga inglid korjavad
Igavese trooni ette
Kokku: õnnepilvedes
Hiljemine elu sees
Saadetakse nad meil' kätte.

Alustekstis

1 elu teel
2 nutu
5 näinud' (trv.?)
21 troni (trv.)

Seletused

8 taal' [= taale] (murd.) — talle
14 Kellest — millest
15 Keski — ei keegi
17 sõbru — sõpru (Wied.)
18 üksine — üksinda
20 Vaga — vagad

OH, HALASTA!

Laulis nii valjulte
Metslehtis linnuke,
Priiusest alate
Lend' hõiskama:
Nüüd püüdja pihu sees
Väriseb silmavees —
Mis teda ootab ees?
Oh, halasta! ...

Kui metsalinnuk'se
Tundsin ma südame
Priiusest kergelte
Hõiskavad ka:
Vägevalt vangi nüüd
Paelutav õnnehüüd
Teda so kätte püüd' —
Oh, halasta! ...

Seletused

1 valjulte — valjusti
2 Metslehtis — metsa lehtedes
4 Lend' — lendas
11 kergelte — kergelt
12 Hõiskavad — hõiskavat
14 Paelutav — siduv, köitev
15 püüd' — püüdis

KÜLM JA SOE

Kas sa näinud külma väge
Heitvat laenetavat jõge
Hangund jääde ahela?
Kange korba vaimu varjul
Näitas tarretuse harjul
Voolav vesi magama.

Tasa, tasa tousis pala':
Taeva tera saatis sala
Sügavasse sõnumid.
Vasta kangeste küll väitis
Külma koor: veel väljast kõitis
Luumastusse voogusid;

Sügavas kuid sulas sojas
Unustuse udukojas
Talveviha tilkadeks:
Seest- ja väljapoolne vägi
Jääde joudu tasa tegi
Õnnesojal õhuk'seks.

Soja tuule sõrme soudel,
Hiilg'va hommikute joudel
Langeb lahti katkend koor —
Rõõmuhõiskamisi kõlab:
Surnuks lauldud laene elab!
Elab, liigub! Jälle noor!

Alustekstis

3 Hangun'd
4 korpa
5 terretuse (konj.)
10 kül
11 väljalt
12 voogasid
19–20 soudel Hiilg'va
22 Rõõmu hõiskamisi

Seletused

3 ahela — ahelasse
5 Näitas — näis
7 tousis — tõusis
pala' (murd.) — palavus
8 tera — kiir (Wied.)
9 sõnumid — sõnumeid
10 väitis — surus
11 kõitis — köitis
12 Luumastusse — lumma, nõidusesse
13 sojas (murd.) — soojas
17 joudu — jõudu
18 Õnnesojal — õnne soojuse mõjul
19 soudel — sõudel
20 Hiilg'va — hiilgavate
joudel — jõudel

Jälle rohkel ruumil vahtub!
Jälle ruttab — jälle jahtub —
Jälle külmab uueste!
Süda, nagu sinu tundmust,
Leiad teda soja sundmust
Jälle hüüdvat elusse!

Tänu taeva heldusele,
Kellelt antud südamele
Sinu elu, laeneke:
Et ka jõuab külma kanda —
Et ka jõuab joudu anda
Surnul' õnnepäikene.

Alustekstis

36 õnne päikene

Seletused

29 soja sundmust — soojuse sundimist

35 joudu — jõudu

KÜLL PEA!

Nüüd pärn mu õues õitseb,
Lind lehtis pesitab;
Nüüd hiilgav suvepäike
Mu südant nutul näeb.

Küll pea, puu, ka seisad
Nii lage õuedel —
Küll pea vait ka seisab
Heal veiksel linnuksel;

Siis tahan talveriides
Teid kahte kaebada:
Mu süda, minu süda!
Ta tunneb talvet ka!

Alustekstis

Küll
4 süda
5 Kül
pea puu ka
7 Kül

Seletused

4 nutul — nutmas
10 kaebada — igatseda (Wied.)
12 talvet — talve (Wied.)

LAUL JA KEVADE!

Oh kevadised päävad!
Suur loomusema uus!
Puu lootusriides liigub
Ja linnul laulud suus.
Mets! oma haljast tiiba
Mo ümber lauta!
Nüüd, hing! kõik muret muuda,
Kõik koormat kauta!

Sind sada healta hüüdmas
Ja tuhat talve käest,
Sind vabastada püüdmas
Kõik ilud valu väest.
Ma tahan vasta võtta
Sind, lootus, pääsuke!
Laul, tule taa, laul! tõtta
Mull' unund huultele!

Laul, laul! Sa taeva tera,
Kõik talve lumekoor
Kui kaste kaob ära,
Mis imeb elu noor.
Laul, laul! End sinuss' peidan
Ja sinuss', kevade!
Teid, talv ja mure! võidan —
Lõö, süda, õitsele!

Alustekstis

13 vastavõtta
15 ta
16 uultele
17–18 tera Kõik
18 lummekoor

Seletused

2 loomusema — loodusema
15 taa — taas (Wied.)
16 unund — unustatud
17 tera — kiir (Wied.)
21 sinuss' — sinusse

NELI ÕIT

Möödas tuul ja vihmasadu,
Vainu peal koit punetab, —
Õilmekesi lillepõõsas
Mõndasugu kiigutab.

Õienupp, kui lapsesilmad
Naerad. Õnnis sa, et ees
Sul veel elu! Et sind koidud
Veel ei näinud silmavees.

Lille noori, hellakene,
Punaõis! Sind teretab
Koidu kuum! So sülest naerdes
Kastetilgad kuivatab!

Kastetilgad! Küll nad hingvad
Siin nii külmalt, õhuta —
Valge õis, sa kahvatanud!
Nutt on raske kannata'!

Ja kui enam jõua peita
Pisart väsind põueke,
Põõsa ala tuul, vaat', puistab
Närtsind lehed laiale.

Vaikselt aga piirab päike
Taevavõlvil oma teel:
Haud ei hälli, nutt ei naeru
Teda seisatanud veel.

Alustekstis

4 Mõnda sugu
5 Õienup
7 Sull'
9 ellakene
10 Puna õis
13 Kül
16 Nut kannat'da
22 Taeva võlvil
23 äli

Seletused

11 kuum — kuma
17 jõua — ei jõua
19 ala — alla
21 piirab — keerleb (Wied.)
23 hälli — häll
24 seisatanud — ei pannud seisma

EIDEKENE, HELLAKENE ...

Eidekene, hellakene!
Armastus kui arga lindu
Oma leitud oksadele,
Vaba metsa varjudele,
Silma sala seletusel
Õnne healel hüüdemaie,
Puhkepaika pidamaie.
Ei tema tunne teise tungi,
Targa keele keelamesi,
Osava heale hõikamist.

Alustekstis

Kogu tekst jutumärkides
1 ellakene
2 Armastus, kui arga lindu,

Seletused

3 oksadele — okstel
4 varjudele — varjudel
5 sala — salajasel

KALAPÜÜDSEL

Emajõe kaldal oli tema,
Kalapüüdja vaene piigake.
Sõela sõudes küla nõiaema
Sala sobind toona temale:
«Kannata, laps! Vaikselt aga oota,
Küll sind leiab siis suur õnnistus!
Emajõe kaldal õnge otsa
Lääb sull' kõige kuldsem pärandus!»

Istus hellake nüüd eha a'aga
Iga õhtu kaldail kindlaste;
Õngesse küll mõni vesipoega
Heitis — kullast polnud üksige.
«Libise, mu paelukene! alla,
Too mull', kallis! oo'tud õnnistust!
Heidab sinu otsa kuldne kala,
Saan ma paremat kui pärandust.»

Ilmaaegu tööl küll tunnid läinud,
Päävad, nädalad taal kaduvad;
Väsimata neiu püüdsel käinud:
Täna ükskord silmad hiilgavad!
Vaata: veike kolne kala kiigub,
Mängib õnge ümber — kahtlane —
Tuleb — lähäb — hirm ja lootus liigub
Piiga põues: vist, vist on ta see!

Alustekstis

1–2 tema Kalapüüdja
6 Kül
9 ellake
11 kül
12 'polnud
17 kül

Seletused

Kalapüüdsel — kalapüügil
4 sobind — sosistanud
9 eha a'aga — eha ajal
12 üksige — ükski
14 oo'tud — oodatud
18 taal (murd.) — tal
21 kolne — kollane

Seni, vait! sealt sõuab ümber võsa
Veike lootsik — hoiab nuka ees:
Kes sealt kükevarbil paadist tasa
Astub? Keda otsid, võeras mees? —
Lapsepäive sõber, igatsetud,
Seisab neiu selja taga! Ta
Kuuleb kahtlast sõna: «Nüüd ta tulnud!
See — oot'! see võtt' otsa hakkada!»

Suu suud surub — karjatades üles
Kargab laps — — jah! saadud püüde on!
Kala läind — ta hoiab oma süles,
Kes ta ülem varandus ja õnn! —
Pääva loodel koju poole kõnd'es
Hõiskab mõrsja, silmas õnnistus:
«Emajõe kaldal õnge otsa
Läks mull' kõige kuldsem pärandus.»

Alustekstis

32 võt'
33 üless'
35 läin'd
35–36 süles Kes
36 õn
37 koeu
37–38 kõnd'es, Hõiskab

Seletused

27 kükevarbil — kikivarvul
32 võtt' — võttis
34 püüde — saak
37 Pääva (murd.) — päikese

JÄRV

Tasa hingab lehevarjus
Sügav järv, nii sinine;
Pilved sees end kujutavad —
Lendvad mööda kiireste.

Kaugelt õhtukella helin
Hüüab pitkalt, rahulest',
Räägib rahust, ütleb õnnest —
Vesi kuulab tasakest'.

Tasakeste vesi kuulab:
Järvepõhjast tõusevad
Vaga, lilled; uinistades
Nagu mõtted kõiguvad . . .

Süda, minu süda! Keda
Tähendades näitavad
Sügav järv ja rut'vad pilved,
Vaiksed kellahelinad? —

Alustekstis

11–12 uinistades, Nagu mõtted, kõiguvad

Seletused

6 pitkalt (murd.) — pikalt
rahulest' — rahulikult
11 Vaga — vagast
uinistades — unistades

SÜGAVAL

Kas paistku eemalt karedalt
Ka mets küll kole taeva alt,
Nii pime eest:
Oh astu sisse hirmuta!
Sa leiad õisi aruta
Ja laulu seest.

Ja kaljukivi nurgastik —
Ta vaatku väljast imelik
Ja lagest'ud:
Kuld hingab kare' katetel
Ja kalli kivi hiilgusel
Rüüd unust'ud.

Ja kui ei kombest, näust sa,
Silm! tea ilu korjata:
Eks mõtlejal,
Kui metsa varjus, kaljudes,
Ta hinga vaikselt südames?
Kuid — sügaval!

Alustekstis

2 kül
8 väljalt
10–11 katedel, Ja
13 Ja, kui

Seletused

5 aruta — arvutult (Wied.)
8 vaatku — näigu, paistku
9 lagest'ud — lagestatud, lagedaks tehtud
10 kare' — karedatel
11 kalli kivi — kalliskivi
12 Rüüd — rüü

SURNUAEDAS

Haud haua kõrvas vaikselte
Ja iga jalgil ristike!
Siin halja mätta vilussa
Läind tuksumine magama.

Vait puhkab vägev rõõmuheal
Ja mätas pandud mure peal'.
Kel mahti polnud kuskil maal,
See puhkab kuue laua all.

Siin jahtus igatsuse piin,
Kõig' küsimiste vastus siin,
Mis eluaja otsind sa:
Siit leidsid aru korraga.

Kolm jalga mulda, rahul, vaik' —
Siin isamaa sul, kodupaik!
Las' kosta õues edasi
Maailma marud alati!

Mis kardad pääva kuuma sa?
Eks õhtu tõtta tulema?
Siin seisab valmis vaikselte
Siis ase igaühele.

Alustekstis

7 Kel'l
8 al
11 elu aea
15 õuues

Seletused

1 kõrvas — kõrval (Wied.)
vaikselte — vaikselt
10 Kõig' — kõigi
12 aru — vastuse, seletuse

MÄLESTUS

Paksud ööpimedad. —
Asemel sa üksi valvad:
Mure mustad pilvesalgad
Väsind südant vaevavad.

Liikuma vait südames
Tõusvad tähekesed hellad,
Mälestuse kaunid kellad
Helisema meelites.

Jälle isa läve ees
Istud, mängid eide süles;
Jälle, tähtis taeval' üles
Lapsemõttil vaadates,

Vaga vastust imestad:
«Need kõik taevataadi silmad . . .»
Jälle talve marud, külmad
Muistsel jutul unustad;

Kaldalt pajukooreke
Hüüab jälle hingeõhust;
Kallil õhtul heinapõhust
Hõiskab lastehulgake —

Öötsituled hiilgavad;
Vaata: virgu karjalaste
Huikamisel' usinaste
Kostavad metshalijad;

Alustekstis

6 ellad
8 meelitdes
11 üless'
12 Lapsemõtil
14 taeva taadi
20 Hõiskab (trv.?)
21 Õõtsituled

Seletused

1 ööpimedad — ööpimedused
5 vait — vait olevas, vaikses
8 meelites — meelitades
12 Lapsemõttil — lapsemõtteil, lapsemõtetega
21 Öötsituled (murd.) — õitsituled
22 virgu — virkade (Wied.)
24 metshalijad (murd.) — metshaldjad

Kasetorp, sa kallike!
Maasikaid sa küllalt kannad;
Aasahein! sa palju annad
Jaanililli pärjale;

Kasvamas tamm nurme pealt,
Ratast kannab muruema;
Usinad, vaat'! varitsema
Linnukesed räästa alt —

Kuula! Vaga eide suust:
«Jumal sell', kes viskab taga
Pääsukest, kes pesa vaga
Lõhub, saadab õnnetust —»

Oh mu isa saunake!
Vaga vainud kodupaiksed!
Tuttav metsakohin! Vaiksed
Mängukohad! Eideke — —

Vait! Mis silmis veeremas?
Õnnel haud ja inimesel!
Püha kodupaigakesel
Lind vist ammu haudumas.

Pesa leiab pääsuke —
Süda rahu taga püüab:
Sinu õnne nuttes hüüab,
Lapsepõli endine!

Alustekstis

29 tam
44 audumas
46 tagapüüab

Seletused

38 Vaga — vagad
43 Püha — pühal

ÕNN

«Mis ma olen?» küsid sina,
Keda «õnneks» hüütakse,
Kel ei kodupaika kuskil,
Targast meelest naerdakse.
Kuida peaksid uhkel mõttel
Uskuma mind? — Kannata!
Kui ma lähän, lahkumisel,
Süda! siis mind tunned sa!

Õues hiilgab sinivõlvil
Päike kuldsel selgusel,
Lendvad tuuleõhud tasa
Nikutavail õilmedel:
Vaata, marupilved tõtvad,
Tõtvad õilmid hukkama —
Kui ma lähän, lahkumisel,
Süda! siis mind tunned sa!

Alustekstis

1 Mis ma olen? küsid
3 Kel'l
13 maru pilved

Seletused

4 Targast meelest — targa meele poolt
14 õilmid — õilmeid

1869

TÜHI PESA

Räästä varjult pesakene
Vaatab maha vaikselte —
Tühjaks üksi ainukene
Jäänud teiste keskele.

Nagu hauast silmad vaatvad,
Tarretanud, pesa seest,
Pehme õhu sisse matvad
Tuuled surnud linnukest.

Pesakese külmand põues
Usaldav veik' pääsuke:
Enneaegu olid õues
Arvand õits'vad kevade!

Enneaegu hõiskas lõige
Pääval' vasta põueke!
Enneaegu andsid kõige
Usuga end õhusse!

Alustekstis

8 linnokest
9 Pessakese
11 Enneaego
13 Enneaego
14 Pääval
15 Enneaego

Seletused

2 vaikselte — vaikselt
10 veik' — väike
12 õits'vad — õitsevat
13 lõige (murd.) — leigele, soojale

Peteliku pääva kiire
Meelitas sind elusse —
Sülis videviku viire
Kandis surma sinule!

Vaga pääsukene! Süda
Sinu surma maitsenud,
Kui ei taeva heldus teda
Aegsaste ei kaitsenud.

Kevadise õhtu vilul
Raskelt langeb härmatus,
Noore armastuse ilul'
Saatjaks pandi ärkamus.

Valjum hüüab maru vinge
Pärast soja valitsust,
Raskem valu rõhub hinge
Pärast õnne kaotust.

Surnud lindu taeva tera
Enam, soe, ei ärata,
Ja on süda surnud, ära
Mine teda virguma.

Õues pääsukesi palju
Vasta hõiskvad õitsele:
Nende rõõmulaulud valju
Surnulauluks ühele.

Alustekstis

17 Peteliko
19 videviko
26 ärmatus
38 Vastahõiskvad
30 röömolaulud

Seletused

17 Peteliku — petliku
pääva (murd.) — päikese
kiire — kiir
19 Sülis — süles
viire — viirg
28 ärkamus — ärkamine
29 Valjum — valjemini
30 soja (murd.) — sooja, soojuse
33 tera — kiir (Wied.)
36 virguma — virgutama

Õues palju pääsukesi
Kiitvad suve tõsidust:
Enam õnnehõiskamesi
Pole kuulda ühe suust.

Miks sul silmis liigub vesi?
Kus tal vili lahedam:
Keset elu hõiskamesi
Astub surma harjund samm.

Alustekstis

[48] sam

KÄTT VEEL KORRA — LAHKUME . . .

Kätt veel korra — lahkume!
Pöörge, sõbrad, tagase!
Tänu saadab koju teid,
Edasi viib elu meid!

Rahu teie jälgilla!
Vesi, kuiva silmassa!
Sõbrus valge tiivaga
Võidab ära mere, maa!

Keda armu Jumala
Loonud ühte loomula,
Edasi kõik sõuame,
Kokku jälle jõuame!

Üks meil sugu, üks meil hool,
Ühte jäägem igal pool:
Killu kõrva kasvab kild —
Sirgu, sirgu, Soome sild!

Alustekstis

1 Kät
2 sobrad (kv.)
13–14 hool Ühte

Seletused

5 jälgilla — jälile, jälgedele
7 Sõbrus — sõprus (Wied.)
10 loomula — loomu poolest
15 kõrva — kõrvale (Wied.)

TERETUSE TIIVAD TOOVAD ...

Teretuse tiivad toovad
Soome sillast killak'se;
Lootus, usk ja arm, kui loovad,
Ait'vad randa rannale.

TAMME LADVA VAHELT VAATAB...

Tamme ladva vahelt vaatab
Üksik täht, üksainuke.
Vaatab kaugel' üle ilma,
Vaatab sala südame.
Paistab üle Suome rinna,
Hiilgab üle Eestimaa,
Saadab küla, saadab linna,
Saadab südant puhkama.

Alustekstis

2–3 üks ainuke Vaatab
3 kaugel
7–8 linna Saadab

ANNEKENE

Läbi ööd ma olen ootnud,
Kas ei sõua selguma:
Mis mult Andres eile õhtu
Sala katsund küsida?
Miks ta käest mind kinni võttis?
Kubu kõrval' seisma jättis?
Seda, õekesed hellad,
Avitage arvata!

Olime jo ammu aega
Talguliste kannul käind,
Olivad kõik meitest kahest
Osakese eemal' läind.
Mina sidusin; ta ihus
Sirpi; miks mul sõlmed pihus —
Seletage, seltsilised —
Suurt ei siginemist näind?

«Annekene, kas ma aitan?»
Küsis keski äkiste:
Punase ma pale pidin
Kord siis tõstma kõrvale;
Sammu kaugel seisis tema —
Veri lõi mul värisema,
Silm ei annud enam ära,
Ei saand lausu' sõnage!

Alustekstis

3 mind (vrd. A)
5 kinnivõttis
7 ellad
10 käin'd
12 läin'd
16 näin'd
24 saan'd
lausu

Seletused

11 meitest (murd.) — meist
16 siginemist — edenemist
18 keski (murd.) — keegi

Kas ta katsus lahutada
Kubu küljest minu kätt?
Miks ep muidu meelitades
Pihusse mo pihku võtt'?
«Ütle, armas Annekene —»
Üle-õue manulene
Hüüdis: «Annel Andresega
Salasobin! Näe, mis pett!»

Salasobin? Salasobist
Hing ei ihkand ühtige —
Miks nüüd siiski kõike keskel
Seisin nagu süüdlane?
Mis nad vast mo otsa vaatsid?
Andresel' siis silma saatsid?
Kihistasid, kahistasid?
Õekesed, ütelge?

«Homme!» ütles ta ja kadus
Tõiste sekka sirbiga.
Tõttasin küll väga virgult
Kubusid ka korjama;
Aga — und ei annud silma
Ööd — mis, armas hing, mis ilma
Tahtis ta? Ja kui ta täna
Tuleb, mis — mis ütlen ma? —

Alustekstis

26 kät
28 võt'
30 Üle õue (vrd. A)
32 pet
43 kül
46 Ö

Seletused

28 võtt' — võttis
30 manulene — manuline
32 Salasobin — salajutt
34 ühtige — ühtigi, midagi
35 kõike — kõikide
42 Tõiste (murd.) — teiste
43 virgult — virgalt (Wied.)

LAULIKULE

Vanemuise poega leidku
Selgel silmal iga koit!
Rahuund ta kulmul' köitku
Iga hämariku sõit! —
Isandal seal inglid palju,
Ülilaulu ülevel:
Kauaks ta meil' Teie valju
Kannelt jätku! kauaks veel!

Alustekstis

tekst värssidesse jaotamata
1 Vanemuinse
3 kulmul
4 ämariku
6 Üli laulu

Seletused

5 inglid — ingleid
6 Ülilaulu — ülistuslaulu

KEVADE ON SALA TULNUD

Kevade on sala tulnud,
Tulnud hoopis salaja:
Hiilgva tomingade ladvas
Aia ääres kiigub ta!
Lahkel silmil seisab
Halja orasel,
Liigub liblikate
Siidisiivadel —
Kevade, kevade
Jälle tuli tagase!

Kevade on sala tulnud
Pilve põues läbi ööd:
Pääva sojad sammud näitnud
Temal' vaikset salateed.
Sinilille silmi
Tema lahti lõi,
Muruema laugult
Piisad ära jõi —
Kevade, kevade
Jälle tuli tagase!

Alustekstis

13 soead

Seletused

3 Hiilgva — hiilgavate
tomingade (murd.) — toomingate
6 Halja — haljal
8 Siidisiivadel — siiditiibadel (Wied.)
13 sojad (murd.) soojad
näitnud — näidanud
17 laugult — lault

Kevade on sala tulnud!
Liigub linnu südames,
Vilgub sinivõlvilt silmi,
Õhkub tuuleõhu sees!
Oma hõlma võtab
Taevast, merd ja maad:
Kust siis sina, süda,
Üksi õigeks saad?
Kevade, kevade
Jälle tuli tagase!

MA SIDUSIN KAKS KUINUD LEHTE...

Ma sidusin kaks kuinud lehte,
Kaks kuinud lehte lindiga;
Ma tõmbasin neil' peale tähte:
Nüüd minge mulda magama!

Seletused

kuinud (murd.) — kuivanud

HOIA, LOOJA, OMA HÕLMAS!

Haljad oksad kõva kännul
Püha isamulla sees,
Kõrge taevas hiilgab õues,
Aasad hiilgvad silme ees,

Ü h e s t juurest pitkendatud
Kahed harud õitsevad:
Hoia, Looja, oma hõlmas
Eesti-Soome isamaad!

Alustekstis

[6] arud

Seletused

[1] kõva — kõval
[5] pitkendatud (murd.) — pikendatud

1870

EESTI KOTKAS!

Olid tema kinni püüdnud,
Tema tiivu lühendand,
Olivad mo kotka kaela
Raske rauarõnga pann'd.

Pidi seisma vait ja vaga,
Sööma püüdja pihu seest . . .
Keski, vägev linnukuning',
Pärinud so silmaveest,

Pärinud so igatsusest
Taeva tuule järele:
Oli sul jo rohket toitu!
Silitust said vahelge!

Minu Eesti kotka tiivad,
Uueste nad kasvanud!
Pilve poole teda kandvad!
Raud ja ahel langenud!

Alustekstis

1 teda kinnipüüdnud
14 n'ad

Seletused

7 Keski (murd.) — keegi
8 Pärinud — ei pärinud
9 Pärinud — ei pärinud

Kuida see nii sala sündind?
Küsimas nüüd püüdja keel.
«Ei kõik ennemuistsed tuuled,
Ei nad pole kadund veel!»

Alustekstis

[20] n'ad

VOKILAUL

Voki veereb, voki vurab
Ratast ringi rahuta!
Pooli peale heie surab
Lõimelõnga laitmata.
Lõimelõnga tasandanud
Kiire käsi kedrates:
Armastus, kui tükka saanud,
Tükid igaveseks sees.

Süstiku ja sõrme varal
Kasvab kangaks kedrus käes:
Teda painutada paral'
Virga hoievisk'ja väes.
Tasandaja pihukene
Loobib lõimu lennates:
Armu lõim, kui tükiline,
Tükid igaveseks sees.

Pöörab puielt heiekene
Tõisel näul tagase,
Puistab teda pügiline
Tambitoa leitsesse.
Kolk ja kurik kohendanud
Hukas paiku uhtudes:
Armu koe, kui tükastanud,
Tükid igaveseks sees.

Alustekstis

3 eie
17 põõrab (trv.?) eiekene
19 pügilene

Seletused

1 vurab — paneb vurama, liikuma
7 tükka (murd.) — tükke
11 paral' — paremaks
12 hoievisk'ja — süstikuheitja
14 lõimu — lõimi, lõimelõngu
17 puielt — kangaspuudelt
18 Tõisel (murd.) — teisel
19 pügiline — pesija
20 Tambitoa — vanutuskoja (Wied.)
23 koe — kude (Wied.)

Kangast laitjad lautavad
Pala' päevapaistele:
Õue-ilmad haljastavad —
Ei see aita armule!
Kangakudet kündvad kalliks
Päevapaiste, vihmad, tuul:
Armastus jääb ala halliks,
Kui ei hiilgand vokipuul!

Alustekstis

27 Õue ilmad

Seletused

26 Pala' (murd.) — palavale päevapaistele — päikesepaistele (Wied.)
31 ala — alati (Wied.)

PÄEVA ÄRA IIAL LAIDA

Päeva ära iial laida
Enne päeva loodene:
Tõiselt tõus'vad koidukiired,
Tõiselt heitvad ehale.
Kangema kui külma kannul
Seda soojem suveke —
Päeva ära iial laida
Enne päeva loodene!

Mulda meil' ja muret loodud
Sugulasiks surmani:
Keda üks maailma toonud,
Tõisel' armas alati.
Mustema kui muremullal
Nägin õisi omete —
Päeva ära iial laida
Enne päeva loodene!

«Ammu Eesti õitseajad
Otsas,» ütleb osav suu;
«Talve taeval varitsemas,
Paljas paistab eesti puu!»
Võerast vaipa varjuks võtta
Kuinud kändu kästakse —
Päeva ära iial laida
Enne päeva loodene!

Alustekstis

15–16 Päeva ära etc.
20 Eesti
22 käss'takse
23–24 Päeva ära etc.

Seletused

3 Tõiselt (murd.) — teisiti
8 Enne päeva loodene — enne päikeseloojakut
13 Mustema — mustemal
19 Talve — talv (Wied.)
22 Kuinud (murd.) — kuivanud

Vaevalt vaga Vanemuise
Kullakannel soiku jäi,
Kui ka vastaliste vägi
Hõisatelles kässa lõi:
«Langenud, vaat', vaga laulik
Igavese unesse! —»
Päeva ära iial laida
Enne päeva loodene!

Sellepärast muremõtet
Põuest puista, armas hing:
Tõiselt libekeeled lend'vad, —
Tõiselt astub aja king!
Õiguskoda ehitades
Tulevikku teenime —
Päeva ära iial laida
Enne päeva loodene!

Alustekstis

25 Vanamuise
31–32 Päeva ära etc.
37 ehitates
39–40 Päeva ära etc.

Seletused

27 vastaliste — vastaste (Wied.)
28 kässa (murd.) — käsi
30 Igavese — igavesesse

ONUPOEG EI ISE TULNUD...

Onupoeg ei ise tulnud,
Liiaks ränk veel tema tee;
Eesti vend, et anna andeks,
Kui ta nimel tulime!
Ent, kui arvad: «Sekski korraks!
Küllap, väetid, väsite —»
Päeva ära iial laida
Enne päeva loodene!

Alustekstis

[3] Eestivend
[6] Külla'p
väsite» —

MAAILM MITME MEHE MEELEST . . .

Maailm mitme mehe meelest
Hoopis hukkas ammuge:
Räägitakse «oma keelest»
Nüüd jo meie rahvale.
Kuis nad seda seletanud?
Et, kel väge, võimus käe!
Väge aga veeretanud
Muistsed ajad muiale —
Ja nüüd tahad, vennike,
Omakest ka omale?
Kas see ei kutsu laulu suhu
Ja naerupuhu, hahahahaha!

Põllumehed oma poolest
Seltsi looma agarad:
Tahtsid ise omast hoolest
Valitsetud saada nad!
Jälle mõni uuem asi!
Kuula hullu! Eksepke
Suure põllumeeste käsi
Vahvuses neid valitse?
Viimaks, Mats, ei taha sa
Keppi sugu' kummarda'?
Kas see ei kutsu laulu suhu
Ja naerupuhu, hahahahaha!

Alustekstis

2 Oopis
5 n'ad
6 kel'l
16 n'ad
19 põllomeeste
23–24 Kas see etc. etc.

Seletused

6 käe (murd.) — käes
8 muiale — mujale (Wied.)
13 poolest — poolt
18 Eksepke — eks-ep-ki, ekski
22 sugu' — sugugi

Raamatutest ära hooli,
Sõber, trükk on ikka must!
Kõige vähem arva «Kooli
Lugemise raamatust»!
Siiski vana sarviline
Sellega sind küüsi saaks,
Kui sind, vaene, väetikene,
«Külvimees» ei lunastaks?
Rüütlivahvus sõdib seest
Eesti sugu õnne eest —
Kas see ei kutsu laulu suhu
Ja naerupuhu, hahahahaha!

Prantsusel nüüd kibe lugu,
Tulid teda segama:
Saksamaad ta heldelt tahtis
Omal viisil harida.
Saksa kurjad kombed oleks
Kõik veel saanud silendud,
Kui nad enneaegu poleks
Päästjat vangi viskanud.
Nagu jõuaks naabrimaa
Läbi saada üksina?
Kas see ei kutsu laulu suhu
Ja naerupuhu, hahahahaha!

Alustekstis

26 Söber
trük
28 raamatust!
33 södib
35–36 Kas see ei etc. etc.
43 n'ad
enne aegu
47–48 Kas see etc.

Seletused

34 sugu — soo
37 Prantsusel — Prantsusmaal
46 üksina — üksinda (Wied.)

Vanemuine, mis ma ütlen
Sulle sõbrasüdamest:
Sinu hauaunest tõuse
Pahandab ka mitu meest!
Langeb hiljem tuli taevast,
Lõhkeb maa meil jalge all:
Koora laste käsikäige
Käes sul silmanähtaval.
Tahad tõiste kiuste sa
Igaveste elada?
Kas see ei kutsu laulu suhu
Ja naerupuhu, hahahahaha!

Alustekstis

59–60 Kas se ei kutsu etc.

Seletused

51 tõuse — tõusmine (Wied.)
55 käsikäige — käekäik
57 tõiste (murd.) — teiste

KEELEPEKSMINE

Tiiu vaatab tanaval:
«Liisu, astu ligimal'!
Kosilase Koidu Kai
Eile õhtu jälle sai!
Pitkad paelad, põlled käe,
Aga — tõine silm ei näe —»
Kus kaks naisterahvast koos,
Kolmas kisendamas suus!

Kõnni, sõber, kaugemal'!
Liisu tuleb tuhinal:
«Tiibu Tiiu, armas Ann,
Eile olnud nõia man!
Inetu kui konnake,
Aga — kangest' mehele!»
Kus kaks naisterahvast koos,
Kolmas kisendamas suus!

Annel asja naabriga:
«Kai, jah, nii ütles ta!
Loigu Liisu, usu mind,
Eile jälle sõimas sind!
Ise totram tõiste seas,
Aga suu kui paise peas —»
Kus kaks naisterahvast koos,
Kolmas kisendamas suus!

Alustekstis

1 Tiio
7–8 koos Kolmas
11 Tiio
16 *lõpetamata*
20 Sind
24 *lõpetamata*

Seletused

1 tanaval —tänaval
2 ligimal' — ligemale
5 Pitkad (murd.) — pikad
käe (murd.) — käes
6 tõine (murd.) — teine
12 man (murd.) — juures

Nõnda võid Sa rahuga
Läbi küla rännata,
Veli! Ei Sa väsimust
Lahkelt leia naisesuust!
Aga, vait! ma lõpetan
Enne, kui ma märku saan:
Et kus kaks neist seisvad koos,
Kolmandamaks — m i n a suus!

Seletused

[28] Lahkelt — kergesti
[30] märku saan — märkan, taipan (Wied.)

ÄRA NINA KÕRVETA!

See'p see laidulisem lugu
Uuel aegil alate:
Et Sul kasvab, meie sugu,
Nina nõnda pitkale!
Nende murekoorma ette
Tükib oma abiga,
Kesse ammust oma kätte
Vaeva võtnud rentida!
Eks Sull' küllalt saanud selgeks
Arutud, vend, hoolega:
Kus ei Sinu nina sünni —
Ära teda kõrveta!

Põllumehed oma poolest
Seltsi looma agarad:
Tahtvad ise omast hoolest
Valitsetud saada nad.
Jälle nüüd üks uuem asi!
Kuule hullu! Eksepke
Suure-põllumeeste käsi
Vahvuses neid valitse?
Oma tarkust? Oma tuju?
Võta märku, Madis, ka:
Kus ei Sinu nina sünni,
Ära teda kõrveta!

Alustekstis

1 Se'ep
3 sull'
9 sull'
16 n'ad

Seletused

1 laidulisem — laiduväärsem
2 Uuel aegil — uutel aegadel
4 pitkale (murd.) — pikale, pikaks
9–10 selgeks Arutud — selgeks tehtud
13 poolest — poolt
18 Eksepke — eks-ep-ki, ekski
22 Võta märku — võta õppust (Wied.)

Hirmus hoone Tartu tekkind,
Kantaks' väga temast hoolt:
Sundtöö-hoonet Laisk-Hans soovis
Ammu näha väljastpoolt.
Luusijat ent eemalt leiab
Uskumata kohtusamm:
«Seestpoolt, sõber, läki ruttu,
Hoone palju ilusam!»
Voki taga Hansukene
Kahjatseb nüüd murega:
Kuhu ei So nina kõlba,
Ära teda kõrveta!

Prantsusel küll kibe lugu:
Tulid teda segama!
Preisimaad ta helde tahtis
Omal viisil aidata.
Preisi pahad paigad oleks
Kõik veel saanud silendud,
Kui nad enneaegu poleks
Peastjat vangi viskanud!
Nassau lossis kuulen keskit
Laulvat mitme muudega:
Kuhu ei So nina kõlba,
Ära teda kõrveta!

Alustekstis

28 väljalt poolt
31 Seestpoolt sõber
43 n'ad enne aegu 'poleks
47 so (kv.)

Seletused

26 temast — tema eest
37 Prantsusel — Prantsusmaal
45 keskit (murd.) — kedagi
46 mitme — mitmete

Vanemuine, seda soovin
Sull'gi sõbrasüdamest!
Sinu surnuhauast tulek
Pahandab ka mitu meest!
Langeb pärast tuli taevast,
Lõhkeb maa meil jalge all:
Koora laste käsikäige
Käes Sul silmanähtaval!
Võta nõu ja, kus veel aega,
Heida taa end mullassa:
Kuhu ei So nina kõlba,
Ära teda kõrveta!

Alustekstis

49 Vanemuine
56 Sull
57 nõuu
57–58 ja kus veel aega Heida
59 so (kv.)

Seletused

55 käsikäige — käekäik
58 taa — taas (Wied.)
mullassa — mullasse

ARMASTA!

Armastus oh heldem anne
Taevast tulnud maha meil'!
Armukese armuvanne
Sula mesi südameil'!
Elu koidul usalda:
Armasta, hing, armasta!

Kanged elukatsumised
Armu hõlmal kerkivad!
Elutuisu tõukamised,
Pale piisad kuivavad.
Elu lõunel usalda:
Armasta, hing, armasta!

Eluigast läbi läinud
Armu lipul hauane,
Võtku arm, kes kaasa käinud,
Siin sind hellalt hõlmade!
Elu õhtul usalda:
Armasta, hing, armasta!

Alustekstis

13 Elu igast
16 ellalt

Seletused

3 Armukese — armastatu (Wied.)
8 Armu hõlmal — armu hõlmas, armastades
11 Elu lõunel — elu lõunal, keskeas
13 Eluigast — elueast
16 hõlmade (murd.) — hõlmasse

KOSJAKASED

Jaaniööse kosjakased
Läbi küla kõiguvad;
Jaaniööse kosilased
Libisema libedad.
Jaaniööse tulen ma,
Kallis arm, ka omaga!

Haljas nagu leheläige
Armastusest süda sees —
Jaaniööse kosjakäige
Leidku lahkust Sinu ees!
Armastusest otsin Sind,
Armus võta vasta mind!

Seletused

9 kosjakäige — kosjaskäik

NÕNDA NAGU PUU SIIN SEISAB ...

Hans.

Nõnda nagu puu siin seisab
Kindlalt halja pinna peal,
Soovin ma Sind omal' hoida
Kindla armastuse väel!

Miina.

Näen ma und? Ehk kuida? Kõidab
Silma moondatus mind vast?
Mind Sa vistist' valitsenud?
Põlatud vaest saunalast.

Siim ja Maret.

Näeme und? Ehk kuida? Kõidab
Silma moondatus meid vast?
Teda vist ta valitsenud?
Põlatud vaest saunalast?

Maret.

Nõnda, kaval, Sa mind petsid?
Armu Sa mull' valetand!

Hans.

Valet i s e pähä võtsid:
Nüüd So kõrkus nuhtlust saanud!
Siin on minu ilus helme,
Minu õnne õilmeke!
Tigedus on teed mull' näitnud,
Et ei eksind kõrvale!

Alustekstis

3 omal
10 moontadus
12 Põletud
sauna last
mul
17 elme
19 mul'

Seletused

5 Kõidab — köidab
9 Kõidab — köidab
11 valitsenud — valinud

(Wied.)

NARVA NEITSI

Mis kõlab Rootsi rannasta
Nutt Narva piirine?
Mis leinalaulu kannad sa,
Tuul, läbi laenete?
Mis vanikud seal mööda vett,
Kuldkroonid kiiguvad?
Miks, vesineitsi, valged kätt
Sa kurtes liigutad? —

Nutt jäi sull' üle muistsest aust,
Naroova rikas liin:
Öö laulab lahkund päive jõust
Sull' sõnumid veel siin!
Ja laulab isast uhkemast,
Siis kõne kare'ks lööb —
Ja nimetab ta ainust last,
Siis niiskeks kulmu teeb.

Kas taadi tündrist, kulda täis,
Lang' läige läbi maa:
Veel kullasemat läiget käis
Ta tütre hiukselta.
Kas isa hõbehiilet ilm
Kiit' kümnel kiitusel:
Sõlm tõusis suhu, viibis silm
Ta piiga palgetel.

Alustekstis

2 Nut
5 vannikud
vet
6 Kuldkroonid, kiiguvad
7 kät
9 Nut
auust
11 jõuust
21 hõbe-hiilget
22 Kiit

Seletused

7 valged (murd.) — valget
10 Naroova liin — Narva linn
11 päive — päevade
12 sõnumid — sõnumeid
14 kare'ks — karedaks
18 Lang' — langes
20 hiukselta (van.) — juukselt
21 hõbehiilet — hõbehiilgust
22 Kiit' — kiitis

Laul, kosilasi loe sa,
Mis koit tall' tarre tõi!
Laul, helise, kuis ehaga
Neil lootus leina lõi!
Ei hooli hiilgest armuke —
Üks mõlgub mõtetes:
Kes kõige kehvam kaunike,
See seisab südames.

Kes käsikäes, õitselind,
Seal kaldal viibib, vaik?
«Ei elades ma jäta sind,
S i i n ennem' peidupaik!
Kes lahutab meil südamid?
So riik mo rindus on!
Aeg asju selgub, segasid,
Arm, aegas kasvab õnn!»

Õnn? — Vaata, vaat'! mis tuule väel
Sealt uhkelt randa jõud'?
Ja vaata, vaat'? mis kaldalt mäel'
Seal suureliste sõud'?
Nüüd tõtta, isa! tulnud õnn!
So tütart otsib, vaest.
Nüüd Rootsi uhke kullakroon
Ta kandjal' nõuab naest!

Alustekstis

25–26 sa Mis
26 tal'
31 keige
33 käsi käes
42 jõud
44 sõud

Seletused

29 armuke — armastatu (Wied.)
33 õitselind — ööbik
34 vaik — vaikne (Wied.)
37 südamid — südameid
39 selgub — selgitab
segasid — segaseid
40 aegas (murd.) — ajas, ajaga
42 jõud' — jõudis
44 suureliste — suureliselt, uhkesti
sõud' — sõudis

Nüüd pasun paisub, kaarik tööl,
Nüüd kallid kosjad käe!
Ei lusti all, rõõm'pidu vööl
Nüüd niiskeid silmi näe!
Kuldkoormat hiuksed kandvad pea
Nüüd, kahvand valge õis, —
Hulk õnnele ei otsa tea:
Kust kaks nii valu täis?

Ja pasun paisub, kaarik tööl:
Hurraa, pulm'pidu pill! —
Kes seisab vaiksel südaööl
Nii vait kui närtsind lill?
Kas sellest kõlab rahva keel?
Ke'a ootab Rootsi rand?
Ühtainust varjas mõrsja meel,
Siis nei' tall' sõrmust and':

«Ja vaatab taa kuu laenetel',
Arm, mäleta mind siis!
Siis hüüab laenist sind mo heal,
Sind laenist lauluviis!
Vait, vesi, oota! Hüüad mind?
Sul voode vilu, vaik?
Ei elades, arm, jäta sind —
S i i n ennem' peidupaik!»

Alustekstis

54 õis —
60 vait' (trv.?)
62 Kea
63 Üht ainust
64 tal'
and

Seletused

49 kaarik — karikas (Wied.)
50 käe (murd.) — käes
54 kahvand — kahvatanud
62 Ke'a — keda
64 nei' — neiu
and' — andis
65 taa — taas (Wied.)
70 voode — voogude

Ja pasun paisub, kaarik tööl!
Hurraa, Naroova liin!
Vaat, purjus puhub tuule-hüüd:
«Ma mõrsja koju viin!»
Ja laevalt ajab rõõmusund
Sind hõiskel', lahkuv koor —
Ja laevas uinud nõrkeund
All, Rootsi noorik noor!

Kiirsõitu lagle pinnal lend',
Kiirsõitu lendab paat,
Ja kodurand jo peidab end —
Kes ligistab sealt, vaat'!
Kes ligistab sealt laeva veert?
Noor nei', mis nõuad sa?
Mis mõedad kallast, laene keert
Sa segas' silmaga?

«Ma tulen, tulen! hüüad mind?
Haud, tere — vilu, vaik!
Ei elades, arm, jäta sind,
Siin ennem' peidupaik.» —
Kang' kohin ulub vete suust,
Vaht taeva üles heit —
Siis tasandab laen'süle must
End hauaks sügav, vait...

Alustekstis

79 nõrkeund
81 lend
90 tere, —
93 hulub vette
94 üless'

Seletused

75 purjus — purjedes (Wied.)
79–80 nõrkeund All — minestuses
81 lend' — lendab
84 ligistab — läheneb (Wied.)
87 keert — keerist
88 segas' — segase
93 Kang' — kange, võimas
94 heit — heidab, heidab ennast

Üht laeva leinad, Rootsi rand:
Lipp temal must, ja tiib.
Koit isakaebtust kaldal' kand
Ja eha koju viib.
Ei peasta pisar laente käest,
Neis vilu, vaikne haud:
Nad kõnelevad isa väest
Ja — et n e i l kangem jõud.

Kui aga tormieide käed
Veepinnal mõllavad,
Siis vesineitsi krooni näed
Sa laenil läikivat.
Siis kõlab Rootsi rannasta
Nutt Narva piirine,
Läind õnnest leina kannab taa
Siis Narva neitsike.

Alustekstis

98 Lip
103 kõneleva isaväest
110 Nut

Seletused

99 isakaebtust — isakaebust (Wied.) kand — kannab
103 väest — väevõimust
106 mõllavad — mõllavad (Wied.)
108 laenil — laineil

KALLIM KINGITUS

Kuulen ühte nime
Kõlavat,
Taeva võlvist vasta
Hõiskavat!
Kuu ja tähed temast
Keeravad!
Temast lilleõilmed
Õhkuvad!

Temast lindude laul
Pajatab!
Metsakohin temast
Tunnistab!
Ehatuulel tungib
Põue mull',
Hüüab kullakiirest
Koidikul!

Ajaratas veereb
Vuhinal,
Päävad päivi sundvad
Tuhinal —
Ikka nende keerul,
Ikka sa
Kuuled ühte sana:
Eestimaa!

Seletused

5–6 temast Keeravad — tema auks keerlevad
23 sana (van.) — sõna

Ja so oma süda
Kuulata:
Kuida oskab vasta
Hõiskada!
Heliseb nii valjult
Pääv ja öö
Südamest see sõna
Tagase!

Jumalatel andeid
Palju on,
Nende kätte pandud
Rõõm ja õnn —
Kallimat neil kinki'
Polnudke,
Kui: et sugust sünd'sin
E e s t l a n e!

A l u s t e k s t i s

25–26 süda, Kuulata
29 ni
38 'Polnudke

S e l e t u s e d

25 süda — südant
30 Pääv ja öö — päeval ja öösel

ÜÜRIKENE

Õieke, õieke,
Ära nii hellaste õilmitse!
Lilleke, lilleke —
Kiire on kaduma kevade!

«Kõidab kord külmade uha mind:
Täna veel võidab mind luhapind —
Üürike elu! sind teretan ma
Õilmetega!»

Lõoke, lõoke,
Hõiskamist unustad aegsaste!
Linnuke, linnuke,
Salaja sammumas sügise!

«Saagu siis seutud korra keel:
Suveviis südames, hõiskan veel!
Üürike elu! sind teretan ma
Lauludega!»

Põueke, põueke,
Tungi so tuksumist tagase!
Inime, inime —
Tiiv pandud aastadel' õlale!

«Magus, jah, magada mullassa:
Täna veel laske mind hõiskada!
Üürike elu: veel hoiab ta mind —
Helise, rind!»

Alustekstis

2 ellaste
11–12 linnuke Salaja

Seletused

5 Kõidab — köidab
18 Tungi — hoia
so — oma
20 aastadel' — aastatele

VÄGI!

Eks, õieksed! külmade uha
Teid vilutand? —
«Meid muisutas päike: nüüd luha
Me' ilutand!»

Teid talv' kindla paelu jo ära,
Kõik laulud! kõit'?
Kust heliseb õhk siis? — «Meid tera
Noor, hiilgav võit'!»

Mo süda, mo süda! Eks hoidnud
Sind nutu rüüd? —
«Mind soendav sõna ka leidnud:
Sest hõiskan nüüd!»

Alustekstis

3 nüid
11 soentav

Seletused

3 muisutas — musutas (Wied.)
5 talv' [= talve] — talv (Wied.)
6 kõit' — köitnud
7 tera — kiir (Wied.)
8 võit' — võitnud

KUI SA KUULSID

Kui sa kuulsid kandlikeeled
Helinaga hõiskavat;
Kui sa nägid lilleõilmed
Tuulde tõusvad ilusad:

Mõtlesid sa siis, et iga
Heal, kui tõusis kandli seest,
Rääkis värinast, mis rõhus
Keeled nutma valu eest?

Ja et hiilgav õitseilu
Haua pohjast idanes,
Niiske nutupisaratest
Omal' lõhna imedes?

Põue on kui hauapohi,
Süda on kui kandlikeel:
Ilu ilmutusel ikka
Mingu tõsiseks sul meel!

Alustekstis

16 sull'

Seletused

4 tõusvad — tõusvat
10 pohjast — põhjast
11 Niiske — niiskeist
13 hauapohi — hauapõhi

«KUKKUS TÄHTE TAEVAST»

Õhtate, kui taeva tuled õuest
Haljast läiget maha kallavad,
Püha paistel pohjatumast põuest
Rahu sulle rindu valavad:
Kuldseid küünlaid küll sa imestasid
Ristis kätil, silmad seisid vees —
Mullalise silmad pimestasid
Ikka suurema veel ime ees.

Nägemata kõndis määratumal
Laotusel hiilg'vaid inglida:
Igaühte usaldanud Jumal
Ise taevatähte valvama.
Astub salasammul õhtu õue,
Süütab ingel küünla usinast';
Koiduviirel taeva püha põue
Paneb puhkel' oma hiilg'vat last.

Kuumastusel oma küünalt kaitseb,
Kelle ilu tema hoole all,
Hoolitsedes püha õnne maitseb,
Kõnnib kaasa küünlal hiilgaval.
Liigub aga siiski läige lahti,
Ojub õhku taeva tütreke:
Omal' asupaika otsi' mahti
Andnud Isa arm siis leekele. —

Alustekstis

2 laiget (trv.) mahakallavad
10 Laotuset (trv.)
17–18 kaitseb Kelle
19 Hoolitsetes
23 otsi', mahti

Seletused

1 Õhtate — õhtuti
3 Püha — pühal
3 pohjatumast — põhjatust
6 kätil — kätega
7 Mullalise — sureliku
pimestasid — pimestusid
10 inglida — ingleid
12 Ise — eri (Wied.)
15 Koiduviirel — koidikul
17 Kuumastusel — hõõgumisel, hõõgumise ajal (Wied.)
22 Ojub — ujub (Wied.)
24 leekele — leegile (Wied.)

«Kukkus tähte taevast» — Ei sa näinud,
Kuhu laotuses langes ta?
Taeva teed on läige läbi läinud,
Mullalise südant otsima.
Inimese põue kitsas piires
Taeva tütre terad asuvad:
Need, kes viibind Looja võlvi viires,
Loodud looma rindus kosuvad!

Ja nüüd kuuled vile valju hüüdmist!
Ja nüüd läiked lang'vad pimesse!
Ja nüüd vaata vaimuelu püüdmist
Heitvat ühte hiilg'va nimesse!
Ja nüüd kannel kõlab läbi ilma:
Uus on sündinud üks sõitleja!
Paelutavad väed pöörvad silma:
Neile jälle ärkas võitleja!

Seal, kus terad toimetavad võitu,
Tõus'vad kõrgeks, kauniks väravad!
Seal, kus tuimus, vale tõtt'vad peitu,
Jooned kandjal' ilu säravad!
Ja sa seisad, silmad sätendades:
Kelle vaim siin välgub vägevast'?
«Tähte taevast kukkus!» Inimeses
Valvab ingel oma hiilg'vat last!

Alustekstis

27 läbiläinud
34 läiged
41 Seal kus
43 Seal kus
45 sätendates

Seletused

29 kitsas piires — kitsastes piirides
30 terad — kiired (Wied.)
31 viires — piiril (Wied.)
32 looma — olendi (Wied.)
34 pimesse — pimedusse (Wied.)
36 hiilg'va — hiilgavasse
44 Jooned — kiired

Kuumastusel oma küünalt kaitseb,
Kelle ilu tema hoole all,
Hoolitsedes püha õnne maitseb,
Kõnnib kaasa küünlal hiilgaval.
Ja kui annab lõppel mulla sülle
Aeg kord mullast ihu tagase,
Kannab taeva tütart kaitsja jälle
Kõrge hiilg'va koori keskele — — —

Eesti rahvas! taevast langes tähte
Sinu pimeduse põue ka!
Eesti rahvas! inglikätt ka nähte
Teda eesti põues valvama!
Mõni pööris koju — kus veel vahvas
Vaim sull' valvab küünalt kedage:
Järele seal rända, eesti rahvas!
Edase seal, rahvas, edase!

Alustekstis

51 Hoolitsetes
55 kaits'ja
57 Eestirahvas
59 Eestirahvas inglikät
60 Eestipõues
61 Moni (trv.?)
63 Eestirahvas

Seletused

53 lõppel — lõpul (Wied.)
59 nähte — nähti
61 pööris (murd.) — pöördus
vahvas — vahva

ÖÖPIK!

Mis laululaene lahkeste —
Ööpik! ööpik!
Käib kullakeeli südame?
Ööpik!
Vait vainud, puu ja põõsastik,
Mis hõbehelin imelik?
Ööpik! ööpik?
Tark Taara linnuke.

Kes kuningaga kevade —
Ööpik! ööpik!
Sa lootust toonud tagase,
Ööpik!
Mis vait meil seisis, salajas,
Sul keele peal nüüd liikumas,
Ööpik! ööpik!
Tark Taara linnuke.

All õhkab väli, mets ja maa,
Ööpik! ööpik!
Pilv sõuab kõrges pilvega,
Ööpik!
Ja Koidu poole, häbelik,
End kummardamas Hämarik:
Ööpik! ööpik!
Tark Taara linnuke.

Alustekstis

3 süddame (trv.)
5 pöösastik
17–18 maa Ööpik
21 koidu
22 Ämarik

Üks hõiskeheal, üks ainuke,
Ööpik! ööpik!
Käib läbi kõige loomuse!
Ööpik!
Ja ohvrileeget süda ka
On põues pannud põlema!
Ööpik! ööpik!
Tark Taara linnuke!

Alustekstis

29 ohvrileeket

Seletused

27 loomuse — looduse
29 ohvrileeget — ohvrileeki (Wied.)

VESI

Liigutades,
Kiigutades
Voolab vesi edase.
Ilu vetes
Kujutades
Vaat'vad kaldad laentesse.

Tasa üle
Laene süle
Lehvib lennul tuuleke:
Lahked tiivad
Lootust viivad
Kaunis kõnes nendele.

Pea, pea!
Tea, tea:
Õhk on heitlik, vaatab vagur pealt —
Oota, oota!
Vaata, vaata:
Valetades matab,
Sala kinni katab
Tiivas hingavat ta vihahealt.

Alustekstis

1 Liigutates
2 Kiigutates
4 vettes
5 Kujutates
18 Valetates
19 kinnikatab

Seletused

15 vaatab — tundub, näib

Vilistab tormiheal,
Kisendab tuulekeel,
Künnab laen'süle ta,
Ajab vee üle ta
Uluja ratastel kõikuvat teed:
Taevani kihutab, —
Tagasi nihutab
Rahuta sülle siis
Kohavad, vahuga vagutud veed!
Keevad nii kibedad
Kõned neil; ägavad
Valuga vintsutud laened piin'pisaril
Tormide käe!
Otsa ei näe,
Lõpetust kusagil — —

Langeb pitkamiste siis, heidab
Tormiheal tagasi;
Tuule-ema,
Urisedes
Ja nurisedes,
Pahaselt tema,
Kiunudes peidab
Tütreid tagase varjule.

Alustekstis

25 Huluja
38 Tuule ema
39 Urisetes
40 nurisetes

Seletused

23 laen'süle — lainesüle
25 Uluja — ulujail, uluvatel
32 piin'pisaril — piinapisarail
33 käe (murd.) — käes
36 pitkamiste (murd.) — pikkamisi
36–37 heidab... tagase — taandub

Tasa üle
Laene süle
Lehvib lennul tuuleke:
Lahked tiivad
Rahu viivad,
Läinud lootust tagase.

Kohaja vesi kõigub veel aega —
Pitkalt, rahunõudva käega
Väsind vooge silitades,
Unustamist igatsedes
Heidab hingama.

Lehekohin, lauluhelin
Uinutab sind unesse.
Tasa suud sull' annab
Langev päike, kannab
Äratuse terad teisele.
Põõsas pajatab veel lind —
Tahaks tähendada mind,
Et seesama laene sa,
Keda kõuel näinud ma —
Veike laulik! kas ma usun sind? —

Vesi liigub, vesi kiigub,
Tuuled tõus'vad hoidmata —
Süda rindus! süda rindus:
Vette kerge vaadata!

Alustekstis

52 voogaid silitates
53 igatsetes
61 tähendata

Seletused

50 aega — mõnda aega
51 Pitkalt (murd.) — pikalt, pikkamisi
59 terad — kiired (Wied.)
61 tähendada mind — mulle selgitada

KEDRATES

Lõnga kedran ma ja nutan,
Lehekuu meilt mööda käib:
Kus mo kullakene viibib?
Kes sest kuulutada võib?

Olen laia jõge nutnud
Oma silmapisaraist:
Kuulutust ei keski kandnud,
Toonud teadust ükski neist.

Taeva pilved, ei nad lausu
Ühtigi mull' ülevelt, —
Tahaksin end tuulde tõsta
Nagu kotkas kaljudelt!

Tahaksin Sind hüüdma tulla,
Nõudma üle mere, maa!
Minu hinge igatsusi
Leidmine peaks tasuma!

Ei mul ole kotka tiiba —
Lõng, see katkeb pooli peal . . .
Arm, mo arm, kes kaugel kõnnid,
Arm, kas valelik So meel?

Alustekstis

1 Lõiga (trv.)
1–2 nutan Lehekuu
9 n'ad
11–12 tõsta, Nagu
17 mull'

Seletused

1 kedran — ketran (Wied.)
7 keski (murd.) — keegi
10 Ühtigi — midagi (Wied.)

1871

«TOIVOSSA AIKA KULUU!»

Kuis täna, päik'se lahke läige,
Sind mina laulul teretand,
Et ystävä so kullakäige
Meil' eluteele veeretand:
Sest sanumid mo sana kanna
Ta silma alla ergusta,
Tall' truui tunnistusta anna —
Kas «aika kuluu toivossa»!

Ei leia teed siit lilliõisi,
Ei haljas oks teed kahjuta,
Kuid tuntud o m a andekõisi
Saab sõbra käsi sasima.
Et aga ystavus jääb t e r v e k s
Siin p o o l e osa paigalla:
See sanum seisku saate serveks, —
Kas «aika kuluu toivossa»!

Alustekstis

3 Et'
7 Tal'
8 toivossa!»
9 lilli öisi
13 Et' ystavūs
16 toivossa!»

Seletused

«Toivossa aika kuluu!» (soome k.) — lootuses möödub aeg
2 laulul — lauluga
3 ystävä (soome k.) — sõbra
kullakäige — kuldne käik
5 sanumid (van.) — sõnumeid
sana (van.) — sõna
6 ergusta — ergusti, erksalt
7 truui — truud (Wied.)
11 andekõisi — andeköisi
13 ystavus (soome k. *ystävyys*) — sõprus

Aur heidab tuletiiva sunnist
Maad meie vahel laiemaks,
Ja lahutuse kurvast tunnist
Teeb mälestuse elavaks.
Kuid ystavuse ergud tiivad
On agaramad aurusta,
Mind mõttes täna Teile viivad —
Kas «aika kuluu toivossa».

Alustekstis

17–18 heidab, tuletiiva sunnist,
Maad

24 toivossa.»

SUVEÖÖSE

Vaiksed, valged hõbelaened —
Oju, oju, kõrge kuu!
Igatsedes ööpik hüüab,
Õilmes liigub lehepuu.

Vihmakaste piiskas painub
Põõsas, muru, muld ja maa —
Rohkemat on rikkust võtnud
Pind veel põue imeda.

Vaga kellahelin, viibi!
Sisse hingaksin ma sind;
Ära väsi, ära väsi,
Kullakeeli künnilind!

Nagu rikas suveööse
On mu süda tundmust täis:
Kerge tuuleõhk seal üle
Niiske nurmerohu käis.

Kerge tuuleõhu tiivad
Kastet kulmult kuivatand;
Usalduse mõtteid mulle,
Rahu jälle rindu and. . . .

Seletused

Suveööse — suveöö
2 Oju — uju (Wied.)
5 piiskas (murd.) — piisas
painub — paindub
12 Kullakeeli — kullakeelne
künnilind — ööbik

Vait maailm ja vait mu süda,
Mõlemad nad magavad.
Hoia hellaste neid, uni, —
Homsed mured ootavad.

Jäta südant sees mul seisma
Õhturahu radades:
Isa loomus püha koda,
Minu süda ohvriks sees.

Alustekstis

21 mo (vrd. A²)
23 uni —
24 Hoomsed (vrd. A¹, A²)

Seletused

27 loomus — loodus

LENDA, LÕO, ÜLE MERE ...

Lenda, lõo, üle mere,
Lenda, lindu, läbi maa!
Soome salus sõbrapere,
Tiivakandja, tereta!

Alustekstis

[1] löö (konj.)
[2] Lenda lindu
[3] saloss
söbrapere

ISAMAA HIILGAVA PINNALA PAISTAB

Isamaa hiilgava pinnala paistab
Kodu mul kaunike, kallike;
Isamaa sinaja võlvilta vaatvad
Vilkuvad koidud meil orgude'.
Hoi lalalalala, hoi lalalalala,
Õitse ja haljenda, eestlaste maa!

Kukulind kauniste kõrvu meil kostab,
Äratab ülesse lootuse;
Helinal õhud ja healed meil hüüdvad,
Helinal sajavad südame'.
Hoi lalalalala, hoi lalalalala,
Õitse ja haljenda, eestlaste maa!

Valvamas isamaa vaim meie vahel,
Loomuses liikumas lennula,
Süda ei aina või vangissa viibi' —
Hõiska ja helise, õnnis suu!
Hoi lalalalala, hoi lalalalala,
Õitse ja haljenda, eestlaste maa!

Alustekstis

6 Eestlaste
10 sadavad
11–12 Hoi lala etc. etc.
14 lennulu (vrd. A[1])
15 voi (vrd. A[1])
16 Hoiska (vrd. A[1])
17–18 Hoi lala etc. etc

Seletused

3 sinaja — sinajalt, sinavalt
4 orgude' — orgudesse
14 Loomuses — looduses

KAEBA, KAEBA, KEELEKENE!

Kaeba, kaeba, keelekene, kurda, mo süda sees!
Mulda mateti õnneõilmida, voolage, silmad, vees!

Vaeva välja poue pohjast puistage, pisarad!
Mis mull' murede kõrva muresi, lein' leina lisavad!

Millal maru murul mõllab? Kui pilve päikest võit'!
Kuna külvati kastet õuede? Tea, kui tõusnud koit!

Kaeba, kaeba, keelekene, kurda, mo süda sees!
Õnne usaldav uhke hingeke: õnnetus ootab ees!

Ära hõiska, õitselindu, lumi on lennul maas!
Tormid tulevad tasandama sind, abita, hiilgav aas!

Kas sind enne ilu ehtis? Rõõm rinnust läbi käis?
Tuksu, süda, mo vaene süda, et tuksu nüüd, valu täis!

Niiskel' nurmel' näitab päike, kuis ta kord ilul kees, —
Mulda mateti õnneõilmida, voolage, silmad, vees!

Alustekstis

1 kurda mo
2 õnne õilmida (vrd. A^1, A^2)
4 murete
5 voit' (vrd. A^1, A^2)
7 kurda mo
8 õnne-usaldav (vrd. A^1)
9 hoiska (vrd. A^1, A^2)
13 ilus (vrd. A^1, A^2)

Seletused

2 õnneõilmida — õnneõilmeid
voolage — voolake
3 poue pohjast — põue põhjast
puistage — puistake
4 kõrva — kõrvale (Wied.)
lein' — leinale
5 mõllab — möllab (Wied.)
võit' — võitnud
6 õuede (murd.) — õue, õuele
9 õitselindu — ööbik

1871

MIS SA TUNNED PAREMAKS?

Kui ma olin nooruke,
Ei ma kartnud kedagi.
Nüüd küll kangem jõud ja tarkus,
Ühes kasvis rinnus argus:
Ei taha usku' ilust ilma,
Kardab korralt elu külma.
Mõista, mõista, meeleke,
Korruta mulle, keeleke,
Mis sa tunned parema:
Olla tark või mõistmata?

Alustekstis

5 usku

Seletused

4 kasvis (murd.) — kasvas
5 ilust — ilusat

1872

VASTUS

Ja kui küll käsi töönik:
Jõud nõrk on linnulla —
Ei kanna kaugel' Ööpik
Sind, hiilgav isamaa!

Ei too sull' linnukene
Suinokkas sügisit:
Ta kiidab, nõrgalane,
Kuid kauni kevadit.

Mis sind, mo isapinda,
Võib võita võimuga,
Ei seda käskind l i n d a
Tark Taara toimita'!

Seks tarvis m e h e m e e l i l
So p o e g i, isamaa!
Kuid Ööpik kullakeelil
N e i d oskab o o d a t a!

Alustekstis

12 toimit'da

Seletused

1 töönik — töökas
6 Suinokkas (murd.) — suvenokas
7 nõrgalane — nõrk
8 Kuid — vaid (Wied.)
kauni — kaunist
11 l i n d a (murd.) — linde
12 toimita' — toimetada

1873

TÕUSE, LINDU! HALJAT RANDA...

Tõuse, lindu! Haljat randa
Mõeda, tuvi, tiivaga!
Võta tervist kaasa kanda!
Oh mo sula Suomemaa!

Alustekstis

Tekst värssidesse jaotamata

Seletused

Haljat — haljast
4 sula — õrn, pehme (Wied.)

TERETUS!

Kes mulle sugulase seisust märkis
Kuldtähtedega põue pohjassa:
Sind, kellele rind armus ikka kerkis,
Sind teretan ma, minu Soomemaa!
Kui aasa õilme õitseb sinu h e l d u s
Mo meeles edasi; ja selle all,
Sääl pohjendab so t r u u'u s vaikses pelgus
Kui kaljuharjad kaljukindlal maal!

So ranna poole pöörvad minu silmad,
Ja laugud niiskevad mul pisar'veest:
Kas homiku, kas õhtu rängad ilmad
Sind eksitamas — seisad o m a eest!
So vana kindlust, vana vahvust varjul
Veel ikka kasvatab so poege koor, —
Nii nagu kaljumetsa haljal' harjal'
Taa kasvab aasta-aastalt ladva noor!

Oh ära nõrku! Ööde pimedusest
Eks kahevõrra suur ei koidu võit?
Ka rahva õigus ärkab agarusest!
Kes au ja tõde igaveste kõit'?
Oh ära nõrku! Kui ei taha täita
Ka m e i e ruttu Isa annetus:
Kas õhtupoolne põlv ei sulle näita,
Mis meid siin koidul kaitseb? Kannatus!

Alustekstis

6 al
7 t r u u u s
7–8 pelgus, Kui
11 homiko
õhto
16 aasta aastalt
19 rahvaõigus
20 auu
võit' (kv., vrd. A¹, A²)
23–24 näita Mis
24 kannatus (vrd. A¹, A²)

Seletused

2 pohjassa — põhjas
7 pohjendab — põhjeneb, leiab aset
t r u u'u s — truudus (Wied.)
10 laugud — laud
11 homiku (murd.) — hommiku *või* hommikul
16 Taa — taas (Wied.)
ladva — latv
20 kõit' — köitnud

Oh andku sull'gi Taara sula käsi,
Sa kallis kallas! toivo täiendust!
Sul kuivagu ka valusilmavesi,
Ja saagu valgus! kus veel õitseb must!
Kus mehemeel, kus truu'us toimetavad
Tööd püha: sääl on Taara abiksa!
Kas kadedus ja tuimus oimetavad
Sind veel — koit tõuseb! Looda, Soomemaa!

Sind teretan, kes vana püha pinda
Noor' pesaksa ka annud linnulla!
Sind teretan, kes oma rahurinda
Tall' kodukohaks läinud lainama!
Kus oma ema hõlmal nõrkes võime,
Ja isa käsi hakkas halvama,
Sääl kudusid mull', sõsar, armulõime
Ja võtsid vasta, — tänu, Soomemaa!

Alustekstis

25–26 käsi Sa
29 truuus
30 pühat (vrd. A^1, A^2)
36 Tal'
39 mul

Seletused

25 sula — õrn, pehme (Wied.)
26 toivo (soome k.) — lootuse
31 oimetavad — teevad oimetuks, kangestavad
34 Noor' — nooreks
linnulla — linnule
38 halvama — halvatuks muutuma

TÕBEVOODIL

Hommik astus haige ette:
«Läki lahke teule!
Lauluand sull' ustud kätte,
Lugu künnilinnule!»

«Koitu kaunis,» kostsin kurvalt,
«Piina pihus peetaks' mind!
Süda lõhkeb tõbe survalt,
Lukkusnokal künnilind!»

«Ole vait ja hakka hüüdma
Laululugu lahkeste:
Tõtta tööle, tõtta püüdma,
Aja haigus eemale!»

Sõnad seisid ammu juba
Mõttes kokku korjatud,
Süda oli soe ja tuba,
Suleotsad hööveldud.

Iga armsa lootusele
Olin täitmist tähendand,
Musta mure asemele
Võidupärgi palmitand.

Alustekstis

3 Laulu and
10 Laulu lugu
16 Sule otsad

Seletused

2 lahke — lahkele, meeldivale (Wied.)
3 ustud — usaldatud (Wied.)
4 künnilinnule — ööbikule
7 survalt — survel
17 armsa — armsale

Olin tuuma taevast toonud
Vaga Vanemuise käest,
Olin südant sisse loonud
Elavamaks armu väest.

Heitlik inimese mõte!
Salavaimud valvavad.
Ennegu sai tegu tõtte,
Sõid ta tõbed salvavad.

Pilgates mu ümber liigub
Vaimukatte vile vöö:
«Töö või tõbi!» osa piigub.
Teine kilkab: «Tõbi? Töö!»

«Martiniika!» maha heites.
Unest tõustes: «Korsika!» . . .
Arstilt kuulen pisart peites:
«Viibi voodis rahuga!»

Seletused

30 vile — väle (Wied.)
31 piigub — piiksub, kiunub (Wied.)

LÕUNA POOLE!

Mul sõudis kaugelt saadik,
Sõud' üle mere, maa:
Ööpik, ööpik — ta toonud
Mull' tutvaid tervista!

Ja laulu ta mull' laulis,
Mull' laulis lahkeste,
Ta ainus sula sõna
On: Tere, armuke!

See sõna paistet puistas
Küll põue, väljale:
Mul meelest hoopis unud,
Et olen üksine.

Ja lõune poole hõlmad
Mul välja sirguvad,
Mu tuhat meelt ja mõtet
Su õue otsivad.

Nad liiguvad kui laened,
Su ümber sõuavad,
Su põue pohja püüdvad —
Tee lahti väravad!

Alustekstis

2 Sõud
5–6 laulis Mul
8 Tere armuke
9 Se
10 Kül
11–12 unund Et

Seletused

2 Sõud' — sõudis
7 sula — õrn, pehme (Wied.)
8 armuke — armastatu (Wied.)
12 üksine — üksinda
19 pohja — põhja

KOLM RAHVA LAULU

OH PÕGENE NÜÜD MINUGA...

Oh põgene nüüd minuga
Ja puhka minu rinna naal!
Mo põues kaugel oled Sa
Ka isamajas, isamaal.

Ja jääd sa siia, küll mo surm
Sind jätab siiski üksine,
Ja isakatus, kodunurm
Sul meelest võerad omete.

HÄRM KUKKUS KEVADE KAUNIL ÖÖL...

Härm kukkus kevade kaunil ööl,
Hall hingas õitseva õilmete pääl,
Nad närtsind, närtsind, nad närtsind ja surnud.

Kord peiu kallistas kaunikse.
Nad salaja põgenend pelgude,
Ei teadnud ei taati, ei eite, ei taati.

Nad rändand, otsind mööda maad,
Ei leidnud hääd, ei õnne nad,
Nad närtsind, närtsind, nad närtsind ja surnud.

Alustekstis

5 kül
8 omite (vrd. A^2)

Seletused

2 naal — najal
6 üksine — üksinda

Alustekstis

3 N'ad n'ad
5 N'ad
7 N'ad
8 n'ad
9 N'ad n'ad

Seletused

5 pelgude (murd.) — pelgu, peitu

KALMUDE KÜNKAL LÕHMUS NÜÜD LIIGUB ...

Kalmude künkal lõhmus nüüd liigub
Ja linnuke laulab ja ehatuul kiigub,
All aga ist' halja haualla
Noor veskepoiss ta armuga.

Kuis tuule hääl nii kole ja vagus,
Kuis linnu lauluke sala ja magus —
Ja jutt lõpeb paaril, jääb vaikuma:
Nad nutavad — miks? Ise teadmata.

Alustekstis

4 veskepois
7 jut
lõppeb
8 N'ad
nuttavad

Seletused

3 ist' — istub
halja — haljal
4 ta armuga — oma armastatuga

EI SILMA MEID KEEGI SEAL!

Oh talve, tuisand talve!
Maailm, kui veikene!
Meid sunnid sa orgude pohja
Kitsa saunade vahele!

Ja kas küll kaudu kõnnin
Mo hella hoonesta:
Ta pääkene vaevalt vaatab
Veik' aknalta armuga.

Oh suve, sula suve!
Maailm saab kuningaks —
Kuis samm mõõdab mägede harju,
Nii langeb ta laiemaks.

Ja kui ma sind hoian hõlmas
Prii mäe harja pääl,
Silm piirab meil lageda laiust,
Ei meid keegi silma sääl.

Alustekstis

3 (sa)
5 kül
6 ella
7 pääke(ne)
14–15 pääl Silm

Seletused

1 talve — talv (Wied.)
3 pohja — põhja
4 Kitsa — kitsaste
5 kaudu — mööda (Wied.)
6 Mo — oma
9 suve (murd.) — suvi
sula — õrn, pehme (Wied.)
15 lageda — lageduse, avaruse

LAPSE HING ON TAIMEKENE...

Lapse hing on taimekene,
Istutatud mullassa:
Päike küll, ja vihmakene
Tulevad tal taevalta;

Sest, kuis keset ilma vilu —
Keset kurja maru kõu —
Kindel seisab taime ilu —
Seisab niigi kärnri au!

Seletused

[2] mullassa — mullasse
[6] kõu — kõue, äikest
[8] niigi kärnri — nii kärnerigi

KAEBDUS

Kus on rahvas vaik ja vahva,
Kus on kõlisev ta keel?
Kus ka piinal palg ei kahva,
Vana voorus valvab veel?
Kus veel laseb Vanemuine
Laulud tuulde lennata?
Kus on talvel süda suine? —
Tere, oh mu E e s t i m a a!

Eesti rada, lapse sammu
Hoidsid emakäe naal;
Eesti süda, teadsid ammu:
Soe sul üksi isamaal.
Oh kes südameta sallis,
Et te läinud lahkuma?
Nüüd sind nutan taga, kallis,
Kallis kauge Eestimaa.

Saajalaul mind saatis ruttu
Võõra rahva rannale,
Kus ei kodukeele nuttu,
Naeru tunne üksige;
Oma pesake küll pehme,
Lind ei enam aseta —
Armuke, mil jälle lähme
Koju? — oh mu Eestimaa.

A l u s t e k s t i s

3 kaa
9 Eestirada
11 Eestisüda
13–14 sallis Et
14 t'e
17 Sajalaul
20 Naeru, tunne
23 mill

S e l e t u s e d

Kaebdus — kaebus (Wied.)
1 vaik — vaikne (Wied.)
3 kahva — kahvata
7 suine (murd.) — suvine
10 naal — najal
17 Saajalaul — pulmalaul
20 üksige — ükski
22 aseta — asemeta
23 Armuke — armastatu (Wied.)

Kodukaasik, murumulda,
Emajõe vaikne vool!
Haljas hiis, kus Taara kulda
Varjab eesti poege hool!
Emapinna hiilgav ilu
Andis laule lõpmata:
Nüüd on põuel talvevilu —
Oh mu kadund Eestimaa.

Nutt siin lepikutes liigub,
Kurbdus kõnnib kaasikus,
Võõral vainul samm siin kiigub,
Haavand põues agarus —
Oh mu vend, kui kodukõlin,
Kui veel hõiskab armuga
Sulle isanurme helin:
Hoia kinni E e s t i m a a!

Alustekstis

28 Eestipoege
29 hilgav (trv.)

Seletused

34 Kurbdus — kurbus (Wied.)
36 Haavand — haavatud

1873—1882

JÄRELEMÕTLEMISEKS

Rakendades kosjasaani,
Võta õppust, velleke:
Ära lükka läbi laani,
Läbi kümne külade!

Piigad kõik meil ühed — häda!
Mis ep teed sa omaga,
Leiab ta su enne teda
Teisest talust tulema?

Kallis veli, nagu varem
Möödab tänanegi ilm:
Mis sind viltu vedand parem,
Tasub pärast pahem silm!

Alustekstis

Järele mõtlemiseks
1 Rakendates kosja saani
9–10 varem, Möödab

Seletused

3 laani — laante
4 kümne — kümnete
10 Möödab — möödub

KAS JÄLLE HALJENDAD, EESTIMAA ...

Kas jälle haljendad, Eestimaa,
Kevadise elu ja iluga?
Ära heitsid, mida sind tarretand
Ja sada laulu mull' suhu and!

Nüüd kodupäikese kullatee
Mul soendab südame elule —
Nüüd kevade jälle kuningas,
Kes hangund laulud mul lunastas!

Sest usu, usu, mu Eestimaa,
Ei elu nututa võideta!
Kus piisaks sulanud lume jõud:
Ei sääl ei sigine kuri põud!

Küll tali ähvardab täna veel:
Kas see ei olnud lõukse hääl?
Kes lauliku sõrme otsalta
Sind teretab, haljas Eestimaa!

Kas sügis enam ei seu sind?
Kas lumi ei kauem sind kata, rind?

Alustekstis

1–2 haljendad Eestimaa Kevadise
3 heitsid mida
4 laulud mull
6 Mull
7–8 kuningas Kes
8 mull
9–10 Eestimaa Ei

Seletused

3 mida — mis
13 tali — talv (Wied.)

NUTA, NUTA LESEPIISKU ...

Nuta, nuta lesepiisku,
Vangistatud eesti vaim!
Sinu pärast heidab liisku
Sinu oma sugu taim!

Alustekstis

[1] Nuta nuta
[1–2] lesepiisku Vangistatud
[2] Eesti

EESTI NAINE

Meelest karsk ja viisist kaine,
Puhas hing sul ihu sees:
Nõnda seisad, eesti naine,
Seniks oma rahva ees!

«Tagane!» nii hüüa ikka
Kihvti-ilu pakkujail' —
Nõrkus üksi peab pikka
Juttu tallalakkujail'!

Jäägu sinu südamesta
Eemal' iga rojataim!
Tahad, Eesti, kaua kesta,
Valvaku sind kaine vaim!

Alustekstis

2 sull
3 Eesti
4 Seniks
8 talla-lakkujail'
10 Eemal
12 Valvagu

Seletused

10 rojataim (murd.) — roojataim

MIS SA OHKAD?

Mis sa ohkad mure vaevas,
Hoiad laugud niiskeval?
Et ep haljas kõrge taevas,
Maa meil haljas jalge all?

Igal taimel oma elu,
Teda otsib oma surm:
Kaub kevadine kõlu,
Küllap leina kannab nurm!

Kus ep süda oma karva
Soovib õuel' jagada,
Sääl ep tema kohus harva
Kaalub õige mõõduga.

Alustekstis

11 arva

Seletused

2 laugud — laud
7 kõlu — kõla (Wied.)

RÕÕM JA MURE II

Nutusilm ja naerusuu
Käivad kõrvistiku.
Maruvingud, ehatuuled,
Mureringud, õnnehuuled
Jõudvad järjestiku.

Sääl, kus pisar jootis maad,
Lilleõit ta söötis;
Taevas enne palvet valla
Kullahoonel', sauna alla
Mett ja mõru mõõtis.

Eks ep mullu olnud nii?
Eks ep ole täna?
Koidukerad kandvad sooja,
Pilved tõusvad, lähvad looja,
Nutt ei naer neid kääna.

Andku see, kes üle meid
Kaalu kannab ise,
Igal' õiget õnnetundmist,
Igal' vahva valusundmist
Uue sammu sisse!

Alustekstis

3 ehatuled (konj.)
4 õnneuuled
6 Sääl kus
8 Taevas, enne palvet, valla
10 Met
15 Nut

Seletused

2 kõrvistiku — kõrvuti (Wied.)
3 Maruvingud — maruvingumised
4 Mureringud — mureringutused, ahastused
5 järjestiku — üksteise järel (Wied.)
19 vahva — vahvat

HÕISSA!

Nüüd hõissa! vainud, väljad!
Kas vait, kas lauluväes:
Kuid murest olgu paljad,
Kel rändamine käes!
Kui koidukuma suitseb,
Nii vait kõik ringis maa —
Siis rindus õige õitseb
Noor suve sõlmita!

Ja koidu saadik püüab
Sääl pilveid, lõoke!
Laul rändamisest hüüab
Ja tõuseb taevane!
Oh õnn! kui jõuab käia
Silm üle mere, maa —
Ja taevas sinab, laia,
So pääde kohalta!

Küll mäelt linnud lendvad
Ja tuule kerged vood:
Kuid mõtted kiirem kõndvad
Kui lind ja tuulehood!
Kas pilved alla andvad
Ja väsind linnuke:
Meid mõttetiivad kandvad
Ja laul veel taevane!

Alustekstis

1 õissa
3–4 paljad Kel'l

Seletused

8 suve (murd.) — suvi
19 kiirem — kiiremini

KAKS KUNINGALAST

Kaks kuningalast kord köitnud
Arm siidisõlmilla.
Veevahet neil' meri heitnud:
See laenetas armuta.

«Eks ojuda sa jo jõuad?»
Nei' nõudis armuga,
«Kolm küünalt sull', kuni sõuad,
Ma sütitan paisteksa!»

Kes kuulis, kes kuulis seda?
Jah, kadeda naise meel.
See kustutas tuled, — oh häda!
Arm upub märjal teel!

Kuis ringutab kässa tema,
Kuis ruttab nei' kaldalla!
«Hääd ööd teil', oh isa, oh ema!
Ta järele jõuan ma!»

Mis nutuhääled hüüdvad?
Mis kellade helinad?
Kaks kuningalast nad leidvad,
Ja hingeta mõlemad!

Alustekstis

5 jõuad»
12 uppub
19 naad

Seletused

5 ojuda — ujuda (Wied.)
6 Nei' — neiu
13 kässa (murd.) — käsi

RÜÜTLI MÕRSJA

Küünlad paistvad ööse a'al
Mererannal, metsal, maal:
Kes sääl nutab?
Kes sääl ruttab?
Vaimud vaikselt veerevad.

«Tõtta, täkk, mo mõrsjalle!
Uhke isa ainuke
Ootes hüüab,
Pulmi püüab!»
Vaimud vaikselt veerevad.

«Andsin ära tema eest,
Puhast süda põue seest:
Kes sääl ohkab?
Vesi kohkab!»
Vaimud vaikselt veerevad.

«Andsin ära isamaa,
Andsin ära t e m a ka.
Kes sääl nutab?»
Rüütel ruttab —
Vaimud vaikselt veerevad.

Alustekstis

6 täk
16–17 isamaa Andsin
17–18 kaa Kes

Seletused

14 kohkab — kohab (Wied.)

«Täkk, mis tõused tuulella?
Valge viir — mis otsid sa?»
Tuuletuhin,
Merevuhin —
Vaimuviisid veerevad:

Andsid ära tema eest
Õnnetumat piigakest:
Ajad ootsid,
Ajad lootsid.
Vaimud vaikselt veerevad.

Andsid ära tema eest
Puhta põue südamest:
Ajad ootsid,
Ajad lootsid.
Vaimud vaikselt veerevad.

Andsid ära i s a m a a,
Kindla pohja temaga —
Lõpe hüüab,
Põrm sind püüab.
Vaimud vaikselt veerevad.

Piitsaplaks — «Pett, tagane!»
Hirmu-ulun läbi öö!
Tolm ja veri —
Tormis meri!
Vaimud vaikselt veerevad.

Alustekstis

21 Täk
34–35 lootsid Vaimud
36–37 i s a m a a Kindlat
39–40 püüab Vaimud
41 Pet
42 Hirmu-hulun

Seletused

37 pohja — põhja
38 Lõpe — lõpp (Wied.)

Täkk, kust tuled? Täkk, kus peig?
Pulmast muutis hauakäik.
Nutuhääled,
Leinakeeled —
Vaimud vaikselt veerevad.

Küünlad aga ööse a'al
Paistvad rannal, metsal, maal:
Rüütel ruttab,
Neiu nutab.
Vaimud vaikselt veerevad.

Alustekstis

46 Täk kust
Täk

Seletused

47 muutis — sai, kujunes

LINNUPÜÜDJA

Linnukese püüdmisele
Tõttas kroonuisand teele,
Enne noomis naisukest:
«Lõika nööbiauk mul lahti
Kuue rinnul, et ep mahti
Leiaks lahkem lindudest.»

Kui siis Kadri kääri kannud,
Nööbiauku laiendanud,
Kõnnib kaudu kaasake,
Valvab: Varsi ta vist heidab,
Põue pääle pesa peidab —
Oh sa vaene väetike!

Pitka mureaja pääle
Pöörab õhtul koduteele,
Heidab sängi vanarauk;
Petelikult peidab tuska,
Kadrit kõrvalt tõukab puuska:
«Õmble kinni nööbiauk!»

Alustekstis

13 mureaea

Seletused

9 kaudu — mööda, ära (Wied.)
10 Varsi — otsekohe (Wied.)
13 Pitka (murd.) — pika
16 Petelikult — petlikult
17 puuska — puusa (Wied.)

PALVE I

Issand, kes sa meie abi
Igal pool ja alate:
Sinu halastuse läbi
Avita meid edasi,
Et so tahtmine meil olgu
Kujumärgiks, et meil tulgu
Sinu riigi õnnistus,
Sinu vaim ja vagadus.

Lase oma helde sõna
Jääda meie keskele,
Et meil enne nii kui täna
Õige tee jääks selgele:
Et me kohe rada rändes,
Paranduse poole kõndes,
Tõe poole hoiame,
Vaimuabi leiame!

Valguses sa valitseja,
Valgust anna mulle ka!
Kes ma, põrmus talitseja,
Püüan õigust otsida!
Lahuta mo vaimusilma,
Et, mis läbi siit maailma
Tõeteed mul näitab eel,
Nõuaksid mo hing ja meel!

Alustekstis

2 Igalpool
13 m'e
21 vaimu silma
22 Et mis

Seletused

6 Kujumärgiks — eeskujuks
19 talitseja — talitaja
21 Lahuta — kergenda, tröösti (Wied.)

JEESUS, TULE MINULE

Issand, olgu igal pool
Meie kantsiks sinu hool!
Tõtta oma armuga
Meie nõdrust varjama!

Rõõmu all ja häda sees
Ole parem abimees!
Kuhu liigun pääval, ööl,
Sinu kuju käigu eel!

Õiget teed siis kõnnin ma,
Heldem sõber, sinuga,
Tõekotta, taevasse,
Issa rüppe tagase!

Alustekstis

Jesus tule
5 Rõõmo
al

Seletused

4 nõdrust — nõtrust (Wied.)

1874

LINNU LENNUL

Lenda, lenda, linnukene,
Leia lahket isamaad!
Tõtta, tarka tiivulene,
Kuni kodu kätte saad!

Peidupesa põõsastikus
Kodu kiidab kullakeel;
Laulu sula sõnumikus
Õhud hõisk'vad ülevel.

Lindu! sugulane sulle,
Laulus hinge lendu viin!
Õhk ja kodu, omad mulle —
Halvand tiiba nutan siin! —

Alustekstis

4 kodo
5 pöösastikus
6 Kodo
11 kodo

Seletused

6 Kodu — kodus
7 sula — pehmes, õrnas (Wied.)
12 Halvand — halvatud

ÕHTU

Õhtu eha heidab —
Taevas tähta kõidab
Halja võlvilla;
Laul ja lugu vaigub,
Õhturahu hõigub
Üle hing'va maa!

Uni, uni, paisu!
Tõtta, võta kaisu
Haigid südamid!
Igatsusi täida!
Hirmu julgeks võida!
Peida pisarid!

Mull' ka õnne mõõda,
Kes ma läbi ööda
Nutan üksina!
Unenäo süles
Kanna lennul üles —
Vii mind armulla.

Alustekstis

17 lendul üless'
18 armula (vrd. A)

Seletused

2 tähta (murd.) — tähti kõidab — kõidab
3 Halja võlvilla — haljale võlvile
4 vaigub — jääb vaikseks
8 kaisu — kaissu (Wied.)
9 Haigid südamid — haigeid südameid
12 pisarid — pisaraid
15 üksina — üksinda (Wied.)
18 armulla — armule

1875

HÄLLILAUL

Maga, maga, maimuke,
Memme magus marjake!
Lillioksad liigutamas,
Kasekakud kiigutamas,
Uni astub uksele —
Maga, eide õieke!

Maga, maga, maimuke,
Memme magus marjake!
Isa tuleb üle õue,
Pistab kahed oksad põue,
Tuleb tasa toale,
Maga, eide õieke!

Maga, maga, maimuke,
Memme magus marjake!
Lahkel' lapsel' lausa lilli,
Kaske sell', kes puhub pilli,
Jagab tarka taadike,
Maga, eide õieke!

Alustekstis

7 maga maimuke (trv.)
13 maga maimuke (trv.)
15 Lahkel lapsel
16–17 pilli Jagab

Seletused

4 Kasekakud — kasekoogud, hällivibuna kasutatud kase-oksad

ILUS OLED, EMAPIND ...

Ilus oled, emapind,
Enne nagu praegu,
Kus ma, veike künnilind,
Laulsin oma aegu!
Tarretanud laulud suus
Elukülma kätte —
Tagasi ei laenetus
Iial pööra lätte!

Alustekstis

tekst värssidesse jaotamata
[3] ma veike
[3–4] künnilind Laulsin

Seletused

[3] künnilind — ööbik

JÄLLE ISAMAAL

«Ütle, kus sa siis nii kaua käinud
Oma kuldse kodupinnalta?
Mis su süda otsima säält läinud
Võeralt maalt ja võeralt linnalta?
Kas ehk mõni läikivam sull' leidus
Langes rüppe rändamise teest,
Mis sa sala oma põue peidus
Paigal hoiad meie silma eest?»

Nõnda isamaised hellad tuuled,
Päike, linnud, helde emapind,
Nõnda teretajad armu-huuled
Võtvad imesteles vasta mind.
Mis mul võimatumal kosteks anda?
L o o t u s t Looja loonud igal pool,
A r m a s t u s t ja u s k u tahtnud panda
Iga põue tema kaitsev hool.

Üks on päike igas taevas läitmas,
Vana viisi tema soendab,
Üks on mure, meelt ja mõtteid täitmas,
Üks on ilu, mis meid toendab:
Üks on südamete häädus, paha,
Kus ei inimesed kisama?
Lein ja lust on igal pool meil kaha —
Aga ü k s on a i n u s: i s a m a a!

A l u s t e k s t i s

8 Paigal'
13 mull

S e l e t u s e d

2 kuldse — kuldselt
5 leidus — leid (Wied.)
13 võimatumal — võimetul (Wied.)
20 toendab — toetab

Siin ep üksi taeval tõsist sooja,
Sooja ilmutab mu rahva rind,
Siit ep üksi, lahke laululooja,
Vaga Vanemuine, leian sind.
Mitte maru armuta ei l õ h u,
Kõva kända tema kangetab,
Jälle tõstab tuul, mis tema rõhu
Laial luhal maha langetab.

Kindlamat ei olnud kuskil lootust,
Ega usku kuskil õigemat,
Kuskil armastusel enam tootust,
Ega murekannet lõigemat.
See'p see ongi minu läikiv leidus,
See'p see haavand hinge parandus —
I s a m a a mul seisab põue peidus,
I s a m a a mu ü l e m v a r a n d u s.

Alustekstis

39 mull

Seletused

30 kända (murd.) — kände
kangetab — muudab kangemaks, tugevamaks
35 tootust — tõotust (Wied.)
36 lõigemat (murd.) — leigemat, soojemat
38 haavand — haavatud

MAIA PÕRSAKESE LUGU

Toru Tooma õue varjas
Paari põrsakesi karjas;
Kus sa külas kenamaid,
Naaber, iial näha said?
Lusti löövad läbi aja,
Usinast' siis süüa vaja —
Päevast päeva lähvad kaks
Silma nähes paksemaks.

Aga s e s t ep paha lugu:
Harjaslooma lihav sugu
Terve aasta nädalid
Muud ei saa kui k a r t u h v l i d.
«Ikka üks seesama toit!
Kui meil Toru-ema õhtu
Paremat ei paku kõhtu, —
Söögu neid kas tuleloit!
Kartohvlisi ma ei sööl
See mul olgu viimne töö!»

Venna vasta noorem kärss,
Nõnda kõlas tema värss.
Juba räägib saksa saiust,
Juba soovib mõisa maiust;
Aga pange tähele,
Mis sest sündis mehele.

Alustekstis

4 ial
10 Harjalooma
18 mull
19 norem (trv.) kärs
20 värs

Seletused

1 õue — õu (Wied.)
5 aja (murd.) — aia
12 k a r t u h v l i d — kartuleid
14 õhtu — õhtul
17 kartohvlisi — kartuleid

Õhtu tuli. Mis neil ees?
K a r t u h v l i d neil küna sees.
Põrsas paha meelega:
«Mina neid ei puuduta!
Nötsa, minu jagu ka
Võid sa alla neelata!»
«Aitäh!» raukas suurem, läks
Söötis ennast rammuseks.

Laps, sul teada enesel,
Kuida kiunub näljakell!
Tühi kõht ka põrsalooma
Sundis porist toitu tooma;
Läheb saasta sorkima,
Tõttab roistu torkima —
Põhku heites ähib ta
Õhtu haige kehaga.

Tõisel päeval — mis neil ees?
K a r t u h v l i d neil küna sees.
Vihaga siis põrsake
Selga pöörab künale,
Roidab jälle õue läbi,
Kas ei leiaks muidu käbi —
Kae, magus lõhnake
Tõuseb köögist ninasse!

A l u s t e k s t i s

33 sull

S e l e t u s e d

29 Nötsa — notsu
31 raukas — röhkis (Wied.)
38 roistu — mustust, tolmu (Wied.)
41 Tõisel (murd.) — teisel
45 Roidab — nuusib (Wied.)
46 muidu — tavalist (Wied.)

Kuldikene tasal sammul
Luusib kolde tulele,
Pistab lõuakesed ammul
Paigal' pandud pajasse:
Kuldil küpse kalake
Väga moka järele,
Kalu kolm ta korraga
Neelab alla armuta.

Toru-eite astub kööki:
Kusagil ei enam sööki!
Kuldist ta ei aimanud,
Kulti ta ei laimanud,
Isegi ei mõista ta,
Mis sest tuleb arvata.

«Toomas!» tõstab eite häält,
«Kalad kadund kolde päält!
Põrsaid hulgub õues kaks,
Ihu nuga teravaks,
Vähem neist ei suuda süüa,
Sellel' otsa teha püüa!
Päälegi meil pühi ees,
Katal seisab alles vees,
Säen tema uueste
Sisikonna leemele!»

Alustekstis

52 Paigal
57 Toru eite
61 Jsegi (trv.)
61–62 ta Mis
62 arvata?

Seletused

49 tasal — tasasel, vaiksel
67 Vähem — väiksem
70 Katal — katel (Wied.)

Kas nüüd nõnda sündis vast?
Poodi üles põrsalast?
Oh, küll pidi koerust kandma,
Oma naha ära andma,
Perenaese tahtmist täitma,
Tooma noa alla heitma.
Mis siis, kui tall' otsa loodi,
Haigest kõhust välja toodi?
Tükk säält heidesõõrikest,
Neli pastlanöörikest,

Manni labakinda pool,
Jukukese vibunool.
Veel suur süsi, alles pala',
Viimaks siis kolm küpse kala.

Alustekstis

79 tal'
81 eide sõõrikest
81–82 sõõrikest Neli
82 pastla nöörikest
84 viibunool

Seletused

85 pala' (murd.) — palav

OH VÕTA OMA HÕLMA...

Oh võta oma hõlma
Sa, Issand, isamaad,
Kel kiusatuse sõlma
Nad kurjalt kuduvad!

Alustekstis

3 Kel'l

Seletused

3 sõlma (murd.) — sõlmi

NARRIKNURMEL SÄRGIKÄISIS...

Narriknurmel särgikäisis
Isa-siili lävel seisis;
Saatis pilgutades silma
Lahedaste läbi ilma.
Pühapääva päikene
Vaatas maha armsaste.

Alustekstis

[2] Isa siili
[3] pilgutates

JÜTSI, TIGEDUSTA TÄIS...

Jütsi, tigedusta täis,
Kargab takka partsi selga;
Teine ka ei jäta võlga,
Hammustas, et läbi käis!
Kuni tige ojake
Pehmet nahka päästa nõuab,
Loigu pinna alla jõuab,
Mudane ja rojane.

Eemalt vahib kanakari,
Luksub eit kui hirmuvari:
«Priidu! Poiss! — See võrukael
On mu viimne kirstunael! —
Tule koju lauta! Misse?
Taevake! Ta kukub sisse!»

No mis muud kui Jütsi sõimas,
Vesipinnal laulu lõimas.
Siis ep Priidu sääreni
Hüppas vette nagu kala,
Pritsu tagumise jala
Murdis maha ääreni:
«Tule nüüd ja sõima veel,
Sina, tige tõrukeel!»

Alustekstis

11 Pois
18–19 kala Pritsu
22 Sina tige

Seletused

2 takka (murd.) — tagant
partsi — pardi (Wied.)
8 rojane (murd.) — roojane
16 lõimas — sõimas, laimas (Wied.)
22 tõrukeel — tülikeel, riiupulk

Konnaeite nuttes tõttab,
Haige lapse hõlma võtab:
«Kas ma sind ei keelnud enne:
Seisa kodu, Jütsikene!»

Pardikene randa sõitis,
Kus ta konna ära võitis:
Vennad hõiskel läbi tuba:
«Memm, nä' näh! Ta tuleb juba!»
Kanaema, väetike,
Hirmusta veel haiglane,
Pööris silmi ülemalle,
Ohkas: «Tänu Jumalalle!»

Alustekstis

27–28 sõitis Kus

Seletused

33 ülemalle — ülespoole

KULLA LAPS

Kulla laps, kas tuled seie?
Tule mulle, väikene,
Päävatööle lähme meie,
Varsi tõuseb päikene.
Ennä, koidu puna õitseb,
Kuumab üles taeva all —
Pane palves käed kokku
Anna tänu Jumalal'!

Une tiiva üle ilma,
Üle sinu mattis ööl —
Nüüd sul saadab oma silma,
Valvama sind päävatööl,
Juhatama sinu sammu,
Õiendama sinu teed,
Rohkendama sinu rammu,
Kui sa tehes väsined.

Higi tõuseb otsa ette?
Pale higis kasvab leib, —
Õhtu tuleb kergelt kätte,
Kui sul käsi kiire käib.
Looja usin saadik sõuab
Sinu sihiks taevalla —
Õhturahu poole jõuab
Muidu ilma sinuta.

Alustekstis

3–4 meie Varsi
5–6 õitseb Kuumab
6 üless
al
8 Jumalal
9–10 ilma Ule
21–22 sõuab, Sinu
11 Oma
12 pääva tööl

Seletused

1 seie (murd.) — siia
4 Varsi — otsekohe (Wied.)
16 väsined — väsid

Ega talgi oma voli,
Palju temal talitust,
Siiski, millal aega oli
Puhata tal väsimust?
Vagusi ja väsimata,
Kuida tee tal rajati,
Kõnnib ilma käsimata, —
Ilmaski ei ajati!

Jälle õitseb puna taeval:
Naeratab nii lahesta:
Lase nüüd, laps, — teuvaeval
Tõusnud higi tahkeda!
Oma silma Looja peidab
Tagasi taa madalal':
Pane käed palves kokku,
Anna tänu Jumalal'!

Alustekstis

29–30 väsimata Kuida
30–31 rajati Kõnnib
32 Ilmasgi
35 teuvaeval'
38 ta
madalal

Seletused

31 käsimata — käskimata
32 ajati — aetud
34 lahesta — lahkesti
36 tahkeda — kuivada
38 taa — taas (Wied.)

KAHESUGUNE PÜÜD

«Kukuroogu!» hüüab kukk,
Lahti lähäb kambri lukk,
Hansu võtab aabitsa:
«Kukk, nüüd tule kooli ka!»

Kukk, see laulab ühte hoogu,
Kütab sööma: «Kukuroogu!»
Haned, kanad, pardid: nad
Pole keegi targemad.

Kisavad ja kääksuvad,
Purelevad, pääksuvad,
Koidu tõusest kuni õhtu
Orjavad kuid oma kõhtu.

«Ei see auvusta küll last,»
Mõtleb Hans, ja agarast'
Tõttab kooli õppele.
Aastad jõudvad lõppele:

Hansust kasvand kange mees,
Targem ise teiste ees,
Töö ja usinusega
Ära võitis aabitsa,

Alustekstis

5 se
7 n'ad
11–12 õhtu, Orjavad
13 se

Seletused

11 tõusest — tõusust (Wied.)
12 kuid — vaid, ainult (Wied.)
13 auvusta — austa (Wied.)
16 lõppele — lõpule (Wied.)

Võitis ära mõnda muud,
Mis tal kütkendanud luud:
O m a katust täna ta
Õnnistamas tänuga.

Tänuga ta teiste ees
Seisab o m a raja sees:
Kussa meie kukeke?
Laia kõri loomake?

Rasvas haned, pardid, nad
L e e m e v a a g n a s magavad!
Nende keskelt uhkeste
Punab kukeharjake!

Veristatud väetike
Ära andis kõrikse!
Teised tema lihaga
Võt'vad püha pidada!

Laia kõri loomake
Kausi pohjas edine.
Kõhutäide üksine
Sind ei aita, lapsuke!

Alustekstis

21–22 muud Mis
27 Kusa
29 n'ad

Seletused

22 kütkendanud — aheldanud, köitnud
27 Kussa — kus
38 pohjas — põhjas
edine — esine, suuesine toit (Wied.)
39 üksine — üksinda, ainult

SINU KÜLGE!

Südame ma kinni köitnud
Sinu külge, isamaa!
Sinu surmal tahan surra,
Sinu elul' elada!
Kus ma käinud, mida näinud,
Mida õppind kuskil pool:
S u l l e kõike kasvatanud
Kasuks seda hinge hool!

Südame ma kinni köitnud
Sinu külge, emakeel!
Ikka sinu hõbehelin
Heliseb mu kõrva eel!
Kümme keelemurret kärsi
Väsind kõrvus hanguvad:
S i n u rikka regevärsi
Ette põrmu langevad!

Südame ma kinni köitnud
Sinu külge, isavaim!
Võeral pinnal närtsib sinu
Varjul sirgund kodutaim!
Ristikese jauks jaga
Paika põuel' uhkele:
S i n u mulda luba panna
Väsind jalad puhkele!

S e l e t u s e d

[13] kärsi — kärsitult

1879

ÄRKAMISEKS!

Mis laulab õrrelt külakukk?
«Laps, päike ammu taevala!
Kui kaua suudad laiselda?
Virk, tõuse püsti! aja sukk
Ja saabas jalga rutuga!
Kas hiuksed pääs sul soetud?
Nüüd tõtta esmalt kaevule!
Kui Issameie loetud,
Siis murrad leiba rõõmsaste!»

Mis laulab õrrelt külakukk?
«Jo lõunal' jõuab päikene,
Sul pale kuumast higine:
Et laisklemine hinge hukk,
Sa seda usu, lapsuke;
Siis sinu oma sigineb,
Kui sõrmed sunnid liikuma;
Kui vaevast ihu higineb,
Siis hambail asja kiikuda!»

Alustekstis

6 sull
12 Sull
14 sedda usu lapsuke
15–16 sigineb Kui

Seletused

6 hiuksed (van.) — juuksed
17 higineb — higistab (Wied.)

Mis laulab õrrelt külakukk?
«Ma kätte kutsun und ja ööd,
Ei päikesel nüüd enam tööd,
Nüüd hingab puu ja nurmenukk!
Kui pale higi kasu tõi,
Siis käed risti, lapsuke!
Kes vaevas päevaleiba sõi,
See heidab pehmelt puhkele!»

Alustekstis

21 päikesel, nüüd
25 söi

MIS KUTSIK PUUTUB HANESSE?

Altoja koera kutsikas,
See oli väga kiusakas.
Ta igal' poole nõudu and',
Kus teda keski küsitand;
Ta pahandas vast ennast sugu,
Siis haukus, kiunus ühtelugu.

Kord hanepere eideke
Tõi pojukesi saunale:
Ja hanetaati ise ka
Taht' poege keskel vihelda,
Kui hellalt haljas ojavesi,
Vaat', meelitamas hanekesi!
Kõik hüüdvad ühe häälega:
«Ennä', kui kallis supelda!»

Kes kargab käratsedes vasta?
Kes muud kui kutsik, kade mees!
«Siit ära! Siit ei tohi astu'!
Eks te ei nää, et vesi ees?
Nii hullu pole ma veel näinud,
Et mõni ise vette läinud!
Kui hoolt ei muret kannaks ma,
Nad tervelt tõttaks uppuma!»

Alustekstis

2 Se
10 Taht
18 t'e nää'
19 'pole
22 N'ad

Seletused

3 nõudu — nõu (Wied.)
and' — andis
4 keski (murd.) — keegi
küsitand — ei küsitlenud (Wied.)
10 Taht' — tahtis

«So? Kes siis s i n d on appi hüüdnud?»
Nii küsis hane-eideke,
Ja keele välja pista püüdnud
Nii sirele kui siuguke.
«O't o't, ma näitan sulle teed!
Kas sulle rendiks oja veed?»

Mis tegi meie mõistlik pits?
Ta kõpsas tagasi kui kits,
Võtt' reite vahel' ruttu hänna
Ja jättis haned sinna-tänna!
Kuid põgenedes nurab suu:
«Kes uppu' tahab, uppugu!»

Ei uppund hallikesed lätte,
Neil vesi sõbraks ammustki!
Vaid õige ula laente kätte
Nad uskvad supusulgesi!
Ei, kaagutades tõstvad hääle:
Las' kutsik hauku' ikka pääle!
Ta omast meelest targake —
Mis kutsik puutub hanesse!

Alustekstis

31 Võt' reide
32 sinna tänna
33 põgenetes
38 N'ad
39 kaagutates

Seletused

26 sirele — välja sirutatud siuguke — siuke, ussike
31 Võtt' — võttis
33 nurab — nuriseb, uriseb
37 ula — vabalt (Wied.)
38 uskvad — usaldavad (Wied.) supusulgesi — sukeldumissulgi

LAPS JA ORAVAS

Laps: Oravas, mis vaevad sa
Ennast pähkli koorega?

Oravas: Kui ei looda tuuma takka,
Ei siis hammas kinni hakka!

Seletused

Oravas (murd.) — orav

KITSETALL

Karga, kallis kitseke,
Hüppa mööda mägede,
Ole usin, ole virk,
Nobe nagu rohusirk!
Määgi nüüd ja mängi veel,
Kus sul õitseb lapsemeel:
Sirgud sokuks, — oled kange,
Külm ja tuim kui lumehange!

Alustekstis

1 Karga kallis
3–4 virk. Nobe
6 sull

Seletused

2 mööda mägede — mööda mägesid
4 rohusirk — rohutirts, ritsikas (Wied.)

MEIE KASS

Nüüd on lugu üsna aval:
Meie kiisu väga kaval.
Rottidest ei enam saa:
Maiust hakkab ajama.
Luusib mööda õue-aeda,
Linnupesi tahab kaeda,
Sulgisloomi lõhkuda!
Kasi, kiisu, minema!
Jäta kanapoegil rahu,
Muidu — mõõdan sinu tahu!
Hiired raitas hüppavad:
Katsu, et nad kautad!

Alustekstis

4 Maijust
5 õue aeda
12 n'ad

Seletused

11 raitas (murd.) — majas (ühe katuse all olevate talu-hoonete kohta)

HÄLLI ÄÄRES

Väsinuks end päike jooksis, ütleb:
Eks sest saa!
Paneb sängis silmad kinni,
Heidab hingama.
Äiu, äiu, hellake,
Uinu ka
Magama,
Suureks sirgud üle öö.

Lõhmus liigutamas lehti, ütleb:
Imet ka!
Kui ei enam päike paista,
Heidan sängi ma.
Äiu, äiu, hellake,
Uinu ka
Magama,
Suureks sirgud üle öö.

Laulab laanes lehelindu, laulab:
Liirila!
Kui ei lehed enam liigu,
Heidan maha ma.
Äiu, äiu, hellake,
Uinu ka
Magama,
Suureks sirgud üle öö.

Alustekstis

[1] Väsinud (vrd. A)
[21] Aiu (trv.)

Jänes ajab kõrvad kikki, ütleb:
Üksina
Mina ka ei valva kauem,
Tõttan tukkuma.
Äiu, äiu, hellake,
Uinu ka
Magama,
Suureks sirgud üle öö.

Kütt nüüd paneb püssi seisma, ütleb:
Tühi ka!
Kui ei jänes enam jookse,
Poen puhkama.
Äiu, äiu, hellake,
Uinu ka
Magama,
Suureks sirgud üle öö.

Pilvist pilkab kuu ja paistab
Hõbepalgila,
Nüüd on tukus, nüüd on lukus
Terve ilmamaa,
Äiu, äiu, hellake,
Uinu ka
Magama,
Suureks sirgud üle öö.

Alustekstis

42 Hõbe palgila

Seletused

26 Üksina — üksinda (Wied.)
41 pilkab — pilgub, vilksatab
42 Hõbepalgila — hõbepalgeil

VILI JA UMBROHI

Aina vilja viskad sa
Vau vahel' paisuma —
Kust ep karuohakad
Puhtast põllust tõusevad?

Mullas tegi päeva, ööd
Pime vägi salatööd:
Valge kätte välja nüüd
Tungis õigus, tungis süüd.

Viljast tunned rukki sa,
Oma viljast ohaka,
Kumbki kohut täidavad,
Katkud sa ehk kosutad.

Hoia käsi tegeval:
Tõde kõnnib taeva all;
Ei ta iial jäta hilja
Rohust puhastada vilja.

Alustekstis

5 päeva ööd
13–14 tegeval Tõde
15 ial

Seletused

8 süüd — süü (Wied.)
11 kohut — kohust
15 hilja — hiljaks

SALADUS

Kaldal istub poisikene,
Laene voolu vaatab päält,
Mõtleb: hääl neil imelene:
Mis nad täädust toovad säält?
Tahan korraks kuulatada!
Käänab kõrva alamal' —
Virgalt veereb laenekene,
Juttu räägib tuhinal.

Ei ma moista sinu juttu,
Oota, tulen senna, mees!
Kummardab ja — uiah! ruttu —
Juba poissi oja sees!
Laene lükkab omi jälga,
Püsti tõuseb ligund poiss,
Kaldale ta päästab selga,
Naerab oma himu täis.

«Mis sa kuulsid laene ligil?»
Nägu tal täis kavalust:
Hoia kinni suu kui pigil,
Räägin sulle saladust!
Laene lugu nüüd mul lakkas
Magusam kui mesikärg!
Tõe pohi pähä hakkas:
Vaata ette, v e s i — m ä r g! —

Alustekstis

11 Kummardab
13 lukkab (kv.?)
14 pois
18 tal'
21–22 lakkas, Magusam

Seletused

4 täädust (murd.) — teadust, teadet
9 moista — mõista
10 senna — sinna (Wied.)
13 jälga (murd.) — jälgi
17 ligil — ligidal
23 pohi — põhi

IGATSUS

Tule, oh kevade, tule ja too mind!
Elu siin külmab ja uhke maailm,
Tarretand tiivaga väriseb voolind,
Tarretand laulud tal, sumine silm.

Miks ep ma otsisin võõralta ilu,
Võõralta varju, tuge ja nõu?
Marudeks kasvanud kodune vilu,
Imeb mul soonetest nooruse jõu.

Iga mull' pilveke sinises taevas
Kõneleb kodumaa päikese teed,
Kus aga laeneke rajakest kaevas,
Kuulen ma kohavad Eestimaa veed.

Vaata, kui loomus leinades õhkab,
Temaga närtsin isegi pea,
Igatsus õitseb, viletsus lehkab,
Lootuse lille ma kuskil ei tea.

Tule siis, kevade, tule ja too mind!
Kus minu armastus idanes:
Anna sa aset mull', Eestimaa soopind,
Elu, ilmu mu südames!

Alustekstis

4 tall
6 tugi
nõuu
8 jõuu
9 mull
13 Vaata kui
19 mull

Seletused

4 sumine — läiketu, tuhm
8 soonetest — soontest
12 kohavad — kohavat
13 loomus — loodus

AUSTATUD KIRJAMEESTE-SELTSI EESTSEISULE!

Neljandama näärikuu p. 1879

Kindlat teed ma tänini Sind näinud
Sirgel mehesammul kõndivat,
Kas Sull' hommikulta vaenu käinud,
Õhtult kõu loonud kõminat!
Oma kasu ei Sa enne nõudnud,
Vaeva eest ei pelgu põgenend!
Meeste kätte tänini sa jõudnud,
Isamaa, veel usaldada end!

Nõnda teretan Teid kaugelt piirelt,
Suguvennad, sojast südamest!
Ühte jääge, ühte heitke kiirelt!
Eemal' hoidke vale vaimu eest!
Oh mo isapinna pojad! Kinni
Hoidke säält, kus tuntud tugev hool!
Ühendus meid üksi kurja pinni
Keskelt kannab tugevuse pool'!

«Vaata, siin ja sääl on Kristus!» hüüab
Petis hääl, Sind ühest lõhkudes.
Eesti Selts! Kui Sind ta võrku püüab:
Vaimu lilled langvad õhkudes!
Kui ka Sind ei jõua silmad kanda
Tõsiduse tuntud pohjale:
Siis Sul õigus, rahvas, ennast anda
Pilkva pimeduse ohjade!

Alustekstis

Auustatud
Näärikuu
1 tännini
14 säält kus
23 Sull

Seletused

9 piirelt — piirilt
10 sojast (murd.) — soojast
15 pinni — näpitsa, pigistuse
22 Tõsiduse — tõe (Wied.)
pohjale — põhjale
24 Pilkva — pilkase
ohjade — ohjadesse

Lükka eemal', mis ei selge, kange,
Kindla pohja pääle rajatud!
K i r j a m e e s t e S e l t s e i e n n e
l a n g e,
K u i t a i s e e n d e i h u k k a n u d!
Minu isapinna lootus! kõnni
Kartuseta vanemate teel!
Truuviks jäid Sa, südamikuks senni:
Truuviks jäägu lõpuni So meel!

Alustekstis

26 eemal' mis

Seletused

26 pohja — põhja
31 Truuviks — truuks (Wied.)
südamikuks — julgeks (Wied.)
senni — seni (Wied.)

SÕBRALE PIIRIKIVI SÜDAMLIKUS AUSTUSES

Koidula

Kes on kaevu kaevajad,
Ärgu kartku vett:
Kui sa maja ehitad,
Nõuab savi kätt!
Meheks see, kes muda maha
Jätab pärast teu taha!
Puhtus tõuseb vägevalt
Välja iga koore alt!

Alustekstis

auustuses

1880

MINU ARMSA TAADILE
F. J. WIEDEMANN
16maks septembriks 1880

Kevade mull' pakkus õisi:
«Eks sa tõtta isale
Vallikate valgid kõisi
Kandma tänu lisale?»
Mis ma otsin, väike, väeti,
Targa meeste taludes,
Kuhu istmed kõrgeks säeti?
Neiu paigad nurkades!

Suvi sundis aasta astel:
«Virgalt varisemas lill!
Harik hiilgab ilu kastel:
Kääna pärjaks kummarkil'!»
Kummarkile oksad kallid
Isa hiuksid varjama,
Kellel kulmud aust hallid;
Teda ehib i s a m a a!

Alustekstis

Septembriks
5–6 väeti Targa
12 kummarkil
15 auust

Seletused

armsa — armsale
3 Vallikate — maikellukeste (Wied.)
valgid — valgeid
kõisi — kõisi
6 Targa — tarkade
11 Harik — rukkilill (Wied.)
12 kummarkil' — kummargile (Wied.)
14 hiuksid (van.) — juukseid

Vaeseks lapseks teede ääres
Nuttes seisis e e s t i k e e l,
Tuisuvallal tolmus veeres
Eide kullavara veel.
Et ta kuninglikku sugu:
Uhket sõna naeris ilm!
Neiu laulis leinalugu,
Näust nõrkend, käsist külm!

Isa, nägid tema häda,
Tolmu seest ta välja tõid,
Teda usaldades, keda
Omakesed risti lõid!
Leidsid tema haavul' liidid,
Ehtisid ta iluga,
Kudusid tall' kullariidid,
Pistsid sõrme sõrmuksa!

Tormilaened lagunenud,
Jälle tasa veereb kaal;
Ema helin vagunenud,
Hõiskab, mõrsja, isamaal!
Lapse õigusela lendu
Tõuseb eide majades!
Kuulutavad tema kändu
Sugukaljud kajades!

Alustekstis

18 E e s t i
27 usaldates
31 tal'
35 helin, vagunenud

Seletused

29 liidid — sidemed

Et sa, taati, teda ehtind,
Kangel' põhjal' kaljutand,
Tema kulda lahti lehtind,
Tema tarkust paljutand;
Tema õigusele pannud
Sõnasäädust vahiksa,
Aset tale, ilu annud:
S e d a h õ i s k a b i s a m a a!

Terve elu selle vajaks
Kulus pale higi sees:
Eestimaal' see eluks ajaks
Särendamas silma ees!
Tunnistamas seda targa,
Kuulsa meeste osav koor:
Kuida'p mina sekka arga
Laulu lõõrin, — naene noor!?

Lõu laulis, kägu kukkus,
Kiites endid kuningaks:
«Ära hoia huuled lukus —
Kes sind pärib osavaks?
Mitmesugused on anded
Jumalate jagades:
Teised täitku omad vanded —
S i n u jõud on s ü d a m e s!

A l u s t e k s t i s

42 Kangel põhjal (vrd. A)
53–54 targa Kuulsa

S e l e t u s e d

42 kaljutand — kaljuna seisma pannud
43 lehtind — palminud, põiminud (Wied.)
47 tale — talle
49 vajaks — jaoks
52 Särendamas (murd.) — sätendamas
53 targa — tarkade
54 Kuulsa — kuulsate

Vanemaks sull' oli, keda
Kõrged kiitvad kõlinal!
Isaks sulle, ütle seda,
Hüüa, hõiska helinal!
Millal iial isa valva
Täielt tänab lapse rind?
Hoia, et ei seda salva,
Kes sull' kallis, künnilind!»

Suvi, kevade ja lindu:
Õigus teil on ülepää!
Usaldust ma võtan rindu,
Viibi, suvi! seisma jää —!
Hale! Lagedaksa läinud
Aasad, halliks haljas ilm!
Kus ta enne ilu näinud,
Leinab härma summes silm!

Kas ma sügisised õied
Tohin tuua isale?
Tütre-armastuse kõied
Pärga panna lisale?
Pole küll neil karva kisa:
Armuga neid ehtisin,
Lahkeid mälestusi, isa,
Õite vahel' lehtisin!

Alustekstis

79–80 näinud Leinab
88 Õide

Seletused

69 valva — valvamist
70 Täielt — täiesti
72 künnilind — ööbik
77 Lagedaksa — lagedaks
80 summes — niiske, pisarates (Wied.)
83 kõied — kõied
85 karva kisa — värvide kirevust

Millal iial aru andes
Väsisid mu nõdrusel'?
Millal, hõdra sammu kandes
Teadustuse lävedel'?
Suved tulnud, suved kadund,
Kasvis au sul aastega:
Sinu lahkusesta ladund
Aeg mull' seda rohkema!

Pitkil hiuksil viljatera
Kõrre otsas kollendab,
Õhtu poole päeva kera
Varju helbed nollendab —
Ei ma suuri sõnu leida,
Uhkeid andid pakkuda
Jõua: isa, armu heida —
Tulen iseomaga!

Õue õilmed läinud mööda,
Lõu vait ja kukulind:
I k k a sinu lapseks jääda,
Armas isa, lase mind!
Võta künnilinnu nõdrad
Tänusõnad armula
Vasta: keel ja kõne hõdrad,
T ä n u s t tark su Koidula!

Alustekstis

89–90 andes, Väsisid
94 sull
100 elbed
104 ise omaga
107–108 jääda Armas

Seletused

90 nõdrusel' — nõtrusele (Wied.)
91 hõdra — õrna, hapra (Wied.)
94 kasvis (murd.) — kasvas
aastega — aastatega
97 Pitkil hiuksil — pikkade juustega
100 nollendab — poetab maha
102 andid — andeid

JUTT

«Mis mulle jutustad, koidiku tuul?»
Eestimaalt tulen,
Väsinud olen:
Kõikusin kodumaa ladvade lehtes,
Kevade ehtes
Hiilgavad vainud ja väljad ja aas!
Lilleke maas,
Tammed ja kase ja lõhmuse õied
Olid mul õrnaste õhkuvad kõied;
Nägin neid mängivat kevadega —
Mis kaebad sa,
Eestimaa tütre helisev huul?

«Pilveke, kallike, kuhu sa reisid?»
Eestimaa üle
Lendab mu süle,
Karastab põldu ja peenart ja metsa!
Kõik minu otsa
Vaatab kui taevase allika pool'.
Olgu ka hool
Vaikne ja tasane; siiski mu vägi
Silmad kõik rahvale rõõmuseks tegi.
Rahul on Taaramaa pühane pind —
Mis surus sind,
Eestimaa tütar, et nutune seisid?

Alustekstis

9 mull
18 Vaatab, kui hallika

Seletused

4 ladvade — latvade (Wied.)
9 kõied — köied

«Viibi, lind, ära nii rutates sõua!»
Eestimaal' tiivad
Koju mind viivad!
Eestimaa õitseva õilmete vahel
Armsam mul ahel:
Rõõmu- ja leinalaul, kodumaa viis!
Eestimaa hiis
Varjas mu pesakse, sääl tahan surra!
Kodumaa kullane kõlin ei murra!
Surmani tänan ma lauludega!
Mis viibid sa,
Eestimaa tütar, et järel' ei jõua?

Eestimaa tütar: mis viibin ma siis?
Lennake, päävad,
Mida veel jäävad
Piireks mull' Taaramaa kallaste ette!
Jõua oh kätte,
Jõua, sa igatsev, õnnistav tund!
Pääva ja und
Küsitan :«Millal mind viite ta pinda?
Lootuse silin — kas petab ta rinda?
Millal sind teretan, laulude rand?» — —
Ei vastust ann'd
Õhu, ei pilve, ei linnukse viis! —

Alustekstis

26 tiibad (vrd. A[1])
29 mull
32 mo
38–39 Lendage päävad Mida
40 mull

Seletused

28 õitseva — õitsevate
35 viibid — viivitad
39 Mida — mis
44 küsitan — küsitlen (Wied.)

HELLA ÕDE EHTIS VENDA

Hella õde ehtis venda
Sõtta kuldsel Kungla a'al.
K u l d on ammu läinud lenda,
Kuld ja hõbe meie maal!

Oleks v a s k e g i veel väheks
Üle: suure kuhjaga
Saadaks soovituse täheks
Sulle täna päävaksa!

Nüüd meil p a b e r i s e d päävad —
Rohket t i n t i igal pool!
Kui kord järjed lõppu jäävad,
Valvab Sakalaste hool!

Hella venda, noorukene:
Sest ei kohku, tuleb ka
Täna küla koorukene
Paberist ja tindista!

Postimehe pauna pohjal
Hoia riimi raasuksed,
Kui sa kõrvi harjund ohjal
Läbi valla libised.

A l u s t e k s t i

2–3 aa'l K u l d
3–4 lenda Kuld

S e l e t u s e d

3 lenda— lendu
8 täna — tänaseks
12 Sakalaste — «Sakala» meeste, jakobsonlaste
17 pohjal — põhjal

Kuldne küll ei ole karda
Ega hõbedane eht:
Meie aegil sõjavarda
Tagus tihti ajaleht!

Hella venda, kähärpääda,
Eesti kännu kasvandik,
Sõsaraks sull' tahan jääda,
Kasvagu sull' iga pikk!

Alustekstis

23 sõavarda
27–28 jääda Kasvagu
28 pikk —

Seletused

23 aegil — aegadel

LAULU SISU

Su nime põue põhjas kannan
Kuldtähtedega igavest',
Sind iga laulu sisuks annan,
Sind, Eestimaad, mu eidekest!
Ei väsi iial kannel, keda
Sa ise täitnud õhuga,
Ei nõrku iial sõna seda
Maailma ette hõisata.

Kus vale ümber õde-venda,
Neid põrmus silman põrmu ees,
Mu laul, oh tõsta tiivad, lenda
Ja vabanda neid tõe ees!
Su hõlm on lahti, senna heidan,
Mu väsind pää su jalgila,
Ja sinu vaimuga end täidan,
Mu eideke, mu Eestimaa.

Sa tõele annud ilu riide,
Mul lusti ehtind tõega,
Ei sinu mälestuse liide
Mind veel ei jätnud üksina;
Kui iial rõõmu, iial õnne,
Kui kurbdust kandis laululind,
Oh ikka vastas s i n u kõne,
Mu püha, ainus isapind.

Alustekstis

2 igavest
7 sõna, seda
9 õde venda
18 Mull

Seletused

13 senna — sinna (Wied.)
20 üksina — üksinda (Wied.)
22 kurbdus — kurbus (Wied.)

25 Ei jõua kannel sinust jätta,
Ei väsita su kiitus mind,
Sind sisuks ikka uuest' võtta
On kallim, kõrgem lauluhind.
Mu vaim ja süda, kõik mu meeled
On sinu püha nime täis,
Ja täielt hõiskvad kandlekeeled:
Mu Eestimaa, mu elu õis!

Alustekstis

37 uuest

KOIDULA ÕNN!

See mulle armu Jumalalt
Sai eluõnneks taeva alt:
Et kuhu kõnnin omaga,
Sääl astub ilu ühena.

Sääl tasanemas tülilaen',
Taa vaiku veereb vihavaen
Ja kastetilgad nägin ma
Sääl noores koitus kustuma!

Mis südames mul kuumalt keeb,
See sulaks külmad põued teeb,
Kus külas kõndis Koidula,
Sääl lõivad silmad särama.

Sääl tärkas iluduse taim,
Ja tiiva tõstis vaba vaim,
Sääl tõde seltsib tõega,
Meid rahuranda rühkima!

See mulle ilu Jumalalt
Sai paisteks armus taeva alt,
Kui pimeduse vaipa ta
Ka jautas mu elula!

Sind tänan, Isa, igavest',
Nii arutuma õnne eest,
Et oma ilu pannud sa
Mu nõdral huulel õitsema!

Alustekstis

5–6 tülilaen' Ta
21 tänan Isa igavest

Seletused

4 ühena — ühes
5 tülilaen' — tülilaine
6 Taa — taas (Wied.)
vaiku — vaikseks (Wied.)
8 kustuma — kustuvat
22 arutuma — arutu, tohutu (Wied.)

JOON JA TÄPP

Et sa mind ei armasta,
Sest ep tundsin valuga,
Kuida omal süda sees
Sinu vasta põles, kees!

Otsata, kuis jookseb joon,
Põleb põues armusoon —
Rahutäppi lõppeval
Leiab halja mätta all.

Alustekstis

1–2 armasta Sest
2–3 valuga Kuida

HIC RHODUS, HIC SALTA!

Vedavad mind valge ette,
Sunnivad mull' õied kätte:
«Siin on Rhodus, hüppa nüüd!»
Unustades hirmu okka,
Pruugin loomulikult nokka:
Teiste au ja teiste süüd!

Kes sa seisid Eesti pindas,
Sõna, teu poolest hindas,
Meeste keskel eesti mees;
Läbi piina, pimeduse
Kandsid põue agaruse,
Tugevam veel valu sees,

Kes sa südaööde põues
Ikka päik'se nägid õues,
Taeva pöörsid silmaga;
Kellel kuumad äik'se ilmad
Ikka selgeks jätnud silmad,
Õigust rindus müümata;

Kellel hämariku vilu
Siiski kõitis lauluilu
Jahutuseks kulmulla,
Kuida kalju kannab õisi,
Tamme tüvi lillekõisi,
Seda nägin sinusta,

Alustekstis

6 auu
9 Eesti
13 süda ööde
14 päiks'e (kv.)
19 ämariku

Seletused

Hic Rhodus, hic salta! (lad. k.) — siin on Rhodos, siin hüppa!
1 valge — valguse (Wied.)
6 süüd — süü (Wied.)
20 kõitis — köitis
23 lillekõisi — lilleköisi

Tere sulle, kes sa kulda
Pole ära matnud mulda,
Ala olid eesti mees!
Kasvatades tema hinda,
Võidad ära vaimu pinda,
Kõnni, sõber, meie ees!

Alustekstis

27 Eesti
28 Kasvatates

Seletused

27 Ala — alati (Wied.)

ÕIGE

Juhi eesti rahva rändu,
Hoia kokku eesti kändu,
Õ i g e m e e l!
Pilve- meil ja tulesammas,
Lilleõhk ja mõegahammas
Käigu eel!

Laula, mürise ja õhku,
Õ i g e s õ n a! puista põhku
Tuumasta!
Kas sa silitad ehk taud:
Liida ühte Eesti jaud
Kuumasta!

Nõnda, Taara tammik, tõuse
Õ i g e k s e l u k s! kasva jõusse
Sedasi!
Eesti pisarad sull' kasteks,
Eesti vaim meil sammuasteks —
Edasi!

A l u s t e k s t i s

[1] Eestirahva
[2] Eesti
[5] Lille õhk (vrd. A[1], A[2])
mõega hammas (vrd. A[1], A[2])
[9] Tuumasta.
[12] Kuumaga (vrd. A[1], A[2])
[16] sull

S e l e t u s e d

[12] Kuumasta — kuumast, võitluse kuumusest

ÜLESSE UNEST!

Helinal hüüab koidiku tuul!
Lehed kaebavad kodumaa puul!
Juurika külge on kerve nad pann'd:
Ülesse unest, Eesti rand!

Vuhinal vuhab kullide parv!
Kuula, — eks hüüa püüdjate sarv?
Lääne ja ida poolt kogumas kõu:
Ülesse unest, eesti põu!

Ülesse! kuristik jalgade ees!
Ülesse, isamaa, nagu üks mees!
Kas sind ei hädaoht ärata veel?
Tõtake! kodumaa käsi ja meel!

Isamaa vahid, mis vastavad nüüd?
«Tähtjasem tegu meil sääskede püüd!»
Värise hoope all, Taaramaa hiis —
Kaebada pärast kõik oskame siis!

Alustekstis

5 Vuhinab (kv., vrd. A^1, A^2)
8 Eesti
9 jalgede
12 Tõttake

Seletused

8 kerve (murd.) — kirve
14 Tähtjasem — tähtsam (Wied.)

TULGE!

(Mälestuseks!)

Soovivad sind võrku püüda,
Valevõrku, isamaa?
Teid ma tahan appi hüüda,
Eesti pojad, ühena!
Kellel veri veereb palge
Eesti hääle helinal;
Kellel kumab koiduvalge
Eesti keele kõlinal;

Kellel käsi rusikasse
Kisub Eesti piina ees;
Eesti õnnel lahedasse
Langeb hõiskav süda sees;
Keda meie laulud jootnud,
Kes me vihal vihastand,
Eesti lootust ligi lootnud,
Eesti iha ihastand, —

Eesti pojad! kokku tulge!
Meie ise süüdlased,
Kui veel vaenlane nii julge! —
Ü h e s — meie hiidlased!
Meie võimus — tema viha,
Oh ei aega raisata!
Meie veri, meie liha
Aina võib meid aidata!

Alustekstis

14 m'e

Seletused

15 ligi — kaasa (Wied.)
16 ihastand — ihalenud
20 hiidlased — hiiglased

Valevõrgust liikmed lahti
Kisume sul, Eestimaa!
Jälle saagu sulle mahti
O m a l hingel hingata!
Aita meid, oh Jumal taevas,
Sõdi ise meie eest!
Igas valus, igas vaevas
Seisame üksteise eest!

Alustekstis

26 sull'
27–28 mahti, O m a l
32 üks teise

ANNA AEGA!

Anna aega, vellekene,
Pitkad on päävad, —
Enne õhtut, ammu enne,
Vagusi jäävad
Südame sunnid!!!!

Siis sa tänad, siis sa kiidad
Õekse hoolta,
Kui sa õiges hõlmas viidad
Paremalt poolta
Tekkinud tunnid!!!!

Seletused

[2] Pitkad (murd.) — pikad
[8] viidad — veedad

PÕHJUSED ON SÜGAVAD . . .

Põhjused on sügavad,
Aga — oh kui igavad!
Nagu linnul — lauluhääl
Kõlab oksast oksa pääl'!

Tahad, kallis, kuulata'?
Aedas suure vahtraga
Päävapaiste vasta ma
Sõdin suure hoolega.

Sügavust ei anna võit, —
Aga kiire mõttesõit
Sunnib sõna sulema —
Kust see peaks tulema?

Alustekstis

5 kuulat'da
12 se

1881

TERETUS

Teid ma teretan, Eestimaa pojad,
Kellel kulmud kuumavad töös,
Kellel südamed rindades sojad,
Selginud sihid silmade ees!
Igavest' kaub põline põud,
Ilmub isamaal teie jõud:
Astuge ette!

Teid ma teretan, kes teie õigust
Lahti sõlminud valeda vööst,
Kes ep kohkudes kurja lõikust
Näinud sigivat kurjast tööst.
Tagane ära, valeda vaim!
Sirgu ja sigine, tõe taim!
Juhata jõudu!

Alustekstis

5 Igavest
9 rööst (trv.)

Seletused

3 sojad (murd.) — soojad
9 valeda — vale (gen.)

Mehisel' meelele asuta koda,
Priiusel pühinend eestlaste muld!
Mulju sa mudasse tigeda oda,
Valgele tõuseja vaimu kuld!
Kohage, lehed, kodumaa puus!
Vana vägevus eestlaste suus —
Elusse ärka!

Sind aga, taeva vägede Jumal,
Kumardame, su laste koor.
Tule sa jõule võimatumal'
Ise appi, kus tegu noor.
Valguse vahiks kutsume sind;
Kojaks sinule Eesti pind.
Avita, Issand!

Alustekstis

16 Eestlaste
20 Eestlaste
24 jõuule

Seletused

16 pühinend — pühaks muutunud
18 Valgele tõuseja — valgusesse tõusva
24 võimatumal' — võimetule, nõrgale (Wied.)

SOOME SILD

UNENÄGU

Unes nägin laia oja
Pitkast sillast ohjendud;
Nägin uhke kaljukoja
Sugupinnal' pohjendud;

Nägin tema sambad sirgus
Pilve põue ligidal;
Mullal viljavihud kirgus
Veeti pale higinal;

Põgenenud, uras äike
Silla al'sest laenetest;
Noorel nurmel päästis päike
Lillenupud paenetest;

Hommiku ja õhtu tuuled
Puistasivad udusid,
Hämariku õitses huuled
Koidul' õnne kudusid;

Rahu kõndis läbi laane
Õigusega paral kääl;
Taara võlvis õnnekaane
Soome-Eesti pinna pääl';

Alustekstis

4 Sugupinnal
13 Homiku
15 Ämariku
17–18 laane, Õigusega

Seletused

2 Pitkast (murd.) — pikast
ohjendud — ohjeldatud
3 pohjendud — põhjendatud, rajatud
7 kirgus — sädeluses
8 higinal — higis
10 al'sest — alustest
18 paral — paremal

Silla otsad ühendatud,
Kandes ü h t e isamaad,
Tõe templiks pühendatud . . .
Nägu — millal tõeks saad?! —

TÕUSKU!

Mis sa raiskad nutu ohku?
Tõuse püsti, ära kohku:
Ei veel aega ild!
Käsi külge! Jäta leina!
Laiad lained täitvad väina —
Tõusku Soome sild!

Pettis meri oma püüsi,
Lõhkus laene ära hüüsi,
Jalgil puru, pild:
Mõtetelle mõeda maja!
Silmadelle sihti raja!
Tõusku Soome sild!

Oma hinge puhtaks kasi:
Ärgu maksku oma asi
Midagi ei mild!
Pole väärt su oma tegu,
Kui sa kõrval' käänad nägu!
Tõusku Soome sild!

Seletused

24 Nägu — unenägu

Seletused

1 ohku — ohkamist, ägamist (Wied.)
3 ild — ilda, hilja
7 püüsi — püüse
8 hüüsi — rikkuse, vara (Wied.)

Ära kaeba kuuma põudu:
Tõe tegu tõstab jõudu!
Killul' kasvab kild.
Käsis kivi, kaenlus kannel,
Suguvennad, ühel vannel:
Tõusku Soome sild!

MÄLESTUSED

Jälle tõused vaimu ette,
Kaljuvalla kallis rand!
Jälle purjed lahe vette
Mälestuse lootsik kann'd!
Jälle järve niiskil harjul
Lendab tuule vägedel,
Sügavama hiie varjul
Hõiskab kõrgil mägedel!

Sinu koidud näen loitvat,
Soomi, jälle taeva all!
Näen sinu mulda toitvat
Väljad, orud madalal!
Valendades mäest maha
Kuulen kosed vahuvat,
Näen lootes sirbi. saha
Sinu süle tahuvat!

Alustekstis

8 Õiskab

Seletused

22 käsis — kätes, käes
kaenlus — kaenlas
23 vannel — vandel

Seletused

2 Kaljuvalla — kaljuriigi, Soome
5 niiskil — niiskeil
8 kõrgil — kõrgeil
10 Soomi (soome k. *Suomi*) — Soome

Ja sa kujutad mull' kätte
Oma poja ustavust,
Ja sa ehitad mu ette
Oma tütre kaunistust:
Õigus sinu linna oda,
Tõde sinu talu taim:
Nõnda ehitasid koda,
Valvab teda sinu vaim! . . .

Soomi, Soomi! Ei sa kau
Meelest ega südamest!
Sulle õrnema ma jau
Jätsin hinge idadest!
Sigi, sirgu, sugupinda!
Sõlmitud meil südamed:
Issand ise jagab hinda,
Et meil kokku käivad teed!

SOOME SILD

Kas see ep vahus maruaul,
Mis rannast randa hõigub?
Kas kellahelin, koidulaul
Meil kaljult kõrvu kõigub?
Kui vasarate kange võit —
Ja siiski õrn kui õhusõit,
Mis lilleõisi loeb!

Alustekstis

1–2 maru haul Mis
6 õrn, kui
6–7 õhusõit Mis

Seletused

20 kaunistust — kaunidust
28 idadest — idudest, jõududest (Wied.)

Sind teretame, põhja kiir,
Sind, kaljuvalla randa!
Sull' tõde tahab Eesti piir
Ja armu kätte kanda.
Nüüd tau, vasar, vahvasta!
Eks püüa rahvas rahvaga
Nüüd pihud ühte lüüa!

Eks siin ep sinu, Soome Sild,
Eks siin ep sinu tiivad?
Siin killu kõrva kasvab kild
Ja müürid kokku viivad
Teid, keda orjakütke rõhk,
Teid, keda ajaratta lõhk
Ju juurel jautanud!

Sa kasvad, kasvad kaugemal' —
Oh sõna, õrn ja julge!
Nüüd hõiskab laenel, lagedal
Ja kalju harjul: Tulge,
Kõik soome sugu taimeda,
Et mõega ja et kelluga
Meil kivid kokku sulaks!

Alustekstis

[23] sõna õrn
[25–26] Tulge Kõik
[26] Soome

Seletused

[9] kaljuvalla — kaljuriigi, Soome
[12] vahvasta — vahvasti
[17] kõrva — kõrvale (Wied.)
[20] lõhk — jooks (Wied.)
[26] taimeda — taimed

Kus võlvid tõusvad kõrgemaks,
Sääl helin hüüab: tere!
Kus silmad lähvad ergemaks,
Sääl veri võidab mere!
Ma näen, kujud heledad
Su võlvi harjul liiguvad —
Oh sirgu, sirgu, silda!

Õnn sulle, sugukonna vaim,
Kes ise oma leidnud!
Sind teretades vennataim
Sull' võidujooksjaks heitnud!
Nüüd hõiska, süda, helise,
Nüüd tau, vasar, kõlise,
Nüüd laul ja sõna, liida!

Ü k s meie sõna, ü k s meil meel,
Ü k s a i n u s meie mõte!
Oh ära väsi rännuteel!
Oh tõuse, tegu, tõtte!
Teid, lahelaened, pohjatuul,
Teid teretame laulusuul!
Õnn sulle, Soome Silda!

Alustekstis

35 sirgu silda
36–37 vaim Kes
43–44 meel Ü k s a i n u s
44 mõtte

Seletused

46 tõtte — tõesse, tõeks
47 pohjatuul — põhjatuul

MILLAL!

Kus kevade tooja läind,
Päikene looja, käind
Külmade king.
Sääl tarretab hing!
Kus laulud kõik lahkus
Ja pisarad tahkus —
Eks lõpe sääl ring
Ja võidetud ving?

Ma ootan ja liigutan
Kässa ja kiigutan
Unele sind,
Mu rahutu rind!
Kõik kõdund ja kuimas,
Oh seisa siis tuimas!
Mis vaevad sa mind,
Sa, pesata lind?

Alustekstis

2 Päikene, looja
16 Sa pesata

Seletused

5 lahkus — lahkunud
6 tahkus — kuivad
10 Kässa (murd.) — käsi
13 kuimas (murd.) — kuivamas
14 tuimas — tuimana

AUSTATUD SENAATORI HERRA J. SNELLMANI 75-AASTASE SÜNDIMISEPÄÄVA TERETUSEKS

(12. mail 1881)

Soome seltsid, eesti sugu
Laulvad Sulle tänu-lugu
Täna, taati, hõisates!
Unustades hirmu okka,
Kas ma täsa tõstan nokka?
Annad andeks helduses?

Taati, kes Sa Soome pindas
Sõnades ja tegus hindas
Meestel meheks seisad ees;
Läbi piina pimeduse
Kandsid põue vaperuse,
Seda vahvam valu sees;

Kes Sa südaööde põues
Ikka koidu nägid õues,
Lipu hoidnud kõrgella;
Kellel kuumad äik'se ilmad
Ikka selgeks jätnud silmad,
Tõde rindus müümata;

Alustekstis

Auustatud
Senatori
J. Snellmanni
sündimise pääva
Mail
1 Eesti
4 Unustates
13 süda ööde

Seletused

11 vaperuse — vapruse

Sulle hämariku vilu
Kõidab krooniks lauluilu,
Au ja armu kulmule!
Kaljuvallal kasvab õisi,
Tamme ümber lillekõisi!
Usu ikka, taadike!

Tere Sulle, Soome isa!
Keset hõiskamise kisa
Teretab Sind laululind!
Eesti pinnalt mitme muuga
Sulle tulen sula suula —
Helduses et kuule mind!

Alustekstis

19 ämariku
21 Auu
24 taadike?

Seletused

20 Kõidab — köidab
22 Kaljuvallal — kaljuriigis, Soomes
23 lillekõisi — lilleköisi

EI USU!

Sajasilmiline sui,
Aasta kaunis tütar, kui
Jälle lendad üle maa:
Ei ma enam usalda!
Ei sa võrku võta mind,
Sind ju tunneb künnilind:
Kuulutan kõik läbi öö,
Kuis sul sigib salatöö!

Ei sind aina ehi õis:
Sala-tarkusi sa täis.
Vaga valge tiiva alt
Vahib petus kavalalt.
Tasa tallul tuled sa
Saja õilmesilmaga,
Väljast vaguram kui vend —
Hoia, süda, hoia end!

Siidisidemetesse
Paned põued äkiste!
Kõige kangematega
Võitled võidumehena,
Tiivul sinul lauluõhk:
Varjult vaatab haava lõhk!
Lõu lõõritusega
Tõttad orje otsima.

Alustekstis

1 Sadasilmiline
8 sull

Seletused

1 sui (murd.) — suvi
6 künnilind — ööbik
12 petus — pettus (Wied.)
13 Tasa — tasastel
22 lõhk — lõhe, mõra

Võrgutasid südame:
Lendad jälle eemale
Lumehange alla siis,
Uinub uuelt haljas hiis.
Leinalaulul jätad sa
Linnukese kaebama —
Okkad üksi, kibedad,
Metsa, muru muljuvad!

Sind ma aiman õhu seest,
Lahket lauluperemeest:
Päeva kiirel jälle sa
Juba jõuad sõnuma?
Meelitades otsid mind?
Targaks õppis künnilind?
Sõda seest ja väljast tui —
Sajasilmiline sui!

Alustekstis

31 Okad
37 Meelitates

Seletused

28 uuelt — uuesti
39 tui — tuvi (Wied.)

ILU

Ilu kõnnib läbi ilma,
Kisub välja elu silma
Külma käest.
Päästab paelust metsad, mered,
Korjab kokku linnupered
Vangi väest.

Lõhub maha talve müürid,
Künnab kokku vaenu piirid,
Paludes:
«Minu rüppe peitke hinged,
Keda hoidnud marud vinged
Valudes!

Tõtaku mu tiiva peitu,
Keda elus löönud kõitu
Mure veed!
Minu jooned jahutavad,
Minu laulud lahutavad
Rännu teed!

Ilul hulga annetusi,
Tuhat pelgus pannetusi!
Rikas ma:
Kujun teile näud nähä,
Laun teile lilled pähä
Kuhjana!

Alustekstis

5–6 linnupered, Vangi
10–11 hinged Keda

Seletused

14 löönud kõitu — aheldanud
20 pelgus — peidus (Wied.)
pannetusi — «panemisi», ande

Kerin lahti teie keeled,
Mässin välja murest meeled!
Kuulata:
Orud hõiskavad ja mäed:
Köisi võitvad ilu väed
Lauluga!»

Laulab sull'gi sala salmid,
Paneb haljendama palmid —
Eestimaa!
Usu ikka, eesti elu:
Leiad, leiad oma pelu-
Linna ka!

Alustekstis

[34] Eesti
[35–36] pelu Linna

Seletused

[35–36] pelu- Linna — pelgupaiga

EI EKSI!

Mõõk ühes, lubi tõises käes,
Nii teeme rahvatööd!
Nii lahutame väikses väes
Ta rasket vaimu-ööd!

Meil vaenlasi on täis maailm
Ja nende vägi suur:
Meid valvab aina Isa silm,
Ja õigus meie juur!

Ei eksi meie salgake,
Kas mürisegu maa!
Küll Issand aitab palgale
Meid armus korra ka!

Alustekstis

2 rahva tööd

Seletused

1 tõises (murd.) — teises
3 lahutame — kergendame, trööstime (Wied.)

ARMSALE ISALE 25-AASTASE JUUBELIPÄÄVA MÄLESTUSEKS

Tulevad veel aastad Sulle meele —
Viis neid ja kakskümmend loed Sa —
Millal pilkse pimeduse teele
Läksid milgi mingi toeta,
Muud kui Armu Jumal Sinu vägi,
Rahva-armastus Su tungiv sund!?
Magama silm ümberringi nägi
Vaimuelu rasket külma und!

Taati! Ülevelt Sull' tuli võimu —
Kummardagem Issat tänuga! —
Tänapäävast kollendavat põimu
Omal ajal ette uskuda!
Taadikene, ega Jumal jäta
Vahva tegu iial hinnata,
Olgu küll, et tahab vasta võtta
Mullaelu omad pinnad ka!

Issanda Sa nurgakiviks heitnud
Omal' elul', oma tegudel',
Temaga Sa valevõrgud võitnud,
Teda kilbiks tõstnud enesel'!
Oma sulase ta mööda aasa
Juhib allikate soontele,
Talutab ta väsind sammud tasa
Oma igavese hoontesse!

Alustekstis

25-aastaseks
2 kakskümend
9 Sull
10 Kumardagem

Seletused

5 Muud — ei muud
7 Magama — magavat
11 põimu — lõikust, voosi (Wied.)
16 Mullaelu — maapealne elu
pinnad — pinnud (Wied.)
24 igavese hoontesse — igavestesse hoonetesse

LÕUSILMAD LAULVAD SULLE TÄNA ...

Lõusilmad laulvad Sulle täna
Tänulugu siginenud tööst,
Vanataat, kes aitsid tuua kena
Koidu välja eesti rahva ööst!

NOOREL PÕLVEL «POSTIMEHE» SAMMU ...

Noorel põlvel «Postimehe» sammu
Saatnud teele vallikate õis,
Aga kahekümneks viieks ammu
Alustatud aastad kasvand täis.

Täna lõusilma lahked lehed
Tulevad sind armsalt tänama!
Olgu nüüdse noorepõlve tähed,
Maenitsedes: Ära unusta!

Alustekstis

4 Eesti

Alustekstis

Postimehe
7 noore põlve
8 Maenitsetes

Seletused

2 vallikate — maikellukeste (Wied.)
8 Maenitsedes — manitsedes (Wied.)

ISE!

Usud tegu tõise kätte:
Ei see sulle õnne loo!
I s e seisa oma ette,
I s e tõde välja too!

Mis sull' võeras vägi võidab —
Võeras sulle igavest'!
Et ta sinu omaks heidab —
Sigigu ta südamest!

Ei sind tõise sõna sisu
Võida viimse kohtu alt!
Võeras käsi sind ei kisu
Vabaks mullalt madalalt!

Võidu väravad on kitsad!
I s e o m a Kolgata
Kujub sulle kibuvitsad
Krooniks, vaga võitleja!

Alustekstis

2 too (konj.)
6 igavest
7 himu (konj.)

Seletused

1 tõise (murd.) — teise

MA KANNAN LEINA!

Ma kannan leina sinu pärast,
Mu sõlmitatud isamaa,
Kui sõjaulunast ja kärast
Sind hirmul kuulen õhkama!
Kui punased sul paistvad haavad,
Kui käed sõlmis ringutavad —
Eestimaa! Eestimaa!
Kas su lapsed ei kuulata?

Ning mulle puna tõuseb palge,
Kui hõisu kuulen võerad suud,
Et rüüd ei kauemaks sul valge,
Sul pärjad kulmult pillatud,
Kes vasta oma liha, vere
Sa sõtta saadad oma pere!
Eestimaa, Eestimaa!
Millal ühendust õpid sa?

Sest palavad on nüüdsed päevad,
Kus tüli künnab sinu maad,
Ja kiduraks su õied jäevad,
Sest et neid õelad tallavad!
Kõik ihuvad su vastu oda,
Ei kaitse keski sinu koda!
Eestimaa, Eestimaa!
Kes sind juhatab armuga?

Alustekstis

3 sõjahulunast
5 sull
11 sull
12 Sull
16 õppid

Seletused

4 õhkama — õhkavat
10 hõisu — hõiskamas
11 rüüd — rüü
22 keski (murd.) — keegi

Nad hõiskavad, kui koduseina
Mu rahva käsi lahutab!
Ma kannan sinu pärast leina —
Oh kes sind aitab, rahutab?
Oh ise kisu lõhki laimu,
Mis vangi võtnud eesti vaimu!
Eestimaa, Eestimaa!
Puista kavalust kaugella!

Kas meitest peavad punastama
Kõik pärakordsed põlved veel?
Ei või sind ükski lunastada
Kui sinu oma laste meel!
Oh isad õiged, emad hellad:
Kas tühjalt hüüdmas aja kellad?
Eestimaa, Eestimaa!
Ära tõsidust roojasta!

Alustekstis

30 Eesti
35–36 lunastada, Kui

Seletused

26 lahutab — lammutab
28 rahutab — rahustab (Wied.)
32 kaugelia — kaugele
33 meitest (murd.) — meist, meie pärast
34 pärakordsed — järgnevad
40 tõsidust — tõemeelsust, tõearmastust (Wied.)

VANAISA

Kõneles kord vanaisa,
Kaugelt kõlas rõõmukisa,
Mõrsja nimi helises,
Kust mul armid vanal ihul,
Kust mul korpa keha täis;
Pojukene, orja vihul
Veri kehast maha käis.

Hallid juuksed hirmu aega
Mulda matvad minuga;
Laps, sa saada tänu taeva,
Et sa sündind hiljema.
Puhte kutsub koidupuna
Sinu elu kuningaks,
Armid hauda võtan mina,
Sirgu sina suuremaks.

Kadund kallis taadikene,
Ammu murumullas maas;
Täna veel su vaga kõne
Haavad hinges õhkumas.
Suuremaks su sugu sirgub,
Ootab aja lävedel,
Kas kord pulmahommik virgub
Mõrsjal Eesti õ i g u s e l.

Alustekstis

4 mull
5 mull
16 Kadund, kallis
17 muru mullas

Seletused

6 vihul — peksmisel
12 Puhte — esimene hommikuvalgus (Wied.)

Hiljemalta loodud ringid
Ihus vabaks sündind kond,
Armeist helgivad meil hinged,
Mida koidutõuse toond;
Kumendava taeva põhjast
Leeked lendvad läbi öö.
Meidki võidab orja ohjast
Eesti muru viimati.

Meie arma Eesti mulda
Isa kõrva kanname;
Aga meie higi kulda
Lapsed saatvad seemnele!
Meiepõlvse orjateul
Pärandajad tugevad,
Oma lootust omal nõul,
Oma haavu lugevad.

Eesti õigus! mõrsja päri
Kätte võidad omal aal.
Ei sul olnud verme veri,
Vaga taati, kaduval;
Vihmast meil ja kuuma terast
Issand õie ilu loob,
Palehigi siiski pärast
Nooriku meil kodu toob.

Alustekstis

27 toon'd
32 ar'ma (trv.?)
36 Meie põlvse
40–41 päri, Kätte
42 sull

Seletused

25 kond — põlvkond
27 koidutõuse — koidutõus (Wied.)
29 Leeked — leegid (Wied.)
32 arma (murd.) — arme
33 kõrva — kõrvale (Wied.)
36 Meiepõlvse — meiepõlvsel
40 päri — pärja
44 terast — kiirest (Wied.)
47 kodu — koju

PUHTAD PIHUD

Mitte meie oma tasu
Ärgu sõlmigu meid nüüd:
Isamaa, kuid s i n u kasu
Olgu meie elu püüd!

Mitte uhkusete ohi,
Mitte kiidetuste kõis:
S u l l e saagu kalju põhi,
Sulle meie elu õis!

Kanged sambad kandku maja,
Vennad! Taganegu nõrk!
Isamaale mehi vaja,
Kellel vihaks võera võrk!

Ärgu iial kehitagu
Vale meie lipulla!
Puhtad pihud ehitagu
Sinu altart, isamaa!

Alustekstis

7 'sagu (trv.)
13 ial

Seletused

3 kuid — vaid (Wied.)
5 uhkusete — uhkuste
6 kiidetuste — kiituste
kõis — köis
13 kehitagu — uhkeldagu (Wied.)

TARVE

Eks sa enne pole aru
Saanud, süda, elu aal:
Halja suve aegu maru
Möllas õige parajal?
Kuida ajas tormi käsi
Vaga oja koseksa?
Siiski ikka sa ei väsi:
Loota tahad, uskuda!

Aga lootusel ei koda
Jäädavat siin ilmalla!
Aja teritatud oda
Mängib sinu usuga!
Nendest kahest kõrgem: põue
Sügav armastuse and —
Lume kätte teda õue
Uksella nad paigutand!

Ja sa tõttad ja sa ruttad
Koske ojaks tungima!
Ja sa leinad ja sa nutad —
Talve vaipa uinud sa.
Aga päeva kera pöörab
Ilma oma seadusel,
Ja su oma elu keerab
Rajast jälle radadel'!

Alustekstis

15 Tarbe õuue

Seletused

4 parajal — parajal viisil, küllaltki
16 Uksel!a — uksele
18 tungima — suruma, muutma
21 päeva — päikese (Wied.)

Sinul vaja, sulle ise,
Noore suve haljas ilm,
Sest ep, süda, sa ei küsi,
Millal kannul kõnnib külm!
Sinu omad igatsused
Ilulla sind ajavad —
Külma elu kibedused
Pärast ise kannatad.

Hõiska, tuhatkordne elu!
Lenda rajast rajani!
Loomu igavene kõlu
Tõusku sajast sajani!
Looja, kes sa saadad taevast
Õitseaega õiedel':
Saada uimastuse vaevast
Elu õhku südamel'!

Alustekstis

27–28 küsi Millal
38 õiedel

Seletused

30 Ilulla — ilule
35 Loomu — looduse
kõlu — kõla (Wied.)
38 õiedel' — õitele

MIS ON ÕNN, MIS ÕNNETUS?

Kord rõõmu, kord kurba
Laulab sull' lind:
Kord kurba, kord rõõmu
Kuuled sa, rind!

Ei süüd pole sinul,
Kes pilvite pääl:
Kuis põues on minul,
Nii looduse hääl!

Alustekstis

[2] sull
[5–6] sinul Kes
[7–8] minul Nii

Seletused

[6] pilvite — pilvede

ÄRA LOODA, ET SIND USUN

Ära looda, et sind usun,
Valge, vaikne kuu:
Eks sa tule üle lume,
Minu aknalla!

Surnud on kõik õueilu,
Valge vaip ju maas:
Oled võitnud talvevilu —
Hingvad mets ja aas.

Petta tahad sa mind, kuu?
Eks ei valge vaibala
Heitnud võsastik ja puu,
Kõik mu lilled hingama?

Alustekstis

5–6 õueilu Valge

KÜSIMUSED

Kus sul kaunis kiikudes?
— Armu hõlmas, hellake.
Mis ei väsi liikudes?
— Põue põhjas kellake.

Mida pelgab rahva meel?
— Tõde vihkab väike, suur.
Mis on laulust kõrgem veel?
— Laulu oma sisu, juur.

Kuhu lõpeb pimedus?
— Aotähe terasse.
Kellel vihaks rahvaus?
— Kadeduse erale.

Mis on laenest libedam?
— Sõber: meele edevus.
Mis ep merest sügavam?
— Taeva vägi — armastus!

Kes sind läbi elu a'ab
Taga? — Mure, hinge rõhk.
Kes sind kepiks toetab?
— Lootus, helde taeva õhk!

Kus sul ilus elada?
— Ilus elu isamaal!
Kus sul paras puhata?
— Maarja murumulla all!

Alustekstis

1 sull
10 Au tähe (vrd. A[1])
16 vägi armastus
21 sull
23 sull
24 muru mulla

Seletused

10 terasse — kiiresse (Wied.)
11 rahvaus — rahvus
12 erale — erakonnale
24 Maarja — Maarjamaa, Eestimaa

VÕIDAB

Kui sull' siiva, õrnake,
Õla otsa anti:
Sammud sadavõrrase
Ahelasse panti.

Kui sind säeti kasuma
Jumalikku pinda:
Ole valmis tasuma
Kõrgematki hinda!

Valu künnab kuumates
Sureliste radu —
Alles ootad huumates:
Juba katab kadu!

Tõusis sulle koidikul
Suhu õnne kohke:
Enne eha juba sul
Taga tallas ohke.

Tükib tõusma taevalla
Lendu sinu süda:
Võrgutab sul mudamaa
Vangi keele kida!

Alustekstis

7 valmis, tasuma
15 sull'
19 sull

Seletused

1 siiva — tiiba, tiib (Wied.)
3 sadavõrrase — sadavõrrasse, sajavõrdsesse
5 kasuma (murd.) — kasvama
11 huumates — hõõgudes (Wied.)
14 kohke — hirm (Wied.)
16 ohke — ohkamine (Wied.)

Aga mis sull' elu loond
Üle aege vau,
Mis sull' taeva terad toond,
Kaduvas ei kau!

Olgu muldas madalas,
Mis sind sõlmi kõidab:
Päike, elu kuningas,
Elu udud võidab!

Alustekstis

25–26 madalas Mis

Seletused

23 terad — kiired (Wied.)
24 kõidab — köidab

EI UINU!

Kui meil kõik vast käest kadus,
Üle veel jäi süda sees!
Julgusele julgust ladus,
Vihalaimu kuulates!

Kui meil midagi ei jäänud
Järele jäi sõna suus!
Vale kammistajad käänud
Lõhkugu ta tõsidus!

Suu ja süda: sinu palgas
Ei nad uinu, isamaa!
Tõe tarbel hala algas:
Tõe tegu, lõpeta!

Seletused

3 ladus — lisandus, kogunes
7 kammistajad — kammitsevad
8 tõsidus — tõemeelsus, tõearmastus (Wied)

IGATSUS

Ikka täidad minu mõtte,
Igatsetud isamaa!
Kas ei elades mul tõtte
Tohi soovid sirguda?

Igaveste ohkan ilma
Sinu tuulest, sinu veest?
Ega saja minu silma
Tera sinu päikesest?

Kas ei sinu kiusatused
Minu hinge murra ka?
Kas ei sinu parandused
Mindki hüüa hõiskama?

Sinu poole püüab ihu,
Sinu elus elab vaim!
Pael ei paisu, niit ei nihu —
Üksi hingan, Eesti taim.

Ikka tahad, sala-lootus,
Põue pohjas tuksuda?
Võidab viimaks mulle tootus
Kallistatud Kaanana?

Alustekstis

3 mull
7 sada

Seletused

3 tõtte — tõesse, tõeks
8 tera — kiir (Wied.)
15 nihu — nihku (Wied.)
18 pohjas — põhjas
19 tootus — tõotus (Wied.)
20 Kallistatud — kallilks peetud, hellitatud (Wied.)
Kaanana — Kaananimaa

KURTES

Kuulutasin kevadele
Minu valu igatsust:
Õue haljas, õue hele —
Minu süda murest must!

Kevadel ei aega, iga,
Oma õierada käis:
«Võida, venda, oma viga!
Toimetust mul käed täis!»

Suvele ma sula suudel
Kaebasin, mis kadunud:
Vilja anti õiepuudel',
Mulle okkad jagatud.

Suve sammus, suve sirgus:
«Kellel aega ohata?
Elu hoiab vaimud virgus —
Pole keski kohata!»

Sügisile seletasin:
Saagi rikkust korjad sa;
Õnned ära peletasin,
Hinnata pean orjama.

Alustekstis

8 mull
10 Kaebasin mis
16 'Pole

Seletused

3 Õue — õu (Wied.)
13 Suve (murd.) — suvi
15 virgus — virged
16 keski (murd.) — keegi

Sügis tõttab omal hoolel:
«Paisus seisab marjasalk,
Vili õues ootab poolel —
Kuida tegu, nõnda palk.»

Tuli viimaks vali talve,
Kokku kuivas ilus ilm;
Kuulda võeti palav palve:
Põue nüüd ja käsi külm.

Minu omaks lume hanged,
Muru must kui minu meel;
Olid rindus marud kanged,
Kanged nüüd nad õues veel.

Ammu pahandajad ilud
Langend osaks surmale!
Vilud väljal, põues vilud —
Tule jälle, kevade! . . .

Seletused

[25] talve — talv (Wied.)

HALASTA!

Kallis kuldne isamaa!
Kibedalt sind kündvad tuuled,
Valuvärinal su huuled
Läbi nutupisara
Abi hüüdvad taevalta!
Armu Issand, kas sa kuuled?
Armu Issand, halasta!

Kallis kuldne isamaa!
Maruäike võtab võimu,
Ähvardades eesti hõimu,
Valgust võidab vihmaga,
Halastuse tõbega.
Kes ep päästab sinu põimu,
Kallis kuldne isamaa?

Kallis kuldne isamaa!
Piisad paisvad paarist paari:
Nõnda'p luuaks' vikerkaari,
Luuaks' lõikust temaga!
Sõua, Issand, isamaa
Läbi rahnu rahusaari —
Armu Issand, halasta!

Alustekstis

6 Isand (vrd. esitr.)
7 Isand (vrd. esitr.)
9 Maru äike
10 Eesti
19 Isand (vrd. esitr.)
21 Isand (vrd. esitr.)

Seletused

13 põimu — lõikuse, voosi (Wied.)
20 rahusaari — rahusaarde

OMAL TEUL

Mis kaebate, et sitke meie süda
Ja visa teie vasta meie viha?
Et armastusest keeled meil ei kiha,
Vaid meie hinged otsivad, kus ida?

Kes meile vabastanud keele kida
Ja hauast äratanud elu iha,
Ning meelde tuletanud oma liha
Ja vere hõlbuks vabaduse vida:

Teil' tere, tere, oleviku ilmad!
Ei otsi ajakäigul selgind silmad
Meil kauem rada võera kõie veul!

Meid kiitku tulevik ehk mõistku hukka:
Meil koit ka kukkus pimeduse tukka
Ja omad tallad käivad omal teul!

Seletused

4 ida — idu, (hinge)jõud (Wied.)
8 vida — vidu, kuma
11 kõie — kõie

TULE!

Täis ahastust ja sõda sinu süli,
Mu isamaa! Ja halastust ei jaksa
Su haavul' leida kümme kohtusaksa,
Kes kõik sull' loovad uue õnne küli,

Vaid kannatavad tulisemat tüli!
Ei vihast üksigi nad nihku vaksa,
Kui tahaksivad sulle kätte maksa,
Mis maha murdku sinu luude lüli!

Oh Kalev, Kalev, kus su mõega tera?
Kus, kangelane, sinu välgud käes,
Et tegevuseks ärkaks sõnakära?

Oh tule! Juhata meid vanas väes,
Su hulgad sinu lipust pöörvad ära,
Kui ise sa ei kõnni meile ees!

Seletused

4 küli — külvi (Wied.)
6 üksigi — ükski

TA AINA SIRGUB USALDUSE RINNAL

Jah, küll on ladus teie keelepael
Ja puhub meile kalli rahu juttu:
Miks siis ei usku rindu võta ruttu
Ja tänu sunnil painu kange kael?

Mis rahva hinges nagu põhjanael,
Kui tammeiva varjul tärkas tuumas
Ja läbi seitsmesaja aasta kuumas:
See'p teie terasele paras tael?

Ei sütti sõbrus niisutatud pinnal,
Kus verehigi kastet imeb kõrs!
Ta aina sirgub usalduse rinnal.

Ja rahva usaldus on kaine mõrs':
Kes teda osta otsib raha hinnal,
See kahju kaebab tuhandete võrs!

Alustekstis

1 keele pael
5 põhja nael
8 Se'ep

Seletused

7 kuumas — kumas, hõõgus (Wied.)
9 sõbrus — sõprus (Wied.)
12 mõrs' — mõrsja
14 võrs — võrra

1882

SOOVID

Siristaja siivuline,
Lõõritaja lõuke:
Tõtta teele, tiivuline,
Ole usin käsuke!

Läbi lenda pilveparved,
Mõeda metsad, mõeda maad,
Võida kaljustiku sarved,
Kuni Soome kätte saad!

Seal ep mehisemad männad,
Orud lilleõhku täis;
Soomes südamikud vennad,
Soome õde hiilgav õis.

Sinil särab sugutaevas,
Haljalt sirgub Soome hiis,
Oma higi o m a s vaevas,
Omas laulus o m a viis.

Alustekstis

3 teele tiivuline
8 Kunni

Seletused

1 siivuline (murd.) — tiivuline
4 käsuke — käskjalg
11 südamikud — julged, kartmatud (Wied.)

Lõukene, siidisulel
Kanna läbi udusid
Tervisid, mis õrnal huulel
Kandlikeeled kudusid.

Saada sõnumida üle
Soome välja kallata:
Vasta kajab sugusüle
Kallilt Kaljuvallalta.

Seletused

19 Tervisid — terviseid
24 Kaljuvallalta — kaljuriigist, Soomest

1883

LAULU KOHUS

Nad taguvad su tüvi sisse talva,
Mu Eestimaa! Ei lillelaulu luua,
Mul enam sünni teretusi tuua
Ei lindudele! Hüüa, sarv, ja valva!

Kui enne sa ei ehitanud halva:
Kus nüüd nad rahvaelu üdi juua,
Su paleusi püüdvad võlla puua —
Mu nõder luule, helise ja salva!

Miks värised, et väeti sa ja vaene?
Kui sinus kiirgab tõsiduse loit,
Siis sinu säde nagu ehalaene:

Tal taevast tärkab noore elu toit!
Ei võida enam pimeduse paene —
Vaid üle ilma lendab kõrge koit!

Alustekstis

8 Mull
12 Tall

Seletused

5 halva — halba
10 tõsiduse — tõearmastuse (Wied.)

1885

KOSTUS

(«Olevikule» ja «Sakalale»)

Jah, küll mind vaikse vaarikute varjus
Veel leiab eesti hääle hüüdja helin;
Kuid minu kalli kodupinna kõlin
On läinud põhuks aja tuule sarjus!
Mind kutsusid sa kohtu võera vasta
Ja saatsid sõtta ülekohtu pärast,
Nüüd targad nutvad sinu keele kärast:
Ei väsi poisikesed kurni lasta!
Sull' ööpik hüüdku? Kas sa pole kõitnud
Ei ise teda jää ning talve taha?
Kui mehed sinu orjust jätvad maha:
Mis laulu hinda äbarikud võitnud?
Oh ära kutsu surnuid valge ette,
Mu eesti rahvas, kes sa ise ennast
Ei oska lahutada vale kännast
Ja õigust usud ülekohtu kätte!

Alustekstis

(Olevikule ja Sakalale)
2 Eesti
7 nuttvad
9 Sull
14 Eestirahvas

Seletused

1 vaikse — vaiksete
vaarikute — varikute, võsastike (Wied.)
9 kõitnud — köitnud
15 kännast — kännust

Usk, lootus läind! Lesk armastus kuid nutab,
Ja vangis linnukeselt sina nõuad,
Et ta sind kiidaks kõigist, mis sa jõuad —
Ja Meneteekel lähemal' ju ruttab!

Alustekstis

20 Mene tekel

Seletused

17 kuid — vaid (Wied.)
19 kõigist — kõige eest

1886

ENNE SURMA — EESTIMAALE!

Issand, surres jätan maha
Sinu hoolde isamaa —
Lahkuda ei süda taha
Raske hirmuohaga!
Piiravad su ümber paelu,
Taara pind, et jälle nad
Tagudes sull' kirstunaelu
Mullale sind matavad!

Ära lahku, ära lange,
Eesti ühendatud hulk!
Ühenduses oled kange!
Tõde sinu sõjapulk!
Vennad! Õed! Meie põrmus
Sirgugu teil tegevus!
Isamaale saagu sõrmus:
Lootus, arm ja usaldus!

Alustekstis

12 sõapulk

Seletused

4 hirmuohaga — hirmuvaluga
12 sõjapulk — sõjalipp

Raske tegu maha rusus
Tugevamaid enne mind:
Nüüdki mina vaikses usus
Koju lendan, väsind lind!
Hinge pisaratest sulle
Pärga püüdsin kududa:
Hõlmad lahti hoia mulle,
Hinge ilu — Eestimaa!

Aga sinu aukrooni
Vaimusilmil aiman ma:
Kasvad, Eesti, soust sooni
Laste suguharuna!
Lahutades laiad tiivad
Üle ühendatud maa,
Sinu lahked tuuled viivad
Rahu kõigi lastela!

Alustekstis

25 auukrooni
26–27 ma Kasvad
28 suguaruna
31 tuulev (kv.)

Seletused

27 soust — soost (Wied.)
32 kõigi — kõigile
lastela — lastele

ÜKS

Kui tuumakas see sõna,
See sõnaidu ü k s!
Kuis seal, kus puudub tema,
Kõik langeb kiduraks!
Kuis oma ühe hoolega
Ta toidab, täidab ilmamaa,
Sest vaja valida
Juhtsõnaks endal' ta!

Üks päike saadab taevast
Meil' maha valgustust;
Meid peastab eluvaevast
Üks emapõue must;
Meid karastab üks tuuletiib,
Üks surnukell meid hauda viib,
Kust ühe Looja heal
Meid hüüab üles veel.

Alustekstis

4 kiduriks

Kas sindki Looja liitnud
Nii ühte, Eestimaa?
Oh iseennast niitnud
Sa lõhe löega!
Nii vägev on su vihavaen
Kui marusema mere laen':
Ja see on sinu hukk,
Sealt tuleb surmatukk!

Üks sinitaevas kõrges
Pea kohal üleval,
Üks Eesti muld ja muru
Meil kõigil jalge all,
Üks sugurahvas tema peal
Ja kõikidel üksainus meel:
Seks, Issand, avita
Ja Eestit õnnista!

Alustekstis

22 merelaen
24 surma tukk
30 üks ainus
32 Eesti

Seletused

20 löega — vikatiga
24 surmatukk — surmauni
(Wied.)

HARITUD EESTLANE

Hiilgavat isamaad arvad sa kiitvat, et ütled: «Ta laps ma!»
Tea, vend, isamaa sind ülendab öeldes: «Mu laps!»
Täna: «Mis minule t e e d?» veel küsib ta. Peagi, pea —
Homme ehk küsib ta ju: «Mis oled minule t e i n d?»

Alustekstis

Jutumärgid puuduvad
3 Veel
3–4 pea Homme

PIKALISELE

Kivi on veerenud kõrva; oi kuida päeva eest roomas
Kihaja, kahaja hulk, konnade, mardlaste kond!
Tahad neid tagasi, jäta siis kaljukild paigale seisma,
Viibi harides — vaat, kaugelt ju vahivad nad.

Seletused

[1] kõrva — kõrvale (Wied.)
päeva — päikese (Wied.)
[2] mardlaste — mardikate (Wied.)
kond — sugukond

ÖÖPIK

Ööpik, kui sa hakkad hüüdma,
Põues õnn läeb ruumi püüdma.
Ööpik, õitselinnuke,
Tuhat tervist sinule!

Ööpik, kus on elu ilus?
Krooni all või tamme vilus?
Põõsastikus vast, kus sa,
Kallis, katsund pesita'?

Ööpik, kuulen taa su heale,
Lahke laulurikka keele:
Tule, lind, mind õpeta,
Kuida õige elada!

«Kahte jakku südant heida,
Siis tall' tervist tahan leida!
Mured meelest kauta!
Kuhu arm läind astuma?»

Ööpik, küll sa leiad! Rända!
Mäed ja orud läbi lenda!
Lenda, ööpik, linnuke:
Tuhat tervist temale!

Alustekstis

[8] Kallis katsund pesita

Seletused

[9] taa — taas (Wied.)

SÕBER

Kui mul süda rinnus nutab,
Argus hinges valutab,
Leidsin ikka kätt, mis ruttab,
Laenist läbi talutab.
Armu, hirmuoha all,
Sõber, mulle igal aal
Olid toeks ligidal!

Seletused

4 Laenist — laineist
5 hirmuoha — hirmuvalu

KUNINGATEL KÜMME KINKI

Kuningatel kümme kinki,
Mul üksainus and:
Tõsta tasa ukselinki,
Olgu tarretand —
Kui sa ise pole toor,
Ei sind peta kare koor!

Alustekstis

[2] üks ainus
[3] ukse linki

Seletused

[4] tarretand — kalgendunud, kalk
[5] toor — toores

ÜMBER ÜHE ILMAKERA

Ümber ühe ilmakera
Mässib mulda mättake,
Ühe ilmakera ümber
Lendvad pilved edasi.

Kõrged tammeoksad tõusvad
Murumullast pilvesse,
Taevast toodud mõtteid matvad
Põue põhja varjule.

Pilvist ülem osa põues,
Mullas jalad juurduvad:
Inimene, nii su mõtted
Südames sul suurduvad.

Alustekstis

ilma kera
1 ilma kera
8 ilma kera
5 tamme oksad

HOIA EEST!

Liblikas su mehemeel,
Siiva sirin tema keel!
Iga uue õie ees
Õhkab uues maiuses!
Õde, usu halli pead:
Paremaks, kui ära jääd!

Alustekstis

[1] mehe meel

Seletused

[2] Siiva — tiiva (Wied.)

Lõpetamata luuletused

KUI PITKALT ÕNN MEIL' TULEB . . .

Kui pitkalt õnn meil' tuleb,
Kui ruttu kaub ta,
Ja meie silmapisar
Tend saadab magama.

Ma üksi kaua kõnd'sin,
Siis õhtu, hommiku
Küll igatsedes hüüdsin:
«Kuis olen õnnetu!

Mind üksigi ei oota!
Ei keegi igatse!
Kui, õnn, sind kordki maitseks,
Siis jääks ma rahule!»

⟨ ⟩ õnn mo palvet kuulis:
⟨ ⟩ tuli, — kadus ka:
⟨ ⟩ igatsedes nutan
⟨ ⟩ rahuta.

Alustekstis

vana kirjaviis
6 õhto
hommiko
8 õnneto

Seletused

pitkalt (murd.) — pikalt, aeglaselt
4 Tend (murd.) — teda
6 õhtu, hommiku — õhtul, hommikul
9 üksigi — ükski

Kas inimese süda,
Kes nägi iialge,
Kas õnnes, õnnetuses
Sind ära põhjani?!

Alustekstis

18–19 ialge Kas

KAS KEVADE ÜKSKORD —

Kas kevade kord tõest' siin läikis,
Kus lumi nüüd, külm katab maad?
Kas mustad mo juuksed kord olid,
Mis valgelt sind teretavad?

Küll õitses siin õis, päike hi⟨ilgas,⟩
Nad hiilgvad veel saged⟨as⟩t⟨e.⟩
Oh õnne, oh nooruse päävad,
Kes toob mul teid, teid tagase?

Neid päivi, kus häda ma tunnud —
Eks isa, eks ema mul polnd?
Neid päivi, kus igavest' tuuris
Arm: kas Tiiu armuks mul polnd?

Ei maksa maailmas, oh süda,
S o õnn, ei s o tahtmine ka —
Aeg saatis pea vanemad hauda!
Arm kadus pea truu'usega!

Seal kõrges jo korrale seati,
Mis e l u sull', ilm, tähendab:
Sealt jagati kevadel' lauli,
Sealt, õieke, karva sull' saab,

Ja sealt, sügav meri, sealt tõusvad
Sull' mürin, kõu, välk tormiga —
Sind, süda, sind pandi sealt õnne
Ja ahastust kannatama!

Alustekstis

vana kirjaviis

1 tõest
9 paivi (kv.)
10 poln'd
11 iggavest
12 Tio
poln'd
16 truusega
18 e l l o, sul
20 Sealt õieke
sul
22 Sul
murin (kv.)

Seletused

9 tunnud — ei tundnud
10 polnd — olnud
16 truu'usega — truudusega (Wied.)
19 lauli — laule
20 karva — värvi

MIKS TÄHEKESED TAEVA VÕLVIL . . .

Miks tähekesed taeva võlvil
On silma kinni surunud?

Ja laened heitvad uinistades,
Kes päeval võitlend tormiga,
Nüüd Emajõe põue väsind
Päid silitades puhkama.

Sa, Taara tamm, kes uhkeid oksi
Sa taeva poole sirutad,
Kust laia ladva lehitsusest
Veel vaim ja väge virguvad

Kes taeva

Alustekstis

1 tähhekesed
4–5 tormiga Nüüd
5 emajõe
7 Sa Taara tam

Seletused

3 uinistades — unistades, uinudes
9 lehitsusest — lehestikust, kroonist

ET SILM MUL LÄIGIB SELGESTE...

Et silm mul läigib selgeste
Ja nägu vaikne, nututa,
Siis rahu rindus, arvad sa,
Ja vaga kõne südames.

Eks näinud õues hiilgavad
Sa punakoldse kuue sees
Ka roheliste oksades
Nii kindlalt metsa.

Ja tuulehoogu tõuses — vaat':
Nad lennul läksid laiale.
Ka leinal seisis äkkiste
Kõik praegu ehtind metsas.

See tuli, et ei enne näind
Sa külmalt okste üdi

Alustekstis

3 raho
6 punnakoldse kue
8 Ni
10 lendul
10–11 laiale Ka
12 praego
12–13 metsas Se
13 tulli
14 üddi

Seletused

5 hiilgavad — hiilgavat
6 punakoldse — punakollase (Wied.)
7 roheliste — rohelistes
9 tuulehoogu tõuses — tuulehoo tõusus
12 ehtind — ennast ehtinud

MUST TÄHTIS KOE ÜMBER ÕLA . . .

Must tähtis koe ümber õla,
Kel piluks eha pilveke,
Must juukse voolav ehte õlal —
Nii astud jälle ülesse.
Sa vaiksed sammu taeva võlvil
Käid, igatsusi kannad käes,
Ja puistades neid üle ilma
Sa hoiad südant oma väes.

Kõik ringis vait — eks hingma heitnud
On sinu õde, hiilgav õde, kel

Alustekstis

1–2 õla Kel
2–3 pilveke Must
3–4 olal (kv.) Ni
6 iggatsusi
10 õde hiilgav

Seletused

tähtis — tähtedes
koe — kude (Wied.)
8 ehte — ehe (Wied.)
5 vaiksed (murd.) — vaikset

NII VALJU HEAL SEAL ÕUES...

Nii valju heal seal õues,
So juure tõttan ma,
Mets, oma väsind pead
Ta varjul puhkama.
Nad on nii targad õues,
Ei saa ma aru neist,
Mo süda ja so kohin —
Nad mõistvad ühteteist!

Kui laps, mis Isa kätist
Sünd' eile, seisad sa —
Kui laps ka sinu juure
Ma tõttan hirmuta.
So laulud, sinu õied —
Neil ise keeled suus,
Mo rindus vastust leidvad,
Kel õitse heal ei uus!

Mis siis seal õues otsib
Suur targa rahva hulk?
Ei aru saa ma iial,
Mis püüab nende hulk?
Sind aga, sind ma mõistan!
So kiri suur ja klaar
Kui püha lapsesõna
Mul seisab silma ees.

Alustekstis

1–2 õues So
2–3 ma Mets
4–5 puhkama Nad
6–7 neist Mo
7–8 kohin Nad
8 ühte teist
9 kättist
10 Sünd
11 jure
12 tõtan
13–14 õied Neil
14–15 suus Mo
19 sa
19–20 ial Mis
22 klar
24–25 ees Sa

Seletused

valju — vali
14 ise — oma

Sa, õis siin samla keskel,
Üks elu oled ka,
Kel õigust andis Isa
Siin ilmas elada!
Sa, linnukene pesas,
Sind saatis ilma ta
End lühikeses aegas
Sest elust hõiskama!

Ta seadis päikest taeva,
Et hiilgaks ilu sees,
Ta andis rõõmu tundmist
Ka kalakesel' vees.
Sull' andis haljast ilu,
Mets, lehti hiilgusel'
Ja mulle laulu suhu,
Et ilust rõõmustaks!

Alustekstis

25 Sa õis
25–26 keskel Üks
26–27 ka Kel
29 Sa linnukene
29–30 pesas Sind
33–34 taeva Et
34–35 sees Ta
36–37 vees Sull'
38 Mets lehtihiilgusel'
39–40 suhu Et

Seletused

25 samla — sambla
38 lehti — lehtede

KÜLL OLI KAUA LOOMUSEMA NUTNUD...

Küll oli kaua loomusema nutnud,
Küll närtsind põue piisad korjanud.
Veel siin ja seal üks lehenarmas puies
Ei tahtnud lahutada oksalt end.
Siis langes pitkamiste valge vari,
Ta kinni mattis väsind niisket maad.
Külm langes pinnal' nagu valge hari.
Kas ta siis korra õilmid ilmutand?

Ja sind, sind, süda! lumeriismed katvad
Nii paksult, kes end nutnud väsinuks.
Vait, vait! Mis ennast liigutada tahad
Sa vaikse unustuse ⟨varju all!⟩
Et maga! maga! lapsi äratada
Ei sünni, kui neil silmad nutu all
End uinutanud, õues magab loomus —
Mis sa siis läinud ilu meele tuletad?

Alustekstis

1 Kül
2 Kül
2–3 korjanud Veel
4–5 end Siis
5–6 vari Ta
6–7 maad Külm
7 pinnal
7–8 hari Kas
10 Ni
10–11 väsinuks Vait
14 sünni kui
al
16 mele

Seletused

loomusema — loodusema
5 pitkamiste (murd.) — pikkamisi
8 õilmid — õilmeid

SIND MA TERETAN, MO VEIKE...

Sind ma teretan, mo veike
Sündimise paigake —
Oma armsamat ma laulu
Tahan saata sinule.

Kus mo esimised sõnad
Ulatanud tuulede
Kus ma isa

Seletused

[5] Ulatanud tuulede — ulatunud tuulde

MIS SA SIIS NEILE TEINUD OLID . . .

Mis sa siis neile teinud olid,
Mo püha, vaga isamaa,
Et ristima so pinda tulid
Nad terase ja leekega?
Et tuli õhtu poolta jõudis,
Mõek hommikulta hinda nõudis
Ja ahel pohjalt ligi sõudis —
Mis, mis sa tegid,

Alustekstis

1–2 olid Mo
2 püha vaga
6 hom̄ikulta

Seletused

4 leekega — leegiga (Wied.)
7 pohjalt — põhjalt, põhja poolt

MIS OLID SA SIIS NEILE TEINUD ...

Mis olid sa siis neile teinud,
Mo isamaa, sa püha paik,
Et muistsed ajad ammu läin⟨u⟩d
Nii unustuse pähä kõik!
Et au ja vabadus sul kadus,
Võit vale peale valet ladus.
Et, kus kõik ⟨ ⟩
Sa pidid seisma tuim ja vaik'?

Kus jäi so

Alustekstis

1–2 teinud Mo
5 sull
6–7 ladus Et

Seletused

8 vaik' — vaikne

TEE ARU OMA PÕUES ...

Tee aru oma põues!
Maailm käib oma teed!
Ei kao tuisud õues,
Kui silmad kinni lööd!
Puu haljendab, lind laulab veel,
Kas valus siutud sul keel,

Seletused

[6] siutud (murd.) — seotud

KUI KALLIST KIVI VARJA SA . . .

Kui kallist kivi varja sa
Nii aeva õnne hoolega,
Küll hiilgab õues ⟨. . .⟩ suur —
Arm iga elu ilu juur!

Küll ilu läigib mitu veel,
Küll valjult kostab rõõmuheal —
Vaht läigib pääva tera käe —
Ei õhtu eha teda näe!

Kui tulesäde kaub ta
So silmist raksatusega,
See tuli, keda katab tuhk,
See vältab eemal ühtepuhk.

Alustekstis

2–3 hoolega Kül
5 Kül
6 Kül rõõmu heal
10–11 raksatusega See

Seletused

kallist kivi — kalliskivi
5 mitu — palju
7 pääva (murd.) — päikese
tera — kiire (Wied.)
käe (murd.) — käes

MA NAERAN JU JA LAULAN...

Ma naeran ju ja laulan
Ja räägin lahkeste,
Ja selget silma näitan
Ma paigal sinule.
Ma naeran ju ja laulan
Ja vanal viisil veel
Su kindla kõne peal'
And vastust minu keel. —

Et naeru alla sala
Mul pagend valu joon,
Ja laulu sekka pala
Ja õhkuv nutusoon —
Et silm mul, selge, välgub
Kord-korralt leekedest,
Mis sala rindus närib —
Mis sa siis hoolid sest?

Eks tõuse lillenarmad
Ju hauast armsamalt,
Ja õitselinnud laula
Nii hellalt pimedalt?
Mu põue verepiisad
Ma laulu valasin —
Sest nad nii kaua kestvad:
Sull', sull' neid ohvriks viin!

Alustekstis

7 peal
14 Kord korralt, leekedest
14–15 leekedest Mis
20 ellalt
23 naad
24 Sull
sull

Seletused

11 pala (murd.) — palav
19 õitselinnud — ööbikud
20 pimedalt — pimedast

Kas tunned nende healest
Sa salasünnitust?
Vait! Ei ma taha vastust
Su

Alustekstis

[26] sala sünnitust

KUI VIDEVIKUL VAIKUS VAUB...

Kui videvikul vaikus vaub
Maailma peale pikalte;
Kui õhtu sammul kära kaub
Ja tähed tõusvad ülesse;
Üks unund õhtuõhukene
Veel puie ladvu liigutab
Ja uness' uinund õilmekene
Pead varre otsas kiigutab:

Tal une sidemetel sala
Küll kuulda künnilinnu heal,
Kel armastuse lõkkepala
Sai sünnitatud keele peal' —
Kui oma puhtad laenid puistab
Kuuvalge hing'va ilmadel',
Ja tema valge sala moistab
Küll kastetilku lilledel:

Siis omal asupaika nõudes
Käib mööda maade igatsus,
Ja sammu pilvilt maha sõudes,
Ta kannul kõnnib saladus.
Ei laialikus lautuses
Ta oma koda ehitand,
So põueruumi paotuses
Ta omal paika pesitand.

Alustekstis

7 uinud (kv.?)
9 sidemidel
10 Kül kuuda (kv.)
11 Kel'l
16 Kül
17–18 nõudes, Käib
21 laialikul
22–23 ehitand So

Seletused

6 ladvu — latvu (Wied.)
10 künnilinnu — ööbiku
11 lõkkepala (murd.) — lõkkepalavus
13 puhtad laenid — puhtaid laineid
14 hing'va — hingavatele
15 moistab — mõistab
18 mööda maade — mööda maid
23 paotuses — peidus

Siin puhkab ta. Su põue pii⟨. . .⟩
Ta valitseb kui kuningas:
⟨ ⟩
⟨ ⟩
Ta tiivad täht'de keerutuselt
Maailma otsa piiravad,
Silm vaatab sini veeretuselt
Ja jalad mulda muljuvad.

Alustekstis

30–31 piiravad Silm

PAAR SÕNAKEST MA TUNNEN . . .

Paar sõnakest ma tunnen
Täis armast helinat:
Need kuldset kindlat võrku
Mu põuel võrgutand.

Ilmaegu püüdis peita
End kulla kõne eest:
Ta pidi tahtmist vasta
Ta järel veerema.

Nii pehmed olid healed,
Nii hellad, tasased,
Nii vägevad kui mäel
Kord koidupilveksed.

Su kuulatajat hinge
Ta kisub ühtlasi,
Kui laulusõna tungib
Ta sinu südame.

Ei anna vaimud jälle,
Sa lähad ühes ka:
Ei enne hauda jõua
End vangist vabasta'.

Alustekstis

2–3 helinat Need
5 Ilmaego
6–7 eest Ta
10 ellad
10–11 tasased Nii
11 vägevad, kui
12 koidopilveksed
14–15 ühtlasi Kui
17–18 jälle Sa
18–19 ka Ei
20 vabasta

KODUMAA ÕHUKE KEELE PEALT PUHUB...

Kodumaa õhuke keele pealt puhub,
Kuuskedes kõigub ja loomus's muus;
Süda ei üksi mul sõnata seisa,
Rõõmulaul hõiskab mul noores suus.

Seletused

[2] loomus's — looduses

KES RÜÜTEL JULGEB, KES KANNUPOISS...

«Kes rüütel julgeb, kes kannupoiss,
Merevirdu siin heita end?
Kuldkaarika tõstan kõrgesse käes:
Must vesisuu vastu jo võtnud tend.
Kes mull' teda silm' ette jälle heidab,
See kaarika endale päriseks võidab.»

Nii kuningas rääk' ja kaljulta, vaat',
Mis ulatab kaugele
Ilmaotsata merde nii äkiste, saat'
Kuldpeekri uluja vir'vahusse.
«Kes, küsin ma jälle, võt' südant näita
Ja veepinna sügava pohja heita?»

Aga rüütlid ja poisid kõik kuulavad
Vait ringis, suu laus'mata.
Vulina vette nad vaatavad —
Ei keegi nõud otsida ihalda.
Ja kuningas kolmat kord küsima:
«Kas tõeste keegi ei usalda?»

Alustekstis

1 kannupois
4 vasto
6 Se
9 saat
10 huluja
16 nõuūd

Seletused

2 Merevirdu — merekeerisesse (Wied.)
3 Kuldkaarika — kuldkarika (Wied.)
4 tend (murd.) — teda
5 silm' — silmade
7 rääk' — rääkis
9 äkiste — järsult
saat' — saatis
10 uluja — uluvasse
vir'vahusse — viru (s. o. keerise) vahusse (Wied.)
11 võt' südant näita — võtaks südant näidata, julgeda (Wied.)
12 sügava — sügavasse
pohja — põhja

Kõik vait. Ja kann'poiste hulgasta
Astub ette noor, julge mees,
Ast' ette seal tasase kiirsammuga,
Mantel ja vöö tal on varsi maas,
Ja silmad on meeste- ja naesterahval
Nagu köidetud kinni noor'mehel'
vahval'.
Ja kui ta nüüd mõedab kõrg' kaljuveert,
Vaat' ala, kus hirnub haud,
Kõik alaneelatud vahud keert
Just möirades tagasi jälle sõud',
Ja kõuede ulunal kobrutes keervad,
Kui välja nad virutes pimedast veervad.

Seal voolab ja kohab ja keerleb ja keeb,
Nagu vesi käiks tulega kous,
Et taevani auraja vesivaht lööb
Ja laen laenet kihutab arutu hous
Ja ei tühjenda' iial ei võta end suuta,
Nagu tahaks uut merd meri uludes
muuta.

Ent viimaks siis soiku jääb kihutus.
Ja vahuvast, valgest veest
Hirn' vastu must haegutav sügavus,
Pohjatu põrguhaud pimeda seest.
Ja vingudes viruja voogude keeru
Nääd kiskuvad katlasse vahuvat veeru.

Alustekstis

23 meeste
29 hulunal
31–32 keeb Nagu
32–33 kous Et
34 ho'us
35 tühend'a
ial
36 huludes
39 aegutav
41 voogade

Seletused

19 kann'poiste — kannupoiste
21 Ast' — astub
22 varsi — otsekohe (Wied.)
25 kõrg' — kõrget
26 Vaat' — vaatab
ala — alla
27 keert — keeris
28 sõud' — sõudis
29 ulunal — uludes
30 virutes — paiskudes
pimedast — pimedusest
(Wied.)
32 kous — koos (Wied.)
34 laen — laine
arutu — arutus
hous — hoos (Wied.)
39 Hirn' — hirnub
40 Pohjatu — põhjatu
41 viruja — keerleja, keerleva
(Wied.)
42 kiskuvad — kiskuvat

Nüüd, enne kui jõud hoogu tagasi tõi,
Poiss Jumala hooleks end and',
Ja — kisendus rahva suust taevale lõi —
Ja juba tend virulaen' kaugele kand'!
Ja vagusi kadunud ujuja üle
Ühendab sala end haudade süle.

Ja vaguseks viru lääb, vaikne, must,
Kuid sügavas kohavad veed.
Ja värin kaudu käib suhu suust:
«Kõrg' taevas kaitsegu sinu teed!»
Kuul' — vägi jo huugab ja huugab pohjas.
A' viibides südant hoid' hirmude ohjas.

Kas kroonid ka merde viskaksid sa,
Käsk ühes: «Mull' kätte ta too,
Siis kanna tend ise kui kuningas ka —»
Ei elades süda seks himu mul loo!
Mis matab all undaja voogude vägi,
Mil elades õnnelik silm seda nägi.

Küll mõni laevuke virude väest
Lang' hirnuva keerut'se kätt';
Purustud mõla, mast, haudade käest
Kuid painusid nägema pindade vett.
Ja kuula ja kuula: kui tormi ätte
Juba ulumas vingem ta, ikka vingem kätte!

Alustekstis

44 Pois
46 kand
51 kaudo
58 himmu
59 al hundaja voogade
61 Kül
64 vet
66 hulumas

Seletused

44 and' — andis
46 virulaen' — keerise laine
51 kaudu — ringi
52 Kõrg' — kõrge
53 Kuul' — kuula pohjas — põhjas
54 A' — all (?) hoid' — hoidis
62 Lang' — langes kätt' — kätte
64 Kuid — vaid, ainult (Wied.)

Ja voolab ja kohab ja keerleb ja keeb,
Nagu vesi käiks tulega kous,
Et taevani auraja vesivaht lööb
Ja laen laenet kihutab arutu hous,
Ja kõuede ulunal kobrutes keervad,
Kui virutes välja nad pimedast veervad.

Ja vaata, seal pimedast rüpedest jõud'
Nagu luik taeva valgele,
Ja õla ja käsi läik', — usinalt sõud',
Laene pimedast ruttama kallastele.
Tema ise! Ja kõrges ta kurakääs kannab
Kaarika; kaugele rõõm'tähte annab!

Ja sügavalt hingab ja kaua ta nüüd,
Taeva valgustust teretab ta,
Ja hõiskades rahvas üksteisele hüüd':
«Ta tulnud! Ta tagasi ulatama!
Teda viirastus' hauad ei ulatand hoidma!
Pidi tagasi koduteed hingega leidma!»

Ja ta tuleb. Ta ümber voog' hõiskaja koor,
Ja siis kuningal põlvili heit',
Pak' kaarikat kätte tal kannupoiss noor;
Aga kuningas näitab: kuldviinaga täid't
Tend õitseja tütar ta kätte rutt' kandma.
Ja noormees siis kuningal teadust nii andma:

Alustekstis

67–68 keeb Nagu
71 hulunal
81 üks teisele
87 kannupois

Seletused

73 jõud' — jõudis
75 läik' — läikis
sõud' — sõudis
78 rõõm'tähte — rõõmu märki
81 hüüd' — hüüdis
85 voog' — voogab
86 kuningal — kuninga ette
heit' — heitis
87 Pak' — pakkus
88 täid't — täidet, täidetud
89 rutt' — ruttab
90 teadust — teadet (Wied.)

«Et elagu kuningas! Rõõm olgu sel,
Keda valgustab päikese ring!
Seal sügavas hingab hirm südamel'.
Ärgu kiusaku jumalaid mullatse hing,
Ärgu iial ta päävale püüdku sealt matta,
Mis nad armus on võtnud öövaibaga katta!»

Alustekstis

94 kiusagu
95 ial

Seletused

94 mullatse — sureliku

HALJAS ILMAS KÕNNIB VAGA...

Haljas ilmas kõnnib vaga
Püha-Jüri murega:
Hädaorg ta on jo, aga
Hukkas hulk ei paranda!
Küll ta võitleb väsimata
Nukra näo, nina eest —
«Põrmu, põrgu, paganata»
Iial lahku kerglastest!
Õelus küsib armuta:
«Kus käsk' Jumal noruta'?»
Kas see ei kutsu rõõmu suhu
Ja naerupuhu: ha ha ha ha ha!

Maailm mitme mehe meelest
Hoopis raiskus ammuge:
Räägitakse «oma keelest»
Nüüd jo meie rahvale.
Kuis nad «oma» tõlgitsenud?
«Võimus sel, kel väge käe» —
Väge aga pühitsenud
Muistsed ajad muiale.
Ja nüüd tahad, vennike,
«Omakest» ka omale?
Kas see ei kutsu rõõmu suhu
Ja naerupuhu: ha ha ha ha ha!

Alustekstis

5 Kül
voitleb
10 norut'da
11 se
14 Oopis
18 sel'l
kel'l
23–24 Kas se ei etc etc.

Seletused

8 lahku — ei lahku
10 käsk' — käskis
18 käe (murd.) — käes
20 muiale — mujale (Wied.)

Eestlane on loodud taevast
Tänamata meelega:
Lasti armus t e m a vaevast
Mullu pidu sündida.
Oh kui sõbralikult vasta
Vaidlenud küll võerad suud:
Nagu häbi ette kosta
Oleks pidand mõned muud?
Kaege imet, õnneks lääb!
«Eestlane, kus raha jääb?»
Kas see ei kutsu rõõmu suhu
Ja naerupuhu: ha ha ha ha ha:

Raamatutest ära hooli,
Sõber, trükk on ikka must!
Kõige vähem arva «Kooli
Lugemise raamatust»!
Siiski vana sarviline
Sellega sind küüsi saaks,
Kui sind, vaene väetikene,
«Külvimees» ei lunastaks!
Rüütlivahvus sõdib seest
Eesti sugu õnne eest!
Kas see ei kutsu rõõmu suhu
Ja naerupuhu: ha ha ha ha ha!

Alustekstis

30 kül
31 Nago
35–36 Kas see ei kutsu etc etc.
38 trük
40 raamatust!»
47–48 Kas se ei etc. etc.

Seletused

25 taevast — taeva poolt
46 sugu — soo

«Rändamine raiskus'-tähes» —
Saks-Hans, seda ütlen sull'!
Hiljuti sai «Postimehes»
Seda seletatud mull'.
Kuis siis karjakepi kandja
Kihelkonna piiretes,
Sinu paras märguandja,
Seisab paigal taeva väes?
Lammas, tahad viimate
Süüa nagu karjane?
Kas see ei kutsu rõõmu suhu
Ja naerupuhu: ha ha ha ha ha!

«Postimehe» peale tikub
Lamba-Mihkel tänavu:
Hingeõnnistuse rikub
Tema karjas nurjatu.
Kolmtõistkümnest kolmel' aga
Lehe luba Mihkel ann'd, —
Nüüd ei tea, kas meel nii vaga
Kolmel, et nad kiusu kann'd;
Ehk kas ohvriks Mihkleke
Kolme pandnud kümnele? —
Kas see ei kutsu rõõmu suhu
Ja naerupuhu: ha ha ha ha ha!

Alustekstis

59–60 Kas se ei etc etc.
66 an'nd
68 kan'nd
71–72 Kas se ei etc.

Seletused

49 raiskus'-tähes — raisus olemise märgiks
54 piiretes — piirides

Kui ilmeksimata Rooma
Taadi tükk sul silme ees:
«Peaks t'ad õnn kord nähä tooma,»
Mõtlesid vast eneses.
Sõber, ei sind jäätud hiljaks,
Taevas õnne unes toob:
Eks seal seisa: «Nende viljaks
Puude sisu välja loob!»
Astu sammu edase:
Pappis magab paavstike!
Kas see ei kutsu rõõmu suhu
Ja naerupuhu: ha ha ha ha ha!

Kära küll ja kisa köitnud
Oma ümber kabina:
Sõber! mitu lehte täitnud
Kõnel'mata kõnega!
Saksa sõbrad mängu teinud
Senni eesti lastele,
Kuni taevas pilvi läinud,

Alustekstis

74 tük
79 nende
80 väljaloob
83–84 Kas se ei kutsu etc.
85 kül
90 Eesti

Seletused

75 t'ad — teda
90 Senni — seni (Wied.)

ÄRA KARDA, EESTI RAHVA POHI . . .

Ära karda, eesti rahva pohi:
Ei sind riisu omaks üksigi:
Ei sind ükski puutuda tohi,
Seni kui veel elab üks⟨. . .⟩
Siin, kus meie vanemate põrmu,
Meie lapsi valvab kodutuul,
Siin veel helisemas lehed puul.

Mis sa ihud meie vasta mõõka,
Võera ühendatud koor,
Seni kui veel tuksub ükski rinda,
Ei sa jalge ala rõhu meid!
Eluilmas ei sa võida ära,
Seni kui veel tuksub eesti verd,
Ük s on vahiks, valvamas veel vahisarved.

Küll sind oli ahelasse heitnud,
Eesti elu, võera meeste võit,
Küll su liikmetele lõnga kõitnud,
Laia lõnga ebaelu sõit.

Alustekstis

1 Eesti
3 puututa
3–4 tohi Seni
5 Siin kus
5–6 põrmu Meie
6–7 kodutuul Siin
7–8 puul Mis
8–9 mõõka Võera
9–10 koor Seni
10–11 rinda Ei
12 voida
12–13 ära Seni
13 Eesti
14 vahiks valvamas vahi sarved
15–16 heitnud Eesti
16–17 võit Küll
17–18 kõitnud Laia

Seletused

pohi — põhi
2 üksigi — ükski
11 ala — alla
16 võera — võõraste
17 kõitnud — köitnud

NII KAUA KUI VEEL AUD KOITVAD ...

Nii kaua kui veel aud koitvad,
Meil valgust toovad ligina:
Nii kaua kui veel lõuned loitvad
Ja vaeva kastvad higina:
Nii kaua kui veel [vaeva] võitvad
Ja võidurõõmu sigida:
Nii kaua sulle mõtted heitvad,
Mu pühaks peetud isamaa!

Seletused

aud — aod
2 ligina — ligidale
6 sigida — sigineb

TALLINNASTA KÕRGED TORNID ...

Tallinnasta kõrged tornid
Taeva poole tõusevad,
Väravalla virgud vahid,
Vahvad vahid valvavad.

Valgel talvel val⟨va⟩massa,
Haljakirju kevadel,

Seletused

[3] virgud — virgad, vilkad (Wied.)

KULDSEL TÄHEL ISAMAA...

Kuldsel tähel isamaa
Seisku sinul põuessa:
Aga kui ta au ja nime
Tahad tõsta läbi öö,
Läbi purustaja pime':
Raudne olgu suu ja töö!

Lähedam kui lilleõis
Olgu põues kodukõis!
Aga kus ta haavapaisel
Tervet liha pahandas,
Ajas tõde, truu'ust haisel' —
Kutsu appi kadakas!

Õitselinnu helinad,
Kodukõne kõlinad!
Kus sul vangistatud võima

Alustekstis

8 auu
4–5 öö Läbi
7 Lahedam (kv.)
11 truuust
13–14 helinad Kodukõne

Seletused

5 pime' — pimeduse
8 kodukõis — koduköis
11 truu'ust — truudust (Wied.)
13 Õitselinnu — ööbiku
15 võima — jõu (Wied.)

KUI SA KUULED KOSKEDE ULUNAT ...

Kui sa kuuled koskede ulunat,
Kõrvale rutta!
Oh ära looda kasu sa kaotsist!
Üle ei jää sul muud kui ohkamist,
Tohid siis nutta!

Alustekstis

1–2 hulunat Kõrvale
4 sull

Dubia

HEA PEREMEES

Jah, kui pääval on palju korjatud kokku ja pantud
Kirstud ja laekad täis, läve peal valitseb õnn;
Kui on arvatud ära ja jälle ära ja ikka
Uueste ülesse, mis talitus kibe sul tõi;
Saak jo sigines, peremees tark — et õhtule läki!
Kulm on kortsus ja pääv veeremas, küllalte tööst!
Mis siis sest on, et kuulmata kevade laulud, et möödas
Õitse ilmad, et talv pime ja süda nüüd külm?
Kaugel vaesus jo katuselt! Usina sõrmede orjust
Targalt maitseda: see targale ilu ja rõõm;
Õnn, et elades värava taga ei varitse häda.
— Koputab ukse peal: «Ae?» — «Mina!» kost' vagusi surm.

Alustekstis

1 kokko
2 õn
4 Ueste
9 ja (konj.) sormede
11 Õn

Seletused

6 pääv (murd.) — päike
9 Usina — usinate
12 kost' — kostab

EESTI SÕPRU LEITAKS' ILMAS

Eesti sõpru leitaks' ilmas
Enam veel, kui arvate,
Praegu on ta sinu silmas
Ustavam kui omane;
Küsid siis: mil a'al sa aitad
Minu kurtjat isamaad?
«Varsti, kuni ajad näit'vad
Teised mull' — Nüüd häbi saad!»
Seljataga ütleb ta:
«Söögu uint sind kõigega.»
Kas see ei kutsu rõõmu suhu
Ja naerupuhu — ha ha ha ha!

Kuresaares peeti peud,
Kus kõik vallamehed koos,
Rüütlid tegid suured teud:
Lahked sõnad nende suus,
Kandsid söögid meeste ette,
Olid tuapoisid seal;
Kitsad ajad tulnud kätte,
Ei nüüd mõju piitsa heal.
Seepärast tarvis lahket keelt
Ja meelitada meeste meelt.
Kas see ei kutsu rõõmu suhu
Ja naerupuhu — ha ha ha ha!

Alustekstides

refrään lühendatult
2 veel kui
5 mill'
7 aead
9 Selja taga
19 aead
20 mõeu

Seletused

10 uint (murd.) — hunt

Eestimaal on kange tuju,
Rahvas kipub ära sealt,
Sest veel näljasurma kuju
Pole ikka lahkund tealt.
«Hullud, nagu hapu tainas
Paisute, mis viga teil?
Nagu jänes ristikheinas
Elate kõik praegu meil!»
Nõnda hüüdis kirik'sand,
Ei ta kõne olnud sant,
Sest eks ta kutsu rõõmu suhu
Ja naerupuhu — ha ha ha ha!

Riia linnas saadud näha,
Et seal mõned lätlased
Tervet rahvast keema teha
Olla kõik nüüd seltslased;
Sest nei' läti seltsis olla
Valitsemas «võeras» vaim
Ja see seltsile sest tulla,
Et ta pole saksa kaim.
Voldemar auliige seal,
«Moskva Zeitung» laua peal,
Ei sakstele kutsu see rõõmu suhu
Ja naerupuhu — ha ha ha ha!

Alustekstis

26 kippub
38 Lätlased
41 lätti
47 Sakstele

Seletused

41 nei' — neil

Öeldakse, «Vanemuine»
Olla väega väeti veel,
Sest ta püüdus olla luine,
Kammitsas ta eesti meel.
(Mõteldes: hm, hm!)
Auvõeraks meile toodi
Ikka kenaid saksikuid,
Saksa keelt siin kuulda saadi —
Eks need kenad kaksikud!
(Seltsi liikmete peale näidates:)
Te Moskva tseitungi ei pea,
S e e p ä r a s t kõik teil väega hea! —
Kas see ei kutsu rõõmu suhu
Ja naerupuhu — ha ha ha ha!

A l u s t e k s t i s

49 Vanemuine
54 Saksikuid
57 zeitungi

S e l e t u s e d

50 väega — väga (Wied.)
51 püüdus — püüe
57 tseitungi — ajalehte

KÕIVU VARJUL KOGEMATA ...

Kõivu varjul kogemata
Leidsin sind, mu linnukest:
Armastuse leeke lõi mul
Põue sinisilmadest.

Ilus oli mets ja muru,
Minu meel neid unetas
Igakord, kui koidu kombel
Arm su põsed punetas.

Ei mul mõistatuseks jäänud
Enam ööpikute hääl,
Ehk mis hiilgas ja mis hõiskas
Ilusa maailma pääl!

Aga ammu kustusivad
Arm ja õnn ja sinu silm —
Minu rõõmupärjast noppis
Sajad õied kade ilm.

Kaugemale kõnnin üksi,
Tahaks südant soenda' —
Aga sügisised ilmad,
Kevade läks magama.

Alustekstis

2 sind mu
4 sini silmadest
10 ööpikude
10–11 hääl Ehk
16 Sada õie

Seletused

6 unetas — unustas (Wied.)

Kommentaarid ja variandid

Kommentaarid ja vaatamisid

Alustekstide valikust ja usaldusväärsusest. Nagu selgub järgnevatest kommentaaridest, on autori eluajal avaldatud luuletuste puhul üldiselt alustekstidena kasutatud nende esitrükke. Autograafe on nimetatud luuletuste puhul aluseks võetud vaid üksikutel juhtudel. Autori eluajal avaldatud luuletuste autograafide hulgas domineerivad mustandid ja trükitekstidele geneetiliselt eelnevad versioonid, mille kasutamine alustekstidena ei tulnud kõnesse. Mis puutub autori eluajal ilmunud luuletuste järeltrükkidesse (kaasa arvatud ka kõige viimased Koidula eluajal ilmunud), siis pole need enamikus usaldusväärsed: rahvusliku liikumise perioodi publitseerimisepraktikas avaldati kord juba trükitud luuletusi sageli autorilt luba küsimata, nende tekste muudeti suvaliselt. «Vainulillede» ja «Emajõe ööbiku» tekstid on kindlasti usaldusväärsemad kui nende hilisemad järeltrükid. Tartu-aastatel (1865—1872) perioodikas ilmunud luuletuste esitrükid peaksid vastama Koidula tahtele (autor luges korrektuuri). Kroonlinna-aastail (1873—1886) otsene kontakt «Eesti Postimehega» katkes, kuid meil pole ka andmeid, et lehe hilisemad toimetajad J. V. Jannsen ja Harry Jannsen oleksid luuletuste tekste vastu Koidula tahtmist muutnud. Küll on teada luuletaja rahulolematus Ado Grenzsteini redigeerimistööga (vt. näit. Koidula kirjad omakseile, lk. 453—454), kes toimetas «Eesti Postimeest» 1881. aastal. Autentsemate tekstiallikate puudumise tõttu (on säilinud ainult luuletuse «Küsimused» autograaf) on aga ka 1881. aasta esitrükke tulnud kasutada alustekstidena.

Nagu öeldud, on üksikutel juhtudel ka autori eluajal ilmunud luuletuste puhul alustekstidena kasutatud autograafe. Seda on tehtud ennekõike siis, kui esitrüki usaldusväärsuse suhtes on kahtlusi (näit. M. J. Eiseni «Eesti luuletustes» ilmunud esitrükid, noodiraamatutes ilmunud tekstid, esitrükid, mille vigasusele autor ise on tähelepanu juhtinud). Loomulikult on alustekstidena kasutatud ainult lõpuleviidud autograafe, esitrükile geneetiliselt eelnevad mustandid on olnud vaid täiendavateks tekstiallikateks trükivigade parandamisel.

Koidula eluajal käsikirja jäänud luuletuste alustekstidena on kasutatud peamiselt autograafe. Kui ühest luuletusest on säilinud

mitu autograafi, siis on tulnud nende vahel valida. Mustandite ja puhtandite vahel valides on arusaadavalt eelistatud autori loomingulise töö lõppstaadiumi peegeldavat käsikirja. Raskem on olnud mitme puhta ümberkirjutuse puhul. Sama luuletuse puhtandid on enamasti ligilähedasel ajal kirja pandud väheste tekstierinevustega käsikirjad; autor on teksti ümberkirjutamisel nagu katseks ühe või teise sõna asendanud uuega, ilma luuletuse üldist kontseptsiooni muutmata (vt. näit. luuletuste «Kui vähe!», «Õnnis», «Õunapuu» autograafe). Taoliste paralleelsete autograafide puhul autori viimase tahte printsiipi alusteksti valimisel rakendada ei saa, sest tekstide kronoloogilist järgnevust pole siin võimalik määratagi. Neil juhtudel on valitud kunstiliselt kõige tugevamana tunduv tekst. Kui pühendusluuletustest on säilinud mitu puhtandautograafi, on võimaluse korral alustekstiks valitud see tekst, mis on saadetud isikule, kellele luuletus on pühendatud (näit. Kreutzwaldile pühendatud luuletuste puhul Kreutzwaldile saadetud kirjades leiduvad tekstid).

Kahjuks pole meil praegugi veel kõikide Koidula postuumselt ilmunud luuletuste autograafe. Need luuletused, mille autograafid puuduvad, on tulnud avaldada võõraste ärakirjade alusel. Kõige vähem usaldusväärsed on käesolevas väljaandes nende 15 luuletuse tekstid, mille alustekstideks on J. Bergmanni suvalised ümberkirjutused. Üksikuid luuletusi on avaldatud J. Ronimoisi, T. Peki, Aino Kallase, K. Leetbergi jt. ärakirjade alusel. Tahtlikke tekstimuutmisi neis ärakirjades ei ole põhjust oletada, küll aga tuleb arvestada ümberkirjutusvigade ja valesti mõistmise võimalustega.

Luuletuste dateerimisest. Iga üksiku luuletuse kommentaaris on ära märgitud antud luuletuse dateerimise kõige põhilisemad alused. Tegelikus dateerimistöös on kõiki võimalikke dateerimise kriteeriume kasutatud üheskoos. Ühele kriteeriumile toetudes on alati jälgitud, et see poleks vastuolus teistega.

Absoluutseid dateeringuid on võimaldanud üksikud autograafidel leiduvad autori daatumid. Teised dateerimise allikad, nagu luuletuste trükist ilmumise aeg, paleograafilised andmed, luuletuse tekst ise oma faktilise, ideelise ja kunstilise sisuga, samuti mitmesugused kõrvalised materjalid (kirjad, nimestikud) on võimaldanud ennekõike relatiivseid dateeringuid.

Koidula eluajal trükist ilmunud luuletusi on kronologiseeritud peamiselt nende ilmumisandmete alusel. Muidugi võivad luuletused olla loodud mõnikord aastaidki enne trükis avaldamist

(näit. osa «Vainulillede» luuletusi) ja seepärast tuleb silmas pidada, et ilmumisaeg ja tsensori andmed määravad ikkagi ainult aja, e n n e mida luuletus peab olema loodud (*terminus ante quem*).

Koidula eluajal avaldamata jäänud luuletusi on dateeritud ennekõike autograafide järgi. Käsikirjade välistest tunnustest on arvestatud käekirja, paberit ja kirjutusvahendit. Koidula Tartu-perioodi käekiri on väike, kalligraafiline, veidi paremale kaldu, puhtandkäsikirjades eriti viimistletud, Kroonlinna-aastate käekiri on suurem, rohkem kaldu, hooletum. Luuletusi on aidanud ajaliselt kokku viia ka paberi liik, paberil leiduvad monogrammid (*LM* jt.) ja sama kirjutusvahend. Suurt abi on dateerimisel pakkunud luuletuste paiknevus (teiste luuletuste, proosapalade või muu teksti naabrus). Üldreeglina on samal lehel leiduvad luuletused loodud ligilähedasel ajal ja kui ühe luuletuse loomise aeg on teada, on dateeritavad ka teised. Luuletuste paiknevuse alusel järeldusi tehes on paralleelselt jälgitud käekirja ja kirjutusvahendit, sest autor võib kasutada sama paberilehte korduvalt, isegi eri loominguperioodidel. Julgemini kui ümberkirjutuste puhul on paiknevuse kriteeriumi arvestatud mustandite puhul.

Käsikirjade väliste tunnuste kõrval pakub dateerimise võimalusi ka luuletuste tekst ise — selles mainitud faktid, temaatika, motiivid, luuletuse ideeline suunitlus, samuti ka teksti vormielemendid — keel, riimid, värsimõõt, stroofi vorm jne. Nimetatud kriteeriumidest on dateerimisel kõige olulisemat abi osutanud autograafide keeleline külg, teisi kriteeriume on kasutatud ennekõike oma oletuste tõepärasuse kontrollimiseks.

Just mitmesugused kõikuvused Koidula keelepruugis on aidanud kindlaks määrata ta luuletuste loomise aegu. Näiteks on paljusid luuletusi dateeritud kirjaviisi alusel. Kirjaviisi kriteeriumi kasutamisel on arvestatud, et Koidula võis vana kirjaviisi kasutamise ajal loodud luuletusi hiljem uude ortograafiasse üle kanda. Komplitseerituks teeb kirjaviisi kriteeriumi kasutamise aga asjaolu, et luuletajal tuli ka pärast uuele kirjaviisile üleminekut (see toimus 1866. a. sügisel) ajalehetööd tehes kasutada vana kirjaviisi. Suurt abi osutasid luuletuste dateerimisel taolised sageli esinevad sõnad nagu *heal* ~ *hääl*, *seal* ~ *sääl* ja *peal* ~ *pääl*, sest ühe või teise sõnakuju kasutamine on siin seotud kindla perioodiga (*heal*, *seal*, *peal* — Tartu-aastatega, *hääl*, *sääl*, *pääl* — Kroonlinna-aastatega). Muidugi ei leidu kaugeltki kõikide luuletuste tekstides kriitilisi sõnu ja alati pole keele kriteerium kasutatav.

Kõrvalistest allikatest on luuletuste dateerimisel kasutatud ennekõike kirjavahetusi (Koidula kirjavahetused Kreutzwaldi, Jakobsoni, Almbergi jt-ga). Tänuväärseks dokumendiks osutus

1958. a. Kirjandusmuuseumi jõudnud Koidula koostatud nimestik luuletustest, mis ta 1868. a. 10. mail Kreutzwaldile saatis (F 59, M 10 : 7). Nimestik määrab kindlaks 14 luuletuse loomise *terminus ante quem*'i. Tuge on pakkunud ka H. Rosenthali koostatud nimestik (F 112, M 28 : 15) nende käsikirjade kohta, mis pärast Koidula surma Jaan Bergmanni kätte saadeti.

V a r i a n t i d e s t. Igast Koidula luuletusest on põhitekstide[1] osas avaldatud üks tekst. Kui luuletusest on säilinud rohkem kui üks autentne tekstiallikas (autograaf, autoriseeritud trükitekst), siis on teised tekstid avaldatud variantide osas. Üksikutel juhtudel (kui käesoleva väljaande tekst seni käibel olnud tekstiversioonidest tunduvalt erineb) on ära toodud ka J. Bergmanni tekstierinevusi. Nende variantide esitamise eesmärgiks on seni avaldatud tekstide ja uue teksti vahekorra avamine.

Olenevalt variantide osas avaldatud tekstide vahekorrast põhitekstiga on neid edasi antud kahel viisil: kui tekstierinevusi on vähe, siis on esitatud ainult lahknevad sõnad või värsid, kui aga tekstierinevusi on rohkesti, siis on täiendav tekstiversioon esitatud tervikuna koos tekkevariantidega.

Et variantide osas avaldatud tekstid on enamikus luuletuse põhitekstile eelnevad varasemad versioonid ja mustandid, siis demonstreerib see osa ennekõike luuletuste tekkimise geneetilist protsessi, s. o. Koidula loomingulist tööd. Ühtlasi aitab variantide osa kontrollida koostaja tööd: ühe luuletuse mitme puhtandautograafi tekstivariandid annavad uurijale võimaluse otsustada, kas luuletuse alustekst on valitud õigesti.

Variantide edasiandmisel on püütud avada autori mõtte liikumist, autograafi välise pildi reprodutseerimist pole ülesandeks seatud. Nagu öeldud, on variantidena ära toodud niihästi sõnu kui ka terveid värsse. Tervete värsside esitamise puhul järgneb värsinumbritele koolon. Üksikute sõnade variantide puhul tuuakse ära ka *lemma*, s. o. sõna või teksti osa põhitekstist, mida antud variant asendab; *lemma* eraldatakse variandist nurksuluga (näit. *3 Kostab*] *Vastab* A^1 tähendab, et tekstis A^1 on luuletuse 3. värsis põhitekstis esineva sõna *Kostab* asemel *Vastab*).[2] Autori parandusi autograafis (mahatõmbamised, ülekirjutamised) tähistab < (näit.

---

[1] Põhiteksti all on mõistetud kriitiliselt läbivaadatud, parandatud ja keeleliselt redigeeritud alusteksti.

[2] Numbrilisi indekseid tekstiallikate sümbolite kohal (A^1, A^2, A^3 jne.) on kasutatud sama luuletuse autograafide eristamiseks. Kui käsikirjade kronoloogiline (geneetiline) järgnevus oli kindlaks määratav, siis on indeksid antud ajalises järjekorras.

5 *laugult* < *kulmult* tähendab, et antud teksti 5. värsis on sõna *kulmult* asendatud sõnaga *laugult*). Komplitseeritumatel juhtudel, s. o. mitme autograafi ja korduvalt parandatud mustandite puhul, kasutatakse teksti arengu astmete tähistamiseks rooma numbreid, araabia numbreid, ladina tähti ja kreeka tähti. (2) tähendab, et kõik, mis oli eespool, s. o. (1) järel, on asendatud tekstiga, mis on (2) järel. Näiteks *35: Tõiselt (1) kõndvad kurjad kõned, (2) libekeeled lendvad* tähendab, et 35. värsi esialgne versioon oli *Tõiselt kõndvad kurjad kõned*, lõplik versioon aga *Tõiselt libekeeled lendvad*. Kui ühe luuletuse variante esitatakse mitmest tekstiallikast, siis suleb variandi vastava tekstiallika sümbol (näit. A^1 või A^2).

Sulgusid on tekstides ja variantides [1] kasutatud järgmiselt: nurksulgudesse [ ] on asetatud autori poolt mahatõmmatud tekst, mida autor pole asendanud uue tekstiga; kaldnurksulgudesse *[ ]* on asetatud tekst, mis käsikirjas esineb, väljaande koostaja arvates on aga ülearune; ümarsulud ( ) on autori sulud; murtud sulgudesse ⟨ ⟩ on asetatud koostaja poolt lisatud tekst (näit.: must⟨ad⟩ — koostaja on sõna lõpetanud; mai⟨lmas?⟩ — koostaja on sõna lõpetanud, kuid pole oma oletuses absoluutselt kindel; lahk⟨...⟩ — tekst on katkenud (käsikirja rikutuse tõttu või autoril pooleli jäänud); So⟨?⟩ — koostaja pole kindel, kas ta on sõna õigesti välja lugenud; ⟨*mtl.*⟩ — mitteloetav tekst). Kõik koostaja märkused variantide osas on antud *kursiivis*.

[1] Mujal on sulgusid kasutatud vastavalt üldistele tavadele.

„Vainulilled"

Kõik VL luuletused avaldatakse luuletuskogus ilmunud tekstide järgi.

VL luuletused peavad olema loodud enne 23. X 1865 (VL käsikirja tsenseerimise daatum). Varem peab olema loodud «Kodu» (vt. luuletuse kommentaar). Osa luuletusi on arvatavasti kirjutatud juba Pärnus.

EESSÕNA

Esitr.: VL, 1866, lk. 5—6.

KAUGELT KOJU TULLES

Esitr.: VL, 1866, lk. 6—7.

Luuletuses on motiive A. H. Hoffmann v. Fallerslebeni (1798—1874) luuletusest «Auf der Wanderung» ja G. Herweghi (1817—1875) luuletusest «Heimweh».

LAULU ÕNNISTUS

Esitr.: VL, 1866, lk. 7—8.

Eeskujuks L. Uhlandi (1787—1862) luuletus «Dichtersegen».

LÕOKENE

Esitr.: VL, 1866, lk. 8—10.

Eeskujuks J. G. v. Herderi (1744—1803) luuletus «Die Lerche».

NEIU MÕTTED

Esitr.: VL, 1866, lk. 10—11.

Eeskujuks F. v. Dingelstedti (1814—1881) luuletus «Die Braut an der Myrthe».

ARMU KAENLUS

Esitr.: VL, 1866, lk. 11—12.

Eeskujuks G. Scheurlini (1802—1872) luuletus «Im Arm der Liebe».

KEVADE AND

Esitr.: VL, 1866, lk. 12.

HOMMIKU

Esitr.: VL, 1866, lk. 12—14.

Eeskujuks A. v. Droste-Hülshoffi (1797—1848) luuletus «Am Morgen».

VENNA JA ÕE ARMASTUS

Esitr.: VL, 1866, lk. 14—15.

Eeskujuks P. Heyse (1830—1914) luuletus «Treueste Liebe».

KELLA HELIN RINDUS

Esitr.: VL, 1866, lk. 15—16.

Eeskujuks H. Silesiuse luuletus «Liebesgeläute».

UKSE KÕRVAS

Esitr.: VL, 1866, lk. 16—17.

Eeskujuks A. Böttgeri (1815—1870) luuletus «Nach Jahren».

NOOREMEHE IGATSEMINE

Esitr.: VL, 1866, lk. 17—19.

Eeskujuks K. G. v. Leitneri (1800—1890) luuletus «Drang in die Ferne».

MATUSE KELL

Autograaf F 112, M 28 : 2, l. 14. Vanas kirjaviisis, mustand.

Esitr.: VL, 1866, lk. 19—20.

Eeskujuks A. H. Hoffmann v. Fallerslebeni (1798—1874) luuletus «Ich hör' ein Glöcklein klingen».

Luuletuse geneesi kohta vt. E. Ertis. Tähelepanekuid Koidula luule loomingulisest protsessist. Paar sammukest eesti kirjanduse ja rahvaluule uurimise teed. 1. Tln., 1958, lk. 119—124.

Autograafi variandid:

Pealk.: 23. Kirriko kellad 2 kellad] kellad < nemmad 5 töttab] tulleb 7 punnarides] punaehtes 9 hiilgab] paistab 10 ka] ka 10 tunnete] tundsite 11: Kedda tänna prudiehtes 14 langevad] lähhavad 19 palves] päval < päivil 21—24: *puuduvad* 27 kostvad] kostvad

ÕPETUS

Esitr.: VL, 1886, lk. 20—22.

SÜDAME NÕDRUS

Esitr.: VL, 1866, lk. 22—23.

LINATAIM

Esitr.: VL, 1866, lk. 23—25.
Eeskujuks J. Kerneri (1786—1862) luuletus «Lob des Flachses».

ARMASTUS

Esitr.: VL, 1866, lk. 25—26.

TÜTARLAPSE KAEBTUS

Esitr.: VL, 1866, lk. 26—27.
Eeskujuks E. Rittershausi (1834—1897) luuletus «Trübe Ahnung».

NEED KOSTVAD

Esitr.: VL, 1866, lk. 28.
Luuletuses on motiive L. A. Frankli (1810—1894) luuletusest «Wenn du ein tiefes Leid erfahren...».

MAENITSUS

Esitr.: VL, 1866, lk. 28—29.
Eeskujuks J. Sturmi (1816—1896) luuletus «Nicht in die Weite».

LAENED

Esitr.: VL, 1866, lk. 29—30.
Eeskujuks C. L. Th. Liethi (1776—1850) luuletus «Am Bache».

KUI JUMAL KÕIK NII SÄEKS —

Esitr.: VL, 1866, lk. 30—31.
Eeskujuks Fr. Fouqué de la Motte (1777—1843) luuletus «Trost».

SAEVESKE

Esitr.: VL, 1866, lk. 31—32.
Eeskujuks F. W. Grimme (1827—1887) luuletus «Die Sägemühle».

VAIGISTUS

Esitr.: VL, 1866, lk. 32—33.

METS

Esitr.: VL, 1866, lk. 33—37.

Luuletuses on motiive G. Ch. Dieffenbachi (1822—1901) luuletusest «Blütenlust» ja Fr. G. Klopstocki (1724—1803) oodist «Die Frühlingsfeier».

LOOTUS

Esitr.: VL, 1866, lk. 37—38.

Eeskujuks R. Waldmülleri (1822—1910) luuletus «Wandervöglein».

KODU

Esitr.: EPost., 1865, 28. VII, nr. 30. Allk.: *L.*

Luuletus peab olema loodud enne 28. VII 1865.

Eeskujuks K. Grothi (1819—1899) luuletus «Min Platz vär Där» («Vor der Thür»).

Esitrüki variandid:

9 tahtsin siis] sovisin 10 Ta kombel] Siis tihti 12 kiir] kärm

NEID AUSTA

Esitr.: VL, 1866, lk. 39—41.

LÕO JA ROHI

Esitr.: VL, 1866, lk. 41—42.

Eeskujuks C. v. Lengerke (1803—1855) luuletus «Frühlingsgrün».

PUURILIND

Esitr.: VL, 1866, lk. 42—43.

HOIA VARJUL!

Esitr.: VL, 1866, lk. 44—45.

Eeskujuks C. Dräxler-Manfredi (1806—1879) luuletus «Geheimniß».

SIIS TÄNA

Esitr.: VL, 1866, lk. 45—46.
Eeskujuks W. Dunkeri (1829—1902) luuletus «Es ist dein Segen ohne Maß».

SÜGISEMÕTTED

Esitr.: VL, 1866, lk. 46—47.
Luuletuses on motiive E. Geibeli (1815—1884) luuletusest «Ich sah den Wald sich färben» ja A. v. Chamisso (1781—1838) luuletusest «Im Herbst».

PEOTÄIS MULDA

Esitr.: VL, 1866, lk. 47—48.
Eeskujuks saksa rahvalaul «Eine Hand voll Erde».

„Emajõe ööbik"

Kõik EÖ luuletused avaldatakse luuletuskogus ilmunud tekstide järgi.
EÖ luuletused peavad olema loodud enne 26. III 1866 (EÖ käsikirja tsenseerimise daatum). Veel varem peavad olema loodud «Emasüda» ja «Kasepuu» (vt. luuletuste kommentaarid).

TERETAMINE

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 3.

EMAJÕE KALDAL

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 4—5.
17 kõrged sambad — mõeldud Tartu ülikooli.

NEIU KANGA JUURES

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 6—7.
Eeskujuks R. Reinicki (1805—1852) luuletus «Der Bleicherin Nachtlied».

LOODA!

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 8.
Eeskujuks L. Uhlandi (1787—1862) luuletus «Frühlingsglaube».

PÜHAPÄÄVA KELLAD

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 9.

SO OMA SÜDA

Autograaf F 59, M 3:25, l. 3. Vanas kirjaviisis, mustand.
Esitr.: EÖ, 1867, lk. 10—11.
Luuletuse geneesi kohta vt. E. Ertis. Tähelepanekuid Koidula luule loomingulisest protsessist. Paar sammukest eesti kirjanduse ja rahvaluule uurimise teed. 1. Tln., 1958, lk. 124—130.

Autograaf koos tekkevariantidega:

1— 8: Ei pea sa mailma
Au, kitust otsima,
Kui tuisk ja põhk nad tuurvad,
Arm kaub aeaga.
So omma süddant muda
So pühhaks koeaks sa:
Sealt tuggi, kindlust nõua,
Mis kusgilt leia sa.

9—12: I Kui õigust olled teinud,
Siis ärra otsi sa,
(1) Et ilma usk ja rõmud
Sull' tänno annavad.
(2) Et teiste usskus rõmus
Võid tänno leikada
(3) Mailma tänno, rõmo,
II Kui õigust olled teinud,
Mailmalt ärra sa,
Siis ota tänno, sedda,
So teggo ise on.[1]

13—16: I Mailm on salla, ahne —
Ta (1) head (2) vihkab head tööd:
Ni (1) (a) saggedast (b) tihti head tegid,
(2) mitto kord (a) head (b) teed head
Ni (1) [paljo] (2) paljo kord tend lööd.
II Se ärgo ial hoidko

[1] Arvatavasti II stroofi alguse jaoks oli mõeldud ka järgnev poolelijäänud variant, mida pole võimalik geneetilisse protsessi viia:
Sa iseennast põlgad, kui tahhad

Sind tehha armotööd
III [Sull südda lahti olgo
Keig häddal (1) ommeti (2) iggal aalt ⟨?⟩.
So kõrva siiski leidko
So venna nuttuheal] [1]

17—19: I Ja on ta sind ka petnud:
Sul armo valletand:
(1) Siis (2) Oh ärra unnusta

II Ja kui ei keegi (1) tunne (2) aru
So hingenuttust sa:
Ei pea (1) sinna, südda
(2) neid (a) sepärrast
(b) sa(*α*) siiski (*β*) põlgma

20—24: Sepärrast vihkama:
Üht paika leiad ikka:
So omma süddamet,
Sa, kuhho teiste (1) silmilt (2) näust
Võid peita silmavet.

25—32: Kui mõistad (1) õiget (2) õigelt (a) pru⟨uki?⟩
(b) agga
Ta sõnna kulata,
Ta kallist varra [pru]⟨uki⟩
Siis õnsam olled sa,
Kui rahva halle mele
Ja rõmokissa al —
So südames — (1) seal olled (2) siin olled
So pärris issamaal.

OH RÄÄGI!

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 12.

SIND SURMANI!

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 13—14.

SELTSIMEES

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 15.

[1] Selle variandi geneetiline kuuluvus on küsitav.

MA OLEN MO ARMUKEST NÄINUD

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 16.

VEEL HIILGVAD KÕRGES —

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 17.

JÄTA JÄRELE!

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 18.
Eeskujuks B. Paoli (1815—1894) luuletus «Stille».

MIS KAEBAD SA?

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 19—20.

JA ÕUES ON KEVADE

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 21.

KÕIK MUUTNUD

Autograaf F 59, M 6:1, l. 41. Vanas kirjaviisis.
Esitr.: EÖ, 1867, lk. 22.

Autograafi variandid:

Pealk.: puudub 10 sinno] sinno 11 ammo närtsind] närtsib, ammo 12 Ja] Jo 13 pärrid] pärrid < küssid 14 So] Sa 15 kula! kula] kula hästi 15 kostab] kostab < vastab
16: (1) «Mind kattab jo ka talve jä!»
(2) «Eks katta mind ka talve jä!»

LENDA!

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 23.

ÕHTUL

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 24.
Loodud W. v. Waldbrühli (1803—1869) järgi.

HEAD ÖÖD

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 25.

ÜHT EESTI LAULU

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 26.

UUS RAHU

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 27.

NÄED KÕRGED PILVED —

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 28.

MO ISAMAA ON MINU ARM!

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 29.

NAD ON MO ARMUKEST PANNUD —

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 30.

ÕHTURAHU

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 31.
Eeskujuks A. H. Hoffmann v. Fallerslebeni (1798—1874) luuletus «Schlaf' auch du!».

MO ISAMAA, NAD OLID MATNUD

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 32—33.

KADUND

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 34.

RAHUTU

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 35.

KUI PÄÄVA KÄRA AEGA —

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 36—37.

EI MA JÕUA

Autograaf F 59, M 6 : 1. l. 41. Vanas kirjaviisis, mustand. Tekst 21.—24. värsis rikutud.
Esitr.: EÖ, 1867, lk. 38.
Eeskujuks vana saksa rahvalaul.

Autograafi variandid:

Pealk.: Kässid lindo sa: 3 Kostab] Vastab 8 surreks] surren
13—14: (1) Süggavasse temma terrad
Põue pean tõmbama!
(2) *nagu põhitekst*
16: Pävata pea sureks ma!» 17 muuda] muda < jatta ⟨*kv.*⟩

EMASÜDA

Esitr.: EPost. Jt., 1865, 3. XI, nr. 44. Allk.: *L.*
Luuletus peab olema loodud enne 3. XI 1865.
Luuletuses on motiive A. Traegeri (1830—1912) luuletusest «Mutterherz» ja H. Uhse luuletusest «Heimath des Mutterherzens».

OH ARMASTA!

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 40—41.
Eeskujuks F. Freiligrathi (1810—1876) luuletus «Der Liebe Dauer».

ISAMAA, USK, RAHVAS!

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 42.

PALU ANDEKS

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 43.
Eeskujuks C. v. Schwarzkoppeni (1830—1910) luuletus «Hast du Jemand weh gethan».

KASEPUU

Esitr.: EPost. Jt., 1865, 3. XI, nr. 44. Allk.: *L.*
Luuletus peab olema loodud enne 3. XI 1865.

Esitrüki variandid:

9 tundi] tunnid 21 Önnega] Rõmoga

KUI ÕIS, MIS ÕITSEB HEINAMAAL —

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 46.
Loodud R. Burnsi (1759—1796) järgi.

ISE TAHTSID

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 47.

HALASTA JA KANNATA

Esitr.: EPost. Jt. 1866, 8. VI, nr. 23.

Eeskujuks R. E. Prutzi (1816—1872) luuletus «Und triffst du wo ein Menschenherz...».

Esitrüki variandid:

Pealk.: Oh hallasta ja kannata 2 südda] süddant 6 nored, rõõmsad] röömsalt nored 9 ei kuida] ehk kuida 14 nored süddamed] nori süddameid 16: Mil? — Kuis? — Ei sedda näinud sa!
23—24: Kas süüdlane hing, süta ta,
Oh hallasta ka kannata.

KINDEL PÕHI

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 49—50.

PITKALT KIIGUB PAADIKENE —

Autograaf IV ja V stroofist F 59, M 6 : 1, 1. 41. Vanas kirjaviisis.

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 51.

Eeskujuks H. Heine (1797—1856) luuletus «Berg' und Burgen schau'n herunter».

Autograafi variandid:

15 mõistab naeratada] moistab ellast' vata' 16: Melitades naerata'.
18—20: Silmanäggo, sõbber, sa:
Hiljalt muido nääd, et illo,
Arm sull' mõistsid valleta'! —

TEE LAHTI!

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 52.

SO PRIIUST OLID MATNUD —

Esitr.: EPost. Jt., 1866, 8. VI, nr. 23.

Esitrüki variandid:

5 andsid] annud 8 hingasid] puhkasid 14 Ta] Tal' 20 tõuse ülesse] ärka elusse 22 Koit] Pääv 26 vasto hõiskavad,] vastohüavad

KEVADE TULIK

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 55.

Loodud E. Geibeli (1815—1884) järgi.

KÜLL TAHAKS NAD!

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 56.

MAAILMALE ÄRA ÜTLE!

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 57—58.

Eeskujuks J. Hammeri (1810—1862) luuletus «Vertraue dich dem Licht der Sterne».

MÕTTED TOOM-MÄEL

Esitr.: EÖ, 1867, lk. 59—62.

1866

KUI TA TEAKS!

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, 1. 41. Vanas kirjaviisis.

Autograaf (A^2) F 59, 6 : 1, 1. 46. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega.

Esitr.: KL, 1925, lk. 62—63.

Avaldatakse A^2 järgi.

Dateeritud A^1 kirjaviisi alusel; A^1 leidub samal lehel «Emajõe ööbiku» luuletustega.

A^1 variandid:

Pealk.: Kui ta teaks! 1 teaks, oh kui] teaks, kui 3 siin liigub] mul tuksub 4 oskaks ütelda] jõu⟨a⟩ks tunnista'

5—7: Oh, ehk lahkelt siis mo peale
Vataks ta, mo vallo nääks,
Ehk siis isse abbi annaks —

9 teaks, oh kui] teaks, kui

11—15: Puhhas arm ja kindel südda, —
(1) Arvad, kallid
(2) Arvaks, kalliks varraks nad! —
Oh, ta olleks vastovõtnud
Minno südda, ja ma nääks
Armast'es tend armo andvad —

18 Ise] Isse 18 sündis] sunnib ⟨*kv.*⟩ < sunniks ⟨*kv.*⟩

20: Oh, ma (1) polleks tõest,
(2) mitte polleks tõest,

21 nõudnud] otsind 22 ta sund] ei näin'd
23—24: Iial silm ta armast silma —
Olleks tunnud ma ja tea'nd!

A^2 variandid:

3 mis < kui 21 nõudnud < otsind

JÄÄ JUMALAGA!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 40. Vanas kirjaviisis.
Esitr.: KL, 1925, lk. 56.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud autograafi kirjaviisi alusel.

SA PISUT ÕNNE NÕUAD KA!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 95. Vanas kirjaviisis, pealkirjata.
Esitr.: KL, 1925, lk. 115.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud autograafi kirjaviisi alusel.

ÕNN SULLE!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 57. Vanas kirjaviisis, J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 71.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud autograafi kirjaviisi alusel.

MÕNEST MUISTSELT SÜNDIND LOUST ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 157. Vanas kirjaviisis, pealkirja asemel: *III*. Allk.: *E. Ö.*
Esitr.: Looming, 1958, nr. 9, lk. 1425.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud autograafi kirjaviisi alusel.

MINU ÕELE ANNETUSEKS
25. heinakuu päävaks 1866

Autograaf F 59, M 3 : 31. Vanas kirjaviisis. Allk.: *Sinno armastaja õdde.*

Esitr.: Nõukogude Naine, 1956, nr. 8, lk. 3.
Avaldatakse autograafi järgi.
Luuletus on pühendatud õde Eugenie'le 21. sünnipäevaks.

HAUD

Esitr.: EPost. Jt., 1866, 28. IX, nr. 39.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

UNENÄGU

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 49.
Esitr.: EPost., 1880, 19. III, nr. 12. Allk.: *f.*
Avaldatakse esitrüki järgi.
Autograafil autori daatum: *Sügisel 1866*
Eeskujuks vana-reini laul «Ich hab' die Nacht geträumt».

Autograafi variandid:

1— 4: Kül ööse unes nägin
Rask' unenägu ma:
Kõrg' lillepõõsas võtis
Mo aedas kasvada.
7 langesid] lang'sid 9 kokku] kokko 10 panin] pannin 11: Se kukkus käest mul — tükid 12 Mu] Mo 13 helme-hallik] perlihallik' 15 unenägu] unenägo 16 mu] sa,

EESTI LAUL

Esitr.: EPost. Jt., 1866, 21. XII, nr. 51. Allk.: *E. F.*
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.
Autograaf varasemast versioonist F 59, M 6 : 1, l. 141 (vanas kirjaviisis, lõpetamata. Esitr.: Looming 1958, nr. 9, lk. 1430):

1— 8: Eestilaul, sa pead sisse tungima
(1) Kunni süggav (2) Süggav südamesse kõrva seest,
Eestilaul, sa pead ärratama
Ülless' keik, mis hingab unne sees.
Eestilaul, sind tahhan ülle asa
Sata karjalapse kõrvo ma —
Eestilaul sa pead kohtolauda
Kohtomõistja kõrvo kõllama.

9—13: Ülless pead sa neid keiki hüüdma.
Mele neile, et nad Eestlased,
Eestilaul, oh kül on jõudo tarvis
Sul seks tööks — ja nõdder olled sa!
Tungi kõrvo aea värrisema

VEEL!

Autograaf (A^1) luuletuse algusest F 59, M 6 : 1, l. 141. Vanas kirjaviisis, mustand. Tekst 14. värsist alates rebitud.

Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 5. J. Bergmanni parandustega.

Esitr.: KL, 1925, lk. 6—7.

Avaldatakse A^2 järgi.

Dateeritud A^1 kirjaviisi alusel; leidub samal lehel luuletuse «Eesti laul» varasema versiooniga.

Värsid 5—8 leiduvad Koidula kirjas Kreutzwaldile 3. VI 1868 (F 63, M 1 : 2, l. 16/41).

A^1 variandid:

1: Õitsvad orrud, (1) hiilgvad (2) mäed, metsad
4: Tullen ta (1) sind (2) laulma ma(?)!
5 Mäel] Mäel < Mäelt 7 Metsa] Metsa < Metsas 10: Vagga, tugev Eestivend! 11: Sinno vallust, ristist, rõmust, 12: Kaua

EESTIMAA, SO HIILGAV RADA

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 3. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega.

Esitr.: KL, 1925, lk. 3—4.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateerimise alus: näib, et üks luuletuse meieni mittejõudnud autograaf on asetsenud samal lehel luuletuse «Eesti laul» varasema versiooniga, praegu leidub seal tervikuna ainult 12. värss, käsikiri rebitud (vt. F 59, M 6 : 1, l. 141).

Autograafi variandid:

7—8: (1) Eestimaa, kus lilled tõusvad / Veremullast ülesse,
(2) *nagu põhitekst*
16 Uusi õilmid < Ued õied 19 kõne vana < vana kõne 21 kõndis < kõnnib

LILL JA LAUL

J. Bergmanni ärakiri (B) F 18, M 9 : 1, l. 88.
Esitr.: KL, 1925, lk. 60—61.
Avaldatakse B järgi.
Dateerimise alus: vrd. luuletusega «Kui õis, mis õitseb heinamaal —» (EÖ).

1866—1867

ÜKSI SOENDAB

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 22. J. Bergmanni parandustega. Allk.: *L. K.*
Esitr.: KL, 1925, lk. 26—27.
Avaldatakse autograafi järgi.
Autograafil autori daatum: *66 & 67*

Autograafi variandid:

7: Au ja armu, palju (1) õnne — (2) õiget õnne — 8 soendab < soetab < soendab 16: (1) Surmaund kül hingama? (2) Vaikset surmaund kül hingama?
30—32: (1) Maha! (a) seal (b) Kuis ta hinge külmetab
Seal! Oh, eesti päike üksi süda,
Eesti päike aina ⟨?⟩ soetab!»
(2) Maha! Kuis ta külmetab
Hinge seal! Oh, Eesti päike süda,
Eesti päike üksi soendab!»

LAHKUDES

Autograafid (A^1 ja A^2) F 59, M 6 : 1, l. 62. Pealkirjadeta, mustandid.
J. Ronimoisi ärakiri (R) seni leidmata autograafist F 59, M. 7 : 1, l. 77. Pealkirjata.
Esitr.: KL, 1925. lk. 77.
Avaldatakse R järgi.
Dateeritud autograafis A^1 leiduvate vana kirjaviisi rudimentide alusel.
Eeskujuks soome rahvalaulu «Onneton nuorukainen» 2 esimest stroofi.

A[1] ja A[2] variandid:

Teksti värssidesse jaotus erinev: A[1] — 4-realine, A[2] ja R — 8-realised.

1—4: (1) Oh mis (a) hirmus murevalu vaevab minu meelesi
(b) raske mur⟨e⟩
Kui mul kallis lahhutades jättab üksi armukest A[1]
(2) Oh kuis mure vaevab minul
(a) Meeled raske (b) Raskel viisil meelekest,
Kui mul tarvis lahutades
Tänna jätta kullakest A[2]

5—6: Sinno (1) nõidusede
(2) armastuse nõidus (a) südamel mul
(b) südant mulle sõlmitand A[1]

7—8: (1) Sinno kaunis silmavate kovvaste mind vangistand. A[1]
(2) Sinu (a) kaunis silma (b) kaunid vaatamised
Kovasti mind vangistand. A[2]

MUL SEISAB MEELES ALATI

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 62. Pealkirjata, mustand.

J. Ronimoisi ärakiri (R) seni leidmata autograafist F 59, M 7 : 1, l. 31—32.

Avaldatakse R järgi.

Dateeritud autograafis leiduvate vana kirjaviisi rudimentide alusel.

Eeskujuks A. Ahlqvist-Oksaneni (1826—1889) luuletus «Savolaisen laulu».

Luuletusest on olemas 2 versiooni: käsikirjaline, algne soome versioon ja trükist ilmunud eestipärastatud versioon (viimases esineb *Savomaa* asemel *isamaa*, *Suome* asemel *Eesti* jne.). Soome versioon trükitakse esimest korda käesolevas väljaandes (põhitekstide hulgas). Eesti versiooni esitrükk ilmus anonüümselt 1869. aastal J. V. Jannseni koostatud «Eestirahva 50-aastase Jubelipiddo-Laulides» (lk. 71—72), käesolevas väljaandes avaldatakse variantide osas. Võimalik, et Koidula käsikirjalisest soomeainelisest luuletusest tegi laulupeo jaoks isamaalaulu J. V. Jannsen (sellele viitavad trükiredaktsiooni primitiivsus ja mõned keelelised iseärasused võrreldes autograafi ja Ronimoisi ärakirjaga). Järgmises trükis ilmus luuletus J. V. Jannseni nime all (vt. [M. J. Eisen.] Rahva laulik. Trt., 1884, lk. 79). Koidula reageeris sellele luuletuse autorsuse endale nõudmisega (vt. Koidula kiri M. J. Eisenile 2. II 1885. Koopiatekogu, M 160 : 5).

«Rahva lauliku» 2. trükis (1885) ilmuski luuletus Koidula nime all. Koidula autori-pretensioon ei välista aga muidugi J. V. Jannseni kaasautorsuse võimalust isamaalise teksti loomisel.

Seni Koidula luuletuskogudes avaldatud tekstid pärinevad J. Bergmanni tekstiversioonist B (F 18, M 9 : 1, l. 49), mis on eestiaineline, kuid 1869. a. trükiredaktsioonist erinev. Bergmanni käes olid nii mustand- kui puhtandautograaf (vt. F 112, M 28 : 15, nr. 47 ja 198); kindlasti oli talle tuntud ka 1869. a. trükiredaktsioon. Bergmann on alustekstina ilmselt kasutanud puhtandautograafi, muutnud aga luuletuse 1869. a. ilmunud teksti eeskujul isamaalauluks (Savomaa > isamaa jne.).

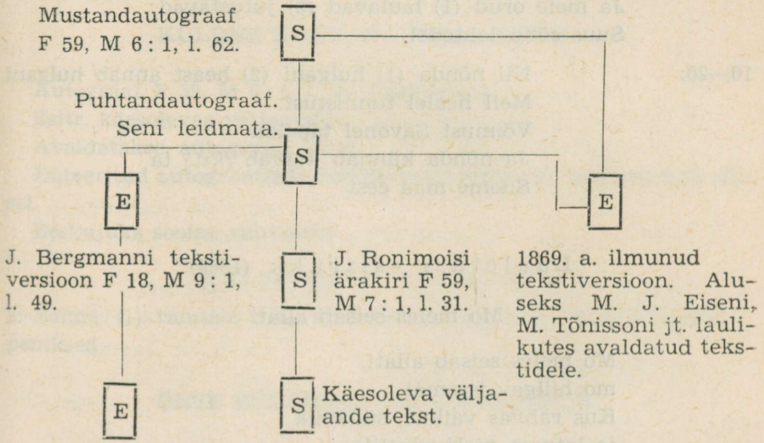

S — soome versioonid
E — eesti versioonid

Mustandautograaf koos tekkevariantidega:

1—5: Mul tuleb meele jälle nüüd
Mu (1) Savo illus (2) illus Savo maa,
Kus rahvas kõik ni kannatlik
Ja õnnes mängivad [(vaiksed)]
Mu armas kallis ma

6—10: Kuis hüab kõrgelt kukku siin
Kuis kaljud (Mäed) läigivad!
Ja kuida (1) vaiksed (2) orud vaiksed siin
Ja kuida kärmed lehhed liguvad
(1) (Kui pime (simehet?)[1]
(2) Kui süggav pimmedus)

11—15: Ja (1) keeles (2) keel seisab kindlaste
(1) Ju ⟨?⟩
(2) (a) Alt (b) gefaltet alt (*α*) bleibt (*β*) Zusammenfügung
(3) Ta vanas

Ja meie mäed kõnnelevad
Ja meie orud (1) laulavad (2) jutustavad
Suus sõnu lehtedel.

16—20: Nii nõnda (1) hulgani (2) heast annab hulgani
Meil healel tunnistust:
Võimust Savonel tapelda
Ja nõnda künnab kulvab ⟨*kv.*⟩ ta
Suome maa eest

Luuletuse esitrükk (1869):

Mo meles seisab allati

Mo meles seisab allati,
mo hiilgav issama!
Kus rahvas vaikne, südamik
ja lotuses ni kannatlik:
Mo armas kallis ma!

Kuis kukkulind siin kõrgelt hüüd',
kuis metsad kohhavad,
ja orrud rahhus hingavad,
kus lehhed kaunilt hiilgavad
ja ehhad punnavad.

Veel köllab keel siin kindlaste
ta vanna pöhjusel;
veel määd siin juttu vestavad
ja orrud könned kannavad,
suus sönno lehtedel.

[1] Originaalis: *Kuin tummat siimehet!* Koidulale oli sõna *siimehet* tähendus nähtavasti teadmata.

Ja Eesti poegist tunnistab
neil sönna, rikkas heal:
Nad vahvad võitjad söddades
ja kündes käivad külvades
siin issa pinna peal.

B variandid:

2 Savomaa] isamaa 4 hõiskada] hõisata 5: Oh kallis isamaa! 9 agarad] hagarad 12 vana liitmisel] endsil ehtedel 16 healel] healil 18—20: Ei surnud ära ikke all,
Ei tule otsa vabalt tall',
Ta Eesti igavest!

KULDNE KUKU, KAUGELT KUKU...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 62. Pealkirjata.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud autograafis leiduvate vana kirjaviisi rudimentide alusel.
Eeskujuks soome rahvalaul.

Autograafi variandid:

2: Saima (1) rannale hüa (2) rannal kaebad sa 20 pehmeksed < peniksed

ÜHTE SÜDANTKI VÕIN RÖÖMUSTA!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 131. Pealkirja asemel: *I.*
Esitr.: KL, 1925, lk. 190.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud autograafis leiduvate vana kirjaviisi rudimentide alusel.

Autograafi variandid:

3: (1) Pärjaks argselt, sõber, sulle palmin —
(2) *nagu põhitekst*
7 sõna < süda

KÜLM ON SEAL ÕUES KÕIK MAAILM...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 167.
Esitr. käesolevas väljaandes.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateeritud autograafis leiduvate vana kirjaviisi rudimentide alusel.

Autograafi variandid:

1: Külm on (1) kõik (2) seal õues kõik maailm,
2: (1) Nii tarretanud taeva koe —
(2) *nagu põhitekst*
7—8: (1) Kui valudes ta väriseb
Siis senna parenema lend'!
(2) *nagu põhitekst*
10—12: (1) Ja tohib heita palvele —
Kus vastust anna üksige,
(2) Ja tohin heita polvile ⟨*kv.*⟩ —
(a) Seal kässa tõsta palvele
Kui vaga püha kuju ees
(b) *nagu põhitekst*
17: (1) Mis (a) saat⟨...⟩ (b) temast ei sa lahk⟨...⟩
(2) *nagu põhitekst*
18 ellaste < ellakest' 19 vaigistab < uinutab

ISAMAAST IKKA!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 12. Pealkirjata, mustand.

Esitr.: [H. Jannsen.] Keisri ja isamaa laulud. Riia, 1889, lk. 40.

Allk.: *Koidula.*

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateeritud autograafis leiduvate vana kirjaviisi rudimentide alusel.

Luuletus avaldatakse käesolevas väljaandes esmakordselt 3-stroofilisena, seni ilmunud 2-stroofilisena (Bergmann on küll kasutanud sama mustandautograafi, kuid viimase stroofi ära jätnud; 1. värsi lugenud valesti).

Autograafi variandid:

1: (1) Ikka jälle is⟨amaa⟩ (2) *nagu põhitekst*
2: (1) Ikka ta seesama viis (2) *nagu põhitekst*
6: Isamaa — (1) ta (2) uus igavest
10: (1) Suur on sinu isama — (2) Isama on

VANEMUISE RIIK

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 15. Pealkirjata.

Esitr.: KL, 1925, lk. 13—14.

Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.
Seni on luuletust avaldatud 24-värsilisena, 4 lõppvärssi ilmselt lisanud J. Bergmann. Värsid 21—24 J. Bergmanni ärakirjas (F 18, M 9 : 1, l. 26):

Ja senni saab kestma teie vald,
Kui Eestlane ühtmeelt peab:
Kuid löövad nad lahku, siis lahkuge sealt,
Et võeras neid vangi veab!

Autograafi variandid:

12 eestilaul < Eesti ⟨...⟩

1867

JÄ' VAIT JA KANNATA

Esitr.: EPost. Jt., 1867, 1. III, nr. 9. Allk.: *L. K..d.la.*
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

KUI VÄHE!

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 48.
Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 47. J. Bergmanni parandustega.
Autograafid erinevad ainult interpunktsioonilt.
Esitr.: KL, 1925, lk. 63.
Avaldatakse A^2 järgi.
Dateerimise alus: üks autograaf (A^2) on asetsenud samal lehel luuletusega «Jä' vait ja kannata» (vt. F 112, M 28 : 15, nr. 213), leht on hiljem katki lõigatud.

KÕIGE KIBEDAM

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 35. Pealkirjata.
Esitr.: KL, 1925, lk. 53.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: sama paber, tint ja käekiri nagu luuletuse «Kui vähe!» autograafil (F 59, M 6 : 1, l. 48).

Autograafi variandid:

8 võtsid < võisid⟨?⟩

KUST MA LAULU ÕPPINUD?

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 50. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega.

Esitr.: KL, 1925, lk. 64—65.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateerimise alus: sama paber, tint ja käekiri nagu luuletuse «Kui vähe!» autograafil (F 59, M 6 : 1, l. 48).

Autograafi variandid:

9 kandsivad < kandsid 20 Kõrvust < Põuest ⟨?⟩

EESTI MULD JA EESTI SÜDA

Esitr.: EPost. Jt., 1867, 1. III, nr. 9. Allk.: *L. K . . d . la.*

Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel.

SIIS TULEB KEVADE

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 88.

Esitr.: EPost. Jt., 1867, 1. III, nr. 9. Allk.: *L. K . . d . la.*

Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel.

Autograafi variandid:

6 Katmas] Matmas

SEE KÜLL VAEVAB!

Autograaf (A^1) F 18, M 9 : 1, l. 117. J. Bergmanni ja J. Kärneri parandustega.

Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 88.

Esitr.: KL, 1925, lk. 116.

Avaldatakse A^2 järgi.

Dateerimise alus: A^2 leidub samal lehel luuletusega «Siis tuleb kevade».

A^1 variandid:

14: (1) Et ta põrm ja rojane ..... (2) *nagu põhitekst*

15: (1) Kadund usku kaebab meel (2) *nagu põhitekst*

OOTA!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 88. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 109.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: autograaf leidub samal lehel luuletusega «Siis tuleb kevade». Värsid 5—8 Koidula kirjas Fr. R. Kreutzwaldile [29. III 1868] (F 63, M 1 : 2, l. 10/22).

ALLIK

Esitr.: EPost. Jt., 1867, 29. III, nr. 13. (Proosapalas «Hallikad».) Pealkirjata.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

LAULU ALLIKAS

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 56. Pealkirjata.
Esitr.: KL, 1925, lk. 71.
Avaldatakse autograafi järgi.
Autograafil autori daatum: *10. Mail 67*

Autograafi variandid:

4 õnne < armu

MO SÜDA!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 61. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 74.
Avaldatakse autograafi järgi.
Autograafil autori daatum: *12. heinakuu p. 67.*

Autograafi variandid:

5: Kas siis nüüd (1) teine sinuga aeg
(2) *nagu põhitekst*

KUNINGAS KEVADE

Esitr.: EPost. Jt., 1867, 28. VI, nr. 26. Allk.: *L. K..d.la.*
Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel.

Värsid 17—24 leiduvad Koidula kirjas A. Almbergile 19. IV 1870 (F 5, M 1 : 1, l. 8/17).

TULNUD!

Esitr.: EPost. Jt. 1867, 28. VI, nr. 26. Allk.: *L. K . . d . la.*

Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel.

TÜTAR ILUS, HELLA NEIU

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 70. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega.

Esitr.: KL, 1925, lk. 83—84.

Avaldatakse autograafi järgi.

Autograafil autori daatum: *16. Juulil 67*

Loodud H. Heine (1797—1856) järgi.

MIKS SA NUTAD?

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 76.

Esitr.: EPost. Jt., 1867, 26. VII, nr. 30. Allk.: *L. K . . d . . a.*

Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel.

Autograafi variandid:

3 rasket] kanget 5 rääkind] ütlend 6 teada and] teada ann'd < kuulu⟨tand⟩ 7 rõmo-põlvest] priius'-põlvest 8 õnnest] päik'sest 9 pead] kulmu 11 hiilgvalt saadab] saab ta saatma 12 nutu] piiska 13 lõunavalgust] lõuneläiget 15—16: Õis, siis tahame t'al' tänu
Õhku vasta õhkada!

ÕNNE HEAL

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 75.

Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 76. J. Bergmanni parandustega.

Esitr.: KL, 1925, lk. 94—95.

Avaldatakse A^2 järgi.

Dateerimise alus: A^2 leidub samal lehel luuletusega «Miks sa nutad?»

A^1 ja A^2 variandid:

2: Ukse külge koput'da A^1 3 Nüüd süda lahti] tee lahti südant A^1 5 hõisk'vad] hüüdvad A^1 hõisk'vad < hüüdvad A^2 9: Võerast ust sa vara võtnud: A^1 19 pao peastsin] piida andsin A^1

LAULUD

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 85.
Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 84. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 106.
Avaldatakse A^2 järgi.
Dateerimise alus: A^2 on asetsenud samal lehel luuletusega «Miks sa nutad?» (vrd. F 59, M 6 : 1, l. 84 ja 76; vt. F 112, M 28 : 15, nr. 216). Värsid 1—5 leiduvad Koidula kirjas Kreutzwaldile [29. III 1868] (F 63, M 1 : 2, l. 10/25).

A^1 variandid:

4 Olgu hella] Meelitaja 12 lahke] lahke < liigu 14 Mõne] Mõnda

LAULUPISARAD

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 43. Mustand.
Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 45. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 60.
Avaldatakse A^2 järgi.
Dateerimise alus: A^2 sama paber, tint ja käekiri nagu luuletuse «Laulud» autograafil (F 59, M 6 : 1, l. 85).

A^1 koos tekkevariantidega:

1—4: Kõik pisaraid (1) ma lauludesse
(2) mis sinu pärast
(1) Kül olen kokku valanud
(2) Ma nutnud teiste teadmata
Ma olen kõik neid lauludesse
Kül võtnud kokku valada.
5—8: Seal liiguvad nad nägemata
(1) Ei leia (2) Ja sinu nime nende sees —
Ei viimist oska seletada
Kül võerad silmad silmavees
9—12: Sa aga tead, kust nad tulnud,
Sa leiad tähte selgeste:
(1) Sa ise oled marastanud
Mul rinnust laulu pisaraid!
(2) Sa ise põuest piisatanud
Ju laulu mul ja pisaraid!

A^2 variandid:

2 tõiste < teiste

VÄRISE SEAL RIKKUDES

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 43. Pealkirjata, mustand.
Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 91.
Esitr.: KL, 1925, lk. 111—112. Pealk.: *Hoia!*
Avaldatakse A^2 järgi.
Dateerimise alus: A^1 leidub samal lehel luuletuse «Laulupisarad» mustandiga.

A^1 koos tekkevariantidega:

1—8: I Mu süda on kui pääsuke
Kel päike paistab kevadel
Mu süda on kui lilleke
(1) (a) Kel⟨?⟩ (b) Mis õitsel' tõus⟨?⟩
(2) Mis õitseb suve tuuledel

II Mu süda on kui pääsuke
Kel päike paistab kevadel
Kül vana pesa radadel
Ja pesitamas uueste

Mu süda on kui lilleke
Mis õitseb suve tuuledel
Ta igatseb nii hingeste
Tal tanuõhku ⟨*kv.*⟩ lõhnada

9—12: Mu süda on kui tornikel
Kus magab tundmust mõnda sees
Ta teretab sind silmavees
Ja laulab rõõmu rõõmsatel.

13—16: Oh hoia teda ellaste
Külm peasukest võib surmata
Lil närtsib soea õhata
Ja kisdes lõhkeb kellake.

17—20: I Ei ärata nii virgaste
Siis surnuid hiljem väetous
II Ei ükski vägi ärata
Siis (1) surnuid surmapaelusta,
(2) surmapaelust (a) lahku⟨nuid?⟩ (b) endisid
Kui ial seda tohtisid:
Oh (1) varja (2) võta ilu varjada!

KUU PAISTIS VAIKSELT ÜLEVELT ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 43.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: autograaf leidub samal lehel luuletuse «Laulupisarad» mustandiga.

Autograafi variandid:

1 paistis < paistad 7 igatsuses < igatsused

KÜNNILIND

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 84.
Esitr.: KL, 1925, lk. 104.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: autograaf leidub samal lehel luuletusega «Laulud».

Autograafi variandid:

5 Andsivad < Ütles(id?)

TÄIS LAULU

Esitr.: EPost. Jt., 1867, 26. VII, nr. 30. Allk.: *L. K . . d . . a.*
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

SÜGISE

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 101. J. Bergmanni parandustega.
Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 102. Autori hilisemate (oletatavasti Kroonlinna-perioodi) parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 126.
Avaldatakse A^2 järgi.
Autograafil A^2 autori daatum: *(August 1867.)*

A^1 ja A^2 variandid:

Pealk.: Sügisi] Sügise A^1 5 iluköite < iluköie A^1 A^2 7 sula] soe ja A^1 sula < soe ja A^2 11 Kes ep ahnelt] Kes ei küllalt A^1 Kes ep ahnelt < Kes ei küllalt A^2 13 Sügisestki õhku] Sügisist, oh, ilu A^1 13: (1) Sügisist oh! ilu (a) täna(da?((b) nüüd,
(2) Sügisestki õhku nüüd, A^2
21 Siiski soovi] Siis ei sooviks A^1 Siiski soovi < Siis ei sooviks A^2 22 Harvast ilust] Sügis, sinust A^1 Harvast ilust < Sügis! sinult A^2

26 Kiida veel] Ütle sest A^1 Kiida veel < Ütle sest A^2 27 Peida tasa] Peida, peida A^1 Peida tasa < Peida, peida A^2 29 silmal] silmil A^1 silmal < silmil' A^2 31 Kui süda] Kui siis süda A^1 Kui süda < Kui siis süda A^2

UDUMÄE KUNINGAS

Autograaf F 59, M 6 : 1, 1. 119—120. Vanas kirjaviisis. Kirja pandud ilmselt pärast uuele kirjaviisile üleminekut: uut kirjaviisi korduvalt vanaks parandatud.

Esitr.: EPost. Jt., 1867, 27. IX, nr. 39.

Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel.

Loodud Fr. R. Kreutzwaldi ennemuistse jutu «Udumäe kuningas» ainetel.

Autograafi variandid:

1 orro] orru < orrud 1 viljas] rukkis 5 öse uddune] karre olli öö 6 Leitud] Leitut 7 Külmad] Külmaks 8 tulle] sinna 11 Ammo otsimas sind hirm!] Eks ei koddu otsi hirm? 12 öötsil kustus karjalaste] ärrakustund öötsilaste 15: Selle illuni ei (1) jõua (2) külma ilma illud ulata; 16 lauluks] lauluks <sõnaks 18 saatma] saates 18 laps] laps < siin 18 immeprees] hõbbeprees 19 südda] vallust 20 Vallust] Südda 21 vatama] vaatavad 22 kuulda] imme 22 neido satama] tüttart sadavad 23 Issand] Taevas 24 nurmel] muldas 25—26: Tuhhat imme küssimessi! Kõnne (1) leiab (2) kaub kõnne sees, — / Vaikselt immeteles seisab kaunis neio rahva ees: 31 külma] ial 33 õied, ilmad] Teised õied 36 ösel illopaika leiab] illupaika kannab ösel 37: Kannab veel, kui mõrsjaehtet (1) kannab kaunikene ⟨?⟩ (2) hoiab pigakene peas; 38: Kannab veel, kui Murrueide kasvandiku naese eas; 39 Leiab] Kannab 40 illolättest] ilu lätelt 42 sealt] seal 44 küllatark on] tarka nõidu < tark on nõidu 45 vihhal] vihha 47: «Peasta ello tunnistades»! (1) hundab karjub kisendab (2) hulumas hulk kissaga. 49: Legid tõusvad, tulled hüüdvad, taevani jo lõkke lööb! 50 hukkatajat] immestajat

51: (1) (a) Päike kaub

(b) Valge kaub, pim̄e tõuseb, uddu, rasket, ringis maas — ?

(2) pim̄e tõuseb, Valge kaub, uddu, rasket, ringis maas — ?

54 karrastust siis kaota!] hõlpsat igga kauta!

55—56: Karrastavat kastet (1) kannan kaugel siit!

(2) heldemade paiku kannan ma:

Kes ei armo annud, armo kaddumist (1) ka kannata!»

(2) nüüd kannata!»

57 vaatab] tõuseb 57 seisab riit] paistab riid 58 haua] tulle 60 kohkund] rahva 61 orro] orrud 61 viljas] rukkis 63 õnnelaulud] rõmulaulud 65 kaljuks] kivviks 66 on ta] õhto

68: (1) Helduseta orrust lahkund Uddumäe kunningas.
(2) Õelast (a) hulgast (b) orrust kaugel kõnnib Uddumäe kunningas.

MAASIKAS

Esitr.: EPost. Jt., 1867, 18. X, nr. 41/42. Allk.: *L. K . . . . la.*

Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel.

3 Ilmarine — mõnede soome-ugri rahvaste juures tuntud taevahaldjana, eesti mütoloogiasse tulnud Fr. R. Faehlmanni müütide kaudu. Maasika loomise on Ilmarisele omistanud ilmselt Koidula.

ISAMAA!

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 11. Mustand.

Autograaf (A^2) F 100, M 9 : 15. P. Petersonile saadetud autograaf. Pöördel Koidula käega: *Kaugelt teretamine!*

Esitr:. EPost. Jt., 1869, 30. VII, nr. 30.

Avaldatakse esitrüki järgi.

Luuletus on loodud tõenäoliselt 1867. a. lõpul. (Vt. R. Põldmäe. J. Köleri maali «Ärkamine nõidusunest» kirjanduslikest suhetest. Keel ja Kirjandus 1964, nr. 11, lk. 674.)

Koidula läkitas selle luuletuse (koos luuletusega «Ei jäänud!») Vjatka kubermangu asumisele saadetud Peeter Petersonile.

A^1 ja A^2 variandid:

Pealk.: puudub A^1 2: Süda, hõiska, hüüa sa! A^1 A^2 4: Tema ilust (1) tei⟨stele?⟩ (2) ilmale! A^1 5: Kõnele et (1) armuhõlmast (2) tema hõlmas A^1 5 kaenlus] hõlmas A^2 6 Hingata < Hingada < Hingab s⟨. . .⟩ A^1 7: Ütle, et ka valu tunda A^1 A^2 8: (1) Temaga (2) Tema eest veel ikka õn, A^1 Tema eest, veel ikka õn! A^2 9: Et so ülem (1) vara ta — (2) osa ta — A^1 Et so ülem osa ta — A^2 12: (1) Kuldne sõna (2) Kuida (a) jõuad kõlada! (b) võtad kõlada! A^1 13: Kuldne sõna (1), magusam ⟨?⟩ (2) ilma (3) väljalte A^1 Kuldne sõna, valjuste A^2 14: (1) (a) Kostad (b) Rinnust tagase! (2) Rinnapohja tagase! A^1 Rinnapohja tagase! A^2 15: Õue (1) õhud, taeva tähed, (2) õhkus, taeva tähtis, A^1 16: (1) Homiko ja õhtu tuules, (2)

Õhtu tuules, homikul A^1 17: Ikka (1) tungib (2) võtab so (3) tungib helisedes A^1

18: (1) ⟨*mtl.*⟩ asjust kõrvu sull
(2) Läbi kõrva, silma sull'
(3) Kõrva, silma varal sull' A^1
(4) Silma kõrva varal sull' A^2

25—26: (1) Tema varjul õnne ehtes
Õnnepärgas naerata
(2) Tema varjul õnne pärgas
(a) Kõige
(b) Meie õitsev ema, sa
(c) Õitsev ema, (*α*) iluga
(*β*) ilu sees A^1

26: Õitsev ema, ilu sees A^2

28: (1) Püha Eesti ema sa
(2) Seisa armus meie ees! A^1
(3) Seisa ükskord meie ees! A^2

29: Oma lastel' naerata (1), A^1 (2): A^2

EI JÄÄNUD!

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, 1. 25.

Autograaf (A^2) F 100, M 9 : 15. P. Petersonile saadetud autograaf. Autori pühendusega: *Lahkeks teretamiseks Eesti poeale noore aasta algmisel*

Eesti isamaa!

Esitr.: KL, 1925, lk. 33—34.

Avaldatakse A^2 järgi.

Luuletus on loodud tõenäoliselt 1867. a. lõpul. (Vt. R. Põldmäe. J. Köleri maali «Ärkamine nõidusunest» kirjanduslikest suhetest. Keel ja Kirjandus 1964, nr. 11, lk. 674.)

Koidula läkitas selle luuletuse (koos luuletusega «Isamaa!») Vjatka kubermangu asumisele saadetud Peeter Petersonile.

A^1 ja A^2 variandid:

7 haljas] valges A^1 8 valgustust] heledust A^1 9 hiilgav] haljas A^1 9 sind] sind A^1 12 Raud'] Nad A^1 18 Ei laul ei lõppend] Ei laulud kadund A^1

19: (1) Veel hallikas jo juttu aeas
(2) Kus hallikas veel juttu aeas A^1

20: Ei haljad lehed langend puust —? A^1

21: (1) Kül laulis kallis keeles ikka A^1 A^2
(2) Kül laulis ikka kallis keeles A^2
23 sõna] kõne A^1 30 targa] kange A^1 31: Et iga südaööse peale A^1 32: *sõrendatud* A^1 33 lõunateral] lõuneteras A^1 36: Sa täielt võtnud (1) raputa' (2) viskada A^1 39 Prii] Prii A^1 39 prii] prii A^1 40 Siis] Sa A^1

SURNUD LAUL

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 28.
Esitr.: KL, 1925, lk. 42.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel. Sisult lähedane luuletusele «Ei jäänud!».

Autograafi variandid:

1—2: (1) Eks sa ole ammust aeast kuulnud
Mulda maetud Eesti piigast, vend?
(2) *nagu põhitekst*
3 r⟨...⟩ < kohus
5—6: (1) Risti olid temal' pea paika
Istutanud kiriklikud käed —
(2) *nagu põhitekst*
8: (1) Rahus magage, maailma väed!
(2) *nagu põhitekst*
9: (1) Raske rist —
(2) Ja ta puhkas! raske risti (a) vermed
(b) matsid
(c) katsid,
10: Surutasid (1) su (2) rinda vermene:
12: (1) Vaba liikmeid (a) pa⟨...⟩ (b) surnupaeltesse.
(2) Eesti laulu surnupaeltesse
13: (1) Rõõmsalt (2) Naeratades nägid vaga (a) sil⟨mad⟩
(b) kulmud
20 Maetud < Mattetud

HÄDA MEILE!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 11. Mustand. Tekst 29. värsist alates rebitud.
Esitr.: EPost. Õk., 1869, lk. 175.
Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateerimise alus: autograaf leidub samal lehel luuletuse «Isamaa!» mustandiga.

Loodud J. Moseni (1803—1867) ainetel.

Autograafi variandid:

1—4: «Kelle lapse käsi ennast
(1) Tõstnud vastu vanemat
(2) Vastu vanemat tõstema:
(3) Ema vastu tõstema:
Sellel pärast hauast välja
Sunnitakse kasvada —»

5—6: (1) Nõnda (a) õpetakse meile
Lapse põlves
(b) õpetadi muiste
Lastel' elatanud suust —
(2) Nõnda saadeti meid teiste
Keskel tundma
(3) Nõnda elatanud uuled
Andsid lapsel (a) õpetust, (b) teademust —

7: (1) (a) Ikka, (b) Selle usuga ta astus
(2) Lapsepõlve mahajättes,

9 maade] ilma 12: (1) Muistset sõna (2) Meele muistset sõnakest

13—14: Püha, helde (1) emapinda (2) sünnitaja,
(1) Sinu lapsed, (2) Helde emapinda sa —

15—16: (1) Pidamata sinu lapsed,
Püüdvad
(2) Sinu lapsed, kuida püüdvad
(a) Hoidmata sind haavada!
(b) haavada sind Hoidmata!

17—20: Tigedus ja õelus löövad
Haavu sulle ühelt poolt —
Rumalus ja tuimus ala
(1) Piinama sind teiselt poolt!
(2) Piinata sind kandvad hoolt!

22: (1) Oma lapsi alate —
(2) Siiski lapsi alate —

23—24: Vaga näu ala paned
Oma vermed varjule!

26: (1) Üks leiab
(2) Ükskord leiab
(3) Siiski leiab tõsidust!

27—28: (1) Häda (a) meile (b) meil! kui meil aead
Näitvad meie tigedust
(2) Häda meil! kui hauaküngas
Näitab meie tigedust
29—32: *puuduvad*

1867—1872

ÜKSMEEL

J. Bergmanni ärakiri (B) F 18, M 9 : 1, l. 11.
Esitr.: KL, 1925, lk. 4—5.
Avaldatakse B järgi.
Dateerimise alus: sisu ja vormi primitiivsus võrreldes Kroonlinna-perioodi luulega; meenutab «Vainulillede» õpetlikke luuletusi.

SEE ON SO ISAMAA!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 18. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 17—18.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

14 tõisega < teisega⟨?⟩

MA SINU LAPS!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 19. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 18—19.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

1 leian < näen 5 Kaks kätt siis < Siis käsi 25 surres < surmas

SO HOOLE ALLA TEDA ANNAN!

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 32. Pealkirjata, mustand, lõpetamata.

Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 31. Pealkirjata, mustand, lõpetamata.

Autograaf (A^3) F 59, M 6 : 1, l. 30. Pealkirjata.
Esitr.: KL, 1925, lk. 44—46.
Avaldatakse A^3 järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

A^1 koos tekkevariantidega:

1—8: Nii kaebasid (1) ööpimedasse (2) ööpimeduses
Mo rasked silmapisarad
Ei näinud (1) läbi nõnda (2) hinge (a) igatsedes
(b) igatsuses
Ma (1) kuskilt valgust (2) valgust kuskilt koituvad
Seal puututas mind võeras vägi
Ja (1) (a) taeva rahu (b) koidu paiste valguses
(2) [taevaselge] (a) riietes (b) pilvedes
Seis', kus silm praegu [ööset] nägi
(1) Nüüd (2) Kõrg' [taeva] saadik tema ees

9—10: (1) Kas kord ei aina nutuohilt
Saa voli, inimene sull'?
(2) Ja uultelt, lahke tõe kohilt,
(a) Mull' kõrva kostis küsimus:
(b) Ma kõrva kuulsin küsimust:
(c) M⌊a⌋⟨ull'⟩ kõrvade lõi küsimus⌊t⌋:
11—12: «Kas siis ei ala nutu ohilt
(1) Ei, inime, sull' lahutust?
(2) Sa, inime, tee lahutust?
13—14: (1) Kui kaua (a) ootad s⟨a?⟩ (b) ootamine
Ja kaebtus aega viivitab?
(2) Sa ülevelt
(3) Kui kaua ootamine viibib
Ja kaebtus aega kautab?
15—16: (1) Ja oodates so
(2) Ja kui unustab, et
(3) Ei nägedes, et ratas rühib
Mis aega (a) mööda (b) hauda kihutab?

17—24: (1) Sind (2) Sa otsid (a) taevalt (b) õnne saaki taevalt —
Ta heldus seadis algmisel
Et oma käte jõude vaevalt
Sai antud osa inim'el'!
Mis (1) oled saa siis, süda teinud,
(2) on siis sinu kätte tehtud
Et uhkelt abi (1) ootad veel? (2) otsib meel?

(1) Kust oled
(2) Mis järjel', oma vaeva nähtud,
Veel otsib abi vahva meel?
(3) Mis töödel', oma vaeva nähtud,
Veel nõuab (a) õnne (b) järge vahva meel?

25—32: Tea: isamaa, kell' (1) kaebad seisust (2) nuttu
So ennesest jo nutab ta
Kes tema pärast
Ei võtnud rüpest liiguta!
Ta saadab sinu juure täna
Ja pärib aru selle eest
Et, kus nii (1) pal⟨ju⟩ (2) tihti leidsid sõna,
Ei leidnud teguriismekest!

33—40: Kas kuuled ahelad tal hüüdvad?
S i n d (1) hüüdvad (2) tema sided ootavad!
Et õ i g u s' tuled lõkke püüdvad —
Seal tarvis, et s a õhutad!
Kui tema oma (1) lapsed (2) lapsist teda
Ei (1) läha hädas appi,
(2) hädakütkeist peasteta
Ei (1) hädakütkeist (2) nutupaelust, — keda, keda
Siis peab appi hüüdema!!»

41—48: Ja niisket silma ülestõstsin
Ta poole: «Nõder olen ma!
Kuis ulatab üks ainus käsi
Nii raskeid kütkeid liiguta?» [1]

---

[1] Oletatavasti VI stroofi alguse jaoks (värsid 41—44) hiljem vahele kirjutatud variant, mida pole võimalik geneetilisse protsessi viia:

I (1) Kuis jaksab ühe ainsa käsi
(2) Ei jaksa panna ainus käsi
Nii kanget kütket [liikuma]!
Sa jumalik — ma
(1) niiskel silmal argselt kostsin
(2) argsel silmal pajatasin
II Ma pajatasin argsa suula:
(1) Oh (2) Suur jumalik! (Nõrk olen ma) Jõud nõrgake!
(1) Ja (a) nende kütked (b) vaenu kütkekõla,
Ma kuulen (a) kütke (b) kõla koleda!
(2) Ja (a) vaenukütkeild (b) isapinna kütkeilt
Tuul kõla kannab koleda

Siis hiilgval silmil (1) tema (2) kostis tema:
(1) Sul jõudu tuleb (2) Kus jõud on lõpmas võideldes
(1) Küll eesti pind, see vägev ema
Saab uuelt ikka, jagama
(2) Seal eesti pind, see vägev ema
And' uuelt ikka, puutudes!

49—56: «Ja üksi oled sa? Et vaata!»
Kät (1) tõstis homi⟨k⟩ ül⟨...⟩
(2) välja saadik sirutas:
Seal süda ööse musti tiivu
Nii kiirelt kokku lautas
Kus homik võidujälge astub,
Seal (1) voolas lõke ülesse
(2) lõke üless'⌈e⌋ voolastas
Ja lendav koidupuna rada
(1) Pand (2) Ta kuningale valmistas!

57—61: (1) Kus aga
(2) Ja noore koidu valgel kõlas
Mul kõrvu nimeid valjuste
Kes (1) isamulla (2) enam isamulla võlas,
Ei, kalliks ehteks temale:
Nad seisivad kül

A^2 ja A^3 variandid:

2 Isand] Issand A^2
5: (1) Oh, n'ad on (a) kovalt (b) kangelt kinni kõitnud A^2
(2) N'ad (a) ⟨on?⟩ jo (b) teda kangelt kinni kõitnud A^3
6: Ta ümber sideid armuta, A^2 10 Isand] Issand A^2 15 õige] kõrge A^2 16 ülekohut] ülekohust A^2 17 kaebasivad < kaebasid A^3 18 valupisarad] silmapisarad A^2 19 hinge igatsusel'] hingeigatsusel A^2 20 koituvad] koituvat A^2 21 mustail] mustal A^2 mustail < mustal A^3
25: (1) Mis äkiline ime heidab A^2
(2) Vait — äkiline ime (a) heidab (b) heitis A^3
26: Vet (1) tarretama silmalla (2) silmalta? A^2
27: (1) See, kes seal ööd koitkuuel kõidab? A^2
(2) Kes koidukuubes pimet kõidab? A^2
(3) Kes (a) ööd (b) koidukuubes ööd seal (*α*) võidab
(*β*) võitis? A^3

28: (1) Sel'l kodu tõise ilmalla! A^2
(2) Üks saadik tõise ilmalta! A^2

29 kulmu] kulmu < silma A^2 30 hale vaate] silmavaate A^2

31 kohkund] arga A^2 32 ähvardajal] ahvardaval ⟨*kv.*⟩ A^2

34: Sa (1) vahetada
(2) tõsta (a) tühja (b) leinast kõrgemaks? A^2

36: Sa (1) kuivatada pühki'
(2) (a) nõdral' (b) väetil' (c) argal' arva parajaks? A^2

37—38: (1) Kui kaua (a) hirmuvärin viibib (b) viibimine (*α*) kestab (*β*) vestab
Ja kaebus aega kaotab? A^2
(2) Kui kaua kurvastuse kännust
Nut tühje oksi kaotab? A^2

39: (1) Kas sa ei
(2) Ei aru (a) saadet, et aeg lendab
(b) saades aja lennust A^2

40 hädalaenid] hädalaenid < ajalaenid A^2

41—44: I (1) Hing (2) Silm otsib õnne täitsa taevast?
Seal (1) heldus seadis (a) alguse, (b) alguksa,
(2) heldusest
Et ise oma (1) tegu vaevast
(2) käte vaeval'
(3) võimu vaeval'
(1) (a) Saab (b) Saaks sulle korda palgaksa.
(2) Sull' (a) sünniks õnne palgaks
(b) õnne palgaks pannetud
(3) Ei salga õnne (a) ajajärg (b) ajatiib A^2

II Mis sajatad sa taeva õigust?
Eks sellega ta ilmu' end:
Et (1) ise oma jõuude (2) iga asja voimu käigust
Toob lõpeotsust aja (1) tiib (2) lend? A^2

45—64: *puuduvad* A^2

42 se's'ep < selles A^3 47 valu < vaeva A^3 48 Siis < Veel A^3

49—52: I Ja pajat'es ma, argsa suula:
«Suur saadik! Nõder olen ma!
Ja (1) aja (2) kodukütke ranailt — kuula! —
Tuul kõla kannab, koleda!» A^3

II So isapinda, (1) kellel nuttu (2) kuhu nuttu
Nii (1) kergeks (2) kerge ohvriks valada,
(1) So ⟨*mtl.*⟩ pärast, kellel ruttu
(2) Neist (a) lapsist nutab, kellel ruttu
(b) tema nutab, kellel ruttu
Ei ole, peastmist alata!
(3) Ja (a) kelle poegil üli ruttu
(b) isamaa kellel ruttu
Ei olnud, peastmist alata (a) : (b), A³
III *nagu põhitekst* A³

53—56: I Ta saadab (1) sinu (2) teie juure täna
Ja pärib aru selle eest,
Et, (1) kell
(2) kus nii (a) roh⟨kelt?⟩
(b) tihti (*α*) leidis
(*β*) leiti sõna,
(1) Ei leitud teguriismekest!
(2) Ei sõna iial leitud seest A³
II *nagu põhitekst* A³

58: Teid (1) tema (2) tarvis seal, et lõhuvad! A³

64: (1) Siis mingu appi hõikama?
(2) Siis sünnib appi hõigata? A³

ISA ARM

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 98—99. Pealkirjata.
Esitr.: KL, 1925, lk. 122—123.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

16 muisest < temalt 17 lauldi < laulvad 19 kui < et 19 tiibad < tiivad 41 kannud < kandnud

57—60: I Sind, Isa! õnnetundmus kiidab
Kül tuhat keelis igal pool,
Maailma suus su heldus viidab
Ja taevas on su armu tool —
II Sind, Isa! tuhat keelis hüüab
Kül õnnetundmus (a) südames (b) alate,
(1) Maailma pinnalt ohvris tõuseb ⟨?⟩
(2) Maapinnalt ohvris püüab

(1) (a) Sul (b) Ta taeva võlvi ülesse
(2) Ta ülesse kus (a) su armu tool:
(b) sinu tool:

III *nagu põhitekst*
IV Sind õnnetundmus nimetamas,
Suur Jumal, kiites igal pool!
Su heldus
Ja taevaid, kus sul tähetool,

61—64: (1) Mull' ü h t e (2) Üht mulle anna, ü h t e! Heida
Mind valu alla (1) otsani (2) alati:
(1) L a s' ülemat mind õnne leida
L a s' (a) isaarmus otsani (b) tema armus otsani
(2) Kuid ülem õn mul isa armus
Jää eluks aeaks muutmata.

TULE!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 65. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 80—81.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel. Hüpoteetiliselt võiks paigutada 1867. aastasse: Koidula autograafide hulgas on leht (F 59, M 6 : 1, l. 168), millel leidub viis tundmatu käega kirjapandud Koidula luuletust, sealhulgas ka «Tule!». 3 nendest luuletustest on dateeritud 1867. aastaga.

KUST SA SIIS ARU SAID?

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 51. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 65.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel. Hüpoteetiliselt võiks paigutada 1867. aastasse: Koidula autograafide hulgas on leht (F 59, M 6 : 1, l. 168), millel leidub viis tundmatu käega kirjapandud Koidula luuletust, sealhulgas ka «Kus sa siis aru said?». 3 nendest luuletustest on dateeritud 1867. aastaga.

A u t o g r a a f i v a r i a n d i d:

8 sõnale < sanale 27 väike < veike

ÕNNIS

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 68.
Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 69.
Autograafide kronoloogilist järgnevust pole võimalik määrata.
Esitr.: KL, 1925, lk. 82.
Avaldatakse A^2 järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

A^1 variandid:

1 ikka] ala 7 õnnehinda] eluhinda

MIS VEEL VÄLJA TULEB SEST?

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 67. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 82.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

6 Imeläiget < Imeläigest

MUL LAULAB PÕUES LINNUKE

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 59. Pealkirjata.
Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 60. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega.
Autograafide kronoloogilist järgnevust pole võimalik määrata.
Esitr.: KL, 1925, lk. 73.
Avaldatakse A^1 järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

A^2 variandid:

7 Mo] Mu 9 laululind] kaunis lind

KALJUKIRI

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 58. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 72.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

12 istutand < ülespann'd

EI USU MA KEDAGI!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 54. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 69.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.
Eeskujuks H. Heine (1797—1856) luuletus «Ich wandelte unter den Bäumen».

Autograafi variandid:

3 unenäud < unenägud

KUULUTAGE!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 52. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 66.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

LAPS, ÄRA VISKA ÕISI VETTE!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 129.
Esitr.: KL, 1925, lk. 188.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

TAMME ALL

J. Ronimoisi ärakiri (R) F 59, M 7 : 1, l. 73.
Esitr.: KL, 1925, lk. 72.
Avaldatakse R järgi.
Dateeritud keelepruugi alusel.

KUU KÄIB KÕRGEL TUTVAT TEEDA

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 107. Pealkirjata, mustand, lõpetamata.
Autograaf (A^2) F 18, M 9 : 1, l. 207. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega; J. Kärneri parandustega.
Autograaf (A^3) F 59, M 6 : 1, l. 109.
Esitr.: KL, 1925, lk. 140. Pealk.: *Kuu ja künnilind.*
Avaldatakse A^3 järgi.

Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

26. värsi parandamisel on autoril sõna *nüüd* jäänud maha tõmbamata (A^3).

A^1 koos tekkevariantidega:

1—4: I (1) Vaiksel öösel vaatab kuu
Maha ülevelt,
(2) Vaiksel öösel vaatab
kõrgelt maha kuu
Hüüab harjund viisil
Kunnilinnu ⟨*kv.*⟩ suu.

4a—b: Eemalt ojal hüüab
Laene

1—4: II Kuu käib kõrgel tutvat teeda
(1) Vaatab (2) Valvab öösel vaikselte,
(1) Valgustatud põõsa varjul
(2) Vana viisil põõsa varjul
(3) Põõsa varjul Vana viisil
Laulab künnilinnuke

4a—c: [(1) Ja seal orgus ojalaened
(2) Kaugel orgus ojalaened
(1) Kohisedes (2) Kõnelemas kohinal,
Kõnelemas kauni healel]

5—8: Laulab (1) õnn vanast muistsest
(2) (a) õnne lahutusest (b) lusti lahutusest
(1) Pärast õnne (2) Õnnest, mulda heidetud —
(1) Vastust ojalaened
(2) Ojalaened läkitavad
(3) Kaugel orgus ojalaened
(1) Vastust, (2) Neile vastust annavad.

9—12: Kaugel orgus ojalaened
Nagu halijate heal
Ammu unustatud hüüda
Meele tuletavad veel.

13—16: Süda, sull ka künnilinnud,
Kuude paistet sinul ka:
Ja suu laenetuse kohint

(1) Jõuan kuulda
(2) (a) Tõusma kuulen, langema.
(b) kuulen, Tõusma langema.

A² ja A³ variandid:

Pealk.: puudub A² 9 laenekene] ojalaene A² 16 Selge] Rõõmsa A² 26: (1) Ööpikul nüüd heljumas A² A³
(2) Künnilinnul [nüüd] kajamas A³

KEVADE MEILT MÖÖDA LÄINUD

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 105. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 136.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

1 läinud < käinud

ÕHKUD!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 112. Pealkirjata.
Esitr.: KL, 1925, lk. 150. Pealk.: *Õhkad!*
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

1: (1) Armastus
(2) Õhkub ni
(3) Kust õhkub
(4) Õhkud ni vägevalt
2: Lille (1) ka (2) sa —
3: Suve (1) vist salajalt (2) kas kaugemalt
5: (1) Kõnesid kuulata
(2) *nagu põhitekst*
8: (1) Kohad ni (a) kangeste (b) vägevalt
(2) [Hüüad ni] vägevalt
9: (1) Jõe (2) Jää (3) Jõe koor (4) Laene koor?
13: Hoome [ehk]
15—16: (1) Tõttad ni vägevalt
Süda sees —
(2) *nagu põhitekst*

17—18: (1) Armastus (a) ala (b) tugevalt
Hüüab sees!
(2) Mis ma siis asjast pean
Arvama?
(3) Mis tahad sallajalt
Ütelda?
19—20: (1) Kas se kül armastus,
(a) Keda mul (b) Südames jälle uus? —
(2) (a) Peaks (b) Oleks kül armastus,
Ärkama jälle uus? —
22: Lille (1) ju (2) nääb homikul
24: (1) Laenetel (2) Linnuke varakul
25: (1) Hõik'es lend' — (2) Laulma lend' —
26: Jõelaen (1) katkeb (2) lahti lääb —
27: Süda, (1) sul pea (2) ka sinul' jääb

VINTSUTAB SIND VALU VÄGI

Autograaf I stroofist F 59, M 6 : 1, l. 100. Pealkirjata, mustand.
J. Ronimoisi ärakiri (R) F 59, M 7 : 1, l. 127. Pealkirjata.
Esitr.: KL, 1925, lk. 124—125.
Avaldatakse R järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

3 Sõua sammu] Astu hing'va 5 Pikalt] Pitkalt

TASA, TASA!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 127. Pealkirjata.
Esitr.: KL, 1925, lk. 186—187.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

AEG

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 71. J. Bergmanni paranduste ja pealkirjaga.
Esitr.: KL, 1925, lk. 87—88.

Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

28 heldem < armsam

KAS SIND MINU PÄRAST PANDI ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 148.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

II *stroofist* (värsid 4—11) *kaks versiooni. Põhitekstiks võetud teine.*
Esimene versioon:
4—11: Ilmaaegne küsimine!
Vaikselt piirand oma teed —
Ei sa küsi (1) minu (2) mis mu põues
Tõusvad, langvad mõtteksed!
Ei sa igatsusest ihka,
Kuule rõõmu, kaebamist —
Külm ja vaikne kõnnid (1) sina (2) kaugel
Oma rada igavest.
Teise versiooni variandid:
9: (1) Rõõmud (2) Rõõmul (3) Kaugel (4) Eemal rõõmust, nutmisest,

SIIS NUTA!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 93. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 112.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

ÜLEJÄÄNUD

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 90. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 111.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

SURNUAED

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 86. J. Bergmanni parandustega. Autograafil autori märkus: *Nach Sivers.*

Esitr.: KL, 1925, lk. 107.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.
Eeskujuks J. v. Siversi (1823—1879) luuletus «Fern».

PUHKAMA!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 92.
Esitr.: KL, 1925, lk. 112.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

1 pead < pääd kül < pääd

KUI EI KEEGI SINU VALUST...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 151.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

KOLTUND LEHED

J. Ronimoisi ärakiri (R) F 59, M 7 : 1, l. 133. Pealkirjata.
Esitr.: KL, 1925, lk. 138.
Avaldatakse R järgi.
Dateeritud keelepruugi alusel.

ÕILME ILU OMA PÄRAST

J. Bergmanni ärakiri (B) F 18, M 9 : 1, l. 229.
Esitr.: KL, 1925, lk. 154.
Avaldatakse B järgi.
Dateeritud sisu ja vormi alusel.

1868

IGATSUS

Autograaf (A^1) F 18, M 9 : 1, l. 199. J. Bergmanni parandustega.
Autograaf (A^2) F 63, M 1 : 2, l. 7/16.
Autograaf (A^3) F 59, M 6 : 1, l. 104.
Esitr.: Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus 1. Trt., 1910, lk. 89.
Avaldatakse A^3 järgi.
Dateerimise alus: A^2 leidub Koidula kirjas Kreutzwaldile 14. II 1868 (F 63, M 1 : 2).

A^1 ja A^2 variandid:

2 Kas] Siis A^1 A^2 3 Kui] Kuis A^1 4: Ei healte kusgilt hõik'! A^1 A^2 12 õue] õued A^2 13 iial] eile A^2 16 hanged ringis] hangud ringi A^1 hangud ringis A^2 17 näha] nähä A^1 A^2 21 Mul välja] Mull' õue A^1 A^2 23 laul, nad] laul mul, A^1 laul, kuis A^2 24: Na'd: «Kuule!» usinast! A^1 Nad: «Kuulge!» usinast'! A^2 25: Oh minu päik'se soe! A^1 Oh minu päikse soe! A^2 26: Metskohin püha, vaik! A^1 A^2 27: Mo sinitaeva koe A^1 A^2 28 kõik?] kõik! A^1 A^2 29: Et pöörge! Pöörge pea! A^1 Mull' pöörge! Pöörge pea! A^2 31: (1) Ja ei ma peitu tea A^1 (2) Ei sinna peitu tea A^1 A^2 32: Kus talve (1) külma ees! (2) külm ei ees! A^1 Kus talve külm ei ees! A^2 33: Oh (1) pöörge rutu! Heitge (2) ruttage ja! Heitge A^1 Oh rutage ja heitge A^2 38 Nüüd] Veel A^1 A^2 38 tõisi] teisi A^1 A^2

39—40: (1) Ma tahan vaikselt loota
Et suve säratab! A^1
(2) Siis vaikselt tahan loota
Kas päike säratab! A^1 A^2

HAUAL

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 82.
Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 81. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 103.
Avaldatakse A^2 järgi.
Luuletuse loomise *terminus ante quem* on 10. V 1868. See ja järgnevad sama ajaga dateeritud luuletused leiduvad Koidula koostatud nimestikus luuletuste kohta, mis ta 10. V 1868 Kreutzwaldile arvustamiseks saatis (vt. F 59, M 10 : 7).

A¹ variandid:

Pealk.: *puudub* 3 alla] ala 4 Soea] Sooja 9 jahtus muldas] on ju jahtund 10 tal] ju 11 tarretajat] tarretajat < külmetajat 13 viimaks võidab] äravõidab 18 tooma] tooma < toomal 19 valupisar] nutupisar

KÕRVAL

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 74. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 94.
Avaldatakse autograafi järgi.
Luuletuse loomise *terminus ante quem* on 10. V 1868 (vt. F. 59, M 10 : 7).

ÕUNAPUU

Autograaf (A^1) F 18, M 9 : 1, l. 230. J. Bergmanni ja J. Kärneri parandustega.
Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 114.
Autograafide kronoloogilist järgnevust pole võimalik määrata.
Esitr.: KL, 1925, lk. 154—155.
Avaldatakse A^2 järgi.
Luuletuse loomise *terminus ante quem* on 10. V 1868 (vt. F 59, M 10 : 7).

A¹ variandid:

4 Mängib hiilgav] Hiilgab õitsev

LUHAPEALNE LILLEKENE

Autograaf F 59, M 1 : 11. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 145.
Avaldatakse autograafi järgi.
Luuletuse loomise *terminus ante quem* on 10. V 1868 (vt. F 59, M 10 : 7).

KAKS SELGET SILMA

Esitr.: EPost. Kal. ... 1871. aasta peale, lk. 151.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Luuletuse loomise *terminus ante quem* on 10. V 1868 (vt. F 59, M 10 : 7).

Selle luuletuse põimis Koidula hiljem näidendisse «Kosjakased» (Miina laul II vaatuse 8. stseenis).

ÕIS JA VILI

Ärakiri F 112, M 28 : 20, l. 16.
Esitr.: Noorte Hääl, 1963, 22. XII, nr. 299.
Avaldatakse ärakirja järgi.
Luuletuse loomise *terminus ante quem* on 10. V 1868 (vt. F 59, M 10 : 7).

ENNEAEGU

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 164.
Esitr.: E Post. Kal. ... 1871. aasta peale, lk. 165.
Avaldatakse autograafi järgi, esitr. trükivigadega.
Luuletuse loomise *terminus ante quem* on 10. V 1868 (vt. F 59, M 10 : 7).

Esitrüki variandid:

Pealk.: Tagase! 5 mo] mis 5 võtke] võtme 8 Tagase] Tagasi

TÕTTA!

Esitr.: EPost. Õk., 1869, lk. 131—132.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Luuletuse loomise *terminus ante quem* on 10. V 1868 (vt. F 59, M 10 : 7).

OH, HALASTA!

Autograaf F 18, M 9 : 1, l. 208. J. Bergmanni, J. Kärneri ja G. Suitsu parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 141.
Avaldatakse autograafi järgi.
Luuletuse loomise *terminus ante quem* on 10. V 1868 (vt. F 59, M 10 : 7).

Autograafi variandid:

5 pihu < peo

KÜLM JA SOE

Esitr.: EPost. Kal. ... 1871. aasta peale, lk. 164.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Luuletuse loomise *terminus ante quem* on 10. V 1868 (vt. F 59, M 10 : 7).

KÜLL PEA!

Autograaf (A^1) F 18, M 9 : 1, l. 222. J. Bergmanni ja J. Kärneri parandustega.
Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 111.

Autograafide kronoloogilist järgnevust pole võimalik määrata.
Esitr.: KL, 1925, lk. 149.
Avaldatakse A^1 järgi.
Dateerimise alus: A^1 on asetsenud samal lehel luuletustega «Õunapuu» ja «Haual» (vrd. F 18, M 9 : 1, l. 222 ja l. 230 lõikeservi; vt. F 112, M 28 : 15, nr. 243).

A^2 variandid:

1 mu] mul 4 Mu] Mo 4 näeb] nääb 5: Kül pea, puu, ka (1) seisab (2) seisad 7—8: Kül varsi vait ka viibib/ Hääl hõiskval linnuksel! 11 Mu] Mo

LAUL JA KEVADE!

Autograaf F 18, M 9 : 1, l. 223. J. Bergmanni, J. Kärneri ja G. Suitsu parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 149.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: sama paber, tint ja käekiri nagu luuletuste «Haual», «Õunapuu», «Küll pea!» ja «Oh, halasta!» autograafidel (vrd. F 18, M 9 : 1, l. 208, 222, 223 ja 230 ning F 59, M 6 : 1, l. 81).

Autograafi variandid:

11 vabastada < sõlmitada
17—19: (1) Laul, laul! Sa päik'se pala!
Kõik talve lummekoor
Lööb kasteks sinu ala,
(2) Laul, laul! Sa taeva tera
Kõik talve lummekoor
Kui kaste kaob ära
(3) Laul, laul! Sa taeva tera
Kõik talve lummekoort
Kui kastet imed ära

Põhiteksti on esitatud variantidest võetud (2), sest (3) on järgneva (20.) värsiga kooskõlla viimata.

NELI ÕIT

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 110. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 146—147.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: värsid 17—24 on ilmunud EPost. Jt., 1868, 19. VI, nr. 25, lk. 100. (Proosapalas «Luhal».)

Autograafi variandid:

7 elu < koit 13 Küll < Oh 24 seisatanud < seisma pannud

Värsside 17—24 trükiredaktsioon (1868):

«Pissaraid ei jõudnud peita
Valluvässind pöueke:
Pösa alla tuled puistnud
Närtsind lehta laiale.
Päike tänna alles pirab
Vaikselt taevavölvi teel —
Naero egga nuttopisad
Tedda seisatanud veel.»

EIDEKENE, HELLAKENE ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 142. Mustand.

Esitr.: EPost. Õk., 1869, lk. 68. (Jutustuse «Tammiste küla «vesketondid»» I peatüki moto.)

Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel (EPost. Õk. tsenseeritud 18. XI 1868).

Autograafi variandid:

3—5: I Põue pesas pajatama,
Oma (1) tahtes (2) leitud oksadelle
(1) Rõõmu (2) Õnnelaulu lõksutama
II Oma leitud oksadele,
(1) Lahke (2) Vaba metsa varjudele,
Õrna silma seletusel

6—7: Puhkepaika pidamaie!
Õnne healel hüüdemaie!

9: Targa keele (1) taga (2) keelamesi, 10 hõikamist] hüüdemist

KALAPÜÜDSEL

Esitr.: EPost. Õk., 1869, lk. 129—130.

Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel (EPost. Õk. tsenseeritud 18. XI 1868).

JÄRV

Esitr.: EPost. Õk., 1869, lk. 130—131.

Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel (EPost. Õk. tsenseeritud 18. XI 1868).

SÜGAVAL

Esitr.: EPost. Õk., 1869, lk. 132.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel (EPost. Õk. tsenseeritud 18. XI 1868).

SURNUAEDAS

Esitr.: EPost. Õk., 1869, lk. 174.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel (EPost. Õk. tsenseeritud 18. XI 1868).

MÄLESTUS

Esitr. EPost. Õk., 1869, lk. 175—176.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel (EPost. Õk. tsenseeritud 18. XI 1868).

ÕNN

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 87. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 108—109.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud autograafil leiduva autori märkuse *1868. pag. 55.* alusel.

Autograafi variandid:

13 maru < must⟨ad⟩

1869

TÜHI PESA

Esitr.: EPost. Jt., 1869, 30. VII, nr. 30.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

KÄTT VEEL KORRA — LAHKUME . . .

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 153. Pealkirjata.
Esitr.: Luuletused, 1957, lk. 143.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateerimise alus: Koidula saatis selle luuletuse J. R. Aspelinile 1869. a. suvel, ilmselt pärast laulupidu (vt. Aino Kallase väljavõtteid Koidula kirjadest J. R. Aspelinile F 157, M 6 : 34, l. 1).

Autograafi variandid:

13—14: (1) Killu kõrva kasvab kild
Mätas üks meil jalge all,
(2) Üks meil (a) mätas, (b) sugu, üks meil hool
Ühte jäägem igal pool:

TERETUSE TIIVAD TOOVAD...

K. Leetbergi ärakiri F 157, M 6 : 10.

Esitr. käesolevas väljaandes.

Avaldatakse ärakirja järgi.

Dateerimise alus: K. Leetbergi andmetel (vt. F 157, M 6 : 10) olevat Koidula need värsid kirjutanud «Vanemuise» seltsi poolt Helsingi Akadeemia Lugemise Seltsile esimese laulupeo mälestuseks läkitatud «Eestirahva 50-aastase Jubelipiddo-Laulude» (1869) kaanelehele.

TAMME LADVA VAHELT VAATAB ...

Aino Kallase ärakiri F 157, M 6 : 34, l. 1—2.

Esitr. käesolevas väljaandes.

Avaldatakse ärakirja järgi.

Dateerimise alus: luuletus leidub Koidula kirjas J. R. Aspelinile 2. VIII 1869. (Vt. Aino Kallase väljavõtteid Koidula kirjadest J. R. Aspelinile F 157, M 6 : 34. Originaalkirja asukoht teadmata.)

ANNEKENE

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 53.

Esitr.: EPost. lisaleht, 1874, 12. VI, nr. 24.

Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateerimise alus: värsid 13—16 leiduvad Koidula kirjas C. R. Jakobsonile 10. X 1869 (F 47, M 2 : 9, l. 4/7).

Autograafi variandid:

1 ma olen ootnud] kül olen ootan'd 2 ei sõua] ei tõuseks 3 mind] m'ult 3 õhtu] õhta 4 Sala katsund] Tasa katsus 9 ammu aega] tüki aega 11 kõik] siis 14 mul] mo 19—20: Tulipuna palget pidin /

Nüüd siis tõstma ülesse: 21 Sammu kaugel] Minu kõrvas 22 Veri] Ihu 24 sõnage] sanage 25 katsus] tahtis 26 Kubu küljest] Vihu-sõlmest 27—28: Kuida muidu meelitates/ Ta mo pihust kinnivõtt'? 31—32: Hüüdis: «Annel salaasja/ Andresega! Vaat', kus pet!» 33—34: Salaasja? Salaasjast/ Hing mul teadnud uhtige ⟨*kv.*⟩: 35 kõike] tõiste 37 Mis nad vast] Miks nad kõik 38 silma] silmi 44: Kubusi nüüd laduma; 46 armas hing] armsad õed 48: Tuleb — mis, mis kostan ma? —

LAULIKULE

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 165. Pealkirjata.
Autograaf (A^2) F 63, M 1 : 2, l. 27/71. Pealkirjata.
Esitr.: Jõulu-Leht, 1895, lk. 27.
Avaldatakse A^2 järgi.
Dateerimise alus: A^2 leidub Koidula kirjas Kreutzwaldile 11.—12. XII 1869 (F 63, M 1 : 2). Saadetud 66. sünnipäevaks.

A^1 variandid:

3: Rahu-und ta (1) silmi (2) kulmul' heidku
7—8: Kauaks, kauaks Teie valju
Kannel jäägu meile veel!

KEVADE ON SALA TULNUD

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 106.
Autograaf (A^2) F 18, M 9 : 1, l. 201. J. Bergmanni, J. Kärneri ja G. Suitsu parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 136—137.
Avaldatakse A^2 järgi.
26. värssi (A^2) on kõrvaliste isikute poolt korduvalt parandatud, autori viimane tekst problemaatiline, seepärast jäädud A^1 variandi juurde.
Dateerimise alus: luuletuse refrään leidub Koidula kirjas Kreutzwaldile 16. XII 1869 (F 63, M 1 : 2, l. 28/75).

A^1 ja A^2 variandid:

Pealk.: *puudub* A^1 3 Hiilgva] Hiilgva < Halja A^1 8: (1) Kerge tiivadel. (2) Siidi siivadel. A^1 10 tuli] tuli < tulnud A^1 Jälle tuli < Tuli jälle A^2 13 sammud] sammud < kiired A^1 17 laugult] laugult < kulmult A^1 23 sinivõlvilt] sinivõlvil A^1

MA SIDUSIN KAKS KUINUD LEHTE ...

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 154.
Autograaf (A^2) F 47, M 2 : 9, l. 5/9.
Autograafid erinevad ainult interpunktsioonilt.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse A^2 järgi.
Dateerimise alus: A^2 leidub Koidula kirjas C. R. Jakobsonile 1869. a. detsembrist (F 47, M 2 : 9).

HOIA, LOOJA, OMA HÕLMAS!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 4. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 6.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud autograafil leiduva autori märkuse *mit d⟨er⟩ Carte ⟨?⟩ 69.* alusel.
Luuletuse II stroofi on Koidula kasutanud motona kirjas A. Almbergile 31. V 1870 (F 5, M 1 : 1, l. 9/18) järgmises sõnastuses:

Ühest puusta pitkendanut
Kahed arud oitsevat:
Hoia, Issand, oma hõlmas
Suome-Eesti isamaad!

1870

EESTI KOTKAS!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 26. J. Bergmanni parandustega. Autograafil autori märkus: *(Jakobsons Liedes Endesworte)*
Esitr.: KL, 1925, lk. 39.
Avaldatakse autograafi järgi.
Luuletuse loomise *terminus post quem* on 20. IV 1870. Koidula tsiteerib siin C. R. Jakobsoni luuletust «Veel pole kadund kõik», mis ilmus esmakordselt kogus «Linnutaja laulud» (tsenseeritud 20. IV 1870).

Autograafi variandid:

4 Raske rauarõnga < Rasket rauarõngast 6 pihu < peo

VOKILAUL

Autograaf F 112, M 28 : 10, l. 1.

Esitr.: [L. K o i d u l a.] Saaremaa onupoeg. Trt., 1870, lk. 6.

Teine tr.: [L. K o i d u l a.] Saaremaa onupoeg. Trt., 1881, lk. 7. Avaldatakse teise tr. järgi.

Dateerimise alus: «Saaremaa onupoeg» kanti esmakordselt ette 24. VI 1870.

«Vokilaul» pärineb «Saaremaa onupoja» 2. stseenist.

A u t o g r a a f i v a r i a n d i d:

Pealk.: Laul 1 voki] vokki 7 Armastus] Armu ei' 12 Virga] Virgu 13 Tasandaja] Parandaja 25 Kangast] Kudet 26 päevapaistele] päävapaistele 30 Päevapaiste] Päävapaiste

PÄEVA ÄRA IIAL LAIDA

Autograaf F 112, M 28 : 10, l. 13.

Esitr.: [L. K o i d u l a.] Saaremaa onupoeg. Trt., 1870, lk. 21—22.

Teine tr.: [L. K o i d u l a.] Saaremaa onupoeg. Trt., 1881, lk. 29—30.

Avaldatakse teise tr. järgi.

Dateerimise alus: «Saaremaa onupoeg» kanti esmakordselt ette 24. VI 1870.

Kuplee pärineb «Saaremaa onupoja» 8. stseenist. Siin esineva kaasaegsete nähtuste kriitika kohta vt. R. P õ l d m ä e. Kupleed Koidula näidendites. Keel ja Kirjandus 1963, nr. 7, lk. 398—399.

Võimalik, et kuplee kaasautoriks on C. R. Jakobson. (Vt. R. Põldmäe eelmainitud artikkel, lk. 403—404.)

A u t o g r a a f i v a r i a n d i d:

Pealk.: *puudub* 1 Päeva] Pääva 2 päeva] pääva 6 soojem] sojem 13: (1) Kõige (2) Mustema kui muru mullal 27: Varsi vastaniku vägi 29 vaat', vaga] vaat, lahke 33: Sellepärast (1) muret (2) muremõttet 35: Tõiselt (1) kõndvad kurjad kõned, (2) libekeeled lendvad 38: Tuleviku teenime: *Refräänis igal pool* Pääva (pääva).

ONUPOEG EI ISE TULNUD ...

Autograaf F 112, M 28 : 10, l. 19 (kustutatud, vaevalt loetav).

Esitr.: [L. K o i d u l a.] Saaremaa onupoeg. Trt., 1870, lk. 31.

Teine tr.: [L. K o i d u l a.] Saaremaa onupoeg. Trt., 1881, lk. 43. Avaldatakse teise tr. järgi.

Dateerimise alus: «Saaremaa onupoeg» kanti esmakordselt ette 24. VI 1870.

«Onupoeg ei ise tulnud...» on «Saaremaa onupoja» lõpulaul.

MAAILM MITME MEHE MEELEST ...

Autograaf (A^1) F 112, M 28 : 10, l. 25.

Autograaf värssidest 1—16 ja 37—44 (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 135.

Esitr. käesolevas väljaandes.

Avaldatakse A^1 järgi.

Dateerimise alus: kuplee peab olema loodud pärast 2. IX 1870, sest 44. värsis leidub vihje Napoleon III vangilangemisele, mis toimus nimetatud kuupäeval.

Kuplees on kasutatud «Saaremaa onupoja» jaoks kirjutatud, lõpetamata jäänud laulust «Haljas ilmas kõnnib vaga...» II ja IV stroofi (siin I ja III stroof) ja refrääni. «Maailm mitme mehe meelest...» oli ilmselt mõeldud «Kosjakaskede» jaoks, kuid on antud kujul nähtavasti kõrvale jäetud. Näib, et kuplee on suures osas aluseks olnud «Kosjakaskede» üldtuntud laulu «Ära nina kõrveta!» tekstile; igal juhul langevad kupleede «Maailm mitme mehe meelest...» ja «Ära nina kõrveta!» II, IV ja V stroof peaaegu kokku, erinevad on I ja III stroof ning refrään. Laulu «Maailm mitme mehe meelest...» refrääni on varieeritult kasutatud kuplees «Eesti sõpru leitaks ilmas».

27—28 «Kooli Lugemise raamatust» — C. R. Jakobson. Kooli Lugemise raamat. 1. j. Trt., 1867.

32 «Külvimees» — [E. W. Schneider.] Veike Külvi mees ehk Õppetlik luggemisse-ramat lastele. Trt., 1870.

37 Prantsusel nüüd kibe lugu — jutt on Prantsusmaa ebaedust Preisi-Prantsuse sõjas (1870).

44 Päästjat — mõeldud Napoleon III-ndat.

55 Koora laste käsikäige — piibli järgi olid Korahi järglased (lapsed) Jehoova viha-alused.

Võimalik, et kuplee kaasautoriks on C. R. Jakobson. (Vt. R. Põldmäe. Kupleed Koidula näidendites. Keel ja Kirjandus 1963, nr. 7, lk. 403—404.)

A^1 variandid:

43: Kui n'ad (1) poleks (2) enne aegu poleks
49 ütlen < soovin

A^2 variandid:

7: No, eks väge veeretanud
13—16: Eestlane on loodud taevast

Tänamata meelega
Kes neid käskis omast vaevast
Põlluseltsi algata?
41 kurjad] pahad 44 Päästjat] Peastjat

KEELEPEKSMINE

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 138. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega.

Esitr.: KL, 1925, lk. 196.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateerimise alus: «Kosjakased» kanti esmakordselt ette 29. IX 1870.

Laul pärineb «Kosjakaskede» I vaatuse 3. stseenist.

ÄRA NINA KÕRVETA!

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 134. Pealkirjata.

Autograaf (A^2) F 18, M 9 : 1, l. 289. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega; J. Kärneri parandustega.

Esitr.: KL, 1925, lk. 193—194.

Avaldatakse A^2 järgi.

Dateerimise alus: «Kosjakased» kanti esmakordselt ette 29. IX 1870.

Kuplee pärineb «Kosjakaskede» I vaatuse 5. stseenist.

25 Hirmus hoone Tartu tekkind — mõeldud 1869. a. loodud töömaja, kuhu võimuorganid saatsid nn. tööpõlgureid.

45 Nassau lossis — siia paigutati Napoleon III, kui ta Preisi-Prantsuse sõjas 2. IX 1870 Sedani alistumisel sakslaste kätte vangi langes. Seni käibel olnud tekstides esinev *Kassli* pro *Nassau* on J. Bergmanni «parandus» (vt. A^2). Kassel oli Hessen-Nassau pealinn.

55 Koora laste käsikäige — piibli järgi olid Korahi järglased (lapsed) Jehoova viha-alused.

Kuplees kajastuvate päevaprobleemide kohta vt. lähemalt R. Põldmäe. Kupleed Koidula näidendites. Keel ja Kirjandus 1963, nr. 7, lk. 398—399.

Võimalik, et kuplee kaasautoriks on C. R. Jakobson. (Vt. R. Põldmäe eelmainitud artikkel, lk. 403—404.)

A^1 ja A^2 variandid:

5 Nende < Mitme A^1 6 abiga] aruga A^1 7—8: Kesse võtnud oma kätte / Võerast vaeva rentida. A^1 7 ammust < võtnud A^2 11: Kuhu ei so nina kõlba, A^1 15 omast] oma A^1 19 Suure-põllumeeste]

Suure-põllomeeste A^1 22 ka] sa 23—24 (35—36, 59—60): Kuhu etc. A^1 27 hoonet < hoonest A^2 28 väljalt poolt] väljalt-poolt A^1 29 leiab] leidis A^1 30 Uskumata] Ihutatud A^1 34 Kahjatseb] Ohkamas A^1 35 (47, 59): Kuhu ei So nina kõlba, < Kus ei Sinu nina sünni, A^2 37—48: *puuduvad* A^1 39 ta helde tahtis < ta tahtis A^2 43 enne aegu 'poleks < 'poleks enne aegu A^2 44 Peastjat < Teda A^2 48 kõrveta < pitkenda A^2 51: (1) Oled (2) Sinu surnuhauast tulek A^2 51 surnuhauast tulek] hauaunest tõuse A^1 53 pärast] viimaks A^1 57—58: Võta nõua, ja nüüd, kus aega, /Heida ennast hauda ta: A^1

ARMASTA!

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1. l. 37. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega.

Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 36. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega. Koidula pealkiri *Siims Lied* maha tõmmatud.

H. Rosenthali ärakiri F 112, M 28 : 4, l. 4—5. Lühem, 2-stroofiline, seni näidendiversiooniks nimetatud. Et siiski ka põhitekstide hulgas avaldatud 3-stroofiline tekst oli näidendi jaoks mõeldud, seda näitab Koidula pealkiri *Siims Lied* A^2-l.

Esitr.: KL, 1925, lk. 53.

Avaldatakse A^2 järgi.

Dateerimise alus: «Kosjakased» kanti esmakordselt ette 29. IX 1870.

«Armasta!» pärineb «Kosjakaskede» I vaatuse 7. stseenist.

A^1 variandid:

8 hõlmal] kaudu 9 tõukamised] tilgakesed 14: (1) Armul (2) Armu lipul hauane,

H. Rosenthali ärakiri:

Armastus, oh heldem anne,
Taevast tulnud maha meil'!
Armukese armu-vanne
Sula mesi südameil'!
Kallis neiu, kannata!
Sinust vist ei jäta ma!

Külakoplis künnilindu
Luikab kullakeelega!
Sinu sõna mulle rindu
Löönud lahke meelega!
Kallis neiu, kannata!
Sinust vist ei jäta ma!

KOSJAKASED

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 39. J. Bergmanni pealkirjaga.
Esitr.: KL, 1925, lk. 55.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: «Kosjakased» kanti esmakordselt ette 29. IX 1870.
Laul pärineb «Kosjakaskede» IV vaatuse 4. stseenist.

NÕNDA NAGU PUU SIIN SEISAB...

H. Rosenthali ärakiri F 112, M 28 : 4, l. 6.
Ärakiri F 59, M 1 : 12, l. 35. Vigane, kopist pole eesti keelt osanud.
Esitr.: L. K o i d u l a. Näidendid. Tln., 1946, lk. 97.
Avaldatakse H. Rosenthali ärakirja järgi; värsid 9—12 F 59, M 1 : 12 ärakirja järgi.
Dateerimise alus: «Kosjakased» kanti esmakordselt ette 29. IX 1870.
Laul pärineb «Kosjakaskede» IV vaatuse 4. stseenist.

NARVA NEITSI

Esitr.: EPost. Kal. ... 1871. aasta peale, lk. 131—133.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel (EPost. Kal. tsenseeritud 9. XII 1870).
Loodud Fr. R. Kreutzwaldi ennemuistse jutu «Narva kaupmehe tütar» ainetel.

KALLIM KINGITUS

Esitr.: EPost. Kal. ... 1871. aasta peale, lk. 134.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel (EPost. Kal. tsenseeritud 9. XII 1870).

ÜÜRIKENE

Esitr.: EPost. Kal. ... 1871. aasta peale, lk. 134—135.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel (EPost. Kal. tsenseeritud 9. XII 1870).

VÄGI!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 103. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 128.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel. Sisult lähedane luuletusele «Üürikene».

KUI SA KUULSID

Esitr.: EPost. Kal. ... 1871. aasta peale, lk. 135.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel (EPost. Kal. tsenseeritud 9. XII 1870).

«KUKKUS TÄHTE TAEVAST»

Esitr.: EPost. Kal. ... 1871. aasta peale, lk. 148—149.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel (EPost. Kal. tsenseeritud 9. XII 1870).

ÖÖPIK!

Esitr.: EPost. Kal. ... 1871. aasta peale, lk. 150.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel (EPost. Kal. tsenseeritud 9. XII 1870).
Luuletuses on saksa rahvalaulu «Nachtigall» motiive.

VESI

Esitr.: EPost. Kal. ... 1871. aasta peale, lk. 152—153.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel (EPost. Kal. tsenseeritud 9. XII 1870).

KEDRATES

Esitr.: EPost. Kal. ... 1871. aasta peale, lk. 165.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel (EPost. Kal. tsenseeritud 9. XII 1870).

1871

«TOIVOSSA AIKA KULUU!»

Autograaf F 5, M 1 : 1, l. 14/33. Samas ka saksakeelne tekst.

Esitr.: Koidula ja Almbergi kirjavahetus. EKirj., 1925, [lisa], lk. 64—65.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateerimise alus: luuletus leidub Koidula kirjas A. Almbergile 16. VII 1871 (F 5, M 1 : 1). Pühendatud A. Almbergile 25. sünnipäevaks.

«Toivossa aika kuluu!» (lootuses möödub aeg) — need sõnad kirjutas A. Almberg Koidulale mälestuseks Helsingis, Alppila restoranis (vt. F 112, M 28 : 16).

9 Ei leia teed siit lilliõisi — Koidula saatis A. Almbergile tagasi osa nendest lilledest, mis ta Almbergilt Helsingis oli saanud.

SUVEÖÖSE

Autograaf (A^1) F 18, M 9 : 1, l. 245.

Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 115.

Esitr.: EPost. lisaleht, [1871], 21. VII, nr. 29.

Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel.

A^1 ja A^2 variandid:

Pealk.: Õhtupühitsus A^1 4 Õilmes] Õilmis A^2 6 muld] mets A^2 7—8: Rohkemat (1) on (2) veel rikkust (a) sülle (b) põue / Võttis pinda imeda! A^2 13 suveööse] suveööda A^2 14 mu] mo A^1 On mu] Minu süda A^2 15—16: Kerge tuule õhin siingi / Üle niiske nurme käis! A^2 17 tiivad] tiibad A^2 19 mõtteid] mõtted A^2 21 mo] mu A^2 24 Hoomsed] Homsed A^1 A^2

LENDA, LÕO, ÜLE MERE...

Ärakiri koopiatekogu M 64 : 5, l. 8/35.

Esitr.: Koidula an Yrjö-Koskinen. Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft zu Dorpat 1934. Trt., 1936, lk. 119.

Avaldatakse ärakirja järgi.

Dateerimise alus: luuletus leidub Koidula kirjas Y. S. Yrjö-Koskinenile, kirjutatud 1871. aasta suvel.

Vrd. luuletus «Lenda!» (lk. 97).

ISAMAA HIILGAVA PINNALA PAISTAB

Autograaf (A^1) F 59, M 6: 1, l. 13. Pealkirjata. J. Bergmanni parandustega.

Autograaf (A^2) F 47, M 61 : 2, l. 17. Pealkirjata.

Esitr.: C. R. Jakobson. Vanemuine kandle healed. 2. j. Trt., 1871, lk. 15—16. Pealk.: *Õitse ja haljenda, Eestlaste maa!*

Avaldatakse A^2 järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel («Vanemuine kandle healed» tsenseeritud 5. XI 1871).

Eeskujuks Y. S. Yrjö-Koskineni (1830—1903) luuletus «Suomen salossa».

A^1 ja A^2 variandid:

2 mul] meil A^1 4 orgude'] orgude A^1 5 lalalalala] la la la la la A^1 8 Äratab ülesse] Ülesse äratab A^1 13 vahel] keskel A^1 14 lennulu] lennula A^1 15: Süda, (1) kas aina sa vangissa viibid? (2) ei aina või vangissa viibi? A^1 15 aina < üksi A^2 16 Hoiska] Hõiska A^1

KAEBA, KAEBA, KEELEKENE!

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 73. Pealkirjata, mustand.

Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 72. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega.

Autograaf (A^3) F 47, M 61 : 2, l. 17. Pealkirjata.

Esitr.: C. R. Jakobson. Vanemuine kandle healed. 2. j. Trt., 1871, lk. 21.

Avaldatakse A^3 järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel («Vanemuine kandle healed» tsenseeritud 5. XI 1871).

A^1 ja A^2 variandid:

Teksti värssidesse jaotus erinev: A^1 ja A^3 — 14-realised, A^2 — 28-realine.

2 õnne õilmida] õnneõilmeida < õnneõilmeksid A^1 4 muresi] mure A^1 5 voit'] võit' A^1 A^2 6 õuede? Tea] õue? Tea < õue? Pärast A^1 9 hoiska] hõiska < hüüa A^1 hõiska A^2 9 lennul] lennul < ruttu A^1 11: Kas sind kord siin ilu ehtis? (1) Õnn sinust (2) Rõõm rinnust läbi käis? A^1 12 et tuksu] tuksu A^1 13: (1) Seda (2) Niiskel nurmel' näitab päike kuis ta kord ilul kees: A^1

MIS SA TUNNED PAREMAKS?

J. Bergmanni ärakiri (B) F 18, M 9 : 1, l. 270.

Esitr.: KL, 1925, lk. 183.

Avaldatakse B järgi.

Dateerimise alus: lähedane luuletusele «Kaeba, kaeba, keelekene!».

1872

VASTUS

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 10. Allk.: *Ööpik!*

Esitr.: KL, 1925, lk. 9. Pealk.: *Ööbiku vastus.*

Avaldatakse autograafi järgi.

Luuletus on loodud oletatavasti 1872. a. Kirjutatud vastuseks A. Reinvaldi luuletusele «Ei ole» (vt. A. Reinvald. Villandi laulik. [1. j.] Trt., 1872, lk. 12—13).

Ei ole.

Ei ole meie a'ane
Neist — ühte ainukest,
Kes kuduks isamaale
Auu-pärga lilledest.

Mis võerad linnud kannud,
On kidur kevade,
Mis nemad Sulle annud
Nii kibe, kihvtine.

Oh tere, Eesti ööpik,
Tark Taara taeva lind!
Kus käsi sul on töönik —
Seal kiidab tegu sind.

1873

TÕUSE, LINDU! HALJAT RANDA...

Autograaf F 5, M 1 : 1, l. 18/47.

Esitr.: Koidula ja Almbergi kirjavahetus. EKirj., 1925, [lisa], lk. 93.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateerimise alus: luuletus leidub Koidula kirjas A. Almbergile 1. II 1873 (F 5, M 1 : 1).

TERETUS!

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 17. Samas ka saksakeelne tekst. Autograafil autori märkus: *Kronstadt ist altfinnischer Boden.*

Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 16. Samas ka saksakeelne tekst.

Autograaf (A^3) F 5, M 1 : 1, l. 19/51. Allk.: *Emajõe Ööpik.* Samas ka saksakeelne tekst.

Esitr.: Koidula ja Almbergi kirjavahetus. EKirj., 1925, [lisa], lk. 102—103.

Avaldatakse A^3 järgi.

Dateerimise alus: luuletus leidub Koidula kirjas A. Almbergile 31. III 1873 (F 5, M 1 : 1).

A^1, A^2 ja A^3 variandid:

Pealk.: Soomemaa teretus A^1 10 pisar'veest] silmaveest A^2 12 eksitamas] eksitamas < eksitavad A^2 15 haljal' harjal'] haljel' harjul' A^1 haljal' harjul' A^2 18: Eks kahevõrra suur ei (1) koidu ⟨?⟩ võit (2) tõuse võit (3) Koidu võit? A^1 20 võit'] kõit' A^1 kõit' < võit' A^2 23 põlv] põlv < põlve A^1 23 näita] näita < näitas A^2 25 Oh] Siis A^1 A^2 25 sull'gi] s u l l'gi A^1 28 õitseb < võitja A^3 30: Nii püha tööd, sääl Taara abiksa! A^1 Nii püha tööd: sääl Taara abiksa! A^2 32 tõuseb] kumab < tõus⟨eb⟩ A^1 kumab A^2 34: Noor' pesakeseks (1) andsid linulla! (2) an'nd ka linulla! A^1 34 pesaksa] pesak'seks A^2 34 annud] ansid A^2 37 nõrkes võime] nõrkus võimu A^1 39 mul] mull' A^1 39 armulõime] armulõimu A^1 *Põhiteksti IV stroofile vastab V ja V stroofile IV* A^1 A^2

TÕBEVOODIL

J. Bergmanni ärakiri (B) F 18, M 9 : 1, l. 136.

Esitr.: KL, 1925, lk. 88—89.

Avaldatakse B järgi.

Dateeritud sisu järgi: jutustuse «Martiniiko ja Korsika» alguse kirjutas Koidula 1869. a. Tartus, 2. osa kallal töötas 1873. aasta sügisel Kroonlinnas (vt. Koidula J. V. Jannsenile 28. IX 1873, F 48, M 2 : 9, l. 11/33). Luuletuse riimid ja sõnavara viitavad Kroonlinna-perioodile.

LÕUNA POOLE!

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 63. Pealkirjata, mustand.

Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 42. Pealkirjata, esitrükist hilisem.

Esitr.: EPost. lisaleht, 1873, 24. X, nr. 43. Allk.: *L. J.*

Avaldatakse A^2 järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel.

A[1], A[2] ja esitrüki variandid:

Pealk.: puudub A[1] A[2] 1 Mul] Mul< Meil A[1] 3 Ööpik] Ööpik < Veik A[1] 4 Mull'] Mul < Meil A[1] 5 mull'] mull' < meil' A[1] 6: (1) See oli (2) (a) Meil (b) Mul laulis lahkeste, A[1] 7 ainus] ainus < sõna A[1] 8 On] On < All ⟨?⟩ A[1]
9: (1) Ja päävapaistet puistas (2) See sõna paistet puistas A[1]
11: (1) Mul meelest unund
(2) Et meelest (a) unund mul (b) mul ei unund
(3) Mul meelest oopis unund A[1]
12 olen] olin A[1] Tr 13—14: (1) Ma hõlma laotasin / So poole, lõuna (2) *nagu põhitekst* A[1] 13 lõune poole] lõuna poole Tr 15 Mu] Mo A[1] Tr 16 Su õue] Ta õuet < So katust A[1] So õuet Tr 19: So (1) südant (2) põuepohja püüdvad — A[1] 19 Su] So Tr

KOLM RAHVA LAULU

Eeskujuks H. Heine (1797—1856) luuletsükkel «Tragödie».

OH PÕGENE NÜÜD MINUGA...

Autograaf (A[1]) F 59, M 6 : 1, l. 63. Mustand.
Autograaf (A[2]) F 59, M 6 : 1, l. 42. Esitrükist hilisem.
Esitr.: EPost. lisaleht, 1873, 24. X, nr. 43.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

A[1] ja A[2] variandid:

1 nüüd] laps A[2] 3 Mo] Mu A[2] 5 kül] kül < sind < siis A[1] 5 siia] seie A[2] 5 mo] mu A[2] 8: Sul (1) võerad meelest (2) meelest võerad (a) alate (b) omete (c) omite A[1] 8 omite] omete A[2]

HÄRM KUKKUS KEVADE KAUNIL ÖÖL...

Autograaf (A[1]) F 59, M 6 : 1, l. 63. Mustand.
Autograaf I stroofist (A[2]) F 59, M 6 : 1, l. 42. Esitrükist hilisem.
Esitr.: EPost. lisaleht, 1873, 24. X, nr. 43.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

A[1] ja A[2] variandid:

2 pääl] teel A[2] 5 pelgude] pelgule < pelgude A[1] 6: Ei teadnud (1) eite (2) ei eite, ei eite, ei taati. A[1] 7 otsind] otsind < (matkand) < hulkund A[1]

KALMUDE KÜNKAL LÕHMUS NÜÜD LIIGUB...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 63. Mustand.
Esitr.: EPost. lisaleht, 1873, 24. X, nr. 43.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

Autograafi variandid:

1: (1) Pärn jo oksi (2) *nagu põhitekst*
2: (1) Ta oksadel linnuke, (2) *nagu põhitekst*
3: (1) Ja
(2) All ag⟨a⟩
(3) Okste
(4) All (a) istuvad ⟨?⟩ haualla
(b) aga ist' halja haualla
5: Kuis (1) puhub tuul nii värinal vaiksel
(2) tuule hääl nii (a) sala (b) kole ja vagus,
6 sala] sala < kole
7: Ja jutt lõppeb paaril (1) suust, nad vaiguvad ⟨?⟩
(2) jääb vaikuma:
8: (1) Nad
(2) Ja nutvad — (a) mikspärast? Ei tea nad.
(b) ⟨*mtl.*⟩
(3) *nagu põhitekst*

EI SILMA MEID KEEGI SEAL!

Autograaf (A[1]) F 59, M 6 : 1, l. 63. Pealkirjata, mustand.
Autograaf (A[2]) F 59, M 6 : 1, l. 64. Pealkirjata.
Esitr.: KL, 1925, lk. 79.
Avaldatakse A[2] järgi.
Dateerimise alus: A[1] leidub samal lehel luuletustega «Lõuna poole» ja «Kolm rahva laulu».
Eeskujuks L. Uhlandi (1787—1862) luuletus «Des Hirten Winterlied».

A[1] variandid:

1 Oh] O 1 tuisand] tuisand < nuker 2: Maailm, kui (1) vei(ke?) (2) kitsas sa (3) veike (4) veikene! 3: Meid (1) võtad sa orgudesse (2) sunnid sa orgude pohja, 4 saunade vahele] sau(n)ade vahele < saundesse 5: Ja (1) kõnnin mööda mina (2) kas kül mööda kõnnin
7—8: (1) Ta vaevalt pääkese pistab
Veik' aknast (a) ehk vaatama. (b) mind vaatama.
(2) *nagu põhitekst*
9 sula] sula < suland
11: (1) Jalg mõõdab
(2) Mida kõrgemalt jalg mõõdab mäge
(3) *nagu põhitekst*
12: Ta laguneb laiemaks.
15: (1) Meie silm piirab lageda laiust, (2) *nagu põhitekst*
16: (1) Meie üksi (2) Meid keegi ei silma sääl

1873—1876

LAPSE HING ON TAIMEKENE ...

Autograafid (A[1] ja A[2]) F 112, M 28 : 6, l. 1.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse A[2] järgi.
Luuletuse loomise *terminus post quem* on 1873. aasta. Lauluke on motoks Kroonlinna naisseltsis peetud kõnele «Lapsest ja lapse kasvatamisest». Nimetatud seltsis oli Koidula tegev aastail 1873—1876, eriti aktiivne a. 1873 (vt. Koidula kirjad omakseile, lk. 19).

A[1] ja A[2] variandid:

1 taimekene] taimekene < taime A[1]
5—8: I Kärneride kätelt m u l d a s
Kosutust saab temale
Lapse hing, kas poris, kuldas:
Sest saab vastus — e m a l e! A[1]
II Kärnerite kätel aga
Kosutada kõrs ja juur —
Sest, et lapse h i n g ei maga,
Vanem, olgu hool sul suur, — A[2]

III (1) Ja nii kuida ilma vilud
Olnud ja kuis
(2) Sest kuis pääle ilma vilu,
Siis kui kange maru kõu,
Seisab kindlalt taime ilu:
(a) Nii ka (b) Seisab kärnerigi au! A^2

IV *nagu põhitekst* A^2

KAEBDUS

Esitr.: EPost. Kal. ... 1878. aasta pääle, lk. 144—145. Allk.: *Koidula.*

Avaldatakse esitrüki järgi.

Sisu ja vormi järgi otsustades on luuletus loodud Kroonlinna-perioodil, ilmselt enne Saksamaa-reisi (s. o. enne 1876. a. sügist).

1873—1882

JÄRELEMÕTLEMISEKS

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 66. J. Bergmanni parandustega.

Esitr.: KL, 1925, lk. 81.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateeritud käekirja ja sisu alusel: luuletus on ilmselt pühendatud vend Harryle, oletatavasti enne tema abiellumist.

1873—1886

KAS JÄLLE HALJENDAD, EESTIMAA ...

Autograaf F 59, M 3 : 9.

Esitr.: Nõukogude Naine, 1956, nr. 8, lk. 3.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

1 haljendad < ilutsed 3: (1) Vis⟨kasid?⟩ (2) Ära heitsid mida sind tarretand 4 and < pand 5 Nüüd < Eks 8: (1) Ja (2) Kes (3) Mu (4)

Kes hangund laulud mull lunastas! 9: (1) Ei (a) nututa (b) elu nututa võideta! (2) *nagu põhitekst* 11: Kus (1) kõige (2) piisaks sulanud lume jõud: 13: (1) Kas talve (2) Küll tali ähvardab täna veel: 15: (1) Kui lauisa ⟨?⟩ (2) (a) Ta ⟨?⟩ (b) Kes lauliku sõrme otsalta.

NUTA, NUTA LESEPIISKU ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 160.
Esitr.: Looming, 1958, nr. 9, lk. 1429.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja sisu alusel.

EESTI NAINE

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 23. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 28.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel. Sama paber, tint ja käekiri nagu luuletuse «Mis sa ohkad?» autograafil.

Autograafi variandid:

5: (1) Tagane! hüüa ikka (2) Tagane! nii hüüa ikka
11: Tahad, (1) Eesti rahvas, kesta,
(2) Eesti, kaua kesta,
12 kaine < naine
5. värsi parandus problemaatiline, võib kuuluda J. Bergmannile.

MIS SA OHKAD?

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 89. Pealkirjata.
Esitr.: KL, 1925, lk. 110.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel. Sama paber, tint ja käekiri nagu luuletuse «Eesti naine» autograafil.

Autograafi variandid:

3: (1) Haljas igal poolel taevas,
(2) (a) Miks (b) Et ep Haljas kõrge taevas,
4: Maa (1) meil (2) vist (3) meil haljas (a) taeva (b) jalge all?
6: (1) Oma surm
(2) Teda (a) aj⟨ab?⟩ (2) otsib oma surm:

RÕÕM JA MURE II

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 94. Pealk.: *Mit der Freude zieht d(er) Schmerz*

Esitr.: KL, 1925, lk. 113.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel. Leidub samal lehel luuletusega «Hõissa!». Loodud tõenäoliselt 70-ndatel aastatel.

HÕISSA!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 94. Pealk.: *Durch Feld u(nd) Buchenhallen*

Esitr.: KL, 1925, lk. 147—148.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel. Leidub samal lehel luuletusega «Rõõm ja mure II». Loodud tõenäoliselt 70-ndatel aastatel.

Eeskujuks J. v. Eichendorffi (1788—1857) luuletus «Reiselied».

Autograafi variandid:

13—14: (1) Silm, tõuse, võta käia
Nüüd üle mere, maa —
(2) *nagu põhitekst*

KAKS KUNINGALAST

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 116. Pealkirjata.

Esitr.: KL, 1925, lk. 167.

Avaldatakse autograafi järgi.

Käekirja ja keelepruugi järgi otsustades on autograaf kirja pandud Kroonlinna-perioodil. On teada, et 1872. a. alguses tulle sattunud Koidula luulekäsikirjade hulgas oli ka 10 eepilist laulu (vt. Fr. R. Kreutzwaldi ja L. Koidula kirjavahetus. Tln., 1962, lk. 497). Võimalik, et nende hulgas oli ka «Kaks kuningalast» ja säilinud autograaf on varem loodud luuletuse teksti taastamise tulemus.

Eeskujuks saksa rahvalaul «Zwei Königskinder».

Autograafi variandid:

14: Kuis ruttab (1) nuttab (2) nei' kaldalla! 15 teil' < teile

RÜÜTLI MÕRSJA

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 117. Pealkirjata.

J. Ronimoisi ärakiri (R) samast autograafist F 59, M 7 : 1, l. 151—154.

Esitr.: KL, 1925, lk. 167—169.

Avaldatakse autograafi järgi. Kus autograaf on rikutud (värss 41), kasutatud ärakirja (R).

Käekirja ja keelepruugi järgi otsustades on autograaf kirja pandud Kroonlinna-perioodil. On teada, et 1872. a. alguses tulle sattunud Koidula luulekäsikirjade hulgas oli ka 10 eepilist laulu (vt. Fr. R. Kreutzwaldi ja L. Koidula kirjavahetus. Tln., 1962, lk. 497). Võimalik, et nende hulgas oli ka «Rüütli mõrsja» ja säilinud autograaf on varem loodud luuletuse teksti taastamise tulemus.

Eeskujuks G. A. Bürgeri (1747—1794) ballaadi «Lenore» lõpposa.

Autograafi variandid:

12 põue < rinna (?) 27: (1) Oma (2) (a) Õnnetumast (b) Õnnetumat piigakest. 28: (1) Puhta põue (2) Ajad ootsid 42: (1) Hulun kõlab (2) Hirmu-hulun läbi öö! 44: (1) Tasa meri! (2) Tormis meri!

LINNUPÜÜDJA

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 130.

Esitr.: KL, 1925, lk. 189.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Luuletus on pühendatud Jüri Jürisonile (1832—1899).

Autograafi variandid:

6 Leiaks < Leiab

PALVE I

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 1. Pealkirjata.

Esitr.: KL, 1925, lk. 198.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel. Loodud oletatavasti 70-ndail aastail.

Autograafi variandid:

5 olgu < toogu 13: Et (1) meil (2) m'e kohe rada (a) j⟨. . .⟩ (b) rändes, 15: (1) Sinu (2) Tõe poole hoiame, 16: (1) Hinge (2) Vaimuabi leiame! 18: Valgust anna (1) meile (2) mulle ka! 20: (1) Püüaksin sind (2) Püüan õigust otsida!

JEESUS, TULE MINULE

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 2.
Esitr.: KL, 1925, lk. 199. Pealk.: *Palve II.*
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel. Loodud oletatavasti 70-ndail aastail.

Autograafi variandid:

1: (1) Sinu arm meil igal poo⟨l⟩
(2) Jeesus
(3) *nagu põhitekst*
7 päävaL, ööl < päävaL ja ööl 12 Issa rüppe < Kõnnin nõnda

1874

LINNU LENNUL

Esitr.: EPost. lisaleht, 1874, 22. V, nr. 21.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

ÕHTU

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 113.
Esitr.: EPost. lisaleht, 1874, 12. VI, nr. 24.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

Autograafi variandid:

Pealk.: Abendlied 3: (1) Üle hingva maa. (2) *nagu põhitekst* 5: (1) Õhturahu (2) Ööse-rahu kõigub 12 Peida] Kuivaks 16: (1) Oma (2) Unenäo süles 18 armula] armulla < armula

1875

HÄLLILAUL

Autograaf kahest esimesest stroofist F 112, M 6 : 10, l. 18/50.
Esitr.: EPost., 1879, 1. VIII, nr. 31. Allk.: *a.* —
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateerimise alus: luuletuse 2 esimest stroofi leiduvad Koidula kirjas Eugenie Rosenthalile 5. XII 1875 (F 112, M 6 : 10).

Autograafi variandid:

Pealk.: *puudub* 1—6: Maga, maga maimoke,
Mammi magus marjoke!
Õues lilled liigutavad,
Kaseoksad kiigutavad,
Tähed tõusvad taevade,
Maga mammi maimoke
7—8: Maga etc. 10 kahed oksad] kaseoksa 12: Maga, mammi etc.

1878

ILUS OLED, EMAPIND . . .

Autograaf F 112, M 20 : 22, l. 15/36.
Esitr.: EKirj., 1928, [lisa], lk. 270.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: luuletus leidub Koidula kirjas Harry Jannsenile 20. II 1878 (F 112, M 20 : 22).

JÄLLE ISAMAAL

Autograaf (4-stroofiline) F 59, M 6 : 1, l. 33—34. Mustand.
Esitr.: EPost. lisaleht, 1878, 21. VI, nr. 25. Allk.: *Koidula.*
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

Autograaf koos tekkevariantidega:

1—4: «Kus sa siis nii kaua käinud
Kotto kuldselt (1) pinnasta (2) pinnalta?

Mis (1) siis sääl (2) sa otsima saalt ⟨*kv.*⟩ läinud
(1) Võerast maast ja linnasta?
(2) Võeralt maalt ja linnalta?

5—8: I Kas sa ülikallist leidu
Tahad hoida meie eest
Varjul, paremada peidu
(1) Vist (2) Mis sa võtnud võera

II Kas sa ülikallist leidu
(1) Mis sa
(2) (a) Suure pitka (b) Pitka rändamise teest
Kas sa paremada peidu
(1) Pannud paigal' meie eest
(2) Paigal' panna meie eest

III Kas sa läikivamat leidu
Ränga rändamise teest
Tahad, paremada peidu
Paigal' panna meie eest?»

9—16: Nõnda kodolaulu luuled,
Päike, linnud, emapind,
Nõnda (1) teradajad (2) teratajad huuled
(1) Võtsid ⟨?⟩ (2) Võtsivad kõik vasta mind!
Mis ma väeti vastamaie?
Tarkust õitseb igal pool,
Õigusel ja armastusel
Igas paikus oma hool!

17—24: (1) Igal lin⟨nul⟩ (2) Üks on ikka päike taeval,
(1) Igal (2) Igas riikis tuigub tuul,
Iga (1) rahvast (2) rahva omal' vaeval'
Sünnib rõõm ja rist ka muul!
Linnulaul ja keelekõlin
Üks nad hüüdvad igal maal,
(1) Ehapuna koidu
(2) Koidupuna, linnuhelin
(1) Öösel (a) ainus tähesaal! (b) hiilgas taeva saal!
(2) Hiilgav taevatähe saal!

25—28: (1) Kõik ma äraotsimaie
(2) Kõik on üks ja sunnib ⟨*kv.*⟩ kokko
(3) Kõik, jah üks
(4) Igal pool jah

Aga ühte kustgilt ma
Kõige rikkamasta pinnalt
Leidnud, — Sind, mo isamaa!

29—32: I Sinu tuul ja sinu päike —
(1) Ei nad kustgilt teretand
(2) Kustgilt mind teretand
(3) Iial mind ei teretand

II Sinu tuult mul (1) linnuhelin (2) koduhelin
Iial kõrvu veeretand
Sinu keele kallis kõlin
Kustgilt ei mind teretand!

MAIA PÕRSAKESE LUGU

Autograaf luuletuse algusest (värsid 1—12) F 59, M 6 : 1, l. 33. Mustand.

Esitr.: EPost. Kal. ... 1879. aasta pääle, lk. 106—107. Allk.: *L. K.* Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel (EPost. Kal. tsenseeritud 30. IX 1878).

Autograaf koos tekkevariantidega:

1—8: Toro Tooma õue varjas
Kaksi sigudiku karjas.
(1) Ei nii (2) Ümargusemaid ei nää
Keegi põrsaid iga pää'.
Lusti löövad läbi (1) aja (2) aia,
Usinast siis (1) kün⟨...⟩ (2) süüa vaja —
(1) Päävast päävale nad kaks
Lähvad (a) künast (b) künal' paksemaks.
(2) Päävast pääva lähvad kaks
Silmanähes paksemaks.

9—12: (1) Kahjo muud ei anneta
Kartohvlid kuid üksina
(2) Kartohvlid kuid kün⟨...⟩
(3) Aga (a) muud kui (b) see'p se rumal lugu:
(a) Peenikene põrsa (b) Kuulus harjalooma sugu
(1) Kupatatud kartohvlid
Söögu (a) terve (b) iga nädalid.
(2) Söögu keede kartohvlid
Terve aasta nädalid.

OH VÕTA OMA HÕLMA ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 161.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse autograafi järgi.
Luuletuse loomise *terminus post quem* on 1878. a. september. Luuletus leidub 1878. a. septembriga dateeritud Karovi raamatukaupluse tellimislehe tagaküljel.

1878—1879

NARRIKNURMEL SÄRGIKÄISIS ...

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 159. Pealkirjata.
Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 158. Pealk. asemel: *I.*
Esitr.: Looming, 1958, nr. 9, lk. 1429.
Avaldatakse A^2 järgi.
Dateerimise alus: luuletus on ilmselt seotud Koidula lasteraamatu-koostamise taotlusega 1878. a. suvel (vt. Koidula kiri Ed. Michelsonile 6. VII 1878. F 59, M 12 : 7, l. 8/23).

JÜTSI, TIGEDUSTA TÄIS ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 146. Pealk. asemel: *II*
Esitr.: Looming, 1958, nr. 9, lk. 1431.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: luuletus on ilmselt seotud Koidula lasteraamatu-koostamise taotlusega 1878. a. suvel (vt. Koidula kiri Ed. Michelsonile 6. VII 1878. F 59, M 12 : 7, l. 8/23).

Autograafi variandid:

1 tigedusta < tigedusest 3 ka < ta
13: Tule koju (1) ahju taha (2) korvi (3) lauta! Misse?
14: (1) Taevas kaldalt (2) Taevake! Ta kukub sisse!»
17: Siis ep Priidu (1) jook⟨sis⟩ (2) sääreni 23: (1) Konnaeit siis (2) Eite nuttes koju paika (3) Konnaeite nuttes tõttab, 24 hõlma < koju 29: Vennad (1) hüüdvad ule ⟨*kv.*⟩ (2) hõiskel läbi tuba: 30 Memm < Ema 32 Hirmusta < Hirmu eest 33: (1) Ristis kätil (2) Pööris silmi ülemalle,

KULLA LAPS

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 80. Pealkirjata, mustand.
Esitr.: KL, 1925, lk. 102—103.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: luuletus on ilmselt seotud Koidula lasteraamatu-koostamise taotlusega 1878. a. suvel (vt. Koidula kiri Ed. Michelsonile 6. VII 1878. F 59, M 12 : 7, l. 8/23).

Autograafi variandid:

1: Kulla laps, (1) et tule meie
(2) kas lähme meie
(3) kas tuled seie?

2: (1) Läh'me õue,
(2) Koidul vasta
(3) Valja ⟨*kv.*⟩ tule väikene,
(4) Tule mulle, väikene,

3: (1) Astu minu kõrva seie —
(2) Usin
(3) Tööle
(4) Päävatööle lähme meie

6: (1) Üles (2) Kuumab üless taeva al — 8 tänu < auu, laps, 19: (1) Päike (2) Õhtu tuleb (a) kiirelt (b) kergelt kätte,

21—24: I Kiiret jälge kõnnib lah(k)e
Looja silma taevalla —
(1) Täna teda, kui sa tahke
Ihuga võid puhata
(2) Õhtu tuleb (a) sulle (b) juba tahke ((*α*) lah⟨e⟩ (*β*) jahe)
Rahuga sind

21: II (1) Usin Looja (2) Looja usin saadik sõuab,

22—24: II *nagu põhitekst*

33: (1) Kiirelt kõnnib õhtu poole, (2) *nagu põhitekst* 34: (1) ⟨*mtl.*⟩ (2) *nagu põhitekst* 37 peidab < heidab

KAHESUGUNE PÜÜD

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 29. Allk.: *a.* —
Esitr.: KL, 1925, lk. 185—186.
Avaldatakse autograafi järgi.

Dateerimise alus: luuletus on ilmselt seotud Koidula lasteraamatu-koostamise taotlusega 1878. a. suvel (vt. Koidula kiri Ed. Michelsonile 6. VII 1878. F 59, M 12 : 7, l. 8/23).

SINU KÜLGE!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 29. Allk.: *L.*
Esitr.: KL, 1925, lk. 43—44.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: autograaf leidub samal lehel luuletusega «Kahesugune püüd».

1879

ÄRKAMISEKS!

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 121. Allk.: *—i—*
Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 115.
Esitr.: EPost., 1879, 25. VII, nr. 30. Allk.: *—i—*
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

A^1 ja A^2 variandid:

2: Laps, (1) ammu (2) päike ammu taevala! A^1
3: Kui kaua (1) tahad (2) suudad laiselda! A^1
4: Virk (1) ärka üless' (2) tõuse püsti! aja sukk A^1
11 Jo] Ju A^1 A^2 11 lõunal'] lõunel' A^1 12 Sull pale] Tal palge A^1 18 hambail] hambal A^1 A^2 20: (1) Ta kätte kutsub (2) Ma kätte kutsun und ja ööd, A^1 21 enam] kauem A^2 22: Nüüd hingab (1) nurm (2) mets (3) puu ja nurmenukk! A^2 24 käed] kässa A^1 25 päevaleiba] päävaleiba A^1 A^2

MIS KUTSIK PUUTUB HANESSE?

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 121. J. Bergmanni parandustega. Allk.: *K.*
Esitr.: KL, 1925, lk. 174—175. Pealk.: *Miks kutsik puutub hanesse!*
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: autograaf leidub samal lehel luuletusega «Ärkamiseks».

Autograafi variandid:

8 Tõi < Viis 35 hallikesed < hallid oj(a)

LAPS JA ORAVAS

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 124.
Esitr.: EPost., 1879, 1. VIII, nr. 31. Allk.: *a.* —
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

Autograaf koos tekkevariantidega:

Laps ja oravas

1—4: Laps: Oravas, miks närid sa
Pähklid suure vaevaga!
Oravas: Kui ei (1) teaksin tuuma taha,
(2) tunneks tuuma takka,
Ei siis (1) maksaks vaeva näha.
(2) hammas murdma hakka.

KITSETALL

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 124.
Esitr.: EPost., 1879, 1. VIII, nr. 31. Allk.: *a.* —
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

Autograafi variandid:

1 kitseke < talleke 4: Rabe nagu rohusirk.
7: (1) Oled
(2) Saad sa sokuks, oled kange,
(3) Sirgud sokuks, oled kange,

MEIE KASS

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 132. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: A. Grenzstein. Eesti lugemise-raamat 1. j. 2. tr. Trt., 1888, lk. 27—28. Pealk.: *Kassi kavalus.*
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: autograaf on algselt olnud samal lehel luuletusega «Kitsetall» ja «Laps ja oravas» (vrd. F 59, M 6 : 1, l. 132 ja l. 124 rebitud servi).

HÄLLI ÄÄRES

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 97. Allk.: *a.* —
Esitr.: EPost. Kal. ... 1880. aasta pääle, [lisa], lk. 18. Allk.: — *a.*
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel (EPost. Kal. tsenseeritud 2. XI 1879).

Autograafi variandid:

Autograafis stroofid 6-värsilised, esitrükis 8-värsilised: esitrüki 1. ja 2. värss moodustavad autograafis ühe (esimese) värsi, 3. ja 4. värss samuti ühe (teise) värsi.
5 (13, 21, 29, 37, 45) Äiu, äiu] Äio, äio 9 lehti] lehta 17—18: Kukulindu laulab lehtis, ütleb: «Imet ka, 20 maha ma] sängida 26 Üksina] Imet ka 27—28: Kui ei laula linnukesi etc. 33—34: Küti paneb sarve seisma, ütleb: «Imet ka, 36: etc. 41—44: Pilve põuest vaatab maha kuu ja ütle(b):/ Päike, lõhmus, linnukene, jänes uinub ka!

VILI JA UMBROHI

Esitr.: EPost. Kal. ... 1880. aasta pääle, [lisa], lk. 36. Allk.: — *a.*
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel (EPost. Kal. tsenseeritud 2. XI 1879).

SALADUS

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 97. Allk.: *a.* —
Esitr.: KL, 1925, lk. 177—178.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: autograaf leidub samal lehel luuletusega «Hälli ääres».

Autograafi variandid:

4: (1) Tahan korraks (2) *nagu põhitekst* 8 Juttu < Ruttu

IGATSUS

Esitr.: EPost., 1879, 15. XII, nr. 49/50.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

AUSTATUD KIRJAMEESTE-SELTSI EESTSEISULE!
Neljandama näärikuu p. 1879

Autograaf F 14, M 3 : 5, l. 5/8—5/9.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Värsid 9—12 ja 25—28 ilmunud teoses: Fr. Tuglas. Eesti Kirjameeste Selts. Trt., 1932, lk. 88.
Avaldatakse autograafi järgi.
Luuletus leidub Koidula tervituskirjas Eesti Kirjameeste Seltsile 31. XII 1879 (F 14, M 3 : 5). Aastaarv *1879* luuletuse alapealkirjas on ilmselt Koidula kirjaviga, peaks olema *1880*.

1879—1881

SÕBRALE PIIRIKIVI SÜDAMLIKUS AUSTUSES
Koidula

Esitr.: Oleviku Lisa, 1887, nr. 10, lk. 152.
Avaldatakse esitrüki järgi.
See Ado Grenzsteinile pühendatud luuletus peaks olema loodud 70-ndate aastate lõpul või 80-ndate aastate algul. Kirjas 31. XII 1879 tunneb Koidula huvi Grenzsteini raamatute vastu (vt. Koidula kirjad omakseile, lk. 336). Suhted tihenesid 1880. a. lõpust alates, kui Grenzstein kutsuti «Eesti Postimeest» toimetama, hiljem vahekord jahenes.
Koidula luuletuse tekstile järgneb A. Grenzsteini vastus:

Küll tõuseb puhtus vägevalt
Kord välja iga koore alt:
Kuid koore ussid koledad —
Nad teda hirmsast närivad!
A. P.

1880

MINU ARMSA TAADILE
F. J. WIEDEMANN
16maks septembriks 1880

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 125—126. J. Hurda parandustega.
Esitr.: 1880 (eritrükk).
Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateerimise alus: Koidula kirjutab selle luuletuse loomisest Eugenie Rosenthalile 17. VII 1880 (vt. Koidula kirjad omakseile, lk. 365).

Autograafi variandid:

Parandused pärinevad J. Hurdalt. Koidula on need aktsepteerinud. Sõrendused Koidulalt.

6 taludes] taludes < taludel 8 nurkades] nurkades < nurgaell 9 Suvi] Suvi < Suve 12 kummarkil] kummarkil < kummarkill' 13 Kummarkile] Kummarkile < Kummarkille 13 kallid] k a l l i d 15 auust] auuust < auvust 22 naeris] n a e r i s 27 usaldates] usaldates < uskudessa 32 Pistsid] Pistsid < Püüdsid 37 Lapse õigusela] Lapse õigusela < Lapseõigusella 42 Kangel põhjal] Kangel põhjal < Kangel' pohjal' 56 naene] naene < naine 59 lukus] lukus < lukkus 62: (1) Mitmesugune on jõuu: (2) *nagu põhitekst* 64: (1) S ü d a m e s t sa võta nõuu! (2) *nagu põhitekst* 71 seda salva] seda salva < salva seda *Koidula parandus* 73 Suvi] Suvi < Suve 74: (1) Õigust teile üle pää! (2) *nagu põhitekst* 76 suvi] suvi < suve 84: (1) Linti panna lisaksa? (2) *nagu põhitekst* 85 karva kisa] karva kisa < karvakisa 92: (1) Täädu(s)tuse läevedel'? (2) *nagu põhitekst* 94 au] au < auu 99 päeva] päeva < pääva 102 pakkuda] pakkuda < otsida 108 lase] lase < luba

JUTT

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 6. Mustand.

Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 24. J. Bergmanni parandustega.

Esitr.: M. H e r m a n n. Segakoori laulud. 1. vihk. Trt., 1892, lk. 5—8.

Avaldatakse A^2 järgi.

Autograafil A^2 autori daatum: *29. Aug. 1880. Kronst.*

A^1 ja A^2 variandid:

Pealk.: puudub A^1 1: «Mis sa mull' jutustad, koidikutuul?» A^1 6 väljad] nurmed A^1 8—9: Tamm ka, ja kase- ja niinepuu õied/ Olid mull' armsaste lehkavad kõied. A^1 11: Mis kaebad siis sa, A^1 13: «Pilve, mo pilveke, (1) kust sa siis tuled?» (2) kuhu sa reisid?» A^1 15 Lendab mu] lendas mo A^1 16 Karastab] Karastas A^1 18 Vaatab] Vaatas A^1 19 Olgu] Oli A^1 20: Vaikne mull, tasane; siiski ta vägi A^1 21 Silmad] Silmad < Nüüd A^1 21 kõik < kõig' A^2

22—24: (1) Haljad on aasad ja sinised silmad
Hiilgav on ilm:
Eestimaa tu(tar) (*kv.*)
(2) Rahul on kodumaa pühane pind:
Mis rõhub siis sind,

Eestimaa tütar, (a) et nuttus oled?
(b) et nuttune seisid? A¹

23 surus < surub A² 25: «Laula, mo linnuke, kuhu sa sõuad?» A¹ 26 tiibad] tiivad A¹ 32: Hoidis mo pesakse, tahan sääl surra! A¹ 35—36: Mis ootad siis sa,/ Eestimaa tütar, kunn' järele jõuad? A¹ 37: Eestimaa tütar, mis ootan (1) siis ma? (2) siis? A¹ 38 Lendage] Lennaku A¹ 39: Kes nad veel jäävad A¹ 40 Taaramaa] kodumaa A¹ 41—42: Jõua, oh kätte/ Jõua, sa igastud õnnistud tund! A¹ 44—46: Küsin ma, pilvet ja õhku ja lindu:/ «Lootuse tiib: oh kas petab ta rindu?/ Teretan varsi sind, isamaa rand?» A¹ 44 Küsitan < Küsin ma A²

47—48: (1) (a) Vastust (b) Ei Vastust mull' an'nd —
⟨*mtl.*⟩ ei õhu ei pilvekse viis!
(2) Lind Vastust ei an'nd —
Vaikne jääb õhu ja pilvekse viis! A¹

HELLA ÕDE EHTIS VENDA

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 122. Pealkirjata.
Esitr.: KL, 1925, lk. 177.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: luuletus on pühendatud Harry Jannsenile 29. sünnipäevaks (vt. F 48, M 2 : 9, l. 48/135).

Autograafi variandid:

1—3: (1) Kullal hella õde venda
Ehtis kuldsel Kungla aa'l
Sõtta: ammu läinud lenda
(2) Sõtta hella õde venda
Ehtis kuldsel Kungla aa'l
Kuld on [:] ammu läinud lenda
(3) *nagu põhitekst*

5: Oleks vaskegi (1) väheks (2) veel väheks 18 Hoia < Pista
23—24: (1) Tindist tõusma nägid varda,
Sõariie valge leht —
(2) Meie aegil sõavarda
Tagus tihti (a) paljas — leht (b) ajaleht!

Värsid 26 ja 28 numbrite abil ära vahetatud, interpunktsioon aga on jäänud autoril parandamata.

LAULU SISU

Esitr.: EPost., 1880, 17. IX, nr. 38. Allk.: *Koidula.*
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

KOIDULA ÕNN!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 133. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 192—193.
Avaldatakse autograafi järgi.
Autograafil autori daatum: *(Suvel 1880.)*

JOON JA TÄPP

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 143.
Esitr.: Looming, 1958, nr. 9, lk. 1431.
Avaldatakse autograafi järgi.
Autograafil autori daatum: *(Suvel 1880.)*

HIC RHODUS, HIC SALTA!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 143.
Esitr.: Edasi, 1958, 30. XI, nr. 235.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: autograaf leidub samal lehel luuletusega «Joon ja täpp».

Luuletus on oletatavasti kirjutatud Jakob Hurda Peterburi asumise puhul 1880. aastal.

Selle luuletuse teksti kasutas Koidula 1881. aastal J. Snellmanile pühendatud luuletuse (vt. lk. 423) loomisel. Nende kahe luuletuse vahekorrast vt. E. Ertis. Ühest Koidula luuletuse metamorfoosist. Edasi, 1958, 30. XI, nr. 235.

Autograafi variandid:

1 Vedavad < vedasid 2 Sunnivad < Sundisid
7—9: (1) Kes sa, jättes Eestipinda
Tulid kaugel' keisrilinna,
Rahu tooma
(2) *nagu põhitekst*
13 põues < vaevas 14 õues < taevas

15: (1) Taeva sini otsis silma —
(2) Taevast otsides silmaga;
(3) Taeva pöörsid silmaga;
24: Seda nägin sinusta, (Selgeks läinud sinuga —)
25—26: (1) Tere sulle! Kellel anti
Paljuks, selle pääle pandi
(2) Tere sulle, kes sa kulda
Pole (a) matnud (b) ära matnud mulda,

ÕIGE

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 8.
Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 14.
Autograafide kronoloogilist järgnevust pole võimalik määrata.
Esitr.: EPost., 1880, 24. IX, nr. 39. Allk.: *Koidula*.
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

A^1 ja A^2 variandid:

6: Käigu eel!] Kõnni eel! A^1 Ole eel! A^2 10 silitad] helised A^1 A^2 12: Kuumaga!] Kuumasta! A^1 A^2 14 eluks] teuks A^1 A^2 17 meil sammuasteks] sull' eluasteks A^1 sull eluasteks A^2

ÜLESSE UNEST!

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 6. Mustand.
Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 9. J. Bergmanni parandustega.
Autograaf (A^3) F 59, M 6 : 1, l. 8.
Esitr.: KL, 1925, lk. 7.
Avaldatakse A^3 järgi. Samal lehel leiduv kirja tekst näitab, et autograaf oli mõeldud «Eesti Postimehes» avaldamiseks.
Luuletus on loodud 1880. a. augustis-septembris. Mustand (A^1) samal lehel luuletuse «Jutt» mustandiga, A^2 ja A^3 samal lehel luuletusega «Õige».

A^1 ja A^2 variandid:

1: Helinal hüüab meid (1) homikotuul! A^1
(2) koidikutuul! A^1
(3) koidiku tuul! A^2
3 kerve] kirve A^1 A^2 4 Eesti rand] mo Eestirand A^1 mo Eesti rand A^2 6: Kuule! ta hüüab: püüdjate sarv! A^1 7 Lääne ja ida poolt] Lõune ja (1) põhjapoolt A^1 (2) põhja poolt A^2 8: Ülesse unest nüüd,

(1) Eestipõu! A^1 (2) Eesti põu! A^2 10 mees] m e e s A^1 12 Tõttake] Ülesse A^1 Tõttage A^2 12 meel] keel A^1 A^2
13: (1) Vait kõik ja tasa! Mis vahtide hüüd? A^1
(2) (a) Isamaa (b) Eestimaa vahid, mis vastavad nüüd? A^2
14: (1) Tuimusel köidab meid (2) *nagu põhitekst* A^1 14 meil] neil A^2 16: K a e b a d a — oskame k õ i k meie siis! — A^1 16 p ä r a s t] pärast A^2

TULGE!
(Mälestuseks!)

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 27. Allk.: K.....
Esitr.: KL, 1925, lk. 41—42.
Avaldatakse autograafi järgi.
Luuletus näib olevat kirjutatud 1880. a. lõpul, mil J. V. Jannsenit tabas halvatus ja Koidula käis Tartus «Eesti Postimehe» asju korraldamas ning pöördus seal üleskutsega noorte poole, et need ajalehele tasuta kaastööd teeksid (vt. Koidula kirjad omakseile, lk. 393—395).

A u t o g r a a f i v a r i a n d i d:

5: Kellel (1) pun⟨a⟩ (2) veri veereb palge
6 hääle < keele 14 Kes m'e vihal < Meie viha 19 vaenlane < vastane
22: Oh (1) kes (2) ei aega raisata!

ANNA AEGA!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 140.
Esitr.: Looming, 1958, nr. 9, lk. 1431.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: sama paber, tint ja käekiri nagu luuletuse «Tulge!» autograafil (F 59, M 6 : 1, l. 27).
Luuletus on oletatavasti pühendatud Harry Jannsenile.

PÕHJUSED ON SÜGAVAD ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 140.
Esitr.: Looming, 1958, nr. 9, lk. 1431.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: sama paber, tint ja käekiri nagu luuletuse «Tulge!» autograafil (F 59, M 6 : 1, l. 27).
Luuletus on oletatavasti pühendatud Harry Jannsenile.

1881

TERETUS

Esitr.: EPost., 1881, 7. I, nr. 1. Allk.: *Koidula.*
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

SOOME SILD

Esitr.: M. J. Eisen. Eesti luuletused. Trt., 1881, lk. 1—7.

Et M. J. Eisen luuleantoloogiate koostamisel tavatses autorite tekste suvaliselt muuta, siis on puhtandkäsikirjade olemasolu korral («Unenägu», «Soome Sild») alustekstidena käesolevas väljaandes kasutatud autograafe. Autograafide puudumisel («Tõusku!») või nende nõrgema viimistluse puhul («Mälestused») on siiski tulnud tarvitada M. J. Eiseni tekste. Kui luuletused on avaldatud autograafide alusel, siis on esitatud ka esitrükkide variandid. Esitrükkide variantide hulgas domineerivad ilmselt Eiseni omad, kuid siin võib leiduda ka üksikuid autorivariante.

Luuletsükkel «Soome Sild» on dateeritud ilmumisaja alusel («Eesti luuletused» tsenseeriti 6. IV 1881). «Soome Silla» loomise kavatsusest kirjutas Koidula Eugenie Rosenthalile juba 17. VII 1880 (vt. Koidula kirjad omakseile, lk. 365).

UNENÄGU

Autograaf (A^1) F 18, M 9 : 1, l. 206. Mustand
Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 20. Allk.: *Koidula.*
Esitr.: M. J. Eisen. Eesti luuletused. Trt., 1881, lk. 1—2.
Avaldatakse A^2 järgi.

A^1 variandid:

2 ohjendud] ohjendud < pohjendud 3 uhke] uhke < kõrge 5 sirgus] sirged 7—8: Jalul viljavihud kirged /Püsti pale higinal.
9—10: (1) Lahkudessa (a) langeb (b) langes äike
Silla taha ⟨?⟩ laentesse;
(2) Põgenenud hingas äike
Silla (a) takka (b) taga laenete⟨s⟩;
(3) *nagu põhitekst*
11—12: Noorel nurmel (1) kutsub (2) kutsus (3) päästis päike
(1) Lillekarmid ⟨?⟩ paenetest. (2) Lilled nutu paenetest.
(3) Lillenupud paenetest.

13 Homiku] Homiku
14: (1) Rõõmukirja kudusid
(2) (a) Puistasivad (b) Puistand eemal udusid
15: (1) Ei (a) ma ammust (b) neil
(2) Koidu Ämariku huuled
16: (1) Rõõmu (2) Õnneaega kudusid.
17—20: Silla otsad ühendatud
(1) Kandes kalju-kodumaad
(2) Kandsid ü h t e isamaad.
Tõe (1) pohjaks (2) templiks pühendatud
(1) Nägu millal tõeks saad?
(2) Uni millal tõeks saad?
21—24: Rahu kõndis läbi laane,
Õigus tema paral kääl,
Taara võlvis õnnekaane
Soome-Eesti pinna pääl!

E s i t r ü k i v a r i a n d i d:

1: Laia nägin unes oja 2 Pitkast] Pikast 4 pohjendud] põhjendud 5 sirgus] sirges 7: Jalul viljavihke virges 10 Silla al'sest] Sillaallsist 15—16: Koidu Ämariku huuled/ Õitseaega kudusid; 18 kääl] käel 22 Kandes] Kandsid

TÕUSKU!

Esitr.: M. J. E i s e n. Eesti luuletused. Trt., 1881, lk. 3.
Avaldatakse esitrüki järgi.

MÄLESTUSED

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 20. Mustand.
Esitr.: M. J. E i s e n. Eesti luuletused. Trt., 1881, lk. 4—5.
Avaldatakse esitrüki järgi.

A u t o g r a a f i v a r i a n d i d:

3—4: Jälle ruhjad laene vette
Mälestuse lootsik pann'd!
6 Lendab] Lendab < Lendan 8 Õiskab] Hõiskab < Hõiskan 9 loitvat] loitvat < koitvat
10—12: (1) Soomi, jälle taevadel,
Kuulen jälle tänu koitvat
Sinu laste vaevadel',
(2) *nagu põhitekst*

13 Valendades] Valgendates 14 vahuvat] vahuvat < vahuvad 17 : (1) Soomi, Soomi! (2) *nagu põhitekst*

27—28: Sulle ikka jätsin jau,
Hinge õrnaist idadest!

29—30: (1) Kasva, sirgu sugupinda!
Sigine ja usu veel:
(2) *nagu põhitekst*

31—32: (1) Vist meil Issand annab hinda,
Kokku käia (a) ühel teel! (b) ühte teed!
(2) Külla'p Issand annab hinda,
Et kord kokku käivad teed!

SOOME SILD

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 21. Allk.: *Koidula.*

Esitr.: M. J. Eisen. Eesti luuletused. Trt., 1881, lk. 6—7. Allk.: *L. Koidula.*

Avaldatakse autograafi järgi.

Autograafi variandid:

33: (1) Nüüd hõiska, süda
(2) *nagu põhitekst*

Esitrüki variandid:

1 vahus maru haul] vahuv merehaul 5 kange] raske 6 siiski] jälle 8 kiir] piir 10 Sull'] Sull 11 kätte] vasta 13—14: Nüüd nõuab rahvas rahvaga / Siin käsi kokku lüüa! 17: Vaat! killu külge kasvab kild 19—20: Teid, keda ajaratta lõhk, / Teid, keda orjakütke rõhk 22 kaugemal'] kõrgemal' 26 taimeda] koguna 33: Eks vaata: kujud heledad 47 lahelaened, pohjatuul] lahelained, põhjatuul

MILLAL!

Autograaf F 18, M 9 : 1, l. 206.

Esitr.: KL, 1925, lk. 139—140.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateerimise alus: autograaf leidub samal lehel «Soome Silla» tsüklisse kuuluva luuletuse «Unenägu» mustandiga.

Autograafi variandid:

16: (1) Kui (2) Sa pesata lind?

AUSTATUD SENAATORI HERRA J. SNELLMANI 75-AASTASE SÜNDIMISEPÄÄVA TERETUSEKS *(12. mail 1881)*

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 136.

Autograaf (A^2) F 112, M 20 : 22, l. 19/46. Allk.: *Koidula*. Pealk. all: *(Brouillon.)*

Esitr.: KL, 1925, lk. 195. Pealk.: *Senaator J. Snellman'ile 75-a. sünnipäevaks.*

Avaldatakse A^2 järgi.

Dateerimise alus: A^2 leidub Koidula kirjas Harry Jannsenile 28 IV. 1881 (F 112, M 20 : 22).

Selle luuletuse loomisel on Koidula kasutanud 1880. aastal kirjutatud luuletuse «Hic Rhodus, hic salta!» (vt. lk. 406) teksti. Nende kahe luuletuse vahekorrast vt. E. Ertis. Ühest Koidula luuletuse metamorfoosist. Edasi, 1958, 30. XI, nr. 235.

A^1 ja A^2 variandid:

Pealk.: 75-aastase Sündimise pääva teretus Auustatud Soome taadi Senatori J. Snellmann'ille! A^1 Auustatud (1) Soome Taadi (2) *nagu põhitekst* A^2 2: (1) Laulavad Sull tänulugu
(2) Laulvad (a) uhket ⟨?⟩ (b) Sulle tänulugu A^1 2 Sulle < uhket A^2 5 ma tasa tõstan] ep tõstan tasa A^1 9 seisad < seisid A^1 15 hoidnud] kandsid A^1 hoidnud < kandsid A^2 16 ilmad] ilmad < pilv⟨ed⟩ A^1 18: (1) Õigust põues müümata: (2) Tõde rindus müümata: A^1 18 rindus < põues A^2 21 kulmule] kulmule < kulmulla A^1 22 Kaljuvallal] Kaljuvallal < Kuida kaljul A^1 24 Usu ikka < Eks sa usu A^1 A^2 29: (1) Tulen tasa sula suuga —
(2) Sulle tulen sula suula — A^1 A^2 30 et] et < ka A^1

EI USU!

Esitr.: EPost., 1881, 13. V, nr. 19. Allk.: *Koidula*.

Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel.

ILU

Esitr.: EPost., 1881, 2. VI, nr. 22. Allk.: *L. Koidula*.

Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel.

EI EKSI!

Esitr.: EPost., 1881, 10. VI nr. 23. Allk.: *L. Koidula.*
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

ARMSALE ISALE 25-AASTASE JUUBELIPÄÄVA MÄLESTUSEKS

Autograaf (A^1) F 112, M 28 : 7, l. 1.
Autograaf (A^2) Piibli Ramat... Trt., 1878, tiitellehe eellehel (KM Arhiivraamatukogus 52 477 C. 293). Allk.: *Lydia.*
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse A^2 järgi.
Pühendatud J. V. Jannsenile tema ajakirjandusliku tegevuse 25. aastapäevaks, mida tähistati 5. juunil 1881.

A^1 variandid:

Pealk.: *puudub* 1: Kas Sull tulevad veel aastad meele — 6 Su] so 9 Sull] Sull' 18 Omal'] Oma 23 ta] Su < su

LÕUSILMAD LAULVAD SULLE TÄNA...

Autograafid (A^1 ja A^2) F 112, M 28 : 7, l. 2. Mustandid.
Autograaf (A^3) F 112, M 28 : 7, l. 3. Luuletuse all autori käega: *für Walter.*
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse A^3 järgi.
Pühendatud J. V. Jannsenile tema ajakirjandusliku tegevuse 25. aastapäevaks, mida tähistati 5. juunil 1881. Kirjutatud õde Eugenie poja Walter Rosenthali jaoks vanaisa õnnitlemiseks.

A^1 koos tekkevariantidega:

1—4: (1) Lõusilmad pilvedelt nüüd vaatvad lõpetatud tööd,
(2) Lõusilmad täna teretavad
Päävapaistel siginenud tööd!
Vanataat ⟨*mtl.*⟩ veeretavad
Sinu ümber armastuse vööd. A^1

A^2 ja A^3 variandid:

1—2: Lõusilmad loevad sull' täna
Tänu (1) laulu (2) lugu siginenud tööst, A^2
1: Lõusilmad laulvad Sulle (1) lugu (2) täna A^3

NOOREL PÕLVEL «POSTIMEHE» SAMMU ...

Autograaf (A^1) F 112, M 28 : 7, l. 2. Mustand.

Autograaf (A^2) F 112, M 28 : 7, l. 3. Luuletuse all autori käega: *für Elmar.*

Esitr. käesolevas väljaandes.

Avaldatakse A^2 järgi.

Pühendatud J. V. Jannsenile tema ajakirjandusliku tegevuse 25. aastapäevaks, mida tähistati 5. juunil 1881. Kirjutatud õde Eugenie poja Elmar Rosenthali jaoks vanaisa õnnitlemiseks.

A^1 ja A^2 variandid:

1: (1) Vallikad ja lõusilmad
(2) Vallikad sind noorel ajal
(3) Teele
(4) *nagu põhitekst* A^1
3 kahekümneks] kahekskümneks < kahekümne A^1 4 Alustatud] Alustuse < Alustatud ⟨?⟩ A^1 6 Tulevad] Tulevad < Tänavad A^1 7: (1) Õhutavad (2) Olgu (a) nüüdsel' (b) nüüdse noore põlve tähed, A^1 7 nüüdse noorepõlve < nüüdsepõlve A^2

ISE!

Esitr.: EPost., 1881, 26. VIII, nr. 34. Allk.: *Koidula.*
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

MA KANNAN LEINA!

Esitr.: EPost., 1881, 2. IX, nr. 35. Allk.: *Koidula.*
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

VANAISA

Esitr.: EPost., 1881, 23. IX, nr. 38. Allk.: *Koidula.*
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

Luuletuse I stroof avaldatud esitrüki järgi 7-realisena, 2. värss puudub. Esitrükis oletatavasti trükiviga (vt. Koidula kirjad omakseile, lk. 453—454). Seni käibel olnud tekstides I stroof 8-realine, 2. värsi on lisanud J. Bergmann (vt. F 18, M 9 : 1, l. 29).

PUHTAD PIHUD

Esitr.: EPost., 1881, 4. XI, nr. 44. Allk.: *Koidula.*
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

TARVE

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 38. Mustand.
Esitr.: EPost., 1881, 11. XI, nr. 45. Allk.: *Koidula.*
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

Autograaf koos tekkevariantidega:

1—4: Kas sa küllalt pole aru
Saanud, süda, elu (1) teel:
(2) a'al,
Et kus (1) haljas päike (2) päike haljas, maru
Juba ootab parajal

5—8: (1) Kas sa (a) kuri⟨stikku⟩
(b) näinud kuristikku
(c) näinud tormi läbi
Oja tõusvat koseksa?
(2) Kas ei tõstnud (ajand) tormi (a) läbi (b) käsul (c) käsi
Vaga oja koseksa?
(1) Ikka, ikka veel ei väsi
Loota sa ja
(2) Ikka, ikka sa ei väsi
Lootusest ja ususta?

9—12: Sull on tarvis, sinul isi,
Noore suve haljas ilm:
Ei sa sellepärast küsi,
Kas ta kannul kõnnib külm

13—16: Sinu oma igatsused
Ilulla sind ajavad:
(1) Sest (2) Sina (a) omad (*α*) okkad (*β*) õi⟨ed⟩
(b) [ise õie]
Pärast kannad, kibedad!

MIS ON ÕNN, MIS ÕNNETUS?

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 38. Autograafil veel teine pealkiri: *Kus on rahu?*

Esitr.: KL, 1925, lk. 96—97. Pealk.: *Rõõm ja mure I.*

Avaldatakse autograafi järgi.

Luuletuse seni avaldatud 4-stroofilise versiooni (pealkirjastatud J. Bergmanni poolt «Rõõm ja mure») «kaasautoriks» on Bergmann (B vt. F 18, M 9 : 1, l. 146). Ta on lisanud Koidula 2 stroofile veel 2 stroofi: III stroof (9—12) pärineb luuletusega «Mis on õnn, mis õnnetus?» samal lehel leiduvast luuletuse «Tarve» mustandi tekstist (värsimõõtu on muudetud), IV stroofi (13—16) on Bergmann ilmselt iseseisvalt juurde luuletanud.

Dateerimise alus: autograaf leidub samal lehel luuletuse «Tarve» mustandiga.

Autograafi variandid:

6 pääl < all 7 Kuis < Mis 8 Nii < See

B variandid:

Pealk.: Rõõm ja mure 6 pilvite pääl] pilvede peal 8 hääl] heal

9—12: Sull' tarvis on isi
Noor suvine ilm,
Mis järel ei küsi,
Kas kannul tal külm.

13—16: Siis rõõmu või kurba
Laulgu sull' lind:
Sul kurbtuses, rõõmus
Rahul on rind.

ÄRA LOODA, ET SIND USUN

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 38. Pealkirjata, mustand, lõpetamata.

J. Ronimoisi ärakiri (R) F 59, M 7 : 1, l. 50—51. Pealkirjata.

Esitr.: KL, 1925, lk. 54.

Avaldatakse R järgi.

Dateerimise alus: autograaf leidub samal lehel luuletuse «Tarve» mustandiga.

Autograaf koos tekkevariantidega:

1—4: Ära (1) usu (2) looda, et sind usun,
Valge vaikne kuu:

Eks ta tule üle lume,
Minu aknalla!

5—8: (1) Vait kui lumi on
(2) Surnud on kõik õueilu
Valge vaip ju maas:
(1) Õues hing⟨...⟩
(2) Õue võitnud talve vilu
⟨ ⟩

9—12: Petta tahad sa mind, kuu:
(1) Eks ei valge vaiba all
Hinga võsastik ja puu?
(2) Eks ei valge vaibala
(a) Pandud (b) Heitnud võsastik ja puu
Kõik mu lilled (a) magama? (b) hingama?

13—15: Sinu paiste üksina
Nagu keset kevadel
(1) Otsib (2) Püüab mulle ütelda,

KÜSIMUSED

Autograaf (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 78.
Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 128.
Esitr.: EPost., 1881, 18. XI, nr. 46. Allk.: *Koidula.*
Avaldatakse esitrüki järgi.
Dateeritud ilmumisaja alusel.

A^1 ja A^2 variandid:

1: Kus on kaunis kiikuda? A^1 A^2 3 liikudes] liikuda A^1 A^2 4 põhjas] pohjas A^1 5 pelgab] põlgab A^1 10 Au tähe] Aotähe A^1 Ao tähe A^2 13 on] ep A^2

17—20: (1) Kes sind (a) otsib (b) ajab elu aal
Taga? — Mure ohkega.
Kes sull toeks kepi naal?
Lootus halja oksaga. A^1
(2) Kes sind läbi elu a'ab A^1 A^2
Taga? — Musta mure oht. A^1 A^2
Kes sind kepiks toetab? A^1 A^2
(a) Haljas lootus, elu roht. A^1
(b) Lootus, haljas varjukoht. A^1 A^2

(3) Kes sind läbi elu a'ab
Taga? — Mure hinge (a) vaenlane. (b) rõhk.
Kes sind kepiks toetab?
Lootus, (a) taeva tütreke. (b) helde taeva õhk. A^2

VÕIDAB

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 78. J. Bergmanni parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 100.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: autograaf leidub samal lehel luuletusega «Küsimused».

Autograafi variandid:

Esialgselt IV stroofi asemel V, V stroofi asemel IV.
9 kuumates < kuumaga.

EI UINU!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 78.
Esitr.: KL, 1925, lk. 19.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: autograaf leidub samal lehel luuletusega «Küsimused».

Autograafi variandid:

1 kadus < kadunud 9: Suu ja süda: (1) ei nad (2) sinu palgas

IGATSUS

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 83.
Esitr.: KL, 1925, lk. 9.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: sama paber, tint ja käekiri nagu luuletuste «Küsimused», «Võidab» ja «Ei uinu!» autograafidel (F 59, M 6 : 1, l. 78).

KURTES

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 83. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega.
Esitr.: KL, 1925, lk. 104—105.
Avaldatakse autograafi järgi.

Dateerimise alus: sama paber, tint ja käekiri nagu luuletuste «Küsimused», «Võidab» ja «Ei uinu!» autograafidel (F 59, M 6 : 1, l. 78).

HALASTA!

Esitr.: EPost. 1881, 16. XII, nr. 50. Allk.: *Koidula.*

2. tr. Oleviku Lisa, 1885, nr. 10, lk. 149. Allk.: *Koidula.*

Avaldatakse 2. tr. järgi. 1881. aastal «Eesti Postimehes» ilmunud luuletuste tekstide kohta on Koidula korduvalt pahameelt avaldanud (vt. näit. Koidula kirjad omakseile, lk. 453), seepärast on eelistatud hilisemat trükki.

Dateeritud ilmumisaja alusel.

Esitrüki variandid:

Pealk.: Kallis kuldne isamaa 6 Isand] Issand 7 Isand] Issand
12—13: Millal armu tähega / Päästetakse sinu põimu,
16—19: Piiske paisub paarist paari:
Nõnda luuaks' vikerkaari,
Lõikust pisaratesta!
Issand, sõua isamaa
21 Isand] Issand

OMAL TEUL

Esitr.: EPost., 1881, 23. XII, nr. 51. Allk.: *Koidula.*

Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel.

Esimesi sonette eesti keeles.

TULE!

J. Bergmanni ärakiri (B) F 18, M 9 : 1, l. 68.

Esitr.: KL, 1925, lk. 48.

Avaldatakse B järgi.

Luuletuse loomise *terminus post quem* peaks olema 1881. aasta, varem eesti luules sonetivormi ei esinenud.

TA AINA SIRGUB USALDUSE RINNAL

J. Bergmanni ärakiri (B) F 18, M 9 : 1, l. 17.

Esitr.: KL, 1925, lk. 8.

Avaldatakse B järgi.

Luuletuse loomise *terminus post quem* peaks olema 1881. aasta, varem eesti luules sonetivormi ei esinenud.

1882

SOOVID

Esitr.: Isamaa Kalender 1883. aasta peale, lisa, lk. 71. Allk.: *L. Koidula.*

Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel (Isamaa Kalender tsenseeritud 25. VIII 1882).

1883

LAULU KOHUS

Esitr.: Oleviku Lisaleht, 1883, 10. X, nr. 39. Allk.: *Koidula.*

Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel.

1885

KOSTUS
(«Olevikule» ja «Sakalale»)

Esitr.: Oleviku Lisa, 1885, nr. 10 (mai), lk. 148. Allk.: *Emajõe Ööpik.*

Avaldatakse esitrüki järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel.

20 Meneteekel — piiblist pärinev arameakeelne lausekatkend, millega tähistatakse lähenevat õnnetust, hävingut.

Luuletus on kirjutatud vastuseks J. J[ürgenstein-Lille?] luuletusele «Emajõe ööpikule», mis ilmus «Sakala» lisas 6. IV 1885, nr. 14 ja «Oleviku Lisas» 1885, nr. 9 (aprill), lk. 135. «Kostuse» 2. tr. ilmus «Sakala» lisas 3. VIII 1885, nr. 31.

Emajõe ööpikule.

Oh ööpik, Emajõe lind:
Ei ial unusta ma sind!
Ei enne hing mul rahu saa,
Kui trööstid mind veel lauluga.

Oh ööpik, ööpik — hõiska veel!
Mind rõõmustab su taeva keel.
Miks koidu süles kurdad nüüd,
Kui kõigil armas sinu hüüd?
J. J.

1886

ENNE SURMA — EESTIMAALE!

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 139.
Esitr.: Eesti Üliõpilaste Seltsi Album. 4. leht. 1899, lk. 90—91.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: vt. J. Bergmann. Koidula kirjad. EKirj. 1908, lk. 185.

Autograafi variandid:

11 Ühenduses < Tõsiduses
28a—g: [Ei sa pärast põlga põudu
Ei sa ⟨...⟩ uputust:
(1) Päikse (2) Päike jagab pääva jõudu,
Pilve õhu karastust!
Siis (1) ma tulen (2) mind leiad õhu tiival
Vaatamas sind, Eestimaa
Siis ma tulen laulu siivul]

Dateerimata luuletused

ÜKS

J. Bergmanni ärakiri (B) F 18, M 9 : 1, l. 33.
Esitr.: KL, 1925, lk. 19—20.
Avaldatakse B järgi.

HARITUD EESTLANE

J. Bergmanni ärakiri (B) F 18, M 9 : 1, l. 15.
Esitr.: Päevaleht, 1912, 2. I, nr. 1.
Avaldatakse B järgi.

PIKALISELE

J. Bergmanni ärakiri (B) F 18, M 9 : 1, l. 267.
Esitr.: KL, 1925, lk. 182.
Avaldatakse B järgi.

ÖÖPIK

J. Bergmanni ärakiri (B) F 18, M 9 : 1, l. 120.
Esitr.: KL, 1925, lk. 79.
Avaldatakse B järgi.

SÕBER

J. Bergmanni ärakiri (B) F 18, M 9 : 1, l. 269.
Esitr.: KL, 1925, lk. 183.
Avaldatakse B järgi.

KUNINGATEL KÜMME KINKI

J. Bergmanni ärakiri (B) F 18, M 9 : 1, l. 276.
Esitr.: KL, 1925, lk. 186.
Avaldatakse B järgi.

ÜMBER ÜHE ILMAKERA

J. Bergmanni ärakiri (B) F 18, M 9 : 1, l. 293.
Esitr.: KL, 1925, lk. 196—197.
Avaldatakse B järgi.

HOIA EEST!

J. Bergmanni ärakiri (B) F 18, M 9 : 1, l. 280.
Esitr.: KL, 1925, lk. 188.
Avaldatakse B järgi.

Lõpetamata luuletused

1866

KUI PITKALT ÕNN MEIL' TULEB ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 41. Vanas kirjaviisis. Tekst 13.—16. värsis rikutud.
Esitr. käesolevas väljaandes.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateeritud autograafi kirjaviisi alusel; leidub samal lehel «Emajõe ööbiku» luuletustega.

Autograafi variandid:

17: Kas (1) innime, sa tead, (2) innimesse südda,

KAS KEVADE ÜKSKORD —

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 41. Vanas kirjaviisis. Tekst 5.—6. värsis rikutud.

Esitr. käesolevas väljaandes.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateeritud autograafi kirjaviisi alusel; leidub samal lehel «Emajõe ööbiku» luuletustega.

Autograafi variandid:

9 ma tunnud < mul polnud 17: Seal kõrges (1) meil (2) jo korrale seati, 18: Mis e l l o, (1) meil (2) sul, ilm, tähhendab:

1866—1867

MIKS TÄHEKESED TAEVA VÕLVIL ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 155. Tekst 11. värsist alates rebitud.

Esitr. käesolevas väljaandes.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateeritud autograafis leiduvate vana kirjaviisi rudimentide alusel.

Autograafi variandid:

7 uhkeid < laiu 9: (1) Sa, kelle ladva lehitsused
(2) *nagu põhitekst*

ET SILM MUL LÄIGIB SELGESTE ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 144.

Esitr. käesolevas väljaandes.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateeritud autograafis leiduvate vana kirjaviisi rudimentide alusel.

Autograafi variandid:

1: (1) Et lahkelt selgelt vatab silma
(2) *nagu põhitekst*
2: Ja (1) puna palgis, rah⟨...⟩ nägu
(2) (a) silma (b) nägu vaikne, nututa,
3: Siis (1) arvad, et kõik (a) va⟨...⟩ (b) rahuna
(2) (a) Kõik ka rindus, (b) raho rindus, arvad sa,
6 Sa < Ka 7: (1) Sa lehti (2) Ka roheliste oksades
12: Kõik (1) puude (2) praego ehtind metsas
13: (1) Miks ka ei näinud enne sa,
(2) *nagu põhitekst*

MUST TÄHTIS KOE ÜMBER ÕLA ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 100.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud autograafis leiduvate vana kirjaviisi rudimentide alusel.

Autograafi variandid:

10: On sinu õde (1) õde (2) hiilgav õde, kel

1867

NII VALJU HEAL SEAL ÕUES ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 11.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: autograaf leidub samal lehel luuletuse «Isamaa!» mustandiga.

Autograafi variandid:

10: (1) Veel eile (2) Sünd eile, seisad sa — 11 ka < ma 12: (1) Nii (2) Ma tõtan hirmuta.
13—14: (1) Kõik sinu laul ja õitse,
Neil kostab südamest
(2) So laulud, sinu õied
Neil ise (a) oma (b) keeled (*α*) on (*β*) suus

17: (1) Neil
(2) Mis nad siis õues püüdvad
(3) *nagu põhitekst*
25: (1) Kus südame
(2) Sa (a) veike (b) õis siin samla keskel
27: Kel (1) rõõmu (2) õigust andis Isa
28: (1) Mai⟨lmas?⟩ (2) Siin ilmas elada!
30: Sind (1) pani (2) saatis ilma ta
33: Ta seadis (1) tuhat ilma (2) päikest taeva
37: (1) Sind (2) Sull (a) pani vaik⟨...⟩ (b) andis haljast ilu,

KÜLL OLI KAUA LOOMUSEMA NUTNUD ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 11. Tekst 12. värsis rikutud.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: autograaf leidub samal lehel luuletuse «Isamaa!» mustandiga.

Autograafi variandid:

2: Kül (1) piisad korjand (2) närtsind põue piisad korjanud
3: (1) Kõik ilu (a) hingas (b) väsind (c) lõpend (d) kadund oli
(2) Veel (a) seisid närtsind (b) siin ja seal üks lehenarmas puies
5 Siis < Nüüd 10: Ni paksult, kes (1) sa väsind nutnud end
(2) end nutnud väsinuks

1867—1872

SIND MA TERETAN, MO VEIKE ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 15.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

6: (1) Tuule kätte (2) Ulatanud tuulede

MIS SA SIIS NEILE TEINUD OLID ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 156.
Esitr. käesolevas väljaandes.

Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

4 terase < tulega 5 õhtu < õhtult

MIS OLID SA SIIS NEILE TEINUD ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 156.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

3 muistsed < vana⟨d?⟩ 6 vale < valet

TEE ARU OMA PÕUES ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 137.
Esitr.: KL, 1925, lk. 195. Pealk.: *Ära vaiki!*
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.
Seni avaldatud J. Bergmanni poolt lõpetatud kujul (J. Bergmanni ärakiri (B) vt. F 18, M 9 : 1, l. 291).

Autograafi variandid:

3 kao < kustu 5: (1) Ka sinu naerus näo al
(2) *nagu põhitekst*
6 valus < nuttes 7: [Kas nuttus väänab]

B variandid:

Pealk.: Ära vaiki! 1 oma] omas 6: Kuis halvatud siis sinu keel?

KUI KALLIST KIVI VARJA SA ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 77. Pealkirjata, mustand.
Esitr.: KL, 1925, lk. 97—98. Pealk.: *Hoia oma õnne!*
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.
Seni avaldatud J. Bergmanni poolt lõpetatud kujul (J. Bergmanni ärakiri (B) vt. F 18, M 9 : 1, l. 148).

Autograafi variandid:

5 Kül < Kõik 7: (1) Nii mitu (2) *nagu põhitekst*
8: (1) Ei oh⟨...⟩
(2) Lääb looja päike

(3) Ei (a) pimedus (b) õhtu eha teda näe!
12 vältab < tuurib

B variandid:

Pealk.: Hoia oma õnne! 2 aeva] oma
3—4: Ehk hiilgab õues ilu suur,
Arm üksi õige elu juur.
5: Küll ilul hiilgab mõnda teal, 7 pääva] päeva
10—12: Su silmist, oled hooleta,
Sest tõsist õnne hoolega
Kui kallist kivi hoia sa!

MA NAERAN JU JA LAULAN ...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 55. Pealkirjata, mustand.
Esitr.: KL, 1925, lk. 69—70. Pealk.: *Ma naeran ja laulan.*
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.
Loodud H. Heine (1797—1856) järgi.
Seni avaldatud J. Bergmanni poolt lõpetatud kujul (J. Bergmanni ärakiri (B) vt. F 18, M 9 : 1, l. 101).

Autograafi variandid:

1: Ma (1) laulan ju ja naeran (2) naeran ju ja laulan
4: Ma (1) sulle (2) paigal sinule. 5: Ma (1) laulan (2) naeran ju ja laulan 9: Et (1) naeru mul (2) naeru alla sala
13: Et (1) silmist lahk mulle ⟨?⟩ tungib
(2) silm mul, selge, välgub

B variandid:

Teksti stroofidesse jaotus erinev: A — 8-realised stroofid, B — 4-realised stroofid.
Pealk.: Ma naeran ja laulan 1: Ma naeran ja laulan 5: Ma naeran ja laulan 8: Mul annab vastust keel. 13 selge] selgelt 14 leekedest] leekidest 15 rindus] rinnus 20 hellalt] hellast 24 neid] nad 25—28: *puuduvad*

KUI VIDEVIKUL VAIKUS VAUB ...

Autograaf luuletuse algusest (A^1) F 59, M 6 : 1, l. 43. Pealkirjata, mustand.
Autograaf (A^2) F 59, M 6 : 1, l. 79. Pealkirjata, mustand.
Esitr.: KL, 1925, lk. 101—102. Pealk.: *Igatsus.*
Avaldatakse A^2 järgi.

Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Seni avaldatud J. Bergmanni poolt lõpetatud kujul (J. Bergmanni ärakiri (B) vt. F 18, M 9 : 1, l. 154).

A[1] koos tekkevariantidega:

1—8: Kui õhtuehal rahu heidab
Mailma peale tasaselt
(1) End (2) Kui pääva paiste pitkalt peidab
Ju taeva sõrval
(1) Üks (2) Jäi vaikseks tuule tiibad, [lendes]⟨?⟩
(1) Nad uinuvad vast hingama
(2) (a) Ju pi⟨...⟩ (b) Tõus uinul ⟨?⟩ lõõritades lõu üless'
Ja kela helin kaugel kõrvu
Kand' pitkamiste sõnumed. —

9—12: Siis kõnnib paika endal nõudes
Kül mööda maade i g a t s u s,
Ta tiivad asupaika sõudes
Siis leiab s ü d a n t

A[2] variandid:

9—10: (1) Ta une sidemidel sala
Kül kuulab künnilinnu healt
(2) *nagu põhitekst*
11: (1) Mis
(2) *nagu põhitekst*
13: (1) Kui ööselaulik oma laenid
(2) Kui oma (a) vaga (b) puhtad laenid puistab
14: Kuuvalge (1) üle (2) hing'va ilmadel'
15: Ja tema (1) valgel sala paistab (2) valge sala moistab
16: (1) Üks (2) *nagu põhitekst*
17—18: (1) Siis kõnnib asupaika nõudes,
Kül mööda maade (a) [igatsus] (b) igatsus
(2) *nagu põhitekst*
20: (1) Maapinnal otsib omal maad
(2) Tal saatjaks põue saladus
(3) *nagu põhitekst*
21—22: (1) Tal taevatähtel laialikul
Suur (a) koduase kinnitud (b) sünnitud (c) sündimise
(2) Ei laialikul (a) lautusel (b) lautuses
Ta oma koda ehitand
23: (1) Ja veikes põueruumis
(2) *nagu põhitekst*

29—32: I Maailma kera tema [hoone]
Mis otsib ta siin murudel?
Mis ulatab maailma m⟨...⟩
Kunn' taeva pilvisse ulevel ⟨*kv.*⟩?
II (1) Ta piire (a) täht'delt (b) täht'de alustuselt ⟨?⟩
Käib ilmakera otsani
(2) *nagu põhitekst*
(1) Ei (a) m e r d, e i m e t s a (b) m e r e, m e t s a
Jää seisma sammud agarad
(2) (a) Ta silmad taev⟨a?⟩ (b) Silm vaatab sini veeretuselt
(a) Jalg (b) Ja jalad mulda muljuvad.

B v a r i a n d i d:

Pealk.: Igatsus 7 uness' uinu⟨n⟩d] unde uinub 14 hing'va] hiilgvail' 15 moistab] mõistab 18 mööda maade] maade kaudu 19 Ja] Ei 21: Ei laialdases lautuses
25—28: Seal puhkab ta su põue põhjas
Ja valitseb kui kuningas
Ja sina oled tema ohjas
Ning kõnnid kuis ta juhatas:

PAAR SÕNAKEST MA TUNNEN...

J. Ronimoisi ärakiri (R) F 59, M 7 : 1, l. 96—97. Pealkirjata.
Esitr.: KL, 1925, lk. 96. Pealk.: *Kolm sõna.*
Avaldatakse R järgi.
Dateeritud keelepruugi alusel.
Seni avaldatud J. Bergmanni poolt lõpetatud kujul (J. Bergmanni ärakiri (B) vt. F 18, M 9 : 1, l. 145).

B v a r i a n d i d:

Pealk.: Kolm sõna 1 Paar] Kolm 3 Need] Nad
4a—d: Usk üks ja lootus teine
Ning kolmas armastus,
Neil tugevad on köied,
Veel võimsam valitsus.
5—8: Ilmaegu ma püüdsin end peita
Nende kolme kõne eest:
Hing pidi tahtku või mitte
Ta järele tõttama vist.
10 hellad] armsad 11—12: Nii vägevad ühes kui mäel
On tuuled tormised.

17—20: Ja õnnelik olen, et kolmi
Mind saadavad eluteel:
Ma usun ja loodan kui elan,
Kui suren, siis armastan veel!

1868

KODUMAA ÕHUKE KEELE PEALT PUHUB...

Autograaf F 63, M 1 : 2, l. 10/25.
Esitr.: Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus. 1. Trt., 1910, lk. 143.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: värsid leiduvad Koidula kirjas Kreutzwaldile 29. III 1868 (F 63, M 1 : 2).
Eeskujuks Y. S. Yrjö-Koskineni (1830—1903) luuletuse «Suomen salossa» 13.—16. värss.

1870

KES RÜÜTEL JULGEB, KES KANNUPOISS...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 149—150.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse autograafi järgi.
Luuletuse loomise *terminus ante quem* on 26. II 1870. Sel kuupäeval kirjutab C. R. Jakobson Koidulale: ««Der Taucher» on jo ka Teiest ümber tõlgitud...» (vt. F 59, M 1 : 4, l. 8/5). Luuletus võib olla loodud ka juba 1867.—1868. a. paiku. Jutustava luule vormi probleemidest on juttu kirjas Kreutzwaldile 29. III 1868 (vt. Fr. R. Kreutzwaldi ja L. Koidula kirjavahetus. Tln., 1962, lk. 131—132), autograaf on lähedane 1867. a. lõpul ilmunud «Udumäe kuninga» autograafile.
Eeskujuks Fr. Schilleri (1759—1805) luuletuse «Der Taucher» I—XVI stroof.

Autograafi variandid:

24 Nagu < Kõik 37 kihutus < kiir 39 vastu < vastus 41 viruja < viruva

HALJAS ILMAS KÕNNIB VAGA...

Autograaf F 112, M 28 : 10, l. 3—4.
Esitr.: Keel ja Kirjandus, 1963, nr. 7, lk. 401.

Avaldatakse autograafi järgi.

Dateerimise alus: «Saaremaa onupoeg» kanti esmakordselt ette 24. VI 1870.

Kuplee pärineb «Saaremaa onupoja» 2. stseenist. Näidendi trükiversioonis kupleed ei esine.

28 Mullu pidu sündida — mõeldud 1869. a. laulupidu.

39—40 «Kooli Lugemise raamatust» — C. R. Jakobson. Kooli Lugemise raamat. 1. j. Trt., 1867.

44 «Külvimees» — [E. W. Schneider.] Veike Külvi mees ehk Õppetlik luggemisse-ramat lastele. Trt., 1870.

49 Rändamine — mõeldud väljarändamist.

50 Saks-Hans — «Eesti Postimehe» följetonitegelane.

62 Lamba-Mihkel — tsensor M. Suigusaar.

73—74 Rooma Taadi — mõeldud Rooma paavsti.

Kuplees kajastuvate päevaprobleemide kohta vt. lähemalt R. Põldmäe. Kupleed Koidula näidendites. Keel ja Kirjandus 1963, nr. 7, lk. 402—403.

Võimalik, et kuplee kaasautoriks on C. R. Jakobson. (Vt. R. Põldmäe mainitud artikkel, lk. 403—404.)

Autograafi variandid:

9: (1) Mis tal (2) Õelus küsib armuta:

11—12: Kas see ei kutsu (1) rõõmu (2) naeru (3) rõõmu suhu
Ja (1) naeru ⟨?⟩ (2) laulu (3) naeru puhu: ha ha ha ha ha!

17: (1) «Oma» — sai tõlgitsetud:
(2) Kuis nad «oma» tõlgitsenud?

25: Eestlane on (1) taevast loodud (2) loodud taevast 29 Oh < Ja 31 Nago < Eks ep 32 mõned < ka vist 43: Kui sind, (1) väetikene, (2) vaene väetikene,

46: (1) ⟨*mtl.*⟩ Eesti keele (2) Eesti sugu (a) kahju (b) õnne eest! 53 Kuis siis < Kuida 79 nende < tema 88: (1) Salaks jäänud (2) Kõnel'mata kõnega! 90 Senni < Ette

Lehekülje äärele kirjutatud variandid, mida pole võimalik geneetilisse protsessi viia:

Kes neid käskis oma vaevast
Põlluseltsi algata!
Eks ep küllalt vaidlend vasta
Helded osavamad suud?
[Võtkem võeraks aga]

(1) Aga (2) Viimaks, Mats, ei võta sa
Kepi (1) vasta (2) sugu

1873—1886

ÄRA KARDA, EESTI RAHVA POHI...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 166.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

7: Siin (1) on (2) veel (a) kasutab teid (b) helisemas lehed puul
10: (1) Valv⟨...⟩ (2) Seni kui veel tuksub ükski rinda
17: Küll su (1) ümber laia (2) liikmetele lõnga kõitnud

NII KAUA KUI VEEL AUD KOITVAD...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 166.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

1: Nii kaua kui veel (1) terad koitvad (2) aud koitvad,
2 Meil < Ja 4: (1) Meil higi vaeva kastab
(2) Ja vaeva kastvad higina:
5—6: (1) Nii kaua kui veel õhtu võidud
Ei lase lootust sigida:
(2) Nii kaua kui veel (a) päävad vaeva (b) võitvad
(a) Ja jahutama (b) Ja võidurõõmu sigida:

TALLINNASTA KÕRGED TORNID..

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 163.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateeritud käekirja ja keelepruugi alusel.

Autograafi variandid:

5—6: (1) ((a) Lagle (b) Laagna mäelta mürisetes
(a) Kohab (b) Kohin kostab kõrvulla:)

(2) (a) Valvad küll valgel talvel, (b) Valgel talvel val⟨va⟩massa,
(a) Kirju kevad (b) Kirju (c) Haljakirju kevadel,

1880

KULDSEL TÄHEL ISAMAA...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 152.
Avaldatakse autograafi järgi.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Dateerimise alus: sama paber, tint ja käekiri nagu luuletuste «Jutt» ja «Ülesse unest!» autograafidel (F 59, M 6 : 1, l. 6—7).

Autograafi variandid:

3: (1) Rau⟨...⟩
(2) Aga kui (a) sa (b) ta auu ja nime
4: (1) Tõstad välja läbi musta (2) Tahad tõsta läbi öö
5: (1) Tahad tõsta (2) *nagu põhitekst*
6: Raudne olgu (1) kas⟨i⟩ ⟨*kv.*⟩ (2) suu ja töö!
7: (1) Kõrge kaunis lehepuu
(2) (a) Lahedamal ⟨*kv.*⟩ (b) Lahedam ⟨*kv.*⟩ kui lilleõis
8: Kodu põues seista võis:[1]
9—10: (1) Aga kus sa haavapaisel
Leidsid õhkvad halva ha⟨...⟩
(2) *nagu põhitekst*
11: Ajas (1) õiget (2) tõde, truuust haisel' —

1881

KUI SA KUULED KOSKEDE ULUNAT...

Autograaf F 59, M 6 : 1, l. 38. Mustand.
Esitr. käesolevas väljaandes.
Avaldatakse autograafi järgi.
Dateerimise alus: autograaf leidub samal lehel luuletuse «Tarve» mustandiga.

---

[1] See variant on hiljem (erineva tindiga) kõrvale kirjutatud, ilma et varasemat varianti (vt. põhitekst) oleks maha tõmmatud.

Autograafi variandid:

1 hulunat < langemist 2: (1) Eem⟨ale⟩ (2) Kõrvale rutta! 3: (1) Kui (2) Parem sull (3) Ära sa lood⟨a⟩ (4) *nagu põhitekst*

Dubia

1866—1868

HEA PEREMEES

Luuletuse ärakiri leidub Heinrich Rosenthali materjalide hulgas samal lehel Koidula luuletuste «Kui ta teaks!» ja «Õis ja vili» ärakirjadega. Koidula autorsusele viitab stiilianalüüs.

Ärakiri F 112, M 28 : 20, l. 16.

Esitr. käesolevas väljaandes.

Avaldatakse ärakirja järgi.

Dateerimise alus: ärakiri leidub samal lehel 1866—1868 loodud luuletuste «Kui ta teaks!» ja «Õis ja vili» ärakirjadega. Samale perioodile viitavad keelepruuk ja distihhoni kasutamine (vrd. «Emajõe ööbiku» luuletus «Seltsimees»).

1870

EESTI SÕPRU LEITAKS' ILMAS

Seni avaldatud Koidula luuletusena. Ent C. R. Jakobsoni käsikirjas (F 47, M 51 : 7, l. 39) leiduvad tekkevariandid viitavad kirjapanija autorsusele või kaasautorsusele. (Vt. lähemalt R. Põldmäe. Kupleed Koidula näidendites. Keel ja Kirjandus 1963, nr. 7, lk. 403—404.)

Heinrich Rosenthali ärakiri F 112, M 10 : 23, l. 95. Pealkirjata.

Tõnis Peki ärakiri F 18, M 9 : 1, l. 257. J. Bergmanni pealkirjaga. J. Bergmanni, G. Suitsu ja J. Kärneri parandustega. Lõpp (värsid 55—60) puudub.

C. R. Jakobsoni käsikiri II—V stroofist F 47, M 51 : 7, l. 39. Pealkirjata.

Esitr.: Üliõpilasleht, 1925, nr. 1, lk. 2.

Avaldatakse H. Rosenthali ja T. Peki ärakirjade ja C. R. Jakobsoni käsikirja järgi.

Dateerimise alus: näidend «Kosjakased» kanti esmakordselt ette 29. IX 1870.

Kuplee oli mõeldud «Kosjakaskede» jaoks (vt. H. Rosenthali

märkus T. Peki ärakirjal). Kas seda laulu ette kanti, pole teada, T. Peki ärakirjal leidub märkus: *Non licet.*

13 Kuresaares — vihje omaaegsele vallale Viljandimaal Tarvastus.

41 läti seltsis — mõeldud 1868. aastal asutatud Riia Läti Seltsi.

45 Voldemar — Krišjānis Valdemārs (1825—1891), läti ajakirjanik, rahvusliku liikumise juhte.

46 «Moskva Zeitung» — «Moskauer Deutsche Zeitung».

Kuplees kajastuvate päevaprobleemide kohta vt. lähemalt R. Põldmäe eelmainitud artikkel.

C. R. Jakobsoni käsikirja tekkevariandid:

44—46: Ei ta (1) (a) puhas (b) selge lätti taim.
(2) pole saksa taim.
(1) Vaat,
(2) Jah,
(3) Jo⟨?⟩
(4) Voldemar auu liige seal,
(1) Neil
(2) Moskva Zeitung laua peal,

47—48: (1) Kas see ei kutsu
(2) See Sakstel' kutsub sõimu suhu
(3) Ei Sakstele kutsu see rõõm⟨u suhu⟩
Ja viha puh⟨u⟩

1873

KÕIVU VARJUL KOGEMATA...

Seni avaldatud Koidula luuletusena. Ent nii esitrüki kui ka Koidula käsikirja allkirjad viitavad Harry Jannseni autorsusele. Võimalik, et luuletus on kirjutatud kahasse. Luuletuse autorsuse suhtes avaldas esimesena kahtlusi Y. Virula (vt. EKirj. 1926, nr. 3, lk. 179).

Käsikiri (Koidula käega) F 59, M 6 : 1, l. 42. J. Bergmanni pealkirja ja parandustega. Allk.: *H.*

Esitr.: EPost. lisaleht, 1873, 25. X, nr. 44. Allk.: *H. J.*

Avaldatakse Koidula käsikirja järgi.

Dateeritud ilmumisaja alusel.

Esitrüki variandid:

Pealk.: Vana jut. 1 Kõivu] Kõivo 2 mu] mo 8 sul so 16 õie] õiet 19 sügisised] sügise'd on

Koidula luuletuste autograafid

4

Jä Jummalaga!

Jä Jummalaga süs, mo ello!
Jä Jummalaga; keix mo ön!
Kui säggewas sind meles nandsin,
Se nüüd mul alles [illegible] on.
Sa lotusse al lähhäd wälja,
Au toob sind jälle wimati —
Mis pärrid sa, kui säggew walls
Neid koormab, kes jäid taggasä?
Üht ainust palwet, ello, täida.
Oh ärgo ial [illegible] ta,
Kui wallus on se, ainust önne
Ni lotusseta kautä!

—

49

Sügisel 1866 8

Unenägu.

Kül öösе unes nägin
Rask' unenägu ma:
Kõrg' lillepõõsas võtis
Mo aedas kaewada.

Aed surnumüüris seisis
Haud lillepeenra eest
Ja öied langsid maha
Kõik halja oksadest.

Ma korjasin neid kokku,
Kuldkannu pannin neid,
Se kuukus käest mul-tükid
Mo ümber maha lõid.

Seest perlihallik' jooksis
Mis helepunane —
Mis unenägo üteb?
Kas surnd sa, armuke?

3

Eestimaa, su hüljaw rada.

Eestimaa, su hüljaw rada,
Kus jalg öpind köndima,
Kus ma mustes junksid kannud,
Walged loodan kanda kaw:
Hülgaw, öitsew Eestimaa –
Kanna elu otsata!

Eestimaa, kus lilled ~~[illegible]~~ lööwad
Weremullast ~~[illegible]~~, öitsell –
Eestimaa, kus pilwed kostwad
Wanast nutust tagasi:
Kannatlik trun Eestimaa
Ühte meelt, ot hoia sa!

Eestimaa, kus mets ja wäli
Lauluandest höiskawad,
Kus sa, Waremuisse küli,
Uesi öilnid öitsetad:
Laulurikas Eestimaa –
Oma laulu kaitse sa!

Eestimaa, kus ~~[illegible]~~ köne wana
Muistsest wäest rägib weel,
Käsi käes köndis sina,
Tegu; ühes töö ja meel:
Püha, kuulus Eestimaa –
Wana sunrust mäleta!

Eestimaa, kus madunöelu
Hirm weel püüab külwata,
Eestimaa, kus waimupaelu
Püüab ~~[illegible]~~ söelus sidudа:
Warja ennast, Eestimaa,
Walguse ja töega!

Eestimaa, kus priius lüüand
Lahti eluwärawad,
Koidupilwed, kuulutades
Lõunat, taewal särawad:
Edasi, mu Eestimaa!
Astu e-mal hirmuta!

62

~~[illegible]~~

Oh mis hirmus [raske mur] murewalu waewab minu kullest,
Kui mal kallis lahhutades jättab äksi armukest
Sinno ~~nõidusede~~ armastuse nõidus südant nulle sõlmitand
Sinno kaunis silmawate kowwaste mind wangistand.

~~[illegible]~~ doppelt vorhanden

No 109

Oh kuis mure waewab minul
~~[illegible]~~ Raskel wiisil meelekest,
Kui mal tarwis lahutades
Tänna jätta kullakest
Sinu armastuse nõidus
Südant minul sõlmitand,
Sinu kaunid ~~silma~~ waatamised
Kowasti mind wangistand.

Kuuka [illegible]? Hari [illegible]?

[illegible]

Doggelt
vorhanden?

Mul talab meele jälle nüüd
Mu (Sawo illus) maa,
Kus rahwas kõik ni kannatlik
Ja õnnes mängiwad (~~waikhed~~)
Mu armas kallis ma

Kui ~~hüüab~~ kõrgelt kuikku hüü
Kuis kaljud läigiwad!
(Mäed)
Ja kuida ~~waikhed~~ orud waikhed hüü
Ja kuida kärmed lehhed ligawad
(Kui pime (simehet?)
Kui hüggaw pimmedas

Ja ~~keel~~ seisab kindlaste
Ja ~~alt~~ gestaltet alt ~~bleibt~~ zusammenfügung
Ta wanas
Ja meie mäed konnelewad
Ja meie orud ~~laulawad~~ jutustawad
Kuus hõna lahtedel.

— Kui nõnda (heast annas) hulgani
Meil healel tunnistust:
Wõimust Sawonel tapeda
Ja nõnda kunnab kulurab
~~[illegible]~~ Suome maa eest

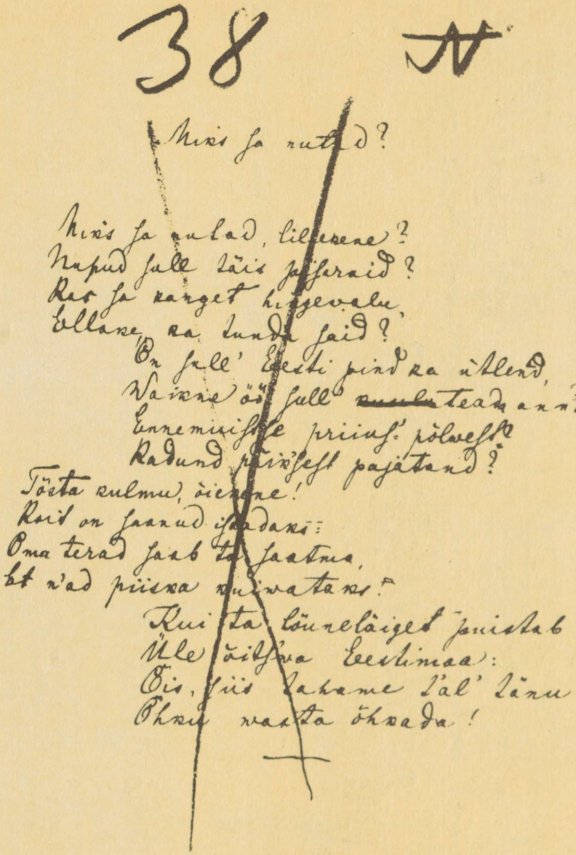

38 N

Miks sa nutad?

Miks sa nutad, lilekene?
Nupud sull täis pisaraid?
Kas sa kanget higgevalu,
Ellake, ka tunda said?
On sull' Eesti pind ka ütlend,
Vaikne öö sull' ~~[illegible]~~ teada ann'd
Ennemuistse priius' pölvest?
Kadund päikseht pajatand?
Tõsta kulmu, öiekene!
Koit on saanud isadaks:
Oma terad saab ta saatma,
Et n'ad piiska kuiwataks!
Kui ta lõuneläiget puistab
Üle öitswa Eestimaa:
Öis, siis tahame t'al' tänu
Ohku wasta öhkada!

112

~~Armastus~~

~~Ohkub ni~~

~~Kust~~ Öhkud ni vägewalt
Lille ~~ra~~ sa —
Suwe ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ kangemalt
Tulema ?
~~Kõnesid enulata~~
A Tupped weel kinni sul,
Aga ju nähä mul
Painumist ka !

~~Hüüad ni~~ ~~Kohad ni vangeste~~ vägewalt
~~Jõe jõe~~
~~Lagne~~ ~~Jõe~~ koor ?
Hüüab sind vangi alt
Ilu noor ?
Laened, weel varjatus's,
Hoome ~~[illegible]~~
Kangetaw voor
~~Tõttad~~ Süda ni vägewalt
~~Süda sees~~ Tõttad sa —
~~Armastus ele tugewalt~~
~~Hüüab sees~~ !
Mi ~~ma sias asjast pean~~ sahad sollajalt
~~Arvama~~ Ütelda ?
~~Kas se~~ ~~Tooa~~ Olen kul armastus,
~~Keda mul~~
Ärkama ~~Südamer~~ jälle nur ? —
Kannata !

Lille ~~ja~~ nääb homikul
Pitsel end,
~~Laenstab~~ Linnuke varakul
Laulma ~~Hõiker~~ lend —
Sõelaen ~~[illegible]~~ lahti lääb —
Süda, ~~[illegible]~~ kinni jääb
Peasta end !

Õunapuu.

Õunapuu, õunapuu!
Õitsed minu arna ees:
Sinu kõikwais orsades
Mängib hiilgav lehekuu.
Linnu heal hõiskades
Hüüab orsailt üle maa:
„Nüüd, maailm! tea sa:
„Kewade on jälle näes!"
Õunapuu, õunapuu!
Täike kewadet sull' tõi –
Ilu, neda sulle loi.
Küdab pilwelaulja suu:
Mulle kaa südame
Läige langes ootmata –
Suu nüüd, süda hoidmata
Hõiskwad: „Tulend kewade!"

Armasta! ~~Siims Liad.~~ ~~[illegible]~~

Armastus oh heldem anne
Taewast tulnud maha meil'!
Armuresse armuwanne
Sula mesi sûdameil'!
Elu koidul usalda:
Armasta, hing, armasta!

Ranged elukatsumised
Armu hölmal kerkiwad
Elutuisu täcokamised,
Pale piisad kuiwawad
Elu lõunel usalda:
Armasta, hing, armasta!

Elu igast läbiläinud
Armu lipul hauane,
Wõtku arm, kes kaasa käinud,
Siin sind hellalt hölmasse!
Elu öhtul usalda:
Armasta, hing, armasta!

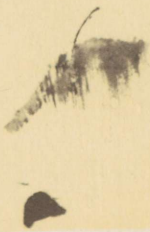

103

180

Wägi!

Ekes, öiekhed! külmade aha
Teid wilutand?–
„Meid muhhetas päike: nüüd laha
„Me ilutand!"

~~Teid~~ talv eindlal paelutju öra,
~~Teid~~ laulud: ~~wöit~~ wüüd?
Kust helisch öhe hiis?– Meid tera
„Noor, hiilgaw ~~wöit~~ hüüdnd!"

Mahuda, mahuda! Ekes hoidnud
Sind nutu rüüd?–
„Mind hoiendaw hõna ka leidnud.
„Jest hoiwan nüüd!"

No 211 Ungedruckt Abendlied (Chor begleitet)
113

Ohtucha heidab —
Talwas tähta wöidab
~~Üle hingwa maa.~~
Halja wölwilla.
Laul ja lugu waigub,
Öösse ~~Ohtu~~rahu wöigub
Üle hingwa maa!

Uni, uni, paisu!
Tötta, wötta naisu
Haigid südamid!
Igatsusi täida!
Hirmu julgens wöida,
Kriwans pisarid!

Mull' na öune mööda,
Ker ma läbi ööda
Natan ünsina!
~~Omu~~ Unenäo süles
Tösta lendul ülesh,
Wii mind armulla!

132

A

Meie kass.

263

gedruckt in dem „Lugemise raamat." von A. Grenzstein

1 Str. X Nüüdor lugu üsna awal:
Meie kiisu wäga kawal.
Rottidest ei enam saa:
Maijust hakkab ajama.

2 Str. X Luusib mööda äue aeda,
Linnupesi tahab kaeda,
Sulgisloome lõhkuda!
Kasi, kiisu, minema!

3 Str. X Jäta kanapoiad rahu
Maitu- ~~mööda sinu taku~~ hüüan oppi tõhu!
Hüred naidas hüppawad:
Katsu, et näd kautad!

125

8

Minu armsa taadile

F. J. Wiedemann

16 maks Sept. 1880.

Kewade mull' pakkus öisi:
[sa
„Eks ~~[illegible]~~ tötta isale
„Vallikate valgid köisi
„Kandma tänu lisale?"
Mis ma otsin wäike wäeti
Targa meeste ~~taludel~~ taludes,
Kuha ishmed körgeks säeti?
Neiu paigad ~~nurgaell~~ nurkades!
Saxe sendis aasta astel:
„Virgalt warisemas lill!
„Harik hiilgab ilu kastel.
„Kääna pärjaks kummarkill!"
Kummarkille oksad kallid
Isa hiuksid wärjama,
Kellel kulmud auuust hallid;
Teda ehib isamaa!
Walseks lapseks teede ääres
Nuttes seisis Eesti keel
Tuisu wallal tolmus veeres
Eide kullawara veel.
Et ta kuninglikku sugu:

Jutt. 41 ~~29. Aug. 1880. Kronst.~~

„Mis mulle jutustad, kuidiku tuul?"
Eestimaalt tulen,
Väsinud olen:
Kõikusin kodumaa ladwade lehtes,
Kewade ehtes
Hiilgavad wainud ja wäljad ja aas!
Lilleke maas,
Tammed ja kase ja lõhmuse õied
Olid mull õrnaste õhkuvad kõied;
Nägin neid mängiwat kewadega —
Mis kaekad sa,
Eestimaa tütre helisew huul?

„Pilweke, kallike, kuhu sa reisid?"
Eestimaa üle
Lendab musüle,
Karastab põldu ja peenart ja metsa!
Kõik minu otsa
Wuatab, kui taewase halliku pool!
Olgu ka hool
Wainne ja tasane; süski mu wägi
Silmad kõik rakwale rõõmuseks tegi.
Rahul on ~~Taare~~ Maarja maa pühane pind —
Mis surus sind,
Eestimaa tütar, et nutune seisid?

Verte

nicht auffindbar

Unenägu.

Unes nägin laia oja
Pitkast sillast ohjendud;
Nägin uhke kaljukoja
Sugupinnal pohjendud;
Nägin tema sambad sirgus
Pilwe pöue ligidal;
Mullal wiljawihud kirgus
Weeti pale higinal;

Pögenenud, uras äike
Silla al'sest laenetest;
Noorel nurmel päästis päike
Lillenupud paenetest;
Hõmiku ja öhtu tuuled
Puistasiwad udusid,
Ämariku öitses huuled
Koidul' önne kudusid;

Ruhu köndis läbi laane,
Öigusega paral kääl;
Tuara wölwis ännekaane
Soome-Eesti pinna pääl;
Silla otsad ühendatud,
Kunder ühte isamaad,
Töl templiks pühendatud.....
Nägu-millal tõeks saad?! —

Koidula.

Ara ~~[illegible]~~ lauda, ei sind usun,
Walge wäikne kuu:
Eks sa tule üle lume,
Mün aknalla!
~~Wait kui lumi on~~
Surnud on kõik öneilu
Walge waip, ju maas:
Oneb ~~hing~~ wäitnud talve urlu

Tehta tahad sa mind, kuu:
~~Hätnud~~ Eks ei walge wäibala ~~alle~~
~~Sandad~~ ~~Hinga~~ wõsastik ja puu,
Kõik mu lilled ~~hingama~~?

Sinu paiste üksina
Nagu keset kewadel
~~Ohib~~ Pünäb mulle ütelda.

73

8

Kui kallist kivi varja sa
Nii ainu õnne hodlega
Kül hiilgab ~~ab~~ õnes sinu —
Arm iga elu ilu jaur!
~~Küll~~ ilu läigib mitu veel,
Kül ~~ja~~ veljelt kostab rööma heal —
~~Nii mitu~~
Waht läigib päiwa tera käe —
~~Ei oh läiga lopja päiske~~
Ei ~~pimedus~~ öhtu ~~ehk~~ teda näe!
Kui tulesäde kaub ta
Lo silmist ~~kaa~~ raksatusega
See tuli, neda katab tuhk
See ~~tuwib~~ wältab eemal' ühtepuhk.

79

Kui widewikul waikus waub
Maailma peale pikalte;
Kui öhtu sammul kära kaub
Ja tähed tõuswad ülesse;
Üks unund öhtuöhukene
Weel picie ladwu liigutab
Ja uness' uinud öilmekene
Pead warre otsas kiigutab:

Tal une sidemidel sala
Kül kuudab kunnilinna healt,
Kell armastuse lõkkepala
Sai sünnitatud keele peal'.
Kui oma laenid puistab

Kuuvalge ülle ling'va ilmadel,
Ja tema valgel sala moistab
Kül kastehilku lilledel:

Süs omal asupaika nõuder,
Kuib mõõda maadel igatsus,
Sai sammu pilwilt mahä sõuder,
Ja tunnul nõnnib salda
Ja omal paika pesitand.

Siin puhkab Ta Su põne ~~zu~~ pii
Sa walitseb kui kuningas:

Maailma nera tema ~~[illegible]~~
Mis otsib ta siin murudel?
Mis ulatab maailma m
Kuni Taewa pilwisse alewel?

Siiwad sätt de
Sa ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ veeretuselt
~~Käib ilma nera otsani~~
Maailma otsa piirawad
Ei ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ silmad ~~[illegible]~~ sini veeretuselt
Jaly jalad mulda muljawad.

Nicht verwendet

Kuldsel tähel ihamaa
Seisku sinul pönesha:
~~Ra~~ Aga kui ja anu ja nime
Tahad tõsta ~~välja läbi musta~~ läbi äö
~~Tahad tõsta~~
Läbi ~~w~~ purustaja pime:
Raudne olgu ~~nas~~ sun ja töö!

~~Kõrge naunis lehepuu~~
Lahedamal kui lilleöis
Kodu pönes seista vöis
Olgu pönes kodukõis!
Aga nur ja haawapaisel
~~Seidsid ~~ö~~ öhnwad lahwa ha~~
Terwes liha pahandar,
Ajas ~~öiger~~ töde truunust haisel.
Kutsu appi nadamas!
Ottsebinnu helinad
Kodukõne kõlinad!
Nur sul wangistatud vöima

~~d.~~
~~sind.~~

Resümeed

О НАУЧНОМ ИЗДАНИИ СТИХОВ ЛИДИИ КОЙДУЛА

I

Лидия Койдула (настоящее имя — Лидия Эмилие Флорентине Яннсен; 1843—1886) является наиболее крупной величиной среди поэтов периода эстонского национального движения. Литературное наследие Лидии Койдула в его подлинном виде оставалось в течение десятилетий недоступным для читателя: наследники поэтессы упорно отстаивали свое право собственности на имевшиеся у них рукописи. Только после 1958 года, когда автографы Лидии Койдула перешли от частных лиц в распоряжение Литературного музея, эстонским текстологам представилась возможность исследования и опубликования этих подлинников, чтобы голос «соловья с берегов Эмайыги» зазвучал среди народа чистым и неискаженным.

Самой Лидии Койдула не удалось собрать воедино все свои стихи: при жизни поэтессы были напечатаны лишь две тоненькие книжечки под названием «Полевые цветы» («Vainulilled», 1866) и «Соловей с берегов Эмайыги» («Emajõe ööbik», 1867), в которых насчитывается всего 79 стихотворений. Более 200 стихотворений так и осталось на страницах периодических изданий или просто в рукописях.

В 1873 году, после замужества, Койдула вынуждена была покинуть родину и переехать в Кронштадт, где ее муж Эдуард Михельсон получил место военного врача. Э. Михельсон, онемечившийся латыш, не знавший эстонского языка, естественно, не мог оценить поэтическое творчество Л. Койдула. Выполняя высказанное перед смертью пожелание поэтессы, он переслал папку с ее рукописями в Эстонию, в пасторат Пайсту, пастору и поэту Яану Бергману (1856—1916) с тем, чтобы он подготовил к изданию все произведения Лидии Койдула. Наиболее ценной частью этих рукописей были еще неопубликованные стихотворения. Бергман и приступил прежде всего к составлению сборника стихов поэтессы. В то время в других европейских странах подход к изданию произведений классиков носил уже более или менее научный характер, и, по крайней мере в принципе, к творческой воле автора относились с уважением. Но в Эстонии традиции издания классиков почти отсутствовали. Яан Бергман подошел к своей задаче с романтических позиций периода национального движения, и его искренним желанием было представить эстонскому народу наследие «ушедшего певца» в самом лучшем свете.

Стремясь напечатать по возможности большее количество стихотворений, Бергман включил в сборник также и слабые, недоработанные и просто черновые наброски стихов, озаглавил от себя стихотворения, не имевшие названия, в ряде случаев добавил строфы и «отшлифовал» некоторые стихотворения. К языку поэзии Лидии Койдула Яан Бергман подходил с собственными критериями, поэтому в его редакции обеднялась лексика Койдула, нивелировался стиль, а иногда изменялся и сам смысл стихотворений. Искажение первоисточника подчас обусловливалось также и идеологическими установками издателя; так, например, он считал нужным «смягчать» некоторые стихи, задевающие авторитет христианской церкви. Меньшее количество «поправок» было допущено Бергманом в уже опубликованных стихотворениях.

Хотя Бергман делал эту работу бескорыстно, с субъективно положительными намерениями, все-же его деятельность по подготовке стихов Койдула к печати нельзя не расценивать как сознательное вторжение постороннего лица в авторский текст, как нарушение творческой воли автора.

Поскольку Яан Бергман частично использовал при составлении рукописи сборника непосредственно и сами оригиналы, внося в текст Койдула свои «поправки», автографы писательницы в его руках сильно пострадали. Но даже в таком, «исправленном» виде эти автографы были недоступны для последующих поколений в течение ряда десятилетий. Известно, что в начале XX в. Э. Михельсон решил издать стихотворения жены на свой счет и обратился к Бергману с требованием переслать ему рукопись сборника стихов Койдула, уже составленного, но не выпущенного в связи с трудностями издания. Хотя Бергман предусмотрительно послал в Кронштадт вначале лишь копию сборника, в дальнейшем он был принужден переслать туда и сами автографы. Таким образом в Эстонии осталось более ста неизданных стихотворений Койдула только в списках, да и то в «исправленном» Бергманом виде.

В 1907 году муж поэтессы умер, так и не осуществив своих намерений в отношении публикации литературного наследия жены. Рукописи стихов, а также право их издания перешли по наследству к дочерям Койдула. Уже в начале 1908 года Эстонское литературное общество начало переговоры с дочерьми поэтессы, но натолкнулось при этом на их крайнюю узость взглядов в этом вопросе. Так же, как ранее их отец, дочери считали, что среди творческого наследия матери якобы есть стихотворения, возбуждающие межнациональную вражду, и что они хотят сами издать произведения матери, предварительно изучив эстонский язык.

Только в 1925 году Эстонскому литературному обществу удалось издать «Стихотворения» Л. Койдула на основе рукописи, составленной и обработанной Бергманом. Общество ходатайствовало о передаче ему права издания, а также оригиналов стихотворений поэтессы, но дочь Койдула Хедвиг Михельсон не согласилась передать оригиналы. Поэтому редакторы сборника не имели возможности в ряде случаев выверить тексты стихов и освободить их от добавлений и поправок Берг-

мана. Не был восстановлен и первоначальный текст стихов, опубликованных еще при жизни поэтессы, хотя источники для этого имелись. Критика реагировала на появление этого издания, стоявшего на низком текстологическом уровне, довольно резко. А когда и в следующем сборнике избранных стихов Койдула были вновь помещены измененные Бергманом тексты, языковед Каарел Лээтберг даже опубликовал специальную книгу об искажении стихов поэтессы, озаглавив ее «Печальная участь Койдула» (1935).

Однако, несмотря на эти критические отзывы, «Стихотворения» Койдула продолжали оставаться тем источником, из которого в последующие десятилетия черпались тексты как для сборников стихов Койдула, так и для учебников и антологий. Так искажения текстов и произвольные редакторские поправки, произведенные Бергманом, переходили из книги в книгу. Критика, вызванная первыми изданиями, была в какой-то мере учтена лишь при составлении сборника избранных стихов Койдула, выпущенного в 1943 году. Но и в этой книге не были использованы все возможности для восстановления авторского текста.

Только в Советской Эстонии издание поэтических произведений Койдула начинает постепенно освобождаться от изменений, привнесенных Бергманом. Составитель первого выпущенного в послевоенный период сборника стихов поэтессы — А. Ундла-Пыльдмяэ, опираясь на высказанные в свое время критические замечания, отказывается от представленных в «Стихотворениях» традиционных текстов и берет за основу вышедшие при жизни поэтессы первые публикации стихов. К сожалению, и этот выпущенный в 1948 году сборник не свободен от присущей тому времени тенденции произвольного сокращения текстов классиков. Следующий сборник стихов Койдула, появившийся в 1957 году и уже близкий к полному, составлен А. Винкелем на основе принципов советской текстологии. Но даже в этом, последнем издании не удалось восстановить отвечающие авторской воле тексты всех стихотворений Кэйдула: около 100 стихотворений из-за отсутствия оригиналов пришлось и здесь поместить в том виде, в каком они представлены у Бергмана.

Хотя в советское время теоретический уровень издания поэзии Л. Койдула повысился, практические достижения продолжали оставаться неудовлетворительным из-за отсутствия подлинников. За годы войны судьба автографов Койдула стала еще более неясной; были потеряны следы и самих владельцев рукописей.

Первые попытки внести ясность в эти вопросы не увенчались успехом. В 1949 году выяснилось, что дочь Койдула — Хедвиг Михельсон умерла в 1941 году, во время блокады Ленинграда. Возникло вполне обоснованное предположение о гибели рукописей в условиях тяжелого военного времени. Только в 1958 году сотрудникам Литературного музея им. Фр. Р. Крейцвальда АН ЭССР посчастливилось напасть на след рукописей Койдула. Оказалось, что Хедвиг Михельсон перед смертью передала как свои, так

и оставшиеся от родителей бумаги и книги соседке по квартире, девушке-эстонке Алийде Аак, а та в 1932 году привезла их в Эстонию, в город Вильянди, и передала своей сводной сестре Эллен Кырге. 10 апреля 1958 года Э. Кырге передала рукописи в Литературный музей.

Трудно переоценить значение такого события, как поступление автографов Койдула в фонд рукописей Литературного музея. Хотя за время долгих странствий некоторые листы рукописи и утрачены, все же многие стихотворения поэтессы теперь впервые могут быть освобождены от произвольных искажений, произведенных Бергманом. В бумагах обнаружены и неизвестные до сего времени стихи Койдула, не говоря уж об отдельных отрывках и многочисленных черновых набросках, которые дают возможность изучать процесс творчества поэтессы. Если до сих пор лишь половину ее стихов можно было расположить в хронологической последовательности, то найденные автографы позволяют определить время написания большей части стихотворений.

Из других материалов, также переданных вместе с рукописями в Литературный музей, особую ценность представляют, с точки зрения издания стихотворений Койдула, сравнительно точные копии автографов, сделанные учителем Ронимойзом. Эти копии были сняты в начале столетия по поручению Э. Михельсона, чтобы сохранить первоначальный текст подлинников. Среди копий, сделанных Ронимойзом, имеются и такие стихи, автографы которых утрачены. Из принадлежавших Койдула книг следует упомянуть прежде всего содержащую ее заметки поэтическую антологию «Dichtergrüße», составленную Э. Полко (Лейпциг, 1861). Эта книга дает возможность более полно определить литературные влияния в поэзии Койдула.

II

Обнаружение долго разыскивавшихся рукописей Койдула поставило перед эстонскими текстологами ответственную задачу — освободить наконец поэтическое наследие поэтессы от искажений и донести его до читателя в подлинном виде. Издание нового, научного собрания стихотворений Л. Койдула стало насущной необходимостью.

Тип издания (научный) определила уже сформулированная выше задача: восстановить подлинные авторские тексты стихотворений было бы невозможно без научной проработки всех рукописных и печатных источников.

В настоящее издание вошли все доселе известные законченные стихотворения Койдула, написанные на эстонском языке (311 текстов). Что касается незаконченных стихотворений, то в этом отношении данное издание не претендует на полноту (публикуется 23 таких текста). Кроме того, в отделе «Dubia» помещены два обычно приписываемых Койдула стихотворения, авторство которых вызывает сомнения, и один впервые публикуемый текст, автором которого, по-видимому, надо признать Койдула. Таким образом, всего сборник содержит 337 стихотво-

рений, из них 50 текста, не печатавшихся ни в одном из прежних сборников стихов Койдула. Если для стихотворения сохранилось два или более достоверных источника текста (автограф, авторизованный печатный текст) и между ними есть расхождения, то дополнительные тексты помещены в разделе вариантов. Сборник и состоит из двух частей: в первой помещены в хронологическом порядке тексты стихов, во второй части — их варианты и комментарии.

В основу публикуемых в этом сборнике стихотворений легли главным образом прижизненные печатные тексты и автографы Койдула. Лишь в случае их отсутствия использованы копии и списки стихов, сделанные посторонними лицами.

Из текстов, появившихся в печати уже при жизни автора, наиболее достоверными оказались первые публикации в сборниках «Полевые цветы» и «Соловей с берегов Эмайыги», а также в газете «Ээсти Постимээс» и ее приложениях. Редактором и издателем «Ээсти Постимээс» был отец поэтессы Й. В. Яннсен. В 1865—1872 гг. его единственным помощником была Койдула, которая занималась также корректурой газеты и ее приложений. Поэтому тексты ее стихов, напечатанных в эти годы в газете, надо считать достоверными. После переезда поэтессы в Кронштадт ее непосредственная связь с газетой «Ээсти Постимээс», правда, прервалась, но нет и никаких сведений о том, что Й. В. Яннсен или его позднейший помощник, брат поэтессы Харри Яннсен вопреки воле автора изменяли тексты стихов. Известно лишь, что поэтесса была недовольна редакторской правкой Адо Гренцштейна, который был редактором «Ээсти Постимээс» в 1881 году. Но из-за отсутствия более достоверных источников (сохранился автограф лишь одного стихотворения) пришлось в качестве оригиналов использовать также и опубликованные в 1881 году тексты.

Что касается повторных публикаций стихотворений, осуществленных при жизни автора (включая и самые последние прижизненные публикации), то они не внушают доверия: в период национального движения уже опубликованные стихи зачастую печатали снова, не спрашивая разрешения у автора, причем их текст нередко подвергался произвольным изменениям.

В отдельных случаях, когда возникало сомнение относительно достоверности первопечатного текста (напр., относительно текстов, появившихся впервые в составленном М. Й. Эйзеном сборнике «Эстонские стихи», текстов в нотных тетрадях, а также относительно первых публикаций, на ошибки которых обращала внимание сама Койдула), основными текстами служили автографы. Само собою разумеется, что за основу приняты только законченные автографы; черновики использовались лишь как вспомогательные источники.

Источником основного текста большинства стихов, остававшихся при жизни Койдула в рукописи, послужили автографы. Благодаря обнаруженным в 1958 году рукописям впервые удалось выправить тексты около ста стихотворений, освободив их от поправок Бергмана. Но и в этом сборнике из-за отсутствия более аутентичных источников пришлось опубликовать 28 сти-

хотворений на основе копий и списков. Наименее достоверны те 15 стихотворений, при напечатании которых пришлось довольствоваться списками Бергмана. Семь стихотворений, публикуемых по копиям Ронимойза, по-видимому, отвечают авторской воле; нельзя также предполагать умышленных искажений в списках А. Калласа, Х. Розенталя, Т. Пекка и др.

При использовании автографа в качестве основного текста составителю сборника приходилось иногда выбирать, так как часто одно и то же стихотворение встречается в двух и более рукописях. Выбирая между черновиком и беловиком, составитель, естественно, отдавал предпочтение более законченному варианту. Значительно труднее было производить выбор между двумя беловиками стиха. В некоторых случаях такие рукописи написаны почти одновременно и отличаются одна от другой лишь незначительными стилистическими деталями, а хронологическую последовательность текстов определить невозможно. Выбор составителя падал обычно на тот текст, который представлялся ему в художественном отношении более удачным.

Взятые за основу тексты воспроизводятся в сборнике не буква в букву, а с исправлением типографских и орфографических ошибок. Необходимость конъектуры продиктована прежде всего несовершенством наших печатных изданий периода национального движения (в Эстонии в то время среди наборщиков преобладали люди не эстонской национальности, не владевшие эстонским языком).

Много трудностей пришлось преодолеть составителю из-за порчи автографов. В ряде случаев внесенные Я. Бергманом в оригинал рукописи «исправления» мешают прочесть авторский текст; трудно было также отличить поправки автора от «исправлений» Бергмана. Попытка применить современную технику (люминесценцию, инфракрасные лучи, светофильтр) не дала ожидаемых результатов.

Нелегкой задачей оказалось и языковое редактирование текстов.

Койдула начинала свою литературную деятельность в то время, когда эстонский литературный язык переживал период становления. В большей части печатных изданий использовалась старая орфография; нормы эстонской грамматики отличались крайней неустойчивостью, в языке сохранялись диалектные отклонения; в построении предложений у всех авторов сказывалось заметное влияние немецкого языка. Особенно большую свободу позволяли себе поэты того времени: исходя из требований стихотворного размера и рифмы, они применяли в поэзии грамматические правила еще более произвольно, чем в прозе, а также сокращали слова, следуя образцам, распространенным в немецкой поэзии.

В середине 60-х годов, когда борьба за новое правописание слилась с общей антифеодальной направленностью национального движения, на новую орфографию перешла и Лидия Койдула. «Полевые цветы» (1866) были напечатаны еще по старой орфографии; тексты же сборника «Соловей с берегов Эмайыги», написанные и по новой, и по старой орфографии, свидетельствуют о трудностях перехода на новое правописание. На

самом раннем автографе, написанном по новой орфографии, рукой Койдула поставлена дата: «Осень 1866». Хотя Й. В. Яннсен уже в 1866 году признавал преимущества нового правописания, он по материальным соображениям до 1872 года выпускал газету «Ээсти Постимээс», сохраняя старую орфографию. Поэтому Койдула в течение этого периода была принуждена использовать параллельно разные нормы правописания — в газете старые, а в письмах и личной творческой работе — новые. При этом переход к новому правописанию не означал еще полной стабилизации орфографии писательницы, в первое время в ее стихах еще сохранялись рудименты старого способа написания (напр., *kül, ial, se*); разнобой наблюдается также в слитном и раздельном написании слов, в употреблении малых и заглавных букв, начального спиранта *h* и т. п.

Для языка поэзии Койдула, помимо его орфографической неустойчивости, характерны также элементы западноэстонского диалекта. Как известно, до двадцати лет поэтесса жила в Вяндра и Пярну, где черты этого диалекта сказываются особенно ярко; ее отец Й. В. Яннсен был одним из известнейших носителей местной диалектной языковой практики. Именно поэтому в поэзии Койдула так сильно отразилась языковая специфика ее родных мест. Можно указать, например, на преобладание в ее стихах таких фонетических диалектных вариантов, как формы с *-e-* (*naene, laene, kerst, iialge, iluste* и т. д.), а также западноэстонских морфологических черт инессива с сильной ступенью чередования согласного звука (напр., *muldas, nurkas* и др.) и партитива множественного числа на *a* (напр. *kiva, tähta, kässa*). Хотя впоследствии на язык Койдула оказывали влияние и другие участки эстонских диалектов, именно западноэстонские диалектные черты сохранялись в нем до конца жизни писательницы.

Немецкий язык, на котором говорили в семье Яннсена и в Пярнуской женской гимназии, также значительно влиял на языковую практику писательницы. Кроме того, германизмы проникали в ее речь и из литературного эстонского языка того времени. В поэзии Койдула обнаруживается немало ошибок в употреблении падежей, построении отрицательных предложений и т. п.

Недостаточная чуткость поэтессы к духу родного языка способствовала слишком свободному и произвольному использованию границ *licentia poetica*. Для рифмовки строк у Койдула создаются такие искаженные формы эстонских слов, как *sõne* (pro *sõnu*), *südamet* (pro *südant*) и т. д. Странное впечатление производят и такие сокращенные формы, как *nei'* (pro *neid*), *mei'* (pro *meid*), или *ke'a* (pro *keda*). В некоторых случаях подобные сокращенные слова затемняют смысл стиха (так, например, сокращенное слово *võt'* может означать и *võttis* (взял), и *võtab* (берет) и *võtaks* (взял бы) и *võtnud* (взяв) и т. п.).

Речь Койдула далеко не отличается стабильностью. Неустойчивость в языковой практике поэтессы объясняется не только изменениями, которые происходили в то время в эстонском языке, но и факторами личного характера. Так, например, Койдула перестала

употреблять формы *seal, peal, heal* и перешла к регулярному употреблению вариантов с *-ää-* (*sääl, pääl, hääl*) непосредственно после того, как в 1872 году Общество эстонских литераторов постановило ввести в норму формы с *-ää-*. Видимо, по причинам личного характера в ее язык на рубеже 60-х и 70-х годов проникают такие финнизмы, как *voima, oppima, moni* и т. д. (напр., в «Племяннике с Сааремаа», Тарту, 1870). В этот период усиливаются связи Койдула с Финляндией, что приводит, по-видимому, к увлечению финским языком; в дальнейшем эта тенденция заметно ослабевает (сравн. 2-ое изд. «Племянника с Сааремаа», Тарту, 1881). Конечно, далеко не все колебания в языковой практике Койдула можно связать с определенными датами (напр., колебания в формах *pohi* ~ *põhi, teine* ~ *tõine, sõna* ~ *sana* и др.); многие параллельные формы чередуются в ее языке на протяжении всего периода творчества.

Таким образом, следует признать, что несмотря на исключительное художественное своеобразие поэзии Койдула, в ней есть много чуждых современному читателю орфографических особенностей, языковых форм, затемняющих смысл стиха, немало германизмов, а также крайняя непоследовательность в языке вообще. Поэтому редакционная коллегия настоящего издания нашла нужным несколько отредактировать языковую сторону текстов.

В стихах Койдула приведено в соответствие с правилами современной эстонской орфографии все, что относится только к написанию и не связано с живой речью (не отражается в произношении). Таким образом, старая орфография как чисто графическая система заменена новой, исправлено применение большой и малой буквы, спиранта *h* в начале слова, слитное и раздельное написание слов. При уточнении слитного или раздельного написания слова учитывалось не только его смысловое значение, которое имел в виду автор, но и ритмический замысел. Согласно современным нормам заменено *-o-* во внутренних слогах, а также исправлено написание слов, в которых сейчас вместо *-ö-* пишется *-õ-*. Различия между встречающимися в тексте стихов параллельными формами типа *maea* ~ *maja* (как и *aea, saea, poea* и т. д.) считаются чисто орфографическими: нет оснований думать, что Койдула хотела этим двояким написанием подчеркнуть фонетические различия.

Помимо чисто орфографических исправлений, внесены также некоторые поправки, касающиеся звуковой стороны текстов Койдула. Как правило, не исправлялись такие отклонения от современной языковой нормы, которые имеют свою основу в народной речи. Сохранен насыщенный диалектизмами и архаизмами словарный состав стихов Койдула, их диалектная фонетика и в большинстве случаев также диалектная морфология. Исправлены отдельные германизмы и некоторые погрешности в языке автора, обусловленные слабым знанием грамматики родного языка.

Совершенно очевидно, что если правка не ограничивается изменением графической формы слова, а затрагивает и его звуковую сторону, сразу же оказываются под ударом структурные особенности поэтического жанра (рифма, ритм, звуковая

окраска). Поэтому невозможно было производить правку, отражающуюся на звучании стиха, на основе общепринятых принципов; каждое исправление взвешивалось *ad hoc* с учетом ритма, рифмы и других элементов авторского замысла.

Что касается встречающихся в поэзии Койдула довольно значительных отклонений от норм, — отклонений, вытекающих из принципа поэтической свободы, то они представляют собой формы, подчиненные требованиям рифмы и ритма, и о каком-либо исправлении их не могло быть и речи.

Встречающиеся в языковой практике Койдула двойные формы унифицировались лишь в орфографическом плане, а отражающиеся в произношении параллельные варианты сохранены (напр., *seal* ~ *sääl*, *sõna* ~ *sana*).

Неизмененной осталась и своеобразная пунктуация поэтессы: обилие восклицательных знаков, многоточия, тире, восклицательные и вопросительные знаки внутри предложения. Но для большей смысловой ясности некоторые знаки препинания устранены или добавлены (напр., придаточное предложение и обращение отделены запятыми). В употреблении знака апострофа Койдула весьма непоследовательна, поэтому и здесь внесены коррективы, прежде всего в смысле унификации.

Все исправления, произведенные в процессе языкового редактирования, учтены в сноске внизу страницы под рубрикой «В основном тексте». Указываются также изменения, связанные с пунктуацией и употреблением апострофа.

Приведенные в сноске сведения об исправлениях выполняют двойную функцию: они, во-первых, позволяют проверить проделанную составителем работу и, во-вторых, представляют интерес с чисто лингвистической точки зрения. Знакомый со старыми орфографическими правилами исследователь-лингвист на основе материалов подлинника может восстановить первоначальное написание.

Для того, чтобы исследователю и читателю было легче проследить этапы творческой биографии писательницы, в настоящем издании стихотворения Л. Койдула расположены в хронологическом порядке. Система хронологического расположения текстов обусловила необходимость датировать стихотворения.

До 1958 года время написания стихов определялось преимущественно по времени их появления в печати. Обнаруженные в 1958 году автографы позволили уточнить прежние приблизительные, а зачастую просто гипотетические датировки с помощью более достоверных и конкретных данных.

Самые точные сведения дали авторские даты на рукописях. Из палеографических данных помог прежде всего почерк. В тартуский период жизни Койдула писала мелким, каллиграфическим почерком с небольшим наклоном вправо. В беловиках ее письмо отличается особенной тщательностью. В годы жизни в Кронштадте почерк Койдула был уже крупнее, небрежнее, наклон вправо больше. Сгруппировать стихотворения по времени написания помогли также качество и цвет бумаги, монограммы на ней (*LM* и др.), цвет чернил и т. п. Помогало и расположение стихов (нахождение их по соседству с другими текстами). В большинстве случаев написанные

на одном и том же листе бумаги стихи и создавались почти в одно время; если удавалось определить время создания одного стихотворения, то нетрудно было датировать и соседний текст. Делая выводы на основании размещения стихов, необходимо было сличать и почерк, и способ написания (чернила, карандаш и т. д.), так как автор мог пользоваться этим же листом бумаги и в разные периоды творчества. Критерий расположения текстов значительно смелее применен при датировании черновых автографов.

Помимо внешних признаков рукописей датированию их помогает и сам текст — упоминаемые в нем факты, его тематика, мотивы, идейная направленность, а также элементы формы — язык, рифма, размер, форма строфы и т. д. Особенно помогала языковая сторона автографов, другие же показатели использовались преимущественно для проверки достоверности предположений. Именно различные отклонения в языковой практике Койдула и помогли определить время написания стихов. Так, многие стихотворения датированы на основе орфографии. При таком способе учитывалось, что Койдула могла стихи, созданные во времена старой орфографии, позже переписать по новой. Применение орфографического критерия осложняется также и тем, что и после перехода к новому правописанию (осенью 1866 года) поэтессе приходилось во время работы в газете пользоваться старой орфографией.

При датировании текстов очень помогали такие часто встречающиеся у Койдула двойные формы слов, как *heal* ~ *hääl*, *seal* ~ *sääl*, *peal* ~ *pääl*. Разумеется, далеко не во всех стихотворениях попадаются подобные слова, и языковой критерий не всегда применим.

Стихотворения, появившиеся в печати при жизни Койдула, в большинстве случаев расположены в хронологическом порядке их опубликования. Несомненно, стихотворения могли быть созданы и несколькими годами раньше их появления в печати (напр., стихотворения сборника «Полевые цветы»), поэтому следует иметь в виду, что как дата первой публикации, так и сведения цензора определяют только тот предел времени, ранее которого было создано данное произведение (*terminus ante quem*).

Из побочных источников при датировании текстов была использована прежде всего переписка Койдула (с Крейцвальдом, Якобсоном, Алмбергом и др.). Ценным документом оказался и поступивший в Литературный музей в 1958 году список стихотворений, составленный самой Койдула. Стихи эти были посланы автором 10 мая 1868 года Крейцвальду. Список определяет *terminus ante quem* для четырнадцати стихотворений. Помог и составленный Х. Розенталем список тех стихотворений Л. Койдула, которые после смерти автора были пересланы Я. Бергману. В комментариях к каждому стихотворению в отдельности приводится и основание его датирования. В практике датирования были использованы все возможные критерии в совокупности: основываясь на одном из них, составитель всегда следил, чтобы данный критерий не противоречил другим.

Выше уже упоминалось, что во второй части сборника помещены комментарии и варианты стихов.

Преобладают текстологические комментарии. Перечисляются все автографы того или иного стихотворения в их генетической последовательности. Другие источники текста приводятся лишь в том случае, если они использованы при установлении подлинного текста. Чтобы показать, когда данное стихотворение дошло до читателя, приводятся сведения о его первой публикации. Текстологические комментарии дают ответ на вопрос, какие источники использованы в качестве основного текста и при помощи каких критериев он датирован.

Помимо текстологических комментариев, даются также историко-литературные и реальные комментарии. Словарный комментарий помещен в постраничных сносках.

Варианты текстов дают возможность исследовать творческий процесс Л. Койдула. Публикация вариантов преследует цель раскрыть движение авторской мысли. Воспроизведение внешнего вида рукописи не входило в план издания.

В смысле общих принципов при составлении сборника послужили образцом научные издания русских классиков, а также вышедшее в Штутгарте составленное Фр. Бейснером издание произведений Гёльдерлина (том 1. — 1946).

Во многих вопросах подспорьем послужили выпущенные ранее сборники стихов Койдула.

ÜBER DIE ZUSAMMENSTELLUNG DER KRITISCHEN AUSGABE VON KOIDULAS GEDICHTEN

I

Lydia Koidula, mit dem bürgerlichen Namen Lidia Emilie Florentine Jannsen (1843—1886), ist die bedeutenste Dichterin der Periode der estnischen nationalen Bewegung. Koidulas literarischer Nachlaß gelangte nicht ungehindert zum Leser: Jahrzehnte bestanden die Erben hartnäckig auf ihrem Eigentumsrecht auf die Manuskriptblätter und hinderten auf diese Weise, daß die wahre Stimme der Dichterin ans Volk gelangte.

Koidula selbst konnte ihre Gedichte gesammelt nicht mehr herausgeben. Zu ihren Lebzeiten erschienen lediglich zwei dünne Gedichtsammlungen — «Wiesenblumen» («Vainulilled», 1866) und «Die Nachtigall am Embach» («Emajõe ööbik», 1867), die zusammen nur 79 Lieder enthielten. Mehr als 200 Gedichte aber erschienen vereinzelt in periodischen Schriften oder blieben in Handschriften.

Nach ihrer Heirat im Jahre 1873 mußte Koidula die Heimat verlassen und nach Kronstadt übersiedeln, denn ihr Mann Ed. Michelson trat dort die Stellung eines Militärarztes an. Ein gebürtiger Lette, der in Sprache und Sitte zu einem Deutschen geworden war, verstand Ed. Michelson kein Estnisch und ihm blieb schon aus diesem Grunde das literarische Schaffen seiner Frau fern. Entsprechend dem letzten Wunsch seiner Frau schickte Ed. Michelson nach ihrem Tode die Mappe mit ihren Handschriften nach Estland, damit der Dichter und Pfarrer zu Paistu Jaan Bergmann (1856—1916) Koidulas Werke zum Druck vorbereite. Den wertvollsten Teil dieser Sendung bildeten die unveröffentlichten Gedichte, und Bergmann machte sich vor allem an die Zusammenstellung eines Gedichtbandes.

In den anderen europäischen Ländern trat man damals an die Herausgabe der Klassik schon vom wissenschaftlichen Standpunkt aus, und wenigstens im Prinzip hielt man den schöpferischen Willen des Autors in Ehren. In Estland fehlten die Traditionen der Herausgabe der Klassik fast völlig.

Jaan Bergmann trat an die Aufgabe vom romantischen Standpunkt der nationalen Bewegung aus, sein aufrichtiger Wunsch war die Publikation des dichterischen Nachlasses der «seligen Dichterin» in einem für das estnische Volk möglichst günstigen Licht. Da er möglichst viele Texte veröffentlichen wollte, nahm Bergmann in dem zusammenzustellenden Werk auch schwächere und unvollendete Texte auf, er versah unbetitelte Lieder mit Über-

schriften, fügte einige Verse hinzu, bearbeitete die Texte. Mit der Sprache Koidulas verfuhr Bergmann nach seinem Gutdünken: bei der Redigierung der Sprache änderte er zuweilen auch den Inhalt der Verse, wobei der Wortschatz ärmer wurde, nivellierte den Stil. Auch der ideologischen Seite der Gedichte entsprangen Textmißbildungen, so z. B. hielt Bergmann es für notwendig, einige Verse Koidulas, die die christliche Kirche verletzten, zu mildern. Weniger «verbesserte» Bergmann die im Druck veröffentlichten Gedichte.

Ungeachtet Bergmanns positiven Bestrebungen, können wir seine Tätigkeit an der Vorbereitung des dichterischen Werkes von Koidula für den Druck doch nicht anders einschätzen, als bewußte Einmischung einer fremden Person in den Text der Verfasserin, als die Verletzung des schöpferischen Willens der Dichterin.

Jaan Bergmann fügte auch den Autographen Koidulas beträchtliche Schäden zu: nämlich benutzte er zur Zusammenstellung des Manuskripts auch handschriftliche Originaltexte und trug in Koidulas Texte zahlreiche «Berichtigungen» ein. Aber auch diese, von Bergmann verbesserten Autographe konnte die Nachwelt jahrzehntelang nicht benutzen. Am Anfang dieses Jahrhunderts beabsichtigte Ed. Michelson, die Lieder seiner Frau auf eigene Kosten herauszugeben, und er forderte, daß Bergmann das von ihm zusammengestellte, wegen Verlagsschwierigkeiten nicht erschienene Manuskript nach Kronstadt schicken werde. Obwohl Bergmann zuerst umsichtig nach Kronstadt nur die Abschrift der Originale enthaltende Handschrift schickte, mußte er später der Forderung von Koidulas Gatten nach den Autographen doch Folge leisten. Von den mehr als 100 im Druck unveröffentlichten Texten blieben jetzt in Estland nur die von Bergmann geänderten Abschriften.

1907 verstarb Koidulas Gatte, ohne seine verschiedenen Absichten hinsichtlich der Veröffentlichung von Koidulas Werken ausführen zu können. Sowohl die Manuskripte als auch das Herausgeberrecht der Gedichte fielen jetzt Koidulas Töchtern zu. Schon im Jahre 1908 trat die Estnische Literarische Gesellschaft mit ihnen in Verhandlungen, traf aber auf ein engstirniges Verhalten: wie vorher der Vater, so wiederholten jetzt die Töchter, daß es unter dem dichterischen Nachlaß ihrer Mutter solche Gedichte gebe, die Haß unter den Völkern schürten. Sie hätten die Absicht, Koidulas Gedichte selbst herauszugeben, wollten aber vorher angeblich noch die estnische Sprache erlernen.

Erst im Jahre 1925 gelang es der Estnischen Literarischen Gesellschaft auf der Grundlage der von Bergmann zusammengesetzten und aufbewahrten Handschrift Koidulas «Gesammelte Gedichte» herauszugeben. Da das Ansuchen der Gesellschaft, von Koidulas Tochter Hedwig Michelson außer dem Herausgeberrecht der Gedichte auch ihre Originalhandschriften zu bekommen, unbefriedigt geblieben war, konnte man beim Durchsehen des Manuskripts das von Bergmann Hinzugefügte vom Text der Autorin nicht unterscheiden. Unwiederhergestellt blieb aber auch der authentische Text der Gedichte, die zu den Lebzeiten der Dichterin erschienen waren. Da das Werk von niedrigem textkritischem Wert war, wurde es einer heftigen Kritik unterzogen. Wenn man sich aber auch in der darauffolgenden ausgewählten Sammlung

auf die von Bergmann veränderten Texte stützte, veröffentlichte der Sprachwissenschaftler Kaarel Leetberg über die Entstellung von Koidulas Lieder sogar ein selbständiges Werk «Koidulas trauriges Schicksal» (1935).

Ungeachtet dieser Äußerungen der Entrüstung blieben die «Gesammelten Gedichte» auch weiterhin dieses Quellenwerk, woraus man Texte sowohl für Koidulas Gedichtsammlungen als auch für Schulbücher und Anthologien auswählte. So wanderten die entstellten Texte von Buch zu Buch und wurden allgemein bekannt. Einigermaßen wurden die früheren Kritiken bei der Veröffentlichung des im Jahre 1943 erschienenen Sammelbandes berücksichtigt, aber auch bei diesem Werk wurden bei weitem nicht alle Möglichkeiten ausgenutzt, die die vorhandenen Textquellen bei der Feststellung eines richtigen Textes boten.

Erst in der sowjetischen Periode befreite sich die Veröffentlichung von Koidulas Dichtung nach und nach von den Einflüssen Bergmanns. Sich auf die frühere Kritik stützend verzichtete A. Undla-Põldmäe, die Zusammenstellerin der ersten Gedichtsammlung der Nachkriegszeit («Ausgewählte Gedichte», 1948), auf die traditionellen Texte der «Gesammelten Gedichte». Als Textgrundlage der zu Lebzeiten der Dichterin veröffentlichten Gedichte benutzte sie deren Erstdrucke. Leider blieb aber diese im Jahre 1948 veröffentlichte Gedichtsammlung nicht unberührt von den eigenwilligen Kürzungstendenzen der damaligen Zeit. Ein bewußtes Herangehen an die Prinzipien der sowjetischen Textologie seitens des Zusammenstellers A. Vinkel charakterisiert die nächste, fast vollständige Gedichtsammlung («Gedichte»), die im Jahre 1957 erschien. Aber auch in dieser, bis jetzt letzter Ausgabe, konnte man nicht alle Texte gemäß dem Willen der Autorin veröffentlichen, bei etwa hundert Liedern mußte man sich auf die unzuverlässigen Abschriften von J. Bergmann stützen, denn die Originalhandschriften hatte man nicht ausfindig machen können.

Obwohl das theoretische Niveau der Koidula-Ausgaben in den Nachkriegsjahren stieg, blieben die praktischen Errungenschaften ziemlich bescheiden, denn das authentische Quellenmaterial fehlte. Über das Schicksal von Koidulas Autographen tappte man aber vollkommen im dunkeln: es fehlten sogar Angaben über das Ergehen der Besitzerin der Autographe.

Die ersten Versuche, in diese Fragen Klarheit zu schaffen, blieben ergebnislos. 1949 erfuhr man, daß Koidulas Tochter Hedwig Michelson in der Blockade Leningrads umgekommen war. Es schien äußerst wahrscheinlich, daß Koidulas Handschriften dem Krieg zum Opfer gefallen waren. Erst im Jahre 1958 gerieten die Mitarbeiter des Fr. R. Kreutzwald-Museums für Literatur der Akademie der Wissenschaften der ESSR auf die Spur der Handschriften. Hedwig Michelson hatte vor ihrem Tod sowohl ihre persönlichen Papiere und Bücher als auch die ihrer Eltern ihrer Wohnungsnachbarin, der gebürtigen Estin Alida Aak, übergeben. 1952 hatte A. Aak die Manuskripte nach Estland gebracht und sie ihrer Schwester Ellen Kõrge überlassen. Am 10. April 1958 übergab E. Kõrge die Handschriften dem Kreutzwald-Museum.

Der Übergabe von Koidulas Handschriften kommt eine nicht zu überschätzende Bedeutung zu. Obwohl auf langen Wanderungen einige Manuskriptblätter abhanden gekommen sind, kann man

jetzt viele Gedichte zum ersten Male von J. Bergmanns Textänderungen befreien. An den Tag gekommen sind einige bisher unbekannte Gedichte, abgesehen von vielen Fragmenten und Entwürfen, die es ermöglichen, einen Blick in die schöpferische Arbeit der Dichterin zu tun. Wenn bisher etwa die Hälfte von Koidulas Gedichten zeitlich eingeordnet war, dann konnte man jetzt die Geburtsdaten der meisten Gedichte feststellen.

Von den anderen Materialien, die zusammen mit Koidulas Manuskripten ins Kreutzwald-Museum gelangten, kommt vom Standpunkt der Herausgabe von Koidulas Gedichten die größte Bedeutung zu den vom Schullehrer J. Ronimois stammenden, verhältnismäßig genauen Abschriften von Koidulas Autographen. Diese Kopien ließ am Anfang des Jahrhunderts Ed. Michelson machen, um die Erhaltung eines möglichst genauen ursprünglichen Textes zu garantieren. Unter den Abschriften von J. Ronimois gibt es Gedichte, deren Autographe fehlen. Von den Büchern, die Koidula angehört haben, sei vor allem die von E. Polko zusammengestellte Gedichtanthologie «Dichtergrüße» (Leipzig, 1861) mit Unterstreichungen der Dichterin erwähnt, die bessere Möglichkeiten zur Verfolgung der literarischen Vorbilder der Dichterin bietet.

II

Die Auffindung langgesuchter Manuskripte von Koidulas Poesie stellte vor unseren Textologen eine verantwortungsvolle Aufgabe: das Schaffen der Dichterin mußte endlich von Jaan Bergmanns Textänderungen befreit werden, die wahre Koidula mußte ihren Weg bis zum Leser finden. So wurde die Herausgabe einer neuen, textkritischen Gedichtsammlung eine unumgängliche Aufgabe.

Der Typus der Veröffentlichung (kritische Ausgabe) wurde schon durch die oben erwähnte Aufgabe bestimmt: die Feststellung eines dem Willen der Autorin entsprechenden Wortlauts von Koidulas Gedichten wäre unvorstellbar ohne eine wissenschaftliche Durcharbeitung aller Handschriften und Druckquellen.

Die vorliegende Ausgabe erfaßt alle uns bekannten zu Ende geführten Lieder Koidulas in estnischer Sprache (311 Texte). Es wird kein Anspruch auf die Vollständigkeit hinsichtlich der unvollendeten Gedichte erhoben (veröffentlicht werden 23 Texte). Außerdem befinden sich unter «Dubia» 3 Texte, deren Autorschaft zweifelhaft erscheint. So werden im großen und ganzen 337 Gedichte veröffentlicht, darunter 50 Texte, die in keiner früheren Sammlung veröffentlicht worden sind. Falls sich von einem Gedicht mehr als eine authentische Textquelle erhalten hat (Autograph, autorisierter Drucktext), sind die übrigen Texte unter den Varianten veröffentlicht worden.

Die Gedichtsammlung besteht aus zwei Hauptteilen: aus den chronologisch angeordneten Texten und einem Teil, der Varianten und Kommentare enthält.

Die Grundlage der in der vorliegenden Sammlung veröffentlichten Texte bilden Drucktexte, die zu Koidulas Lebzeiten

erschienen, und Autographe; nur wenn diese fehlten, wurden fremde Abschriften benutzt. Von den zu Lebzeiten der Dichterin erschienenen Texten erwiesen sich am zuverlässigsten ihre ersten Drucke, die in den Gedichtsammlungen «Wiesenblumen» und «Die Nachtigall am Embach», sowie in der Zeitung «Eesti Postimees» und deren Beilagen erschienen. Der Redakteur und Herausgeber der Zeitung «Eesti Postimees» war J. W. Jannsen, der Vater der Dichterin. In den Jahren 1865—1872 war Koidula die einzige Helferin des Redakteurs, sie las auch die Korrektur zu der Zeitung und deren Beilagen. Aus diesem Grunde müßten die Texte der in diesen Jahren erschienenen Gedichte zuverlässig sein.

Infolge Koidulas Umsiedlung nach Kronstadt riß die unmittelbare Verbindung zwar ab, es gibt jedoch keine Angaben darüber, daß J. W. Jannsen oder sein späterer Helfer, Koidulas Bruder Harry Jannsen, gegen ihren Willen die Gedichttexte verändert hätten. Wohl weiß man über die Unzufriedenheit der Dichterin hinsichtlich A. Grenzsteins Redigierungstätigkeit im Jahre 1881. Da authentischere Textquellen fehlen (es hat sich bloß ein Autograph erhalten), sah man sich gezwungen, auch die Erstdrucke vom Jahre 1881 als Grundtexte zu benutzen.

Was nun die Nachdrucke anbetrifft, die zu Lebzeiten der Autorin erschienen (einschließlich die allerletzten), dann sind sie unzuverlässig: in der Publizierungspraxis der Zeit der nationalen Bewegung wurden die schon einmal veröffentlichten Gedichte oft ohne Erlaubnis des Autors benutzt, wobei die Texte oft nach Belieben verändert wurden.

In einzelnen Fällen, wenn man an der Authentizität der Erstdrucke zweifelte, (z. B. die in M. J. Eisens «Estnischen Gedichten» erschienenen Drucke, Texte in Notenbüchern, Erstdrucke, auf deren Fehlerhaftigkeit die Dichterin selbst hinwies), hat man auch bei den zu Lebzeiten der Dichterin erschienenen Gedichten Autographe als Grundtexte benutzt. Natürlich hat man nur zu Ende geführte Texte als Grundlagen benutzt. Die dem Erstdruck genetisch vorangehenden Handschriften hat man nur als zusätzliche Textquellen bei der Berichtigung der Druckfehler benutzt.

Als Textquellen der meisten zu Lebzeiten Koidulas in Handschriften gebliebene Gedichte konnte man in der vorliegenden Ausgabe Autographe benutzen. Dank den im Jahre 1958 aufgedeckten Handschriften wurden hier die Texte von 104 Liedern erstmalig nicht nach den Abschriften Bergmanns, sondern nach Koidulas Originalen veröffentlicht. Jedoch sah man sich auch jetzt gezwungen, 28 Gedichte, von denen authentische Textquellen fehlten oder deren Autographe nicht zu Ende geführt waren, nach fremden Abschriften zu veröffentlichen. Am wenigsten zuverlässig sind unter diesen Gedichten die 15 nach der Abschrift von J. Bergmann gedruckten Texte. Die sieben nach den Kopien von J. Ronimois veröffentlichten Gedichte dürften dem Willen der Autorin entsprechen, ebenso gibt es keinen Grund, absichtliche Textveränderungen bei A. Kallas, H. Rosenthal, T. Pekk u. a. zu vermuten.

Bei der Benutzung von Autographen als Textgrundlage war der Herausgeber bei einigen Fällen gezwungen, eine Auswahl zu

treffen, denn von ein und demselben Lied Koidulas gibt es gegenwärtig oft 2 oder mehr Manuskripte. Falls man zwischen der ersten Niederschrift und der endgültigen Fassung zu wählen hatte, wurde natürlich die Handschrift bevorzugt, die das Endstadium der Arbeit der Dichterin widerspiegelte. Schwieriger war es, zwischen mehreren Reinschriften zu wählen. Hier handelt es sich meist um zeitlich einander naheliegenden Handschriften mit geringen stilistischen Abweichungen, bei denen die chronologische Folge nicht feststellbar ist. In diesen Fällen hat man den in künstlerischer Hinsicht stärker anmutenden Text gewählt.

Die Textgrundlagen sind nicht buchstäblich reproduziert worden. So sind Druck- und Schreibfehler berichtigt, in die Texte Konjekturen eingeführt worden. Die Konjekturen sind bedingt vor allem durch die Fehlerhaftigkeit der Druckschriften in der Periode der nationalen Bewegung (zu jener Zeit waren die Schriftsetzer in Estland vorwiegend Ausländer, die das Estnisch nicht kannten).

Große Schwierigkeiten entstanden infolge der Beschädigung der Autographe: in einigen Fällen ist der Text der Autorin wegen der von Bergmann gemachten «Verbesserungen» unleserlich geworden, auch konnte man nicht immer die Berichtigungen der Dichterin von denjenigen Bergmanns unterscheiden. Die Versuche, hier die zeitgenössische Technik auszunutzen (Lumineszenz, Infrarotstrahlen, Farbenfilter), führten nicht zum erhofften Erfolg.

Eine komplizierte Aufgabe war die Redigierung der Sprache der Texte.

Zu jener Zeit, als Koidula zu dichten begann, war die estnische Schriftsprache erst im Entstehen begriffen. Beim größten Teil der estnischen Druckschriften herrschte noch die alte Rechtschreibung, die Grammatik war instabil, die Sprache enthielt mundartliche Züge und die Germanismen charakterisierten noch den Satz aller Autoren. Besonders große Freiheiten erlaubten sich die Poeten: des Reims und Rhythmus wegen wurden die grammatischen Regeln in der Poesie noch mehr nach Belieben angewendet als in der Prosa, nach dem Vorbild der deutschen Dichtung wurden die Wörter zuweilen recht eigenwillig verkürzt.

Mitte der 60er Jahre, als der Kampf für die neue Rechtschreibung sich der allgemeinen antifeudalen Tendenz der nationalen Bewegung anschloß, griff auch Koidula erwartungsgemäß zu der neuen Rechtschreibung über. «Wiesenblumen» (1866) erschien noch in der alten Rechtschreibung, die in zweierlei Ortographie verfaßten Texte der Gedichtsammlung «Die Nachtigall am Embach» (1867) aber weisen schon auf die Schwierigkeit des Übergangs zur neuen Rechtschreibung hin. Das älteste Autograph in neuer Rechtschreibung trägt das Datum der Autorin «Herbst 1866». Obwohl auch J. W. Jannsen schon 1866 die Überlegenheit der neuen Rechtschreibung würdigte, setzte er die Herausgabe seiner Zeitung «Eesti Postimees» aus materiellen Erwägungen in der alten Orthographie bis zum Jahre 1872 fort. Koidula war gezwungen, in diesen Jahren zwei Rechtschreibearten parallel zu gebrauchen — bei der Zeitungsarbeit die alte, in Briefen und dem «Privatschaffen» die neue. Der Übergang auf die neue Rechtschreibung bedeutete noch keineswegs die Stabilisierung der Ortho-

graphie der Dichterin, vorläufig enthielt das Schriftbild ihrer Lieder noch Rudimente der alten Orthographie (z. B. *kül, ial, se*), ferner gab es Inkonsequenzen in der Zusammen- und Getrenntschreibung der Wörter, in der Anwendung des großen und kleinen Anfangsbuchstaben, im Gebrauch des anlautenden *h* usw.

Neben einer unbeständigen Orthographie ist der zweite charakteristische Zug der dichterischen Sprache von Koidula ihre allgemeine westmundartliche Färbung. Koidula verbrachte die ersten 20 Jahre ihres Lebens in Vändra und Pärnu, d. h. dort, wo die Züge des westlichen Dialekts am stärksten vertreten waren. Ihr Vater, J. W. Jannsen, war der bedeutendste Vertreter dieses Dialekts. Aus diesem Grunde scheint es natürlich, daß diese Umstände beträchtliche Spuren im Sprachgebrauch der Dichterin hinterließen. Es seien hier z. B. erwähnt das Vorherrschen der e-haltigen Formen der mundartlichen Phonetik (*naene* pro *naine*, *laene* pro *laine*, *rõemus* pro *rõõmus*, *kerst* pro *kirst*, *iialge* pro *iialgi*, *iluste* pro *ilusti* usw.), Inessive der starken Stufe (z. B. *muldas* pro *mullas*, *nurkas* pro *nurgas*) und die Formen des Partitivs Plural auf a aus dem Vändra-Dialekt (z. B. *kiva* pro *kive tähta* pro *tähti*, *kässa* pro *käsi*). Obwohl die Dichterin später auch Beeinflussungen aus anderen Mundarten entgegennahm, dauerten viele Züge des westlichen Dialekts in ihrem Sprachgebrauch bis ans Ende ihres Lebens.

Auch die deutsche Sprache, die sowohl im Jannsenschen Hause als auch in der Pärnuer Töchterschule gesprochen wurde, hat den Sprachgebrauch der Dichterin beeinflußt. Natürlich fanden die Germanismen ihren Weg in Koidulas Sprache auch durch die Traditionen der estnischen Schriftsprache. In Koidulas Gedichten gibt es reichlich Objekt-, Rektions- und Negationsfehler.

Koidulas schwache Kenntnis der muttersprachlichen Grammatik begünstigte offensichtlich eine ziemlich freie Benutzung der *licentia poetica*. Des Reims wegen sind solche entstellte Wortgestalten zustandegekommen wie *sõne* (pro *sõnu*), *südamet* (pro *südant*) usw. Ebenso befremdend wirken auch viele verkürzte Formen, wie *nei'* (pro *neid*), *mei'* (pro *meie*), oder *ke'a* (pro *keda*). Manchmal trüben solche amputierten Wortgestalten auch den Inhalt der Verse.

Bei all diesem war der Sprachgebrauch Koidulas keineswegs stabil. Das war bedingt einerseits durch die Veränderungen in der Sprache jener Epoche, andererseits durch Faktoren mehr persönlicher Art. Als z. B. im Juni 1872 im Estnischen Literatenverein beschlossen wurde, die Formen *sääl, hääl, pääl* zu benutzen, verzichtete auch Koidula auf die Formen *seal, heal, peal* und fing an, in ihren Gedichten folgerichtig die Formen mit *ää* zu gebrauchen. Durch persönlichere Gründe erklärt sich wahrscheinlich eine Reihe von Fennozismen (*voima, moistma, oppima, moni* usw.), die in Koidulas Sprachgebrauch Anfang der 70er Jahre eindrangen (vgl. z. B. «Saaremaa onupoeg» — «Der Vetter aus Saaremaa», Tartu, 1870). Die Fennozismen bei Koidula dürften sich durch die Verstärkung ihrer finnischen Beziehungen jener Zeit erklären, später ging diese Tendenz in Koidulas Sprachgebrauch zurück (vgl. «Der Vetter aus Saaremaa», 2. Auflage, Tartu, 1881). Natürlich können bei weitem nicht alle Schwankungen in Koidulas Sprachgebrauch

genau datiert werden (z. B. *pohi ~ põhi, teine ~ tõine, sõna ~ sana* usw.), viele parallele Formen wechseln miteinander innerhalb der ganzen Schaffensperiode der Dichterin.

Somit muß man bekennen, daß es in Koidulas Gedichten bei all ihrer seltenen Bildhaftigkeit und Eigenart reichlich orthographische Eigentümlichkeiten gibt, die den heutigen Leser stören, Formen, die den Inhalt der Verse unklar machen, Germanismen, sowie sehr viele Inkonsequenzen. Aus diesem Grunde hielt das Redaktionskollegium es für richtig, die Sprache der Texte einigermaßen zu redigieren.

Dabei wurden folgende Prinzipien berücksichtigt. Gemäß den heutigen Orthographieregeln sind alle diese Eigentümlichkeiten in Koidulas Sprache redigiert worden, die rein graphischer Art und nicht mit der lebendigen Sprache verbunden sind (die sich nicht in der Aussprache widerspiegeln). Somit ist die alte Rechtschreibung als ein rein graphisches System durch das neue ersetzt worden. Es wurden Korrekturen im Gebrauch des großen und kleinen Anfangsbuchstabens, beim anlautenden *h* und im Zusammen- und Getrenntschreiben eingeführt. Bei der Zusammen- und Getrenntschreibung wurden außer den inhaltlichen Bestrebungen der Autorin auch die rhythmischen beachtet. Den heutigen Sprachnormen entspricht auch das *u* statt des ursprünglichen *o* der Nebensilben, ebenso das *õ* statt des *ö*. Auch die Parallelformen, wie *maea* und *maja* (auch *aea, saea, poea* usw.) werden als orthographische Besonderheiten angesehen. Kaum zu glauben, daß Koidula mit zwei unterschiedlichen Schriftbildern dieser Formen auch verschiedene phonetische Qualitäten zu unterscheiden suchte.

Außer den rein orthographischen Fehlern wurden auch einige solche richtiggestellt, die die phonetische Seite der Texte berühren. Im allgemeinen hat man solche Abweichungen von der heutigen Sprache unberichtigt gelassen, die auf eine volkstümliche Grundlage zurückzuführen sind. Erhalten sind der an Archaismen reiche Wortschatz Koidulas, ebenso die mundartliche Phonetik und meistens auch die mundartliche Morphologie.

Redigiert wurden einzelne Germanismen sowie einige Abweichungen, die aus schwacher Kenntnis der Muttersprache seitens der Dichterin herrühren. Es ist klar, daß sobald wir von der Veränderung der graphischen Gestalt des Wortes weitergehen und die phonetische Seite des Wortes anrühren, die strukturellen Besonderheiten des poetischen Genres (Reim, Rhythmus, Wohlklang) gefährdet werden. Deshalb war es hier nicht möglich, eine Redigierung auf der Grundlage der allgemeingeltenden Prinzipien durchzuführen: jede Berichtigung wurde *ad hoc* erwogen, wobei der Reim, der Rhythmus und die euphonischen Bestrebungen der Dichterin berücksichtigt wurden.

Was die recht drastischen Abschweifungen in Koidulas Gedichten anbelangt, die aus der dichterischen Freiheit herrühren, dann sind sie den Interessen des Reims und des Rhythmus angepaßt und ihr Redigieren kam deshalb nicht in Frage.

Von den sprachlichen Schwankungen bei Koidula wurden nur die rein orthographischen vereinheitlicht, die sich der Aussprache widerspiegelnden Parallelformen haben sich erhalten (z. B. *seal ~ sääl, sõna ~ sana*).

Nicht angerührt hat man die Besonderheiten der Interpunktion — die vielen Ausrufezeichen, Gedankenstriche, Auslassungspunkte, sowie die Ausrufe- und Fragezeichen inmitten des Satzes. Im Interesse der inhaltlichen Klarheit wurden einige Interpunktionszeichen hinzugefügt (z. B. wurden die Nebensätze und die Anreden durch Kommas getrennt) oder beseitigt.

Da die Apostrophierung bei Koidula nicht folgerichtig ist, sind darin einige Korrekturen vorgenommen worden, vor allem des Ausgleichs wegen.

Alle sprachlichen Berichtigungen werden in Fußnoten gegeben. Registriert werden auch die in der Interpunktion und Apostrophierung vorgenommenen Veränderungen. Die in Fußnoten angeführten sprachlichen Berichtigungen haben zweierlei Funktion: erstens wird durch die Wiedergabe der ursprünglichen Formen die Kontrolle der Arbeit des Herausgebers möglich, zweitens können in dieser Weise auch die rein linguistischen Interessen befriedigt werden. Wenn man die Grundregeln der alten Rechtschreibung kennt, wird es möglich sein, anhand der Fußnoten das ursprüngliche Schriftbild Buchstabe für Buchstabe zu reproduzieren.

Damit der Forscher und Leser die dichterische Biographie Koidulas leicht verfolgen könnte, sind in der gegenwärtigen Ausgabe die Gedichte chronologisch angeordnet worden. Schon dieses chronologische System bedingte das Datierungsbedürfnis der Gedichte.

Bis 1958 halfen bei der Datierung von Koidulas Gedichten hauptsächlich ihre Erscheinungsangaben. Die aufgefundenen Autographe ergänzen nun als zuverlässiges und konkretes Material die älteren Kriterien, die nur relative und oft hypothetische Daten festzustellen ermöglichten.

Die zu Koidulas Lebzeiten unveröffentlichten Gedichte sind vor allem nach den Autographen datiert worden. Die genauesten Angaben haben die Autordaten in Handschriften gegeben. Von den äußeren Merkmalen der Handschriften wurden Duktus, Papier und Schreibmittel in Erwägung gezogen. In der Tartu-Periode ist Koidulas Schrift klein, kalligraphisch, etwas nach rechts schräg, in den Reinschriften besonders ausgearbeitet. In Kronstadt wird die Schrift größer, mehr schräg, nachlässiger. Bei der Datierung halfen mit auch die Papiersorte und die Monogramme darauf (*LM* usw.). Viel geholfen hat die Nachbarschaft von anderen Gedichten, Prosaschriften oder sonstigen Texten. In der Regel liegen die Gedichte, die sich auf denselben Blättern befinden, auch zeitlich einander nah, und nach der Schaffenzeit eines Gedichts konnte man auch die anderen datieren. Dabei hat man auch den Duktus und das Schreibmittel in Betracht gezogen, denn zuweilen kann der Autor ein und dasselbe Blatt zu verschiedenen Schaffensperioden benutzen. Mehr als bei den Autorabschriften wurde der handschriftliche Zusammenhang bei den ersten Niederschriften in Erwägung gezogen.

Neben den äußeren Merkmalen bietet auch der Text der Gedichte Datierungsmöglichkeiten — die hier erwähnten Tatsachen, der Themenkreis, die Motive, die Ideenrichtung, ebenso die Formelemente des Textes — die Sprache, die Reime, das Vers-

maß, die Form der Strophe usw. Von den genannten Kriterien war die Hilfe, die dabei die Sprache leistete, am beträchtlichsten, die anderen Kriterien wurden vor allem als Kontrolle der Glaubwürdigkeit der Mutmaßungen zu Rate gezogen. Gerade verschiedene Schwankungen in Koidulas Sprache haben geholfen, die Zeit des Entstehens der Gedichte festzustellen. Z. B. sind viele Gedichte auf Grund der alten oder neuen Rechtschreibung datiert worden. Bei der Benutzung des Kriteriums der Rechtschreibung hat man berücksichtigt, daß Koidula die Gedichte, die sie unter Anwendung der alten Rechtschreibung geschaffen hatte, nach den neuen Orthographieregeln überarbeiten konnte. Die Benutzung des Kriteriums der Rechtschreibung wird noch komplizierter durch den Umstand, daß die Dichterin auch nach dem Übergang zur neuen Rechtschreibung (es geschah im Herbst 1866) bei den für die Zeitung gemeinten Gedichten sich der alten Rechtschreibung bedienen mußte.

Eine große Hilfe erwiesen bei der Datierung der Gedichte die schwankenden Formen solcher oft vorkommenden Wörter, wie *heal* ~ *hääl*, *seal* ~ *sääl*, *peal* ~ *pääl*. Gewiß enthalten nicht alle Texte diese kritischen Wörter, folglich ist dieses Kriterium nicht immer anwendbar.

Die Gedichte, die bei Koidulas Lebzeiten erschienen, wurden auch in der gegenwärtigen Ausgabe vorwiegend auf Grund der Erscheinungszeit chronologisiert. Natürlich können die Gedichte zuweilen Jahre vor der Veröffentlichung geschaffen worden sein (z. B. die Gedichte der Sammlung «Wiesenblumen»), und deshalb muß berücksichtigt werden, daß die Zeit der Veröffentlichung und die Angaben des Zensors nur die Zeit festlegen können, v o r der das Gedicht geschaffen sein muß (*terminus ante quem*).

Von den Nebenquellen wurden bei der Datierung der Gedichte vor allem der Briefwechsel berücksichtigt (Koidulas Briefwechsel mit Kreutzwald, Jakobson, Almberg u.a.). Als ein nützliches Dokument erwies sich auch ein von Koidula zusammengestelltes Verzeichnis der Gedichte, die sie am 10. Mai 1868 an Kreutzwald gesandt hat. Dieses Verzeichnis hat das Kreutzwald-Museum im Jahre 1958 erhalten und es stellt bei 14 Gedichten das *terminus ante quem* fest. Behilflich erwies sich auch ein von H. Rosenthal zusammengestelltes Verzeichnis dieser Gedichte, die nach Koidulas Tode an J. Bergmann geschickt wurden. Im Kommentar eines jeden Gedichtes werden die wichtigsten Grundzüge der Datierung dieses Gedichtes gebracht.

Wie schon gesagt, enthält der II. Teil der Ausgabe Kommentare und Varianten.

Unter den Kommentaren dominieren die textologischen. Hier werden in genetischer Reihenfolge alle Autographe der gegebenen Gedichte aufgezählt. Andere Textquellen werden nur dann erwähnt, wenn man sie bei der Feststellung des richtigen Wortlauts benutzt hat. Um zu zeigen, wann das gegebene Gedicht an den Leser gelangte, werden bei den im Druck erschienenen Gedichten auch die Angaben des ersten Drucks gebracht. Die textologischen Kommentare sollen eine Antwort auf die Fragen geben, welche Texte man als Grundlage angewendet hat und welche die Hauptkriterien der Datierung des Gedichts waren. Somit ist die Aufgabe der textologischen Kommentare die Eröffnung der Arbeit

des Herausgebers. Außer den textologischen werden auch literaturhistorische und Realkommentare gegeben. Erläuterungen zur Sprache werden in Fußnoten gebracht.

Die den Kommentaren folgenden Varianten ermöglichen die Erforschung von Koidulas schöpferischem Werk. Bei der Wiedergabe der Varianten wurde die Eröffnung der zeitlichen Schichten des Entstehens der Gedichte zum Ziel gesetzt, das Reproduzieren des äußeren Bildes der Handschriften wurde nicht als Aufgabe angesehen.

Bei der Zusammenstellung der gegenwärtigen Ausgabe wurden hinsichtlich der Grundprinzipien die wissenschaftlichen Ausgaben der russischen Klassiker zum Vorbild genommen, ebenso die Gedichtbände der in Stuttgart erschienenen (I. Band 1946) großen Ausgabe von Hölderlins «Sämtliche Werke», zusammengestellt von Fr. Beissner.

Registrid

Ei eksi! 429
Ei jäänud! 197
Ei ma jõua 112
Ei ma jõua iial meelest 82
Ei sa teadnud tänada 186
Ei silma meid keegi seal! 341
Ei uinu! 445
Ei usu! 425
Ei usu ma kedagi! 222
Eidekene, hellakene... 265
Eks sa enne pole aru 438
Eks, õieksed! külmade uha 313
Ema ja laps vt. **Ukse kõrvas**
Emajõe kaldal 77
Emajõe kaldal oli tema 266
Emasüda 113
Enne surma — Eestimaale! 458
Enneaegu 257
Et sa mind ei armasta 405
Et silm mul läigib selgeste... 473

Halasta! 449
Halasta ja kannata 122
Haljad oksad kõva kännul 286
Haljad orud, mäed, metsad — 148
Haljas ilmas kõnnib vaga... 494
Haritud eestlane 462
Harvaste heal inimese rindus 51
Hauda oled üles ehitanud 144
Haual 248
Haud 144
Haud haua kõrvas vaikselte 270
Hea peremees 503
Head ööd 99
Helinal hüüab koidiku tuul! 409
Hella õde ehtis venda 400
Hellal sammul astub aega 236
Hic Rhodus, hic salta! 406
Hiilgavat isamaad arvad sa kiitvat, et ütled: «Ta laps ma!» . 462
Hoia! vt. **Värise seal rikkudes**
Hoia eest! 468
Hoia, Looja, oma hõlmas! 286
Hoia oma õnne! vt. **Kui kallist kivi varja sa...**

Hoia varjul! 70
Hommik astus haige ette 336
Hommiku 33
Hommikune taevavärav 33
Hõissa! 351
Häda meile! 200
Hälli ääres 385
Hällilaul 361
Härm kukkus kevade kaunil ööl... 339

Igatsus (Ikka täidad ...) 446
Igatsus (Kas surnud ...) 246
Igatsus (Kui videvikul vaikus ...) vt. **Kui videvikul vaikus vaub...**
Igatsus (Tule, oh kevade ...) 389
Ikka täidad minu mõtte 446
Ilu kõnnib läbi ilma 427
Ilus oled, emapind... 362
Isa arm 211
Isa, ei usu sa 38
Isamaa hiilgava pinnala paistab 329
Isamaa! Isamaa! 195
Isamaa taa ikka jälle 161
Isamaa, usk, rahvas! 116
Isamaast ikka! 161
Ise! 432
Ise tahtsid 121
Issand, kes sa meie abi 357
Issand, olgu igal pool 358
Issand, surres jätan maha 458

Ja kui küll käsi töönik 332
Ja kui sul arm ei iialge 48
Ja õues on kevade 95
Jaaniöösel kosjakased 303
Jah, kui päeval on palju korjatud kokku ja pantud 503
Jah, küll mind vaikse vaarikute varjus 456
Jah, küll on ladus teie keelepael 452
Jeesus, tule minule 358
Joon ja täpp 405
Juba kase ladvalt lehed lang'vad 73
Juhi eesti rahva rändu 408
Jutt 398

Jälle isamaal 363
Jälle tõused vaimu ette 418
Järelemõtlemiseks 345
Järv 268
Jäta järele! 92
Jää Jumalaga siis, mo elu! 139
Jä' vait ja kannata 163
Jä' vait, jä' vait ja kannata 163
Jütsi, tigedusta täis... 371

Kadund 108
Kaeba, kaeba, keelekene, kurda, mo süda sees! 330
Kaebdus 343
Kahesugune püüd 375
Kaks kaunist venda tunnen 123
Kaks kuningalast kord köitnud 352
Kaks selget silma mulle vaat'nud 254
Kalapüüdsel 266
Kalapüügil vt. **Kalapüüdsel**
Kaldal istub poisikene 388
Kaljukiri 221
Kallim kingitus 310
Kallis kuldne isamaa! 449
Kalmude künkal lõhmus nüüd liigub... 340
Karga, kallis kitseke 383
Kas jälle haljendad, Eestimaa... 346
Kas kevade kord tõest' siin läikis 471
Kas kevade ükskord — 471
Kas laulujumalast kuulnud sa? 162
Kas paistku eemalt karedalt 269
Kas sa metsa oled näinud 58
Kas sa näinud külma väge 260
Kas sa nägid? vt. **Eessõna**
Kas sa, sõber, iial nägid 23
Kas see ep vahus maruaul 419
Kas sind minu pärast pandi... 238
Kas surnud siis kõik lilled? 246
Kas üsna meelest ära läinud 96
Kase varjul kogemata vt. **Kõivu varjul kogemata**
Kasepuu, sa üksi seisad 118
Kaugelt koju tulles 25
Kedrates 323
Keelepeksmine 297

Kella helin orust tõuseb — 40
Kella helin rindus 36
Kella hääl rinnus vt. **Kella helin rindus**
«Kelle käsi iial julgeb 200
Kelle õisi varjab vilu 249
Kergemeelne armastus vt. **Kolm rahva laulu**
Kes mulle sugulase seisust märkis 334
Kes on kaevu kaevajad 392
Kes on kaevu kaevajad vt. **Sõbrale Piirikivi südamlikus austuses Koidula**
Kes rüütel julgeb, kes kannupoiss... 489
Kes seal julgeb küsimata 179
Ketramisel vt. **Vokilaul**
Kevade and 32
Kevade meilt mööda läinud 230
Kevade mull' pakkus õisi 393
Kevade on sala tulnud 283
Kevade tulik 129
Kevadine õhk on jälle ärkand! 81
Kindel põhi 123
Kindlat teed ma tänini Sind näinud 390
Kirjud lehed, punased ja koldsed 244
Kitsetall 383
Kivi on veerenud kõrva; oi kuida päeva eest roomas 463
Kodumaa õhuke keele pealt puhub... 488
Koidu tõusel veikses kambris valvas 31
Koidula õnn! 404
Kodu 64
Kolm rahva laulu 339
Kolm sõna vt. **Paar sõnakest ma tunnen...**
Koltund lehed 244
Kord kuldses puuris elas 68
Kord mäekünkal seisin 204
Kord rõõmu, kord kurba 440
Kosjakased 303
Kostmine vt. **Need kostvad**
Kostus («Olevikule» ja «Sakalale») 456
Kui ei keegi sinu valust... 243
Kui Jumal kõik nii säeks — 55
Kui kallist kivi varja sa... 482
Kui lapsukesel kätki sees 57
Kui leian pisart silmis 206
Kui ma olin nooruke 331

Kui ma tihti elukäigel tundsin 143
Kui meil kõik vast käest kadus 445
Kui mul süda rinnus nutab 465
Kui näed kuskil rõhutud 122
Kui oled mõnda hinge kurvastanud 117
Kui pitkalt õnn meil' tuleb. 469
Kui pääva kära aega — 110
Kui sa kuuled koskede ulunat. 502
Kui sa kuulsid kandlikeeled 314
Kui sull' juhtub eluteel 258
Kui sull' siiva, õrnake 443
Kui ta teaks, oh kui ta tunneks 137
Kui tuumakas see sõna 460
Kui veel muistsed lehed matvad 168
Kui videvikul vaikus vaub. 485
Kui vähe, sõber! veel 164
«Kui õis, mis õitseb heinakuul 151
Kui õis, mis õitseb heinamaal — 120
Kui üks haige rahu saab 92
Kuis täna, päik'se lahke läige 324
«Kukkus tähte taevast» 315
Kukkus tähti taevast vt. **«Kukkus tähte taevast»**
«Kukuroogu!» hüüab kukk 375
Kuldne kuku, kaugelt kuku. 157
Kuldsel tähel isamaa. 501
Kulla laps, kas tuled seie? 373
Kuningas kevade 174
Kuningatel kümme kinki 466
Kuristiku kõrval laulab linnuke — 235
Kurtes 447
Kus kevade tooja läind 422
Kus on rahvas vaik ja vahva 343
Kus sul kaunis kiikudes? 442
Kust ma laulu luikama 166
Kust ma laulu õppinud? 166
Kust sa siis aru saanud 216
Kust sa siis aru said? 216
Kuu ja künnilind vt. **Kuu käib kõrgel tutvat teeda**
Kuu käib kõrgel tutvat teeda 228
Kuu paistis vaikselt ülevelt. 183
Kuulen ühte nime 310
Kuulutage, kuldsed tähed 223
Kuulutasin kevadele 447

Kõige kibedam 165
Kõik muutnud 96
Kõik pisarad, mis sinu pärast 181
Kõivu varjul kogemata... 507
Kõneles kord vanaisa 435
Kõrval 249
Käsid lindu sa: «Oh tule 112
Kätkis juba sull', sõber, truu seltsimeheks ma pantud 88
Kätt veel korra — lahkume... 277
Küla vainul veike oja voolab 108
Küll eile peig mo ümber hakkas 49
Küll oli kaua loomusema nutnud... 477
Küll pea! 262
Küll tahaks nad sind heita 130
Külm ja soe 260
Külm on seal õues kõik maailm... 160
Külma lume all nad leidsid 248
Künnilind, nad kõnelesid 184
Küsimused 442
Küünlad paistvad ööse a'al 353

Laened 53
Laened läik'sid läbi ööd 79
Lahkudes 155
Laps ja oravas 382
Laps, ära viska õisi vette! 225
Lapse hing on taimekene... 342
«Laske mind, oh ema, õed, minna! 153
Laul ja kevade! 263
Laulikule 282
Laulis nii valjulte 259
Laulu allikas 172
Laulu kohus 455
Laulu sisu 402
Laulu õnnistus 27
Laulud pisarad on ikka 180
Laulupisarad 181
Lehtis olen oru näinud, lilled viljas õitsevad 188
Lenda, lenda, linnukene 359
Lenda, lõo, lenda, linnu 97
Lenda, lõo, üle mere... 328
Liblikas su mehemeel 468
Liigutades 320

Lill ja laul 151
Linataim 45
Linnu lennul 359
Linnukese püüdmisele 356
Linnupüüdja 356
Looda! 81
Lootus 62
Lootus' karva oli annud 192
Luhapealne lillekene 252
Lõnga kedran ma ja nutan 323
Lõo ja rohi 67
Lõoke ja rohuke vt. **Lõo ja rohi**
Lõokene 28
Lõuna poole! 338
Lõusilmad laulvad Sulle täna 431
Läbi ööd ma olen ootnud 280
Lähedalt vt. **Maenitsus**

Maailm mitme mehe meelest 294
Maailmale ära ütle! 131
Maasikas 192
Maenitsus 52
Maga, maga, maimuke 361
Maia põrsakese lugu 365
Ma ise ja murekogud 222
Ma kannan leina sinu pärast 433
Ma naeran ja laulan vt. **Ma naeran ju ja laulan** . . .
Ma naeran ju ja laulan 483
Ma olen mo armukest näinud 89
Ma olen mo laulud toonud 172
Ma olen unes võitlend 145
Ma seisan kasepuu varjul — 95
Ma sidusin kaks kuinud lehte 285
Ma sinu laps! 206
Ma tean küll, mo lootus ammu läinud 141
Matuse kell 40
Matuse kellad vt **Matuse kell**
Meelest karsk ja viisist kaine 348
Meie armu kirjutasin 221
Meie kass 384
Meil ajaäärne tanavas 64
Mets 58
Metsa ääre hingma heitnud 241

Miks kutsik puutub hanesse! vt. **Mis kutsik puutub hanesse?**
Miks sa nutad, lillekene 178
Miks tahad sa maailma 83
Miks tähekesed taeva võlvil 472
Millal! 422
Minu armsa taadile F. J. Wiedemann 16maks septembriks 1880 . 393
Minu süda vt. **Südame nõdrus**
Minu õele annetuseks 25. heinakuu päävaks 1866 143
Mis kaebad sa, et pole aega 93
Mis kaebate, et sitke meie süda 450
Mis keed, mo süda, mis tuksud 109
Mis kutsik puutub hanesse? 380
Mis kõlab Rootsi rannasta 305
Mis laulab õrrelt külakukk? 378
Mis laululaene lahkeste — 318
«Mis ma olen?» küsid sina 273
«Mis mulle jutustad, koidiku tuul?» 398
Mis nutad, silm! ja kaebad 170
Mis olid sa siis neile teinud 480
Mis on õnn, mis õnnetus? 440
Mis sa iial armust oled 70
Mis sa ohkad mure vaevas 349
Mis sa raiskad nutu ohku? 417
Mis sa siis neile teinud olid 479
Mis sa tunned paremaks? 331
Mis tammepuu, tammepuu! vaatad sa 227
Mis veel välja tuleb sest? 219
Mitte meie oma tasu 437
Mo haljas Eestimaa nii vägev 197
Mo isamaa, nad olid matnud 106
Mo isamaa on minu arm! 103
Mo isamaalt kaugel, kus sündinud 100
Mo rahvas, kas sa oled 65
Mo rindus kellake hüüab 36
Mo süda, eks sa tihti pole olnud 173
Mo süda on kui pääsuke 182
Mo väsind pead tahaks' heita 242
Mul laulab põues linnuke 220
Mul seisab meeles alati 156
Mul sõudis kaugelt saadik 338
Must tähtis koe ümber õla 474
Mõnest muistselt sündind loust 142
Mõtted Toom-mäel 133

Mõtteid, mis mull' tihti tahtmist vastu 159
Mõõk ühes, lubi tõises käes 429
Mälestus 271
Mälestused 418
Möödaläinud minutitest 240
Möödas tuul ja vihmasadu 264

Nad on mo armukest pannud — 104
Nad taguvad su tüvi sisse talva 455
Narriknurmel särgikäisis... 370
Narva neitsi 305
Need kostvad 51
Nei' mõttes jõe kaldalt 30
Neid austa 65
Neiu kaebamine vt. **Tütarlapse kaebtus**
Neiu kanga juures 79
Neiu mõtted 30
Neli õit 264
Nii kaua kui veel aud koitvad... 499
Nii valju heal seal õues... 475
Noorel põlvel «Postimehe» sammu... 431
Nooremehe igatsemine 38
Noormehe igatsus vt. **Nooremehe igatsemine**
Noor pehme õhk mull' kõrvu kostis 32
Nutaksid, et pilve alla 239
Nuta, nuta lesepiisku... 347
Nutusilm ja naerusuu 350
Nõnda nagu puu siin seisab... 304
Näed kõrged pilved lendvad 102
Nüüd head ööd, mo armuke, ja maga rahuga! 99
Nüüd hõissa! vainud, väljad! 351
Nüüd on lugu üsna aval 384
Nüüd pärn mu õues õitseb 262
Nüüd õue! õue! väljad 176

Oh armasta, nii kaua kui sa jõuad! 114
Oh Emajõgi, — ma jälle 77
Oh, halasta! 259
Oh kevadised päävad! 263
Oh, kuis mure vaevab mulle 155
Oh kui üks paik maailmas 71
Oh põgene nüüd minuga... 339
«Oh räägi, lind puuoksal: kas 85

Oh süda, ära salga sa 140
Oh talve, tuisand talve! 341
Oh võta oma hõlma... 369
Oh ära kaeba, et sul õnn 255
Ojakene, voolad 53
Olid tema kinni püüdnud 287
Omal teul 450
Onupoeg ei ise tulnud... 293
Oota! 170
Oravas, mis vaevad sa 382

Paar sõnakest ma tunnen... 487
Paksud öösepimedad 271
Palav sui, küll oled omal' pärjaks 45
Palu andeks 117
Palve I 357
Palve II vt. **Jeesus, tule minule**
Peotäis ma mulda 74
Peotäis mulda 74
Pikalisele 463
Pilved lennul lähvad 214
Pilve keskelt lõo 67
Pitkalt kiigub paadikene — 125
Puhkama! 242
Puhtad pihud 437
Puurilind 68
Puurilinnuke vt. **Puurilind**
Põhjused on sügavad... 413
Põllu vahel läksin ma 27
Päeva ära iial laida 291
Päikse terad puistvad kulda 174
Pääv looja läind, öö edeneb 105
Pühapääva kellad 82

Rahutu 109
Rakendades kosjasaani 345
Rõõm ja mure I vt. **Mis on õnn, mis õnnetus?**
Rõõm ja mure II 350
Räästä varjult pesakene 274
Rüütli mõrsja 353

Sa naerust nägu ikka näinud 218
Sa pisut õnne nõuad ka! 140

Saeveske 56
Sajasilmiline sui 425
Saladus 388
See küll südant vaevab sul 169
See küll vaevab! 169
See mind nii tihti valutab 44
See mulle armu Jumalalt 404
See on so isamaa! 204
See'p see laidulisem lugu 299
See veike sõnakene l o o t u s 62
Seltsimees 88
Senaator J. Snellman'ile 75-a. sünnipäevaks vt. **Austatud Senaatori Herra J. S n e l l m a n i 75-aastase sündimisepääva teretuseks (12. mail 1881)**
Siis nuta! 239
Siis tuleb kevade 168
Siis täna 71
Silm, üles taeva poole tõuse 131
Sind ma teretan, mo veike... 478
Sind surmani küll tahan 86
Sinu armsad silmad saatvad 219
Sinu külge! 377
Siristaja siivuline 453
So hoole alla teda annan! 208
So isamaa, so usk, so rahvas — 116
So oma süda 83
So priiust olid matnud — 127
So riik on lõpnud, ränge talve! 129
Soome seltsid, eesti sugu 423
Soome Sild 416
Soome Sild (Kas see ep ...) 419
Soovid 453
Soovivad sind võrku püüda 410
Su nime põue põhjas kannan 402
Surnuaed 241
Surnuaedas 270
Surnud laul 199
Suveööse 326
Sõber 465
Sõber! kas ammust ajast kuulnud 199
Sõbrale Piirikivi südamlikus austuses Koidula 392
Sõnum vt. **Soovid**
Süda, ei sa kaugelt pea 52

Süda, kuis sa ruttu tõused 167
Südame ma kinni köitnud 377
Südame nõdrus 44
Südame põhjas vt. **Hoia varjul!**
Sügaval 269
Sügise 186
Sügisemõtted 73

Ta aina sirgub usalduse rinnal 452
Ta vaatas minu otsa, silm palus: ütle jaa! 121
Taa jälle kevadine ilu koob 101
Tallinnasta kõrged tornid... 500
Tamme all 227
Tamme ladva vahelt vaatab... 279
Tarve 438
Tasa hingab lehevarjus 268
Tasa, tasa! 235
Tee aru oma põues... 481
Tee lahti, arm, nüüd oma süda 126
Teid ma teretan, Eestimaa pojad 414
Teie õitsel, lilled, lubas 257
Tere, lõokene, kevadise 28
Teretamine 76
Teretus! (Kes mulle sugulase...) 334
Teretus (Teid ma teretan...) 414
Teretuse tiivad toovad... 278
Tiiu vaatab tanaval 297
«Toivossa aika kuluu!» 324
Toru Tooma õue varjas 365
Tule! (Pilved lennul...) 214
Tule! (Täis ahastust...) 451
Tule, oh kevade, tule ja too mind! 389
Tulevad veel aastad Sulle meele — 430
Tulge! (Mälestuseks!) 410
Tulnud! 176
Tuttav sõna vt. **Kui Jumal kõik nii säeks —**
Tõbevoodil 336
Tõtta! 258
Tõuse, lindu! Haljat randa... 333
Tõusku! 417
Täis ahastust ja sõda sinu süli 451
Täis laulu kõik metsad ja väljad — 185
Tühi pesa 274

Tütar ilus, hella neiu 177
Tütarlapse kaebtus 49

Udumäe kuningas 188
Ukse kõrvas kasvis muldas 37
Unenägu (Ma olen unes...) 145
Unenägu (Unes nägin...) 416
Unes nägin laia oja 416
Usud tegu tõise kätte 432
Uus rahu 101

Vaigistus 57
Vaikne allik, kes sa voolad 171
Vaiksed, valged hõbelaened — 326
Vaikselt sinu haual seisan 133
Vanaisa 435
Vanemuise poega leidku 282
Vanemuise riik 162
Vastus 332
Vedavad mind valge ette 406
Veel! 148
Veel hiilgvad kõrges taeva külges 91
Veel õnnetunni mälestused 211
Venna ja õe armastus 35
Vesi 320
Vesi voolab, vesi jookseb 56
Vili ja umbrohi 387
Vintsutab sind valu vägi 233
Vokilaul 289
Voki veereb, voki vurab 289
Võidab 443
Vägi! 313
Värise seal rikkudes 182
Väsinuks end päike jooksis, ütleb 385

Õhkad! vt. **Õhkud!**
Õhkud nii vägevalt 231
Õhtate, kui taeva tuled õuest 315
Õhtu eha heidab — 360
Õhtul 98
Õhtu pühitsus vt. **Suveööse**
Õhturahu 105
Õieke, õieke 312

Õige 408
Õilme ilu oma pärast 245
Õis ja vili 255
Õnn 273
Õnne heal 179
Õnnis 218
Õnn sulle! 141
Õpetus 42
Õues armsast' linnud laulsid 98
Õunapuu, õunapuu! 251

Ära karda, eesti rahva pohi... 498
Ära looda, et sind usun 441
Ära nina kõrveta! 299
Ära vaiki! vt. **Tee aru oma põues...**
Ärkamiseks! 378

Ööbiku vastus vt. **Vastus**
Ööpik, kui sa hakkad hüüdma 464
Ööpik! (Mis laululaene...) 318

Üht eesti laulu 100
Ühte südantki võin rõõmusta! 159
Üht õekest ja venda — ei ma leia 35
Üks 460
Üksi soendab 153
Üksmeel 202
Üks̄ paigake siin ilmas on 113
Ülejäänud 240
Ülesse unest! 409
Ümber ühe ilmakera 467
«Ütle, kus sa siis nii kaua käinud 363
Üürikene 312

ISIKUNIMEDE REGISTER

Aagid, perek. — 12
Aak, A. — 12, 13
Aaver, E. — 8, 10
Ahlqvist-Oksanen, A. — 532
Almberg, A. — 513, 540, 571, 578, 580, 581
Aspelin, J. R. — 569
Assafrey, Ch. — 20

Bergmann, J. — 8—11, 13, 14, 18—20, 512, 514, 527, 528, 530, 531, 533, 536—541, 543, 549, 555—557, 559—566, 568, 570, 571, 574—577, 579, 581, 585, 586, 595, 596, 599, 601, 602, 609, 611, 613, 614, 616, 617, 621—624, 629, 630
Burns, R. — 525
Böttger, A. — 517
Bürger, G. A. — 588

Chamisso, A. v. — 520

Dieffenbach, G. Ch. — 519
Dingelstedt, F. v. — 516
Droste-Hülshoff, A. v. — 517
Dräxler-Manfred, C. — 519
Dunker, W. — 520

Eichendorff, J. v. — 587
Eisen, M. J. — 8, 9, 511, 532, 533, 604—606
Ertis, E. — 12, 517, 521, 601, 607

Faehlmann, Fr. R. — 545
Fouqué de la Motte, Fr. — 518
Frankl, L. A. — 518
Freiligrath, F. — 525

Geibel, E. — 520, 526
Grenzstein, A. (Piirikivi; A. P.) — 392, 511, 596, 598
Grimme, F. W. — 518
Groth, K. — 519

Hammer, J. — 527
Heine, H. — 526, 540, 557, 582, 622
Herder, J. G. v. — 516
Hermann, M. — 599
Herwegh, G. — 516
Heyse, P. — 517
Hoffmann v. Fallersleben, A. H. — 516, 517, 524
Hurt, J. — 16, 598, 599, 601

Jakobson, C. R. — 513, 569, 571—574, 579, 625, 626, 629, 630
Jannsen, E. — 7, 8
Jannsen, H. (vend Harry; H. J.; H.) — 511, 536, 585, 590, 600, 603, 607, 630
Jannsen, J. V. — 15, 511, 532, 533, 581, 603, 608, 609
J[ürgenstein-Lill?], J. — 615, 616
Jürison, J. — 588

Kallas, A. — 512, 569
Kangro, B. — 11
Kangur, V. — 12
Karov, E. J. — 593
Kerner, J. — 518
Kleis, H. — 11
Kleis, K. — 11
Klopstock, Fr. G. — 519
Koidula, L. (E. F.; f.; Emajõe Ööpik; E. Ö.; Ööpik; L. J.; L. Koidula; Koidula; Lydia; L.; L. K.; L. K..d.la; L. K..d..a; L. K....la; K.....; K.; a.-; -a.; -i-; Sinno armastaja õdde) — 7—20, 392, 397, 404, 511—514, 517, 521, 525, 528—534, 536—541, 543, 545, 546, 555, 563, 564, 569—576, 578, 580, 581, 584, 585, 587, 588, 590, 592—599, 601—604, 606—612, 614—616, 625, 626, 629—631
Kreutzwald, Fr. R. — 7, 11, 12, 20, 512—514, 530, 539, 541, 544, 563, 570, 576, 587, 588, 625
Kõrge, E. — 12, 13
Kärner, J. — 10, 538, 557, 564, 565, 566, 570, 574, 629
Köler, J. — 545, 546

Laakmann, H. — 20
Laidvee, H. — 19
Laidvee, L. — 12
Leetberg, K. — 10, 512, 569
Leitner, K. G. v. — 517
Lengerke, C. v. — 519
Lieth, C. L. Th. — 518

Maruk, V. — 19
Michelson, A. — 9
Michelson, E. (Dr. M.) — 7—9, 13, 593—595
Michelson, H. — 9—12
Mihkla, K. — 19
Mosen, J. — 548

Nagelmaa, A. — 12
Napoleon III — 573, 574
Nurkse, R. — 10, 11

Palgi, D. — 10
Paoli, B. — 523
Pekk, T. — 512, 629, 630
Peterson, P. — 545, 546
Prutz, R. E. — 526
Põldmäe, R. — 545, 546, 572—574, 626, 629, 630

Reinick, R. — 520
Reinvald, A. — 580
Rittershaus, E. — 518
Ronimois, J. — 13, 14, 20, 512, 531—533, 557, 560, 562, 588, 611, 624
Rosenthal, E. (Elmar) — 609
Rosenthal, E. (õde Eugenie) — 529, 590, 599, 604, 608, 609
Rosenthal, H. — 14, 514, 575, 576, 629
Rosenthal, W. (Walter) — 608
Rosenthal-Lipp, E. — 20

Scheurlin, G. — 516
Schiller, Fr. — 625
Schneider, E. W. — 573, 626
Schwarzkoppen, C. v. — 525
Silesius, H. — 517
Sivers, J. v. — 561, 562
Snellman, J. V. — 423, 601, 607
Sturm, J. — 518
Suigusaar, M. (Lamba-Mihkel) — 496, 626
Suits, G. — 10, 11, 19, 20, 565, 566, 570, 629
Sööt, B. — 12, 19

Traeger, A. — 525
Tuglas, Fr. — 598
Tõnisson, M. — 533

Uhland, L. — 516, 520, 583
Uhse, H. — 525
Undla-Põldmäe, A. — 11, 19

Waldbrühl, W. v. — 523
Valdemārs, K. (Voldemar) — 505, 630
Waldmüller, R. — 519
Wiedemann, F. J. — 18, 20, 393, 598
Vinkel, A. — 11, 19
Virula, Y. — 630

Yrjö-Koskinen, Y. S. — 578, 579, 625

KÄESOLEVAS VÄLJAANDES AVALDATUD KOIDULA LUULETUSTE AUTOGRAAFIDE NIMESTIK

I Jää Jumalaga! 1866.
II Unenägu. 1866.
III Eestimaa, so hiilgav rada. 1866.
IV Lahkudes (A^1 ja A^2). 1866—1867.
V Mul seisab meeles alati. 1866—1867.
VI Miks sa nutad? 1867.
VII Õhkud! 1867—1872.
VIII Õunapuu (A^2). 1868.
IX Armasta! (A^2). 1870.
X Vägi! 1870.
XI Õhtu. 1874.
XII Meie kass. 1879.
XIII Minu armsa taadile F. J. Wiedemann $16\frac{maks}{——}$ septembriks 1880 (algus). 1880.
XIV Jutt (A^2 algus). 1880.
XV Unenägu (A^2). 1881.
XVI Ära looda, et sind usun. 1881.
XVII Kui kallist kivi varja sa... 1867—1872.
XVIII—XIX Kui videvikul vaikus vaub... (A^2). 1867—1872.
XX Kuldsel tähel isamaa... 1880.

SISUKORD

Eessõna 5
Lühendid 20

Tekstid 21

Vainulilled

Eessõna 23 *516*
Kaugelt koju tulles 25 *516*
Laulu õnnistus 27 *516*
Lõokene 28 *516*
Neiu mõtted 30 *516*
Armu kaenlus 31 *516*
Kevade and 32 *516*
Hommiku 33 *517*
Venna ja õe armastus 35 *517*
Kella helin rindus 36 *517*
Ukse kõrvas 37 *517*
Nooremehe igatsemine 38 *517*
Matuse kell 40 *517*
Õpetus 42 *517*
Südame nõdrus 44 *518*
Linataim 45 *518*
Armastus 48 *518*
Tütarlapse kaebtus 49 *518*
Need kostvad 51 *518*
Maenitsus 52 *518*
Laened 53 *518*
Kui Jumal kõik nii säeks — 55 *518*
Saeveske 56 *518*
Vaigistus 57 *519*
Mets 58 *519*
Lootus 62 *519*
Kodu 64 *519*
Neid austa 65 *519*
Lõo ja rohi 67 *519*
Puurilind 68 *519*
Hoia varjul! 70 *519*
Siis täna 71 *520*
Sügisemõtted 73 *520*
Peotäis mulda 74 *520*

Emajõe ööbik

Teretamine	76	520
Emajõe kaldal	77	520
Neiu kanga juures	79	520
Looda!	81	520
Pühapääva kellad	82	521
So oma süda	83	521
Oh räägi!	85	522
Sind surmani!	86	522
Seltsimees	88	522
Ma olen mo armukest näinud	89	523
Veel hiilgvad kõrges —	91	523
Jäta järele!	92	523
Mis kaebad sa?	93	523
Ja õues on kevade	95	523
Kõik muutnud	96	523
Lenda!	97	523
Õhtul	98	523
Head ööd	99	523
Üht eesti laulu	100	524
Uus rahu	101	524
Näed kõrged pilved —	102	524
Mo isamaa on minu arm!	103	524
Nad on mo armukest pannud —	104	524
Õhturahu	105	524
Mo isamaa, nad olid matnud	106	524
Kadund	108	524
Rahutu	109	524
Kui pääva kära aega —	110	524
Ei ma jõua	112	524
Emasüda	113	525
Oh armasta!	114	525
Isamaa, usk, rahvas!	116	525
Palu andeks	117	525
Kasepuu	118	525
Kui õis, mis õitseb heinamaal —	120	525
Ise tahtsid	121	525
Halasta ja kannata	122	526
Kindel põhi	123	526
Pitkalt kiigub paadikene —	125	526
Tee lahti!	126	526
So priiust olid matnud —	127	526
Kevade tulik	129	526
Küll tahaks nad!	130	527
Maailmale ära ütle!	131	527
Mõtted Toom-mäel	133	527

1866

Kui ta teaks!	137	527
Jää Jumalaga!	139	528
Sa pisut õnne nõuad ka!	140	528

Õnn sulle! 141 528
Mõnest muistselt sündind loust. 142 528
Minu õele annetuseks 25. heinakuu päävaks 1866 . . . 143 528
Haud 144 529
Unenägu (Ma olen unes ...) 145 529
Eesti laul 146 529
Veel! 148 530
Eestimaa, so hiilgav rada 149 530
Lill ja laul 151 531

1866—1867

Üksi soendab 153 531
Lahkudes 155 531
Mul seisab meeles alati 156 532
Kuldne kuku, kaugelt kuku. 157 535
Ühte südantki võin rõõmusta! 159 535
Külm on seal õues kõik maailm. 160 535
Isamaast ikka! 161 536
Vanemuise riik 162 536

1867

Jä' vait ja kannata 163 537
Kui vähe! 164 537
Kõige kibedam 165 537
Kust ma laulu õppinud? 166 538
Eesti muld ja eesti süda 167 538
Siis tuleb kevade 168 538
See küll vaevab! 169 538
Oota! 170 539
Allik 171 539
Laulu allikas 172 539
Mo süda! 173 539
Kuningas kevade 174 539
Tulnud! 176 540
Tütar ilus, hella neiu 177 540
Miks sa nutad? 178 540
Õnne heal 179 540
Laulud 180 541
Laulupisarad 181 541
Värise seal rikkudes 182 542
Kuu paistis vaikselt ülevelt. 183 543
Künnilind 184 543
Täis laulu 185 543
Sügise 186 543
Udumäe kuningas 188 544
Maasikas 192 545
Isamaa! 195 545
Ei jäänud! 197 546
Surnud laul 199 547
Häda meile! 200 547

1867—1872

Üksmeel	202	*549*
See on so isamaa!	204	*549*
Ma sinu laps!	206	*549*
So hoole alla teda annan!	208	*549*
Isa arm	211	*554*
Tule! (Pilved lennul ...)	214	*555*
Kust sa siis aru said?	216	*555*
Õnnis	218	*556*
Mis veel välja tuleb sest?	219	*556*
Mul laulab põues linnuke	220	*556*
Kaljukiri	221	*556*
Ei usu ma kedagi!	222	*557*
Kuulutage!	223	*557*
Laps, ära viska õisi vette!	225	*557*
Tamme all	227	*557*
Kuu käib kõrgel tutvat teeda	228	*557*
Kevade meilt mööda läinud	230	*559*
Õhkud!	231	*559*
Vintsutab sind valu vägi	233	*560*
Tasa, tasa!	235	*560*
Aeg	236	*560*
Kas sind minu pärast pandi	238	*561*
Siis nuta!	239	*561*
Ülejäänud	240	*561*
Surnuaed	241	*561*
Puhkama!	242	*562*
Kui ei keegi sinu valust	243	*562*
Koltund lehed	244	*562*
Õilme ilu oma pärast	245	*562*

1868

Igatsus (Kas surnud ...)	246	*563*
Haual	248	*563*
Kõrval	249	*564*
Õunapuu	251	*564*
Luhapealne lillekene	252	*564*
Kaks selget silma	254	*564*
Õis ja vili	255	*565*
Enneaegu	257	*565*
Tõtta!	258	*565*
Oh, halasta!	259	*565*
Külm ja soe	260	*565*
Küll pea!	262	*565*
Laul ja kevade!	263	*566*
Neli õit	264	*566*
Eidekene, hellakene	265	*567*
Kalapüüdsel	266	*567*
Järv	268	*567*
Sügaval	269	*568*
Surnuaedas	270	*568*

Mälestus 271 568
Õnn 273 568

1869

Tühi pesa 274 568
Kätt veel korra — lahkume 277 568
Teretuse tiivad toovad 278 569
Tamme ladva vahelt vaatab 279 569
Annekene 280 569
Laulikule 282 570
Kevade on sala tulnud 283 570
Ma sidusin kaks kuinud lehte 285 571
Hoia, Looja, oma hõlmas! 286 571

1870

Eesti kotkas! 287 571
Vokilaul 289 572
Päeva ära iial laida 291 572
Onupoeg ei ise tulnud 293 572
Maailm mitme mehe meelest 294 573
Keelepeksmine 297 574
Ära nina kõrveta! 299 574
Armasta! 302 575
Kosjakased 303 576
Nõnda nagu puu siin seisab 304 576
Narva neitsi 305 576
Kallim kingitus 310 576
Üürikene 312 576
Vägi! 313 577
Kui sa kuulsid 314 577
«Kukkus tähte taevast» 315 577
Ööpik! (Mis laululaene . . .) 318 577
Vesi 320 577
Kedrates 323 577

1871

«Toivossa aika kuluu!» 324 578
Suveööse 326 578
Lenda, lõo, üle mere 328 578
Isamaa hiilgava pinnala paistab 329 579
Kaeba, kaeba, keelekene! 330 579
Mis sa tunned paremaks? 331 579

1872

Vastus 332 580

1873

Tõuse lindu! Haljat randa... 333 *580*
Teretus! (Kes mulle sugulase...) 334 *581*
Tõbevoodil 336 *581*
Lõuna poole! 338 *581*
Kolm rahva laulu 339 *582*
Oh põgene nüüd minuga... 339 *582*
Härm kukkus kevade kaunil ööl... 339 *582*
Kalmude künkal lõhmus nüüd liigub... 340 *583*
Ei silma meid keegi seal! 341 *583*

1873—1876

Lapse hing on taimekene... 342 *584*
Kaebdus 343 *585*

1873—1882

Järelemõtlemiseks 345 *585*

1873—1886

Kas jälle haljendad, Eestimaa... 346 *585*
Nuta, nuta lesepiisku... 347 *586*
Eesti naine 348 *586*
Mis sa ohkad? 349 *586*
Rõõm ja mure II 350 *587*
Hõissa! 351 *587*
Kaks kuningalast 352 *587*
Rüütli mõrsja 353 *588*
Linnupüüdja 356 *588*
Palve I 357 *588*
Jeesus, tule minule 358 *589*

1874

Linnu lennul 359 *589*
Õhtu 360 *589*

1875

Hällilaul 361 *590*

1878

Ilus oled, emapind... 362 *590*
Jälle isamaal 363 *590*
Maia põrsakese lugu 365 *592*
Oh võta oma hõlma... 369 *593*

1878—1879

Narriknurmel särgikäisis... . . . . 370 *593*
Jütsi, tigedusta täis... . . . . 371 *593*
Kulla laps 373 *594*
Kahesugune püüd 375 *594*
Sinu külge! 377 *595*

1879

Ärkamiseks! 378 *595*
Mis kutsik puutub hanesse? 380 *595*
Laps ja oravas 382 *596*
Kitsetall 383 *596*
Meie kass 384 *596*
Hälli ääres 385 *597*
Vili ja umbrohi 387 *597*
Saladus 388 *597*
Igatsus (Tule, oh kevade...) 389 *597*
Austatud Kirjameeste-Seltsi Eestseisule! Neljandama näärikuu p. 1879 . . . . . 390 *598*

1879—1881

Sõbrale Piirikivi südamlikus austuses Koidula 392 *598*

1880

Minu armsa taadile F. J. Wiedemann 16$\frac{\text{maks}}{}$ septembriks 1880 . . . . . 393 *598*
Jutt 398 *599*
Hella õde ehtis venda 400 *600*
Laulu sisu 402 *601*
Koidula õnn! 404 *601*
Joon ja täpp 405 *601*
Hic Rhodus, hic salta! 406 *601*
Õige 408 *602*
Ülesse unest! 409 *602*
Tulge! (Mälestuseks!) 410 *603*
Anna aega! 412 *603*
Põhjused on sügavad... . . . . 413 *603*

1881

Teretus (Teid ma teretan...) 414 *604*
Soome Sild 416 *604*
Unenägu (Unes nägin...) 416 *604*
Tõusku! 417 *605*
Mälestused 418 *605*
Soome Sild 419 *606*
Millal! 422 *606*
Austatud Senaatori Herra J. Snellmani 75-aastase sündimisepääva teretuseks (12. mail 1881) 423 *607*

Ei usu!	425	*607*
Ilu	427	*607*
Ei eksi!	429	*608*
Armsale Isale 25-aastase Juubelipääva Mälestuseks	430	*608*
Lõusilmad laulvad Sulle täna...	431	*608*
Noorel põlvel «Postimehe» sammu...	431	*609*
Ise!	432	*609*
Ma kannan leina!	433	*609*
Vanaisa	435	*609*
Puhtad pihud	437	*610*
Tarve	438	*610*
Mis on õnn, mis õnnetus?	440	*611*
Ära looda, et sind usun	441	*611*
Küsimused	442	*612*
Võidab	443	*613*
Ei uinu!	445	*613*
Igatsus (Ikka täidad...)	446	*613*
Kurtes	447	*613*
Halasta!	449	*614*
Omal teul	450	*614*
Tule! (Täis ahastust...)	451	*614*
Ta aina sirgub usalduse rinnal	452	*614*

1882

Soovid	453	*615*

1883

Laulu kohus	455	*615*

1885

Kostus («Olevikule» ja «Sakalale»)	456	*615*

1886

Enne surma — Eestimaale!	458	*616*

Dateerimata luuletused

Üks	460	*616*
Haritud eestlane	462	*616*
Pikalisele	463	*617*
Ööpik (Ööpik, kui sa ...)	464	*617*
Sõber	465	*617*
Kuningatel kümme kinki	466	*617*
Ümber ühe ilmakera	467	*617*
Hoia eest!	468	*617*

Lõpetamata luuletused

1866

Kui pitkalt õnn meil' tuleb 469 *617*
Kas kevade ükskord — 471 *618*

1866—1867

Miks tähekesed taeva võlvil 472 *618*
Et silm mul läigib selgeste 473 *618*
Must tähtis koe ümber õla 474 *619*

1867

Nii valju heal seal õues 475 *619*
Küll oli kaua loomusema nutnud 477 *620*

1867—1872

Sind ma teretan, mo veike 478 *620*
Mis sa siis neile teinud olid 479 *620*
Mis olid sa siis neile teinud 480 *621*
Tee aru oma põues 481 *621*
Kui kallist kivi varja sa 482 *621*
Ma naeran ju ja laulan 483 *622*
Kui videvikul vaikus vaub 485 *622*
Paar sõnakest ma tunnen 487 *624*

1868

Kodumaa õhuke keele pealt puhub 488 *625*

1870

Kes rüütel julgeb, kes kannupoiss 489 *625*
Haljas ilmas kõnnib vaga 494 *625*

1873—1886

Ära karda, eesti rahva pohi 498 *627*
Nii kaua kui veel aud koitvad 499 *627*
Tallinnasta kõrged tornid 500 *627*

1880

Kuldsel tähel isamaa 501 *628*

1881

Kui sa kuuled koskede ulunat 502 *628*

Dubia

1866—1868

Hea peremees 503 *629*

1870

Eesti sõpru leitaks' ilmas 504 *629*

1873

Kõivu varjul kogemata. 507 *630*

Kommentaarid ja variandid 509
Koidula luuletuste autograafid 631
Resümeed 633
О научном издании стихов Лидии Койдула 635
Über die Zusammenstellung der kritischen Ausgabe von Koidulas Gedichten 646
Registrid 657
Luuletuste pealkirjade ja esivärsside register 659
Isikunimede register 674
Käesolevas väljaandes avaldatud Koidula luuletuste autograafide nimestik 677

Койдула Лидия

СТИХОТВОРЕНИЯ

Научное издание
На эстонском языке
Оформление С. Лийберг
Издательство «Ээсти Раамат»
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja *E. Puskar*
Kunstiline toimetaja *A. Raja*
Tehniline toimetaja *E. Lumet*
Korrektor *Ü. Rattur*

Laduda antud 22. VII 1968. Trükkida antud 30. I 1969. Paber 54×84/16. Trükipaber nr. 1 — Ligatne Paberivabrik, Läti NSV. Trükipoognaid 43+11 lisa. Tingtrükipoognaid 37,22. Arvestuspoognaid 30,83. Trükiarv 10000. MB-01716. Tellimise nr. 4364. Hans Heidemanni nimeline trükikoda, Tartu, Ülikooli 17/19. II

Hind rbl. 1.60

7—4—5
171—68

C-13/2559

A
29811
6029229

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00602922 9

65.-

RJ 180

A
29811
602 9229

A
29811
6029229

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00602922 9

Lydia Koidula
Luuletused

LYDIA KOIDULA

Luuletused

RLL 1.60

A
29811
602 9229

Lydia Koidula Luuletused

Lydia Koidula

Luuletused